

เพลงบอกบุญจังหวัดตราด: กลวิธีโน้มน้าวใจและบทบาทต่อสังคม

อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๗

หัวข้อวิทยานิพนธ์

เพลงบอกบุญ จังหวัดตราด: กลวิธีโน้มน้าวใจและบทบาทต่อสังคม

โดย

นายอภิสิทธิ์ เกษมผลกุล

สาขาวิชา

ภาษาไทย

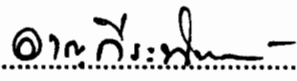
อาจารย์ที่ปรึกษา

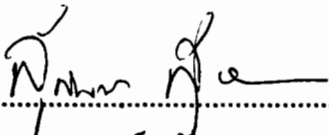
รองศาสตราจารย์ สุกัญญา สุจฉายา

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

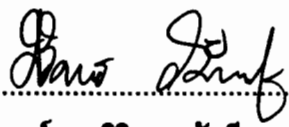
..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อารดา กิระนันท์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ สุกัญญา สุจฉายา)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ณ ถลาง)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ศิริพร ภัคดีผาสุข)

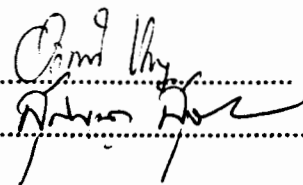
อภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล : เพลงบอกบุญ จังหวัดตราด: กลวิธีโน้มน้าวใจและบทบาท
ต่อสังคม.(DONATION SONGS IN CHANGWAT TRAT: PERSUASIVE
TECHNIQUES AND SOCIAL FUNCTION) อ. ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์
สุกัญญา สุจนายา, ๒๒๗ หน้า. ISBN 974-17-6221-6.

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและรวบรวมเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด วิเคราะห์
กลวิธีการใช้ภาษาเพื่อโน้มน้าวใจของเพลงบอกบุญ ตลอดจนวิเคราะห์บทบาทของเพลงบอกบุญ
ที่มีต่อสังคมจังหวัดตราด

ผลการวิจัยพบว่า เพลงบอกบุญ คือเพลงที่ชาวบ้านใช้ร้องเพื่อเรียกรับเงินทองหรือสิ่งของ
ให้วัดในเทศกาลสงกรานต์ มีที่มาจากประเพณีรำภาข้าว ที่ขอข้าวสารเข้าวัดเพื่อใช้เตรียมงาน
เทศน์มหาชาติในปลายเดือน ๕ ต่อ เดือน ๖ ปัจจุบันเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด มี ๓ ชนิดได้แก่
เพลงรำภาข้าวสาร เพลงขอทาน และเพลงเดินบาตรข้าวสาร มีโครงสร้างของเพลงประกอบด้วย
องค์ประกอบ ๓ ส่วนคือ การบอกวัตถุประสงค์ การโน้มน้าวใจ และการให้พร

ผู้ร้องเพลงบอกบุญมีกลวิธีการใช้ภาษาเพื่อโน้มน้าวใจให้ได้รับบริจาคทานหลากหลาย
กลวิธี โดยใช้กลวิธีทางภาษาได้แก่ การใช้คำสรรพนามแสดงความอ่อนน้อมและแสดงความเป็น
หมู่คณะเดียวกัน การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบเพื่อแสดงความขาดแคลน การใช้กลวิธีทางเนื้อหา
ได้แก่ การยกตัวอย่างการทำทานและผลของทานของบุคคลสำคัญทางศาสนา การพรรณนา
รายละเอียดความขาดแคลน การอ้างหลักธรรม การแทรกอารมณ์ขัน การอ้างถึงอันสงส์ และ
การเสนอสารซ้ำๆ เพื่อเน้นย้ำความสำคัญ ปัจจุบันเพลงบอกบุญยังมีบทบาทสำคัญต่อสังคม
จังหวัดตราด ทั้งบทบาทในด้านการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในสังคม บทบาทด้านการ
ให้ความหวังเพื่อชดเชยสิ่งที่ขาดแคลน บทบาทด้านการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน
บทบาทด้านการเป็นสื่อพื้นบ้าน และบทบาทด้านการให้ความบันเทิง

ภาควิชา.....ภาษาไทย.....ลายมือชื่อนิสิต.....
สาขาวิชา.....ภาษาไทย.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ปีการศึกษา ๒๕๔๗

= 4580251922 : MAJOR THAI

KEY WORD: DONATION SONGS : PERSUASIVE TECHNIQUES SOCIAL FUNCTION TRAT

APHILAK KASAMPOLKON : DONATION SONGS IN CHANGWAT TRAT.
PERSUASIVE TECHNIQUES AND SOCIAL FUNCTION. THESIS ADVISOR :
ASSOC.PROF. SUKANYA SUJCHAYA 227 pp. ISBN 974-17-6221-6.

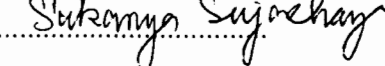
This thesis aims at studying and collecting the Donation songs in Changwat Trat in order to analyse their persuasive techniques and social function.

The study reveals that the Donation songs in Changwat Trat were originally used in ' Rampha Khao ' tradition to persuade people to donate rice for ' Thet Mahachat ' ceremony, taken place at the end of the 5th month. However, the Donation songs are now sung in Songkran Festival to persuade people to donate properties to temples instead. There are three kinds of Donation songs in Changwat Trat : 'Phleng Rampha Khaosarn' , 'Phleng Kho Tharn', and 'Phleng Dern Bart Khaosarn'. The structure of these songs consists of three parts, namely to tell the purpose, to persuade and to bless the donor respectively.

There are two persuasive techniques used in the Donation songs namely the techniques of language and techniques of content. For the first techniques , the singers use some pronouns showing that they are humble and have a close relationship with the donor. They also use some figure of speech showing the scarcity. For the techniques of content, the singers illustrate the donation of adorable Buddhists, doctrine and a fruit of donation. create humour, and convey the important messages repeatedly. The Donation songs still have the important roles in Trat community in maintaining Buddhist belief, consoling people's mind , unity the society. Moreover, acting as the folk media and entertainment.

Department THAI
Field of study THAI.
Academic year 2004

Student's signature.....

Advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์สุกัญญา สุจฉายา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ได้ให้คำแนะนำอันทรงคุณค่า และช่วยตรวจทานแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ให้แก่ผู้วิจัย มาโดยตลอด ทั้งยังให้การสนับสนุนและผลักดันจนวิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์อารดา กิระนันท์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ณ ถลาง และอาจารย์ ดร. ศิริพร ภักดีผาสุข กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งกรุณาให้คำแนะนำและตรวจแก้วิทยานิพนธ์ด้วยความเอาใจใส่ยิ่ง รวมทั้งอาจารย์ล้อม เฟิงแก้ว และอาจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางกุล ที่กรุณาให้ความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์

ขอบพระคุณ ชาวเพลงบอกบุญทุกท่านทั้งที่ล่วงลับและยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งเป็นเสมือน “ครู” และ “ญาติ” ของผู้วิจัย ที่มอบความรู้แก่ผู้วิจัยนอกเหนือไปจากข้อมูลที่ได้เขียนไว้ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้อีกมหาศาล

กราบขอบพระคุณพระครูวิมลโสมนันท์ เจ้าอาวาสวัดท่าโสม ที่อำนวยความสะดวกในระหว่างที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามที่ ต. ท่าโสม อ. เขาสมิง จ.ตราด ขอบพระคุณอาจารย์มยุรี อภิวาท โรงเรียนสตรีประเสริฐศิลป์ ผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของจังหวัดตราดและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยเรื่อยมา รวมทั้งขอบคุณอาจารย์ธานีรัตน์ จัตตะศรี ปิยมิตรที่ช่วยตรวจภาษาและตัวสะกดให้ ขอขอบคุณพี่และเพื่อนๆ ที่แสดงความคิดเห็น ตั้งคำถาม และเอาใจใส่ไต่ถามให้ผู้วิจัยตื่นตัวอยู่เสมอ โดยเฉพาะอาจารย์วรรณภา ชานาญกิจ คุณวราเมษ วัฒนไชย อาจารย์อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล คุณเปรม สวนสมุทร และขอบคุณพี่ชาญชัย คงเพียรธรรม ที่กรุณาแปลบทความภาษาเขมรเรื่องเพลงพื้นเมืองเขมรให้แก่ผู้วิจัย

ขอบคุณสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตราด โดยเฉพาะคุณสายสมร งามล้วน ที่เอื้อเฟื้อข้อมูลวัดต่างๆ ในจังหวัดตราด และเป็นธุระจัดการอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลภาคสนามที่ตำบลท่าโสม อ.เขาสมิง จ.ตราด และขอบคุณมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ที่มอบทุนอุดหนุนการสำรวจข้อมูลภาคสนามเบื้องต้นสำหรับทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ที่กรุณามอบทุนอุดหนุนการวิจัยในครั้งนี้ เหนือสิ่งอื่นใดขอกราบขอบพระคุณยาย ผู้ล่วงลับ ผู้ชักชวนให้หลานคลุกคลีกับ “ข้อมูลคติชน” มาแต่เยาว์วัย และเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยเรื่อยมา ขอกราบขอบพระคุณพ่อ และแม่ ผู้ “บำเพ็ญทานบารมี” แก่ลูกโดยแท้

อภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่	
๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาของปัญหา.....	๓
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๓
๑.๓ สมมติฐานงานวิจัย.....	๓
๑.๔ ขอบเขตงานวิจัย.....	๓
๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๔
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๔
๑.๗ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๔
๒ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม.....	๕
๒.๑ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์.....	๕
๒.๒ สภาพสังคมและวัฒนธรรม.....	๑๓
๒.๒.๑ กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในจังหวัดตราด.....	๑๓
๒.๒.๒ ศาสนา.....	๑๗
๒.๒.๓ ประเพณีในรอบปี.....	๑๗
๒.๒.๔ มหรสพและเพลงพื้นบ้านของจังหวัดตราด.....	๒๐
๓ เพลงบอกบุญ จังหวัดตราด.....	๒๕
๓.๑ ความเป็นมาของเพลงบอกบุญ.....	๒๕
๓.๒ วัตถุประสงค์ของเพลงบอกบุญ.....	๔๑
๓.๓ ชนิดของเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด.....	๔๓
๓.๓.๑ เพลงรำภาข้าวสาร.....	๔๓
๓.๓.๒ เพลงขอทาน.....	๔๖
๓.๓.๓ เพลงเดินบาคข้าวสาร.....	๔๕
๓.๔ องค์ประกอบในการร้องเพลงบอกบุญ.....	๕๐

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
๔.๒.๒.๕ การอ้างถึงอานิสงส์	๑๐๑
๔.๒.๒.๖ การใช้กลวิธีเสนอสารซ้ำๆ เพื่อเน้นย้ำความสำคัญ	๑๐๓
๔.๓ ปัจจัยที่ส่งเสริมการโน้มน้าวใจ	๑๐๔
๔.๓.๑ ปัจจัยด้านผู้ร้อง	๑๐๔
๔.๓.๒ ปัจจัยด้านผู้ฟัง	๑๐๕
๔.๓.๓ ปัจจัยด้านโอกาส	๑๑๒
๔.๔ การพิจารณาผลจากการโน้มน้าวใจ	๑๑๖
๔.๔.๑ พิจารณาจากยอดเงินบริจาค	๑๑๖
๔.๔.๒ พิจารณาจากปฏิกิริยาของผู้ฟัง	๑๑๗
๕ บทบาทของเพลงบอกบุญ จังหวัดตราดต่อสังคม	๑๑๘
๕.๑ บทบาทด้านการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในสังคม	๑๑๘
๕.๒ บทบาทด้านการให้ความหวังเพื่อชดเชยสิ่งที่ขาดแคลน ในสภาพปัจจุบัน	๑๒๕
๕.๓ บทบาทด้านการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว	๑๒๘
๕.๔ บทบาทด้านการเป็นสื่อพื้นบ้าน	๑๓๐
๕.๕ บทบาทด้านการให้ความบันเทิง	๑๓๒
๖ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๓๗
รายการอ้างอิง	๑๔๐
ภาคผนวก	๑๔๖
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	๒๒๗

สารบัญตาราง

ตาราง

หน้า

- ๑ แผนผังแสดงการจำแนกพรไบนทรวงเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด.....๑๐๒
- ๒ ตารางแสดงยอดเงินบริจาคของคณะเพลงบอกบุญจังหวัดตราด.....๑๑๖
- ๓ แผนภูมิเปรียบเทียบแสดงประโยชน์ของพรไบนทรวงเพลงบอกบุญ.....๑๒๘

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ

หน้า

- ๑ ชาวบ้านยกมือขึ้นอธิษฐานเมื่อจะบริจาคเงินแก่คณะเพลงบอกบุญ.....๗๓
- ๒ ผู้ฟังกำลังแต่งตัวเพื่อจะออกเรียไรกับคณะเพลงบอกบุญ.....๗๔
- ๓ การทักทายระหว่างคณะเพลงบอกบุญกับชาวบ้าน.....๑๐๗
- ๔ การแต่งกายของคณะเพลงบอกบุญจังหวัดตราด.....๑๐๘

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

คนไทยภาคกลาง คนไทยภาคใต้ และคนไทยภาคอีสานมีเพลงพื้นบ้านประเภทหนึ่งที่ร้องเรียไรเพื่อขอรับบริจาคสิ่งของและเงินเพื่อนำไปถวายวัดในเทศกาลสำคัญ เช่น เทศกาลสงกรานต์ เทศกาลออกพรรษา ฯลฯ กลุ่มผู้ร้องจะร้องขอรับบริจาคในหมู่บ้านของตนเอง และเดินทางไปร้องขอจากชาวบ้านต่างหมู่บ้าน เนื่องจากคติเรื่องการทำบุญให้ทานนั้นเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งของไทย ดังจะเห็นได้จากความนิยมเรื่องเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นชาดกที่เน้น “ทานบารมี” คนไทยให้ความสำคัญกับชาดกเรื่องนี้จนสร้างประเพณีการเทศน์มหาชาติขึ้นในทุกท้องถิ่น

โดยทั่วไปเพลงที่ร้องเพื่อขอรับบริจาคนี้จะแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะคือ เพลงขอเพื่อเลี้ยงชีพ และเพลงขอเพื่อเรียไรสิ่งของนำไปทำบุญ เพลงขอเพื่อเลี้ยงชีพ คือ เพลงขอทานของวณิพก วณิพกหรือผู้ร้องจะเที่ยวพเนจรร้องเพลงขอทาน เพลงชนิดนี้มีการสืบทอดโดยการฝึกหัดร้องกันต่อ ๆ มาเพื่อเป็นความรู้ติดตัวสำหรับประกอบอาชีพวณิพกได้ต่อไป เพลงลักษณะดังกล่าวจึงเป็นเพลงอาชีพหรือเพลงร้องเพื่อการยังชีพ ตัวอย่างเช่น วณิพกจากหมู่บ้านขอทานที่บริเวณ ตำบลท่าไข่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา^๑

ส่วนเพลงขอเพื่อเรียไรและรวบรวมสิ่งของไปทำบุญ เป็นเพลงอีกชนิดหนึ่งที่เกิดจากกลุ่มชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ รวมตัวกันเป็นการเฉพาะกิจเพื่ออุทิศตนให้พระพุทธศาสนา มีลักษณะของเพลงเป็น ๒ แบบ คือ แบบที่หนึ่งได้แก่ เพลงพื้นบ้านที่ใช้ร้องเรียไรเฉพาะในเทศกาลออกพรรษา เช่น เพลงร่ายพรรษา ของชาวบ้านหัวสะพาน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี^๒ เพลงรำภาข้าวสาร หรือเพลงเจ้าขาวของชาวจังหวัดปทุมธานีและชาวจังหวัดนนทบุรี^๓ เพลงพื้นบ้านที่ใช้ร้องเรียไรเฉพาะเทศกาลสงกรานต์ เช่น เพลงตริจ (ตรุษ)

^๑ บุญเดิม พันรอบ และภาวดี มหาพันธ์, การสำรวจลักษณะสังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, (ชลบุรี : โครงการวิจัยภาษาและวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, ๒๕๒๒.) หน้า ๘๖.

^๒ สุมาลย์ เรืองเดช, เพลงพื้นเมืองจากพนมทวน, (กรุงเทพฯ : หน่วยงานนิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๑๙.) หน้า ๕๖.

^๓ เอนก นาวิกมูล, เพลงนอกศตวรรษ, (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๒๙.) หน้า ๒๐๓.

ของชาวไทยเชื้อสายเขมร ในจังหวัดสุรินทร์ เพลงบอก ของชาวบ้านในภาคใต้ แบบที่สองคือ เพลงพื้นบ้านที่ใช้ร้องกันทั่วไป ดังเช่นชาวบ้านในแถบจังหวัดสุพรรณบุรีนำเพลงฉ่อย หรือ เพลงอีแซว มาประยุกต์ใช้ร้องเพื่อเรียโรในช่วงเทศกาลออกพรรษา^๕

เพลงขอเพื่อเรียโรและรวบรวมสิ่งของไปทำบุญเป็นเพลงพื้นบ้านที่มีลักษณะเฉพาะ ผู้วิจัยจึงใคร่ขออนุญาตพิมพ์ว่า “เพลงบอกบุญ” (Donation Songs) อันหมายถึง เพลงพื้นบ้านของไทยประเภทหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ในการร้องของบริจาคสิ่งของและเงินเพื่อนำไปถวายวัดในวันสำคัญ เช่น เทศกาลออกพรรษา สารทไทย ฯลฯ ผู้ร้องทำหน้าที่เป็นผู้ขอ เพื่อให้ผู้บริจาคทานได้มีโอกาสสร้างและสะสมบุญกุศลตามความเชื่อของชาวพุทธ

เพลงบอกบุญมีลักษณะเด่นอยู่ที่การใช้ภาษาเพื่อโน้มน้าวใจให้คนบริจาคทาน เพราะไม่ว่าจะเป็นบทร้อง หรือบุคลิกภาพพ่อเพลงแม่เพลงเองก็มีส่วนในการโน้มน้าวให้คนมาบริจาคทาน พ่อเพลงแม่เพลงนิยมยกนิทานหรือชาดกเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการบำเพ็ญ “ทานบารมี” มาร้อง ส่วนตัวของพ่อเพลงแม่เพลงเองก็ต้องสวมบทบาทของ “ผู้ขาดแคลน” เพื่อให้สอดคล้องกับบทร้องเพื่อให้คนนำสงสาร อันจะยิ่งทำให้ชาวบ้านอยากทำบุญโดยการบริจาคมากขึ้น

ปัจจุบันเพลงบอกบุญอยู่ในภาวะที่วิกฤต เพราะหาผู้ร้องได้ยาก บางท้องถิ่นอาจยังคงมีผู้ร้องเหลืออยู่ แต่ธรรมเนียมในการร้องเพลงเหล่านี้ก็หมดบทบาทไปแล้ว บางท้องถิ่นก็พยายามรื้อฟื้นเพลงที่ “ตาย” ไปแล้วให้กลับคืนมาใหม่ หากแค่ได้กลายเป็นการแสดงเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ

ผู้วิจัยพบว่าจังหวัดตราดยังคงมีประเพณีการร้องเพลงบอกบุญนี้อยู่ และมีเพลงอยู่ ๓ ชนิด ได้แก่ เพลงขอมทาน เพลงรำภาข้าวสาร และเพลงเดินบาศร์ข้าวสาร เพลงบอกบุญทั้งหมดยังคงมีบทบาทในสังคมอย่างต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน มีคณะเพลงขอมทานของวัดต่าง ๆ ประมาณ ๕ คณะ คือ คณะเพลงขอมทานวัดท่าพริก คณะเพลงขอมทานวัดเนินทราย คณะเพลงขอมทานวัดสุวรรณภักดี คณะเพลงขอมทานวัดวรดิศถาวราม และคณะเพลงขอมทานวัดวิเวกวาราม มีคณะเพลงรำภาข้าวสาร ๓ คณะ คือคณะเพลงรำภาข้าวสารวัดท่าประคู้ คณะเพลงรำภาข้าวสารวัดคลองขุด คณะเพลงรำภาข้าวสารวัดห้วยแร่ มีคณะเพลงเดินบาศร์ข้าวสาร ๑ คณะ คือคณะเพลงเดินบาศร์ข้าวสารวัดท่าโสม โดยมีบทร้องประมาณ ๑๔๐ บท คณะเพลงต่าง ๆ เหล่านี้ยังคงร้องเพลงบอกบุญในเทศกาลสงกรานต์เช่นเดียวกับเมื่อครั้งอดีต และมีการสืบทอดอย่างต่อเนื่องด้วยมีความเชื่อว่าจะเป็นการสั่งสมบุญในช่วงบั้นปลายของชีวิต

^๕ สุกัญญา สุขฉายา . “เพลงหน้าออกพรรษา” คอลัมน์ พินิจไทย ใน เนชั่นสุดสัปดาห์ ฉบับที่ ๔๙๐ ๒๒ - ๒๘ ตุลาคม ๒๕๔๑.

ผู้วิจัยจึงใคร่เก็บรวบรวมบทร้องเพลงบอกบุญของจังหวัดตราด เพื่อศึกษาว่า เหตุใดเพลงบอกบุญของจังหวัดตราดจึงยังคงดำรงอยู่ในสังคมได้ และมีบทบาทต่อสังคมอย่างไร อีกทั้งยังใคร่ศึกษากลวิธีการใช้ภาษาของเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด ว่ามีการใช้ศิลปะในการ โน้มน้าวใจเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาและรวบรวมเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด
๒. เพื่อวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาเพื่อโน้มน้าวใจของเพลงบอกบุญจังหวัดตราด
๓. เพื่อวิเคราะห์บทบาทของเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด ที่มีต่อสังคม

สมมติฐานงานวิจัย

เพลงบอกบุญ หมายถึงเพลงพื้นบ้านของไทยประเภทหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ในการร้องขอบริจาคสิ่งของ และเงินเพื่อนำไปถวายวัดในเทศกาลสำคัญ เช่น เทศกาลออกพรรษา สารทไทย ฯลฯ ผู้ร้องทำหน้าที่เป็นผู้ขอเพื่อให้ผู้บริจาคทานได้มีโอกาสสร้างและสะสมบุญกุศล ตามความเชื่อของชาวพุทธ

เพลงบอกบุญ พบในจังหวัดตราด ๓ ชนิด ได้แก่ เพลงขอทาน เพลงรำภาข้าวสาร และเพลงเดินบาครวงข้าวสาร ส่วนใหญ่ใช้กลวิธีโน้มน้าวใจผ่านการใช้ภาษาและคำสรรเพชญ์จากวรรณคดีพระพุทธศาสนา เพลงบอกบุญจึงมีบทบาทในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ในสังคม

ขอบเขตงานวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาเฉพาะเพลงบอกบุญ ในพื้นที่จังหวัดตราดเท่านั้น โดยผู้วิจัยได้สำรวจเพลงบอกบุญจังหวัดตราดในทุกอำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอเขาสมิง อำเภอปอไร่ อำเภอคลองใหญ่ อำเภอแหลมงอบ กิ่งอำเภอเกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะกูด โดยอาศัยข้อมูลจากการสัมภาษณ์พ่อเพลงพื้นบ้านในแต่ละอำเภอเพื่อสืบหาคณะเพลงบอกบุญ พบว่าเพลงบอกบุญนี้พบในบางอำเภอ และในบางอำเภอก็หมดบทบาทลงไปแล้ว ดังนั้นข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลในท้องถิ่นที่เพลงบอกบุญหมดบทบาทแล้ว ผู้วิจัยจะนำมาเป็นข้อมูลในเชิงประวัติ และนำบทร้องมาวิเคราะห์กลวิธีโน้มน้าวใจ ส่วนบทบาทของเพลงบอกบุญนั้นจะศึกษาเฉพาะท้องถิ่นที่ยังคงมีประเพณีการร้องเพลงบอกบุญอยู่คั้งนี้คือ

๑. คณะเพลงวัดท่าพริก ต. ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด
๒. คณะเพลงวัดคลองขุด ต. ห้วยแร่ อ.เมือง จ.ตราด
๓. คณะเพลงวัดบางปรือ ต. ท่าประดู่ อ.เมือง จ.ตราด
๔. คณะเพลงวัดวิเวกวราราม ต. เนินทราย อ.เมือง จ.ตราด
๕. คณะเพลงวัดสุวรรณภักดี ต.ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด
๖. คณะเพลงวัดรัตนจิตตาราม ต. ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด
๗. คณะเพลงวัดท่าโสม ต. ท่าโสม อ.เขาสมิง จ.ตราด

ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยเลือกเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเดือนละ ๒ ครั้งๆ ละ ๓ วัน ตั้งแต่เดือน มีนาคม ๒๕๔๕ - เดือน ธันวาคม ๒๕๔๖ และเดือนละ ๑ ครั้งๆ ละ ๑๕ วัน เฉพาะเดือนเมษายน คือระยะเวลามีการร้องเพลงบอกบุญในเทศกาลสงกรานต์ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๗

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. รวบรวมข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเพลงบอกบุญ
๒. เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับเพลงบอกบุญ
๓. ถอดข้อความจากแถบบันทึกเสียงเป็นลายลักษณ์อักษร
๔. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ระเบียบวิธีทางคติชนวิทยา
๕. เรียบเรียงผลการวิจัย
๖. สรุปผลการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. เข้าใจกลวิธีการใช้ภาษาเพื่อโน้มน้าวใจของเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด
๒. เข้าใจบทบาทของเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด ที่มีต่อสังคม
๓. สามารถอนุรักษ์บทร้องของเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หนังสือและงานวิจัย

เพลงพื้นเมืองจากพนมทวน ของ สุมาลย์ เรืองเดช เอกสารนิเทศ การศึกษานิตยสารที่ ๑๗๑ ของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๑๘ ผู้วิจัยได้ ศึกษาเพลงพื้นบ้านจากอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ในจำนวนนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเพลง ร้อยพรรษา ซึ่งเป็นเพลงบอกบุญชนิดหนึ่ง พบว่า เพลงร้อยพรรษาแสดงออกถึงความร่วมใจกัน ระหว่างหมู่คณะและการเสียสละเพื่อส่วนรวม เพราะคณะผู้เล่นเพลงยอมเสียสละร่างกายและ เวลาเพื่อที่จะหาสิ่งของไว้ทำบุญหรือสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ในหมู่บ้าน นอกจากนี้ยัง พบว่าเนื้อหาส่วนใหญ่จะแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนและชมเชยเจ้าของบ้านเป็นเชิงขอความ เมตตา และมักใช้คำสรรพนามแทนตัวเองว่าเป็นลูกหลาน ส่วนสรรพนามของเจ้าของบ้านก็จะ ยกย่องให้เป็นญาติผู้ใหญ่เช่น แม่ ป้า น้า

การสำรวจลักษณะสังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียง ของ บุญเต็ม พันรอบ และภาวดี มหาพันธ์ จัดพิมพ์โดยโครงการวิจัยภาษาและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๒ ผู้วิจัยได้กล่าวถึง หมู่บ้านของท่านที่หมู่บ้านหนองชะโรง หมู่บ้านท่าไข่ ตำบลท่าไข่ อำเภอเมือง จังหวัด ฉะเชิงเทรา จากผลการวิจัยพบว่า หมู่บ้านนี้มีความเชื่อว่า เมื่ออายุ ๑๕ ปีขึ้นไปทุกคนจะต้อง ออกขอทานปีละ ๕ วัน หากใครไม่ออกขอทานเชื่อว่าจะต้องเจ็บป่วยจนรักษาไม่หาย สำหรับการขอทานนั้นจะเริ่มสอนกันตั้งแต่วัยเด็ก ให้รู้จักเพลงขอทานแตกต่างกับสิ่งของต่างๆ ทั้งนี้เงินและ สิ่งของที่ได้จากการขอทานนั้นจะต้องนำไปทำบุญและบางส่วนเก็บไว้ใช้

เพลงนอกศตวรรษ ของ เอนก นาวิกมูล ฉบับปรับปรุงปี พ.ศ. ๒๕๒๗ เป็น หนังสือสารคดีที่รวบรวมเพลงพื้นบ้านภาคกลางไว้อย่างละเอียดและค่อนข้างสมบูรณ์ โดย ผู้เขียนกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของเพลงพื้นเมือง ลักษณะและคุณค่าของเพลงพื้นเมือง รวมทั้งเสนอภาพชีวิตของพ่อเพลงแม่เพลงทั้งในอดีตและปัจจุบัน ผู้เขียนพบว่าเพลงรำภา ข้าวสารพบที่จังหวัดปทุมธานีเพียงแห่งเดียว และมีลักษณะหน้าที่คล้ายกับเพลงร้อยพรรษาที่ อำเภอพนมทวน ของจังหวัดกาญจนบุรี คือเป็นเพลงบุญที่ผู้ร้องไปเรียไรสิ่งของไปทำบุญโดยมี เสียงเพลงแลกเปลี่ยน และร้องจำกัดเฉพาะเทศกาลเท่านั้น ส่วนเพลงขอทานนั้นเป็นเพลงของ พวกกวณิกที่ร้องไม่จำกัดเทศกาลและสูญไปจากสังคมไทยแล้ว

รายงานการวิจัยเรื่อง เพลงพื้นบ้านในฐานะสื่อถ่ายทอดวรรณคดี ของ สุกัญญา ภัทรราชย์ รายงานการวิจัยนี้สนับสนุนการวิจัยโดย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๓๔ งานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยศึกษาเพลงพื้นบ้านที่ทำหน้าที่เป็นสื่อถ่ายทอดวรรณคดี โดยศึกษาจากเพลงขอทานและเพลงทรงเครื่อง ผลการวิจัยพบว่าเพลงขอทานเป็นเพลงพื้นบ้านที่เคยทำหน้าที่เป็นสื่อถ่ายทอดวรรณคดีสู่ชาวบ้าน ทั้งนี้เพราะเพลงขอทานเป็นเพลงพื้นบ้านประเภทเล่าเรื่อง วรรณคดีที่ชาวบ้านนิยมได้แก่ เรื่องขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี ลักษณะวงศ์ เวสสันดรชาดก พระรถเมรี จันทโครบ และพระยาจกัณฑ์ ซึ่งล้วนมีบทที่ใช้ท่องจำ เพลงพื้นบ้านที่ถ่ายทอดวรรณคดีเหล่านี้ จึงไม่ได้สร้างสรรค์มาจากกระบวนการมุขปาฐะเท่านั้น หากแต่ว่าวรรณคดีลายลักษณ์มีอิทธิพลพอสมควร โดยเฉพาะต่อบทร้องซึ่งส่วนใหญ่จะดัดแปลงมาจากกลอนในวรรณคดี

รายงานการวิจัยเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมในวิถีชีวิตของชาวสวนคลองบางระมาด ของ สุกัญญา สุจฉายา รายงานการวิจัยนี้สนับสนุนการวิจัยโดย สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๔๔ ผู้วิจัยศึกษาวิถีชีวิตของชาวสวนคลองบางระมาด เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะด้านความเชื่อและพิธีกรรมของชาวสวน ส่วนหนึ่งของการศึกษาผู้วิจัยพบว่าชาวสวนคลองบางระมาดมีประเพณีขอทานกระยาสารท ในเทศกาลสารทไทย เดือน ๑๐ โดยจะมีชาวบ้านในหมู่บ้านมาพายเรือและร้องเพลงขอทานกระยาสารท เพื่อรวบรวมกระยาสารทไปทำบุญที่วัด อย่างไรก็ตามด้วยเหตุปัจจัยหลายประการจึงทำให้ประเพณีขอทานกระยาสารทต้องหยุดไปในที่สุด

เพลงร้องพื้นบ้านในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี : กรณีศึกษาเพลงโนเน เพลงลำภาข้าวสาร^๔ และเพลงระบำพื้นบ้าน ของ ศรีจันทร์ น้อยสะอาด เป็นวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดนตรี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล เมื่อ พ.ศ.๒๕๔๔ ผู้วิจัยศึกษาเพลงลำภาข้าวสารในเชิงมานุษยวิทยาดนตรี ผลการวิจัยพบว่า เพลงลำภาข้าวสารเกิดขึ้นตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นเพลงร้องเรียบริบจากข้าวสารเพื่อนำไปถวายวัดในหน้าทอดกฐินผ้าป่า มีหน้าที่โดยตรงคือเป็นเพลงประกอบกิจกรรมลำภาข้าวสารของชุมชน หน้าที่โดยอ้อมคือเป็นสื่อในการสร้างและกระตุ้นความศรัทธาของชาวบ้านต่อพระพุทธศาสนา สำหรับด้านลักษณะทางดนตรีนั้น เพลงลำภาข้าวสารมีรูปแบบ Ternary Form ระดับเสียงโครงสร้างคือ G-A และ B-E บันไดเสียงเพนตาโทนิค ลักษณะทิศทางการดำเนินทำนองมีการกระโดดข้ามขั้น ลาดลงตามลำดับขั้นแล้วหักกลับทิศทางข้ามขั้นสู่เสียงสูง กระสวนจังหวะไม่กระชั้น ค่อนข้างสม่ำเสมอ พิสัยของเสียงคือ E-E^๖ การบรรจุคำร้องเป็นการร้องแบบเนื้อเต็มและเนื้อเอื้อน เนื้อร้องกับวลีทำนองเพลงมีความสัมพันธ์กัน

^๔ คำนี้สะกดตามที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์ของ ศรีจันทร์ น้อยสะอาด

บทความ

“ เพลงร้อยพรรษา : บทเพลงแห่งศรัทธา ” ของกัญญารัตน์ เวชศาสตร์ ลงพิมพ์ในหนังสือวารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับพิเศษ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ ผู้เขียนศึกษาเพลงร้อยพรรษาของอำเภอมณฑล จังหวัดกาญจนบุรี โดยศึกษารายละเอียดต่าง ๆ ของเพลงร้อยพรรษา ได้แก่ โอกาสและบรรยากาศในการร้อง การแต่งกาย คนตรี รูปแบบคำประพันธ์ วิธีการร้อง เนื้อหา ผู้วิจัยพบว่าผู้ร้องเลือกใช้คำและสำนวนภาษาที่แสดงถึงความอ่อนน้อมต่อมตน โดยสังเกตจากการใช้สรรพนามในบทเพลง นอกจากนี้บทเพลงร้อยพรรษายังเป็นบทเพลงที่มีบทบาทสำคัญในแง่ที่ช่วยจรรโลงวัฒนธรรมทางศาสนา

“ เพลงขอกาน : ตำนานวณิกไทย ” ของ สมศิริ ยิ้มเมือง ลงพิมพ์ในวารสารสยามอารยะ เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๗ ผู้เขียนได้กล่าวถึงประวัติของเพลงขอกานว่าหลักฐานทางวรรณคดีที่เก่าที่สุดที่กล่าวถึงเพลงขอกานนั้น ปรากฏอยู่ในหนังสือโคลงทวาทศมาส ในสมัยรัชกาลที่ ๕ รวมทั้งหลักฐานข้อมูลต่างๆ นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้อธิบายลักษณะของเพลงขอกานและเกร็ดชีวิตของวณิกไว้ด้วย ผู้เขียนได้ตั้งข้อสังเกตว่าในปัจจุบันนี้วณิกที่ใช้เสียงเพลงขอกานมากำล้นนั้นกำลังถูกแทนที่ด้วยวณิกที่เล่นเครื่องดนตรีจากตะวันตก ร้องเพลงตามสมัยนิยม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของวณิกนั้นไม่แตกต่างไปจากแวดวงดนตรีในประเทศไทยที่ดนตรีตะวันตกเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ทำให้เพลงที่หาฟังได้ง่ายกลายเป็นเพลงโบราณที่สูญไปจากสังคม

“ เพลงเจ้าขาว ” ของ พิศาล บุญผูก ลงพิมพ์ในวารสารสยามอารยะ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๗ บทความนี้อธิบายประวัติความเป็นมาของเพลงเจ้าขาว (เพลงรำภาขาวสาร) ว่า เพลงบอกบุญนี้ระยะแรกๆ ร้องเป็นภาษามอญ และคงร้องไปบอกบุญเฉพาะในหมู่บ้านมอญด้วยกันคือบริเวณปากเกร็ดและปทุมธานีเท่านั้น ต่อมาพระองค์เจ้าวัชรวิงศ์ พระเจ้าหลานยาเธอ ในรัชกาลที่ ๒ ทรงนิพนธ์เนื้อร้องภาษาไทยขึ้น แต่รักษาทำนองมอญไว้เช่นเดิม ส่วนเนื้อร้องที่เป็นภาษามอญนั้นก็ยังคงใช้ร้องอยู่เช่นเดียวกัน นอกจากนั้นการไปบอกบุญเช่นนี้พอเพลงแม่เพลงยังใช้เพลงสำเนียงมอญอื่นๆ มาร้องโดยใช้เนื้อร้องแบบไทยด้วย เช่น ใช้ทำนองเพลงราตรีประดับดาวสองชั้น เพลงมอญคู่ดาวเป็นต้น ความหมายของเพลงเป็นไปในทำนองเดียวกันคือ เชิญชวนให้ทำบุญและอำนวยการแก่ผู้ร่วมทำบุญ

“ เพลงบุญพื้นบ้านผ่านพรรษา ” ของ โชคชัย บัณฑิตศิลปะศักดิ์ ลงพิมพ์ในวารสารกรมเจ้าท่า เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๓ ผู้เขียนมุ่งศึกษาเปรียบเทียบเพลงพื้นบ้าน ๒ ชนิดคือ เพลงรำภาขาวสารและเพลงร้อยพรรษา ผลการศึกษาพบว่า ในเพลงร้อยพรรษาพบการสอดแทรกวัฒนธรรมใหม่ๆ เข้ามาในเนื้อหาของเพลงได้เด่นชัด ในขณะที่เพลงรำภาขาวสารนั้น

หมดยุคหน้าทีในกลุ่มชนแล้วโดยสิ้นเชิง นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้วิเคราะห์เหตุผลของการเรียกรวว่าเป็นความเอื้อเฟื้อในสังคมเกษตรกรรม และเพราะหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา

“ เพลงหน้าออกพรรษา ” ของ สุกัญญา สุจนายา ลงพิมพ์ในหนังสือเนชั่นสุดสัปดาห์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ผู้เขียนได้กล่าวถึงเพลงชาวบ้านที่นิยมร้องในเทศกาลออกพรรษาคือเพลงร้อยพรรษา ที่ชาวบ้านจะรวมกลุ่มกันร้องเพลงเชิญชวนให้ผู้คนบริจาคเงินหรือข้าวสาร สิ่งของต่างๆ ให้ทำบุญร่วมกับคณะเพลง และเมื่อถึงวันออกพรรษาคณะเพลงก็จะนำสิ่งของและเงินที่ได้ไปถวายวัด โดยเนื้อหาของเพลงนั้นมีเนื้อหาที่เชิญชวนให้ทำบุญและบอกอานิสงส์ของบุญกุศลที่ทำ ผู้เขียนได้แบ่งขั้นตอนของเพลงร้อยพรรษาออกเป็น เพลงเดิน เพลงโยน เพลงเข้าบ้าน เพลงบอกบุญ (เพลงขอ) เพลงให้พร และเพลงลา ผู้เขียนได้ตั้งข้อสังเกตว่ามีเพลงลักษณะนี้ในท้องถิ่นอื่นๆ อีกเช่น เพลงรำภาข้าวสาร ที่จังหวัดปทุมธานี เพลงขอทานกระยาสารของชาวสวนฝักรัตนบุรีที่คลองบางระมาด รวมทั้งการร้องเพลงอีแซวเพื่อขอรับบริจาคสิ่งของที่จังหวัดสุพรรณบุรี แต่อย่างไรก็ตามเพลงหน้าออกพรรษาเหล่านี้ก็หมดบทบาทไปจากท้องถิ่นนั้นๆ แล้ว

บทที่ ๒

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมของจังหวัดตราด

ตราด เป็นเมืองสุดท้ายทางทะเลด้านทิศตะวันออกของประเทศไทย มีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่ละติจูดระหว่าง ๑๑ – ๑๒ องศาเหนือ และลองจิจูด ๑๐๒ องศาตะวันออก ระยะทางจากกรุงเทพฯ ถึงจังหวัดตราดประมาณ ๓๑๕ กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ ๒,๘๖๒.๖ ตารางกิโลเมตร และพื้นที่ตามเขตการปกครองทางทะเลประมาณ ๗,๒๕๗.๖ ตารางกิโลเมตร มีฝั่งทะเลยาวประมาณ ๑๖๕ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงและประเทศเพื่อนบ้านดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอขลุงจังหวัดจันทบุรีและประเทศกัมพูชา
ทิศใต้	ติดต่อกับอ่าวไทยและน่านน้ำทะเลประเทศกัมพูชา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับประเทศกัมพูชา มีทิวเขาบรรทัดเป็นแนวกันเขตแดน
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี

ภูมิประเทศของจังหวัดตราด มีอาณาบริเวณทั้งที่เป็นแผ่นดินและพื้นน้ำประกอบด้วยเทือกเขาสูงอุดมด้วยป่าเบญจพรรณแลป่าดิบทางด้านตะวันออก ส่วนบริเวณหมู่เกาะต่างๆ ทางด้านใต้มีภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงเช่นเดียวกัน ตอนเหนือเป็นที่ราบบริเวณภูเขา ตอนกลางดินจะเป็นที่ราบลุ่มน้ำที่อุดมสมบูรณ์แล้วลาดลงเป็นที่ราบต่ำชายฝั่งทะเล กล่าวได้ว่าลักษณะของภูมิประเทศที่ปรากฏเด่นชัด คือ ที่ราบบริเวณลุ่มน้ำ ที่ราบต่ำชายฝั่งทะเล ที่ราบบริเวณภูเขาและที่สูงบริเวณภูเขา แต่ละบริเวณมีความแตกต่างกันจึงทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของคนแต่ละท้องที่มีความแตกต่างกันไปด้วย

๒.๑ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์

เมืองตราดนี้จะตั้งขึ้นในรัชกาลใดไม่ปรากฏหลักฐานอันแน่นอน ปรากฏหลักฐานครั้งแรกจากแผนที่สมัยกรุงศรีอยุธยา เรียกว่า " บ้านบางพระ " ต่อมาในสมัยพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. ๒๑๗๘) ปรากฏหลักฐานชื่อ เมืองตราด อยู่ในทำเนียบหัวเมืองขึ้นตรงต่อเจ้าพระยาศรีธรรมราชเดโชชาติ สังกัดอยู่ในฝ่ายต่างประเทศซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับการคลังด้วย

ในหนังสือพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ปรากฏความตอนหนึ่งว่า เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีกรีฑากองทัพเข้าปราบปรามพระยาจันทบุรี ณ จังหวัดจันทบุรีราบคาบแล้ว ได้ยาดราชบรรณทัณฑ์มาพักที่จังหวัดตราด ในขณะที่กำลังรวบรวมกำลังทหารอยู่นั้น ทราบข่าวว่ามีพ่อค้าเรือสำเภาจินได้นำสินค้ามาเข้าสู่ประเทศสยาม จุดทอดสมอพักอยู่ที่ปากอ่าวเมืองตราด เป็นหลายลำแล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้มีรับสั่งให้ข้าหลวงออกไปเกลี้ยกล่อมนายสำเภาจิน แต่นายสำเภาจินไม่ยอมเข้าด้วย ซ้ำยังยิงข้าหลวงสำแดงตนเป็นปรปักษ์ จึงกลับมากราบทูลตามเหตุที่เกิดขึ้น เมื่อทรงทราบแล้วรีบจัดกองทัพเรือยกไปล้อมสำเภาจินไว้คืนหนึ่ง เมื่อทรงเห็นว่า นายสำเภาจินไม่ยอมอ่อนน้อม จึงได้เข้ารบยิงปืนโต้ตอบกันถึงครึ่งวัน พลข้าหลวงปืนขึ้นสำเภาก็ไล่ฆ่าฟันจิงตายหลายคน จิงจึงยอมสวามิภักดิ์ได้รวบรวมกำลังและเสบียงอาหารของพ่อค้าสำเภาจินทั้งหมด นายสำเภาจินนี้ชื่อเจียม เมื่อยอมอ่อนน้อมแล้วได้ถวายลูกสาวแก่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีคนหนึ่ง ครั้นแล้วพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงเคลื่อนขบวนทัพเรือกลับไปเมืองจันทบุรี ต่อมาได้ยกกองทัพเรือเข้าไปสู่ปากน้ำเจ้าพระยา เมื่อตีกองทัพพม่าแตกพ่ายแล้ว จึงได้ตั้งพระองค์ขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน^๖

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงชุบเลี้ยงเจ้านายญวนพระองค์หนึ่งคือ “ องเชียงสือ ” และในปี พ.ศ. ๒๓๒๘ ปรากฏว่าองค์เชียงสือนั้นกลับไปยังประเทศญวนเพื่อเอาเมืองคืน และในการไปขององเชียงสือนั้นปรากฏว่าได้หลบหนีมาอยู่ที่เมืองตราดเป็นเวลานานถึง ๒ ปี และต่อมา องจวงจึงได้พาไปอยู่ที่ปากน้ำเมืองปาดัก

ต่อมาในรัชสมัยของสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นระยะที่มีราชการทัพเกี่ยวกับญวน ลาว และเขมรติดต่อกันเป็นเวลายาวนาน ซึ่งปรากฏหลักฐานว่าเมืองตราดได้เข้าร่วมกับราชการทัพนี้ตลอดเวลา และมีเหตุการณ์เกี่ยวกับวีรกรรมของทางเมืองตราดปรากฏอยู่ด้วยมากมาย

เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นอันเป็นเหตุให้ชาวตราดมีอาจสึมได้ในหน้าประวัติศาสตร์ของจังหวัดตราดคือ เหตุการณ์ที่กองทหารฝรั่งเศสเข้ายึดเมืองตราด ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งสืบเนื่องมาจากการเกิดกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส อันมีสาเหตุมาจากการผิดข้อหมองใจกันด้วยเรื่องอาณาเขตดินแดนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง โดยที่ฝรั่งเศสได้กล่าวหาว่ารัฐบาลฝ่ายไทยได้ส่งลำเข้าไปในดินแดนนั้นอยู่ในความปกครองของฝรั่งเศส ส่วนทางฝ่ายรัฐบาลไทยก็อ้างสิทธิ์ในการปกครองดินแดนนี้เช่นกัน และได้ได้ว่าฝ่ายฝรั่งเศสได้รุกรานเจ้าพนักงานฝ่ายไทยก่อนฝ่ายไทยจึงจำต้องตอบโต้บ้าง มูลกรณี

^๖ เมืองตราดนี้ พวกจีนเรียกว่า เมืองตองใจ คือเมืองทุ่งใหญ่ นั่นเอง

^๗ พระบริหารเทพธานี. “ประวัติศาสตร์จังหวัดตราด” นาวิกศาสตร์ ปีที่ ๑๘ เล่ม ๗ กรกฎาคม ๒๔๗๘

อันเป็นข้อโต้แย้งกันเนื่องด้วยเรื่องดินแดนริมฝั่งแม่น้ำโขงนั่นเอง จึงเป็นสาเหตุอันใหญ่หลวงที่ทำให้รัฐบาลฝรั่งเศสต้องส่งกำลังเรือรบเข้ามาประกาศปิดปากอ่าวน่านน้ำเจ้าพระยา ในครั้งนั้นกองเรือรบฝรั่งเศสฝ่ายไทยเราได้มีการใช้กระสุนปืนยิงโต้ตอบซึ่งกันและกันที่ปากน้ำเจ้าพระยา

ด้วยเหตุที่รัฐบาลฝ่ายไทยไม่มีความปรารถนาที่จะให้เรื่องราวลุกลามใหญ่โตถึงกับเป็นการสงครามขึ้น จึงเห็นควรรักษาความสงบและอนุโลมผ่อนผัน ฉะนั้นในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ รัฐบาลของทั้งสองฝ่ายจึงได้พูดจาประนีประนอมทำความตกลงต่อกัน โดยฝ่ายฝรั่งเศสได้ยื่นคำขาดตั้งข้อเรียกร้องต่อฝ่ายไทยหลายข้อ ผลที่สุดฝ่ายไทยจำต้องยอมตามความต้องการรวมทั้งยินยอมให้รัฐบาลฝรั่งเศสยึดเอาจังหวัดจันทบุรีไว้เป็นประกันชั่วคราวด้วย^๙ ฝรั่งเศสได้ยึดจันทบุรีอยู่เป็นเวลาถึง ๑๑ ปีเศษ จึงได้ทำสัญญากันเป็นครั้งแรก ตามสัญญาฉบับนี้มีความโดยย่อคือ รัฐบาลไทยยอมยกดินแดนจังหวัดตราดและเกาะทั้งหลายภายใต้แหลมกลงไปจนถึงจังหวัดประจันตคีรีเขต (เกาะกง) ให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศสถือสิทธิปกครอง และอาศัยเหตุผลและข้อตกลงดังกล่าวนี้ ฝรั่งเศสจึงยอมถอนกองทหารที่ประจำอยู่ที่จันทบุรี ย้ายไปตั้งอยู่ที่จังหวัดตราดต่อไป^{๑๐}

ย่างเข้าปี ร.ศ.๑๒๒ แห่งการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์นั่นเอง ฝรั่งเศสได้ให้สัตยาบันที่กรุงปารีส เมื่อเดือนธันวาคม ๒๔๔๗ มีผลให้จังหวัดตราดและบรรดาเกาะทั้งหลายภายใต้แหลมกลงไปต้องตกไปเป็นของฝรั่งเศส จากหลักฐานสัญญาลงวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๖ ไม่มีข้อความใดระบุการครอบครองจังหวัดตราดไว้เลย แต่ในข้อ ๓ แห่งสัญญาระบุไว้ว่า รัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยต่างจะตั้งข้าหลวงผสมกันออกไปทำการกำหนดเขตแดน และได้มีการกำหนดปักปันเขตแดนกันตรงแหลมลง (ในตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ) จึงดูเหมือนว่าฝรั่งเศสได้สิทธิในการครอบครองเมืองตราดแทนจันทบุรี^{๑๑}

เมื่อข่าวการยึดครองของฝรั่งเศสแพร่สะพัดรู้ไปถึงราษฎร ต่างก็ตกใจและเกิดการอพยพ แต่ด้วยเดชพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระปรีชาสามารถ และสายพระเนตรที่ยาวไกล จึงได้ทรงพยายามทุกวิถีทางที่จะให้เกิดความสงบเรียบร้อยภายในบ้านเมือง ความพยายามของพระองค์ท่านที่จะประวิงเวลาให้เมืองตราดคงอยู่ในพระราชอาณาจักรไว้ผล ฝ่ายไทยจึงต้องยอมมอบเมืองตราดให้แก่ฝรั่งเศสแน่นอน ในวันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๔๔๗

^๙ หลวงสาครเกษเขตต์. จดหมายเหตุความทรงจำสมัยฝรั่งเศสยึดจันทบุรี. (กรุงเทพฯ: ต้นอ่อนแกรมมี, ๒๕๓๔.) หน้า ๗๒ - ๗๓.

^{๑๐} หลวงสาครเกษเขตต์. เรื่องเดียวกัน. หน้า ๗๖ - ๗๗.

^{๑๑} สำนักงานจังหวัดตราด. ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดตราด. (กรุงเทพฯ: อักษรสมัย, ๒๕๒๗.) หน้า ๓๒.

การปกครองเมืองตราดภายหลังจากที่ฝรั่งเศสเข้าปกครองเมืองตราดนั้น ทางฝรั่งเศสให้มี " เรสิดัง " เป็นผู้ปกครอง คล้ายกับข้าหลวงกำกับราชการ มีหน้าที่ปกครองบังคับบัญชาเหนือเจ้าพนักงานฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนทั้งปวง ตลอดจนมีอำนาจในการพิจารณา คดีแพ่งและอาญาด้วย มองซิเออร์ชิมง มองซิเออร์เปเซีย และแคสตะแย อยู่ถึงเดือน พฤษภาคมจึงลากลับ มองซิเออร์ริชอม เลขาธิการเป็นผู้รั้งเรสิดัง ทางฝ่ายองครีสวัสดิ์ ได้จัดตั้งขุนนางเขมร ชื่อ พระยาสุรศักดิ์วารินทร์ (พรม) มาเป็นเจ้าเมือง พระนรินทร์ฤทธิศักดิ์ (ยัง) มาเป็นปลัดเมือง มีทหารเขมรมาอยู่ราว ๑๐๐ คน และฝรั่งเศสได้จัดทหารญวนกำปะนัง พร้อมด้วยนายร้อยฝรั่งเศสมาอยู่ประจำการ เดิมพวกญวนอยู่ในเมืองแต่ประพฤติคนเกะกะมาก ฝรั่งเศสจึงย้ายให้ไปอยู่เสียที่แหลมงอบ แต่ทหารเขมรนั้นยังคงอยู่ในเมืองกึ่งหนึ่ง ไปรักษาการ อยู่ตามลำคลองใหญ่กึ่งหนึ่ง^{๖๖} การยกทหารมาตั้งที่เมืองตราดนี้สร้างความเดือดร้อนแก่ชาวตราดมากดังปรากฏความในนิราศเมืองตราด ของหลวงรามทิพรจน์ ว่า

	นิราศร้างห่างตราดอนาถแสน
ด้วยเคราะห์กรรมจำพรากต้องจากแดน	กำสรดแสนเวทนาน้ำตานอง
อนิจจาเอ๋ยเคยพักนักเรศ	ฝรั่งเศสจะมาเข้าเป็นเจ้าของ
เกรงมนุษย์ทุจริตมาคิดปอง	เข้าครอบครองแล้วเห็นไม่เป็นการ ^{๖๗}

ต่อมาเมื่อรัฐบาลสยามกับฝรั่งเศส ได้ตกลงทำสัญญาแบ่งปันดินแดนกันขึ้นใหม่อีกฉบับหนึ่ง คือสัญญาลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๕^{๖๘} (พ.ศ. ๒๔๔๙) นั้น ตามสัญญาฉบับนี้มีใจความว่า ฝรั่งเศสจะยอมคืนจังหวัดตราดและเกาะทั้งหลายภายใต้แหลมสิงลงไปจนถึงเกาะกูดให้แก่รัฐบาลสยาม ฉะนั้นก่อนที่จะมีการรับส่งดินแดนให้แก่กันตามความสัญญาข้อนี้ รัฐบาลทั้งสองฝ่ายจึงแต่งตั้งให้มี ข้าหลวงออกไปส่งและรับมอบดินแดนคืนต่อกัน ณ ที่จังหวัดตราด รัฐบาลทั้งสองฝ่ายได้กำหนดว่า การรับและส่งคืนดินแดนให้แก่กันนั้นจะกระทำ ณ จังหวัดตราด ในวันที่ ๖ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐)

^{๖๖} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ รัชกาลที่ ๕ ฝ. ๒๑/๒๔ รายงานพระยาตรีเทพไปรับมอบเมืองตราดจากฝรั่งเศส และเรื่องกิดจัดการเมืองตราด ๑๖ ก.ค.- ๓ ก.ย. ๑๒๖. (อ้างถึงใน สวรรค์ สุวรรณโชติ. เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖๖)

^{๖๗} หลวงรามทิพรจน์. นิราศเมืองตราด. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๔ .) หน้า ๑.

^{๖๘} วันที่ ๒๓ มีนาคม ศก ๑๒๕ นี้ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๕๑๔ นายเจียร จินตกานนท์ นายกเทศมนตรีเมืองตราดในขณะนั้น ได้เสนอต่อสภาจังหวัดให้จัดให้วันนี้เป็นวันสำคัญของจังหวัดตราด ประจำปีทุก ๆ ปีไป ซึ่งทางจังหวัดพิจารณาแล้วเห็นพ้องกับมติของสภาจังหวัด โดยให้ถือเอาวันที่ ๒๓ มีนาคมของทุกปี เป็นวันสำคัญของจังหวัด และให้เรียกว่า "วันตราดรำลึก" (ประกาศจังหวัดตราด เรื่อง วันตราดรำลึก ลงวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๑๔.)

๒.๒ สภาพสังคมและวัฒนธรรม

๒.๒.๑ กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัดตราด

ไทย

ชนชาติไทยซึ่งพูดภาษาไทยมาแต่เดิมนั้นอาศัยอยู่ในดินแดนจังหวัดตราดมาก่อนและมากกว่าชาติอื่นๆ จากหลักฐานวัดโบราณและชื่อบ้านในตำบลต่างๆ เช่นบ้านบางพระ บ้านปลายคลอง บ้านหนองคันทรง เป็นต้น อย่างไรก็ตามถิ่นฐานของต้นตระกูลชาวตราดนั้นไม่ได้อยู่ในจังหวัดนี้ แต่มีถิ่นวงศ์ตระกูลอยู่ทางบ้านลาดพลี (ราชบุรี) ชาวบ้านลาดพลีนี้ได้พากันอพยพหนีกองทัพพม่ามาหลายร้อยครัว จะเป็นสมัยกรุงศรีอยุธยาหรือกรุงธนบุรีระบุมิได้แน่ชัด เมื่อพวกต้นตระกูลอพยพมาถึงเมืองตราด ซึ่งเวลานั้นเป็นป่าอยู่แต่เป็นตำบลที่มีพลเมืองอยู่แน่นหนากว่าที่อื่นๆ และมีคนไทยมากกว่าชาติอื่น^{๑๔}

จีน

ชนชาติจีนแต่เดิมเดินทางมากับเรือสำเภาเพื่อค้าขาย ต่อมาได้อพยพเข้ามาอยู่ เพราะเห็นทำเลการทำมาหากินเลี้ยงชีพดีกว่าบ้านเมืองของตัว นอกจากที่มาตามลำพังนี้แล้ว บางกลุ่มถูกกวาดต้อนมาเป็นคราวๆ เนื่องจากไทยยกกองทัพไปรบกับญวนและเขมร เมื่อสมัยกรุงธนบุรี และรัตนโกสินทร์^{๑๕} ชาวจีนส่วนใหญ่ในเมืองตราดนี้เป็นจีนแต้จิ๋ว (โดยพิจารณาจากภาษาจีนที่กลายมาเป็นภาษาถิ่นจังหวัดตราด)

แขก

ชนชาติแขกในจังหวัดตราดนี้เป็นแขกมลายูหรือแขกพวกเดียวกันกับแขกครัวครั้งแรกได้มาอยู่ที่ตำบลน้ำเชี่ยวแห่งเดียว ต่อมาภายหลังมีจำนวนมากขึ้นได้แยกย้ายไปอยู่ที่บ้านยายม่อม ทั้งสองแห่งนี้อยู่ชายทะเลในตำบลแหลมงอบ อำเภอเกาะช้าง (ปัจจุบันเป็นกิ่งอำเภอเกาะช้าง) ภายหลังได้แยกย้ายไปอยู่บ้านแหลมตาพันริมชายทะเลในตำบลอ่าวญวน อำเภอบางพระอีก แต่น้อยครัว ต้นตระกูลของแขกพวกนี้ แต่แรกเริ่มเดิมทีเชื่อว่าไม่ได้อยู่ในตำบลน้ำเชี่ยว จะมีถิ่นฐานบ้านเมืองอยู่ที่ใดบ้างไม่มีผู้ยืนยันแน่นอน ได้สันนิษฐานตามเหตุการณ์ประกอบกับชนชาติแขกที่มีอยู่คงได้ความว่า เขาพวกนี้ได้ถูกกวาดต้อนครอบครัวเข้า

^{๑๔} พระบริหารเทพธานี, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖.

^{๑๕} พระบริหารเทพธานี, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖.

มาในรัชกาลที่ ๓ ตอนสงครามเขมรและญวน ครั้งนั้นเรือเจ้าพระยาพระคลังและทัพบกเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) เมื่อได้ชัยชนะแก่หัวเมืองต่างๆ ในประเทศเขมรและญวนแล้ว พลเมืองได้ถูกกวาดต้อนส่งเข้ามาในพระราชอาณาเขตสยามที่ละคราวโดยทางทัพเรือ เชื่อว่าคงถูกแยกย้าย แบ่งให้มาอยู่ในตำบลน้ำเขียว และแบ่งนำส่งไปที่กรุงเทพฯ หรือที่หัวเมืองอื่นๆ บ้าง สำหรับในจังหวัดตราดได้อยู่ในตำบลน้ำเขียวต่อมา พวกฟ้องของแขกที่ถูกกวาดต้อนแต่ครั้งที่ยังอยู่ในเมืองเขมรและญวนทราบวาทงนี้มีที่อยู่เป็นสุขและการทำมาหากินเจริญดี จึงได้พากันมาหาเลี้ยงชีพอยู่ในจังหวัด^{๖๖}

ญวน

ชนชาติญวนนี้แต่เดิมไม่ปรากฏแหล่งอยู่ที่ใด จังหวัดไต่บ่าง นอกจากกล่าวถึงในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ว่า เมื่อองเชียงสือหนีจากกรุงเทพฯ มาโดยเรือใบได้มาพักที่เกาะกูด อำเภอเกาะช้าง (ปัจจุบันคือ กิ่งอำเภอเกาะช้าง) นอกจากนี้ยังมีภูมินามที่เกี่ยวกับญวน สองแห่งคือเขาญวนแห่งหนึ่ง และอ่าวญวนอีกแห่งหนึ่ง ที่เขาญวนนั้นได้เคยมีญวนอพยพมาจากไหนไม่ทราบ มาพักอยู่ที่เชิงเขาวัดเขาญวน (วัดคีรีวิหาร) ตำบลชำรากหลายสิบครัว เขานี้เดิมชื่ออย่างไรไม่ปรากฏแต่เมื่อญวนมาตั้งบ้านเรือนแล้วจึงเรียกกันว่าเขาญวน ส่วนที่ตำบลอ่าวญวนนั้นสันนิษฐานว่าเมื่อไทยยกกองทัพไปทำสงครามกับญวนมีชัยชนะมาแล้วได้กวาดต้อนพลเมืองชาติญวนเข้ามาแล้วเรือที่บรรทุกมาคงจอดทอดสมอ จึงเรียกกันว่าอ่าวญวน ส่วนญวนในตำบลบางพระ ได้ถูกกวาดต้อนมาในคราวที่ไทยชนะสงครามกับญวนที่มีเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) เป็นแม่ทัพแล้วได้กวาดต้อนพลเมืองมาซึ่งรวมถึงชาวญวนด้วยนอกจากนั้นจึงขนไปจังหวัดจันทบุรี ญวนที่อยู่ในจังหวัดตราดและจันทบุรีนี้เชื่อว่ามีเชื้อสายญวนกำปอด^{๖๗} อย่างไรก็ตามก็พบว่าในจังหวัดตราดและจันทบุรียังมีตระกูลที่ชื่อว่า “อานามวงศ์” ซึ่งแปลว่า วงศ์ของชาวอานาม คือญวน อีกด้วย

มอญ

ชนชาติมอญในจังหวัดตราดเป็นกลุ่มที่เข้ามาพร้อมกับคนไทยกลุ่มดั้งเดิมที่มาตั้งถิ่นฐานในเมืองตราดในสมัยกรุงศรีอยุธยา ปัจจุบันยังหาหลักฐานบุคคลไม่พบเท่าที่ปรากฏหลักฐานคือ ภูมินาม “บ้านหนองคอกมอญ” ที่ตำบลเนินทราย อ.เมือง จ.ตราด และคำนิยมเรื่องการปักเสาไม้ยอดเป็นหงส์ไว้หน้าอุโบสถตามวัดในจังหวัดตราด นอกจากนี้สำเนียงพูดในภาษาถิ่นจังหวัดตราดก็คล้ายกับสำเนียงพูดในภาษามอญ ทั้งการละเล่นที่นิยมมากในจังหวัดตราดคือ

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๓๖.

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๓๗.

สะบ้าย้อย ก็เป็นการละเล่นที่นิยมในหมู่ชาวมอญ พบว่าตระกูลเก่าของชาวมอญในจังหวัดตราด และจันทบุรีคือตระกูล “รามัญอุคม” และ “รามัญวงศ์”^{๑๔}

กุหล่า หรือ ต๋องสู

ชาวกุหล่า หรือต๋องสู นั้นปรากฏความในพระราชพงศาวดารพม่าว่า เป็นชาวกะเหรี่ยงประเภทหนึ่ง มาจากเมืองสะโคงด้านตะวันออกสุดของพม่า ใช้ภาษากะเหรี่ยงผสมกับภาษาพม่า แต่โดยทั่วไปคนไทยเชื่อว่ากุหล่าน่าจะเป็นพวกไทใหญ่และมักจะได้เห็นชาวกุหล่าในฐานะที่เป็นพ่อค้าเร่ที่มาซื้อขายสินค้าในประเทศไทย^{๑๕} พวกกุหล่านี้เข้ามาในจังหวัดตราดเมื่อประมาณสมัยรัชกาลที่ ๒ เพราะในสมัยนั้นมีความต้องการพลอยเพื่อใช้ประดับเครื่องราชูปโภค เครื่องราชกกุธภัณฑ์ต่างๆ จึงส่งพวกกุหล่าออกมาสำรวจและขุดค้นหาพลอยในท้องที่อำเภอเขาสมิงและอำเภอบ่อไร่ในปัจจุบัน พวกกุหล่าจึงอาศัยอยู่ตามแหล่งแร่พลอยต่างๆ เช่นบ้านนางอำเภอลือสมิง บ้านบ่อไร่ และบ้านตากแก้ว อำเภอบ่อไร่^{๑๖}

ซอง

ซองเป็นชนพื้นเมืองของจังหวัดตราด มีภูมิลำเนาอยู่ตามชายแดนและเชิงเขา ชอบทำมาหากินอยู่ตามป่าเขา เช่น ทำไร่ ทำนาตามเชิงเขา ระหว่างเขา นับถือพระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนับถือผี พบว่าชาวซองตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อำเภอลือสมิง โดยเฉพาะตำบลเขาสมิง กับตำบลท่าโสม อำเภอลือสมิง อำเภอบ่อไร่ เป็นต้น ซองที่อยู่ใกล้กับชนชาติไทยได้คิดดัดแปลงธรรมเนียมและภาษาเป็นไทยไปแล้ว^{๑๗}

^{๑๔} อภิรักษ์ณี เกษมผลกุล. “มอญในเมืองตราด” ประชาคมติ. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๓๔๗ เดือน ๑ - ๑๕ มกราคม ๒๕๔๘. หน้า ๕.

^{๑๕} คณิศร์ จันทบุตร. “ชนกุหล่า บ้านโนนใหญ่ ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี” ใน วัฒนธรรมกับการพัฒนา ทางเลือกของสังคมไทย เล่มที่ ๒ ชนเผ่าไทยอีสาน. (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๑.) หน้า ๒๗.

^{๑๖} วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดตราด. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.) หน้า ๒๕.

^{๑๗} พระบริหารเทพธานี, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

ข้าเร หรือ สำเร หรือสำเหร่

ชาวสำเรเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีเชื้อสายใกล้ชิดกับกลุ่มของ มีรูปร่างคล้ายพวกของ คือรูปร่างเล็ก ผิวคล้ำ ผมหยิก สันนิษฐานจากภาษาที่ใช้พูด คือภาษาสำเร เป็นภาษาตระกูลมอญ – เขมร สาขาเบียร์อิก^{๒๖} กลุ่มชาติพันธุ์นี้ยังไม่มี ความชัดเจนว่าตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองตราดมาแต่ดั้งเดิมหรือไม่ หรืออพยพมาจากประเทศกัมพูชา เพราะปรากฏว่าที่บริเวณเขาพนมกระวาน ซึ่งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศกัมพูชาก็พบว่ามีผู้พูดภาษาสำเรด้วย^{๒๗} ริง คำว่า สำเร นี้เป็นคำที่คนอื่นเรียก แต่คนกลุ่มนี้เรียกตัวเองว่า กุย หรือ โกีย เขมรเรียกว่า ส่อม แร (สฺแระ) ซึ่งแผลงมาจาก แสฺร ซึ่งแปลว่านา อาจหมายถึงไพร่นา^{๒๘} ที่จังหวัดตราดพบกลุ่มสำเรที่ตำบลด่านชุมพล อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด^{๒๙} และเคยพบที่บ้านทุ่งไก่อัดัก ตำบลท่ากุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดตราด

กะซอง

กลุ่มกะซองนี้เป็นชนกลุ่มน้อยของจังหวัดตราดที่มีการค้นพบล่าสุด ปรากฏในแผนที่ภาษาของชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย จากหลักฐานทางด้านภาษาที่อยู่ในตระกูลมอญ – เขมร สาขาเบียร์อิก^{๒๖} เช่นเดียวกับกลุ่มของ และสำเร กลุ่มกะซองจึงอาจมีรูปร่างที่คล้ายคลึงกันและมีวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกัน กะซองนี้ส่วนมากประกอบอาชีพหาของป่า ทำไร่ และทำสวนยาง พบในเขตอำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด ปัจจุบันมีชาวกะซองประมาณ ๕๐ คน มีคนพูดภาษากะซองได้ไม่เกิน ๑๐ คน^{๒๗}

^{๒๖} ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ. “ภาษาสำเร” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ มีนาคม ๒๕๒๙ หน้า ๑๑๖.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๑๖.

^{๒๘} จิตร ภูมิศักดิ์. ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ ฉบับสมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพฯ: ศยาม , ๒๕๔๐.) หน้า ๒๙๒ - ๒๙๓.

^{๒๙} ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ. เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๑๖.

^{๒๗} สุวิไล เปรมศรีรัตน์ (หัวหน้าโครงการ). เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเพื่อเสนอผลการวิจัย เรื่อง แผนที่ภาษาของชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๔.) หน้า ๑๘.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔๕.

๒.๒.๒ ศาสนา

ประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดตราดร้อยละ ๙๔.๗ นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาอื่น ๆ ที่มีผู้นับถือได้แก่ ศาสนาอิสลาม ประมาณ ๗,๐๐๐ คนเศษ คิดเป็นร้อยละ ๓.๑ ศาสนาคริสต์ ประมาณ ๔,๘๐๐ คนเศษ คิดเป็นร้อยละ ๒.๒ ส่วนศาสนสถานที่สำคัญมีวัด ๑๒๓ แห่ง ที่พักสงฆ์ ๓๒ แห่ง พระภิกษุสงฆ์ ๑,๔๐๖ รูป สามเณร ๑๓๓ รูป มัสยิด ๑๑ แห่ง โบสถ์คริสต์ ๑ แห่ง^{๒๔}

๒.๒.๓ ประเพณีในรอบปี^{๒๕}

เดือน ๕ (ประมาณเดือนเมษายน) ตรงกับประเพณีตรุษสงกรานต์ ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทย วัดต่างๆ ในจังหวัดตราดจะทำบุญติดต่อกันหลายวันและกำหนดให้วันหนึ่งเป็นวันทำบุญฉลองทราย วัดที่อยู่ในละแวกเดียวกันจะกำหนดวันฉลองทรายไม่ให้ตรงกัน เพื่อจะได้นิมนต์พระภิกษุวัดใกล้เคียงมาร่วมงานทำบุญด้วยกัน หลังจากทำบุญแล้วชาวบ้านจะชวนกันเล่นสบ้าล้อหรือนัดหมายกันอยู่ตรงน้ำพระผู้ใหญ่ เสร็จแล้วจะชักชวนกันไปรดน้ำขอพรจากผู้ใหญ่ในครอบครัวตนเองหรือผู้เคารพนับถือในหมู่บ้านต่อไป ในงานบุญนี้ยังมีประเพณีร้องเพลงบอกบุญโดยชาวบ้านจะนัดหมายรวมกลุ่มกันไม่จำกัดเพศและจำนวน เดินขอทานไปตามหมู่บ้านของตนเองและหมู่บ้านใกล้เคียง เพื่อนำเงินถวายวัด มีการร้องเพลง ใช้ฉิ่ง กลอง โทน กรับ ให้จังหวะ

เดือน ๕ ต่อเดือน ๖ มีเทศน์มหาชาติ ช่วงนี้เป็นฤดูผลไม้ของจังหวัดตราด ชาวบ้านได้นำผลไม้ชนิดต่างๆ มาตกแต่งบริเวณพิธีสมมติให้เป็นป่าหิมพานต์ ในคืนก่อนวันเทศน์มหาชาติจะนิมนต์พระภิกษุมาเทศน์คาถาพัน ใช้เทียน ๑,๐๐๐ เล่ม บูชาคาถาพัน และทำน้ำมัน น้ำมันต์ วันรุ่งขึ้นทำบุญถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสงฆ์และเริ่มเทศน์กัณฑ์ที่ ๑ ถึงกัณฑ์ที่ ๑๓ เมื่อการเทศน์จบลง ผู้ที่อยู่ในบริเวณพิธีจะนำผลไม้ไปกิน นำน้ำมันต์ไปตี๋มไปทา เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว

^{๒๔} สำนักงานจังหวัดตราด. ตราดสุดแดนบูรพา. (กรุงเทพฯ: บริษัท ดาวฤกษ์ จำกัด , ๒๕๔๖.)

หน้า ๓๖.

^{๒๕} วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดตราด. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒.) หน้า ๑๕๙ - ๑๖๓.

เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ (ประมาณเดือน พฤษภาคม) วันวิสาขบูชา คอนเข้า พุทธศาสนิกชน พร้อมใจกันไปทำบุญยังวัดต่าง ๆ คอนค่าทุกวัดจัดเวียนเทียนและมีการแสดงธรรมแก่ประชาชน

ในเดือนนี้ยังมีการทำบุญถวายสลากภัต เนื่องจากเป็นฤดูผลไม้ แต่ละวัดจะแจกสลากภัตในวันที่มีคนมาทำบุญโดยนิมนต์พระสงฆ์จากวัดใกล้เคียงมารับสลากภัตที่พุทธศาสนิกชนจัดเตรียมถวาย มักเป็นผลไม้ที่หาได้ในเลือกสวนไร่นาของคนในภาชนะที่สานจากไม้ไผ่หรืออื่น ๆ ก็ได้ตามแต่จะสะดวก พร้อมจัดอาหารคาวหวานไปทำบุญถวายทานด้วย

เดือน ๗ ขึ้น ๕ ค่ำ (ประมาณเดือน มิถุนายน) สารทขนมจ่าง ชาวบ้านจะห่อขนมจ่างหรือขนมต่าง ๆ ใหว่บรรพบุรุษ โดยใช้ข้าวเหนียวขาวแช่กับน้ำค้างที่ได้จากซี่เก้าไม้ โกงกางแล้วนำมาห่อด้วยใบละ เป็นรูปสามเหลี่ยมมีสี่มุม มัดเป็นพวง แล้วนำไปต้มให้สุกจิ้มน้ำตาลอ้อย หรือใส่น้ำเชื่อมรับประทาน ในวันที่ชุมชนที่อยู่ริมแม่น้ำลำคลองจะมีประเพณีการแข่งขันเรือด้วย

เดือน ๘ ขึ้น ๑๕ ค่ำ (ประมาณเดือน กรกฎาคม) วันอาสาฬหบูชา คอนเข้า พุทธศาสนิกชนจะทำบุญตักบาตร ฟังธรรม รักษาศีลคอนค่าเวียนเทียน ค่อมมาเดือน ๘ แรม ๑ ค่ำ วันเข้าพรรษา พุทธศาสนิกชนก็จะไปทำบุญตักบาตรเหมือนเดิม แต่พระสงฆ์ก็จะจำพรรษาอยู่ที่วัดและไม่ไปค้างแรมที่ไหนเลยตลอดระยะเวลา ๓ เดือน

เดือน ๘ กลางเดือน (ประมาณเดือน สิงหาคม) เทศกาลสารทจีน คนจีนจะเช่นใหว่บรรพบุรุษ ด้วยขนมมัดไต้ ขนมเทียน ซาแซ โจ้วแซ ซิกแซ (ใหว่ด้วยของคาว ๓ อย่าง ๕ อย่าง ๗ อย่าง เช่น หมู ไก่ เป็ด กุ้ง ปู ไข่ต้ม หรือ ปลาหมึกแห้งตามฐานะ ข้าว อาหารหวานคาว) คนไทยไปทำบุญที่วัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษตามความเชื่อ ในการเช่นใหว่ไม่ใช้อาหารประเภทแกง เพราะมีรสเผ็ดร้อน

เดือน ๑๐ สิ้น (ประมาณเดือนกันยายน) เทศกาลสารทไทย แต่เดิม ชาวบ้านจะกว่นกระยาสารทเพื่อนำไปทำบุญถวายพระคามาประเพณี โบราณจะกว่นกระยาสารทกันแทบทุกบ้าน เพื่อให้เหลือไว้เก็บ เลี้ยงลูกหลานในครอบครัวได้นาน ๆ

เทศกาลนี้ชาวบ้านมีความเชื่อว่า ยมบาลจะถือศีล ๓ วัน ปล່อยให้เปรตและวิญญาณทั้งหลาย เป็นอิสระ มีโอกาสได้รับส่วนบุญส่วนกุศล พุทธศาสนิกชนพร้อมใจกันไปทำบุญที่วัด และบังสุกุลให้บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้นการกว่นกระยาสารทจึงได้สอดแทรกภูมิปัญญา ความเชื่อที่ว่า ต้องใส่ส่วนผสม ๓๒ อย่าง ๑๐๘ อย่าง เช่น ถั่ว งา ข้าว น้ำตาล พืช

ประเภทหัว นานาชนิด และผลไม้ นั้น ซึ่งนอกจากจะอร่อยแล้วยังมีสรรพคุณ ในการรักษาโรคภัย ที่มักเป็นในเดือนนี้อีกด้วย

ปลายเดือน ๑๐ ถึงเดือน ๑๑ พิธีทำขวัญไหว้แม่โพสพ ในเดือนนี้ข้าวในนา เริ่มตั้งท้อง ชาวนาจะทำพิธีไหว้แม่โพสพโดยนำเอาเฉลว ไปมัดไว้กับไม้ระกำที่ปักอยู่ในนา จัดกล้วย อ้อย ส้ม กระจ่างสารท กระจ่าง หวี น้ำมันใส่ผม ขี้ผึ้งทาปาก น้ำอบ น้ำหอม ใส่ชะลอม นำไปวางไว้ใกล้กับเฉลว โดยให้ผู้หญิงเป็นผู้ทำพิธีกล่าวเชิญพระแม่โพสพ

เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๕ ค่ำ (ประมาณ เดือน ตุลาคม) วันออกพรรษา เป็นวันสิ้นสุดการจำพรรษาเป็นเวลา ๓ เดือน หรือเรียกว่าวันปวารณา คือเป็นวันที่พระสงฆ์กล่าวคำปวารณา เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ด้วยกันว่ากล่าวตักเตือนกันได้ พระรูปใดมีข้อข้องใจเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ อนุญาตให้บอกกันได้ พุทธศาสนิกชนพร้อมใจกันไปทำบุญ ที่วัดต่าง ๆ ทัวทั้งตำบลเนินทราย ถ้าวัดใดจัดให้มีงานตักบาตรเทโว ผู้ที่มาทำบุญจะอยู่ช่วยเตรียมงาน สำหรับวันรุ่งขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาอย่างแรงกล้าต่อพระพุทธศาสนา

เดือน ๑๑ แรม ๑ ค่ำ (ประมาณเดือน ตุลาคม) ตรงกับวันตักบาตรเทโว วัดต่าง ๆ ในตำบลเนินทรายจะจัดงานทำบุญตักบาตรหมุนเวียนสลับเปลี่ยนกันไป เป็นการจำลองเหตุการณ์เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จกลับจากโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ เชื่อกันว่าในวันนี้ พระพุทธเจ้าต้องการเปิดโลกทั้งสามโลก ได้แก่ สวรรค์ มนุษย์ และนรก ให้พุทธศาสนิกชนได้เห็นเป็นรูปธรรม ทางวัดจึงจัดริ้วขบวนอย่างยิ่งใหญ่ ประกอบด้วย นางฟ้า พระอินทร์ พระพรหม เทวดา เหล่าเทพบุตรที่ลงมาส่งเสด็จจากสวรรค์และฝูงเปรตที่มาจากนรก ฝูงเปรตคือชาวบ้านที่สมัครใจช่วยเหลือวัดจะตกแต่งร่างกายของตนให้ดูสะอาดตา โดยเขียนตามเนื้อตัวหน้าตา หรือนำกระดาษมาทำเป็นหัวสัตว์ หรือรูปอื่น ๆ ตามต้องการ เพื่อใช้สวมหัว โดยมีจุดมุ่งหมาย สะท้อนให้เห็นว่า ขณะที่พวกเขาอยู่ในโลกมนุษย์ได้ทำบาปกรรมใดไว้บ้าง เมื่อตายแล้ว ต้องไปชดใช้กรรมทนต์ทุกขุทรมาน แสนสาหัส เพื่อให้คนเกิดความสำนึกที่จะสร้างบุญละเว้นบาป ปัจจุบันการตักบาตรเทโว นอกจากจะให้คิดแ่งคิดดั่งกล่าวแก่ชาวพุทธแล้วยังมีผลพลอยได้แก่วัดอีก คือได้รับเงินทำบุญ สำหรับใช้จ่ายบูรณปฏิสังขรณ์วัดอีกด้วย

หลังจากออกพรรษาแล้วหลายหมู่บ้านได้กำหนดวันทำ "บุญโคนต้นไม้" ศาลเจ้าชายทุ่งที่เคารพในหมู่บ้าน เพื่อความเป็นสิริมงคล แก่ตนเอง และครอบครัว และการประกอบอาชีพเป็นประจำทุกปี (การทำบุญโคนต้นไม้จะทำ ๒ ครั้ง คือช่วงหลังออกพรรษา กับช่วงหลังสงกรานต์)

เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๕ ค่ำ (ประมาณเดือนพฤศจิกายน) วันลอยกระทง การลอยกระทงเป็นประเพณีที่สืบต่อกันมาจากอดีตโดยเชื่อว่า ไขกระทงเป็นเครื่องบูชาไปบูชารอยพระพุทธบาท ณ ริมฝั่งแม่น้ำนัมทานที และขอขมาพระแม่คงคา ดังนั้นชาวบ้านและวัดต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้แม่น้ำลำคลองจะร่วมกันจัดงานลอยกระทง

เดือนอ้าย (ประมาณเดือนธันวาคม) วันที่ ๓๑ ธันวาคมจะมีงานประเพณี ศาลเจ้าสระต่าง โดยทำบุญเช้า และเพล ในการประกอบพิธีนี้ จะมีการปล่อยเรือเช่นเดียวกับการทำบุญโคนต้นไม้

เดือนยี่ต่อเดือนสาม (ประมาณเดือนกุมภาพันธ์) เทศกาลตรุษจีน ชาวตำบลที่มีเชื้อสายจีน จะเตรียมและเครื่องเซ่นไหว้ สำหรับไหว้เจ้า เจ้าที่ละบรรพบุรุษ โดยจัดตั้งนี้ ไหว้เจ้าที่ ไช้ขนมมัดไต้ ขนมเทียน ขนมเซ่ง ซาแซ ไข่แซ ซิกแซ ตามฐานะ และผลไม้มงคล ไหว้บรรพบุรุษใช้ข้าว ๔ ถ้วย สำหรับอาหารคาวหวาน ขนมมัดไต้ ขนมเทียน ขนมเซ่ง และผลไม้ ตามธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบกันมา เพื่อแสดงความกตัญญู กตเวทิต์ โดยเชื่อว่าบรรพบุรุษจะคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุข ทำมาค้าขึ้น

๒.๒.๔ มหรสพและเพลงพื้นบ้านของจังหวัดตราด

๒.๒.๔.๑ มหรสพพื้นบ้าน

หนังตะลุง

หนังตะลุงเป็นมหรสพเก่าแก่ที่แสดงกันในภาคใต้ของไทย และได้รับความนิยมต่อเนื่องกันมาเป็นเวลานานจนกระทั่งแพร่หลายเข้ามาในเมืองตราด หนังตะลุงที่เล่นกันในจังหวัดตราดนั้น ได้รับการถ่ายทอดมาจากนายหนังตะลุงของภาคใต้ เพราะในสมัยก่อนการคมนาคมทางบกยังไม่สะดวก จึงนิยมเดินทางติดต่อกันทางทะเล ชาวภาคใต้มักจะเดินทางทางทะเลมาแสวงโชคและทำมาหากินในท้องที่จังหวัดตราดอยู่เสมอ ในบรรดานักแสวงโชคจากทางภาคใต้นี้ มี นายศรีแก้ว ซึ่งเป็น ครูหนังตะลุง ของจังหวัดทางภาคใต้ ได้เดินทางมาแสดงหนังตะลุงที่จังหวัดตราด นายศรีแก้ว เป็นคนเก่งและมีความสามารถในด้านนี้มากแสดงหนังตะลุงจนคนนิยมทั่วไป ต่อมานายศรีแก้วได้บวชและจำพรรษา อยู่ที่วัดแหลมหิน ตำบลอ่าวใหญ่ อำเภอเมืองตราด และในที่สุดก็มรณภาพที่วัดแหลมหิน ในขณะที่บวชอยู่นั้น ท่านเป็นพระที่ชาวบ้านเคารพนับถือมาก เมื่อมรณภาพลงได้มีผู้แกะสลักไม้เป็นรูปของท่าน เพื่อเป็นที่สักการะบูชาต่อไป เรื่องที่เล่น นิยมเล่นเรื่อง รามเกียรติ์ พระอภัยมณี ลักษณะวงศ์ แต่ในจังหวัดตราดนิยมเล่นเรื่อง รามเกียรติ์ เป็นส่วนใหญ่ โดยจับเอาตอนใดตอนหนึ่งมาเล่น บางครั้งเล่นเรื่องชาละวัน

จันทโครพก็มี หนังสือลงในจังหวัดตราด ส่วนใหญ่มักเล่นกันในงานศพ หรืองานบวชนาค แล้วแต่เจ้าภาพจะหามา เวลาเล่นปกติจะเริ่มราว สามทุ่ม จะเล่นจนถึงเที่ยงคืน หรือถึงเช้าวันรุ่งขึ้นแล้วแต่เจ้าภาพ^{๑๑}

รำสวด^{๑๒}

รำสวด เป็นการละเล่นพื้นเมืองชนิดหนึ่ง ที่นิยมเล่นกันในหลายหมู่บ้านของจังหวัดตราด นิยมเล่นกันเฉพาะในงานศพ ใช้ผู้เล่นตั้งแต่ ๒ คนเป็นต้นไป การเล่นรำสวดนี้สืบเนื่องมาจากสมัยก่อนเมื่อมีคนตายภายในบ้าน จะเก็บศพไว้ก่อน อาจจะเก็บไว้ ๕ คืน ๗ คืน หรือ ๑๕ วัน แล้วแต่ฐานะของแต่ละคน โดยจะเก็บศพไว้ที่บ้าน บรรดาญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงจะต้องเฝ้าศพกันทั้งกลางวันและกลางคืนสาเหตุที่ต้องเฝ้าสัณนิษฐานได้ ๒ ประการ คือ ประการแรก เพื่อเป็นเพื่อนญาติของผู้ตายไม่ให้โศกเศร้าเสียใจ เมื่อขาดสมาชิกในครอบครัวไปใหม่ๆ อีกประการหนึ่งนั้นเนื่องจากคนสมัยนั้นนิยมเล่นน้ำมันพรายจึงมีการขโมยศพเพื่อนำไปทำน้ำมันพราย จึงจำเป็นต้องเฝ้าศพเพื่อป้องกันการถูกขโมย เมื่อมีการเฝ้าศพก็ต้องเฝ้าจนกว่าจะเผา ขณะเฝ้าถ้าไม่ได้ทำอะไรก็จะวังงนอน จึงคิดหาวิธีการที่ทำให้ไม่วังงนอน จึงเกิดการเล่นรำสวดกันขึ้น การเล่นรำสวดนั้นจะใช้คนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ทั้งชายและหญิงมีหน้าที่ร้องและรำ เนื้อเรื่องที่น่ามาใช้ร้องนำมาจากคัมภีร์พระมาลัย บรรยายถึงบาปบุญคุณโทษในการกระทำของคนขณะมีชีวิตอยู่ นอกจากนี้ยังมีการนำเอาเรื่องราวจากวรรณคดี เช่น รามเกียรติ์ ขุนช้างขุนแผน มาร้องรำเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน เป็นการผ่อนคลายความเศร้าโศกของญาติผู้ตาย ในปัจจุบันมีการตั้งเป็นคณะขึ้นเพื่อรับจ้างเล่นตามงานศพ ตัวอย่างเนื้อร้องรำสวด

ปางอนงค์องค์ทิพย์เกสร
พระเจ้าตาไปรับไม่กลับมา
หน่อกษัตริย์ตรีสุว่าเจ้าตาสั่ง
วันนี้ไม่เล่นแล้วทราชมเขย
นางเกษรค้อนควักแล้วผินผัน
แต่นี้ไปใครอย่าได้มาพุดจา

วิงวอนชักชวนพระเชษฐา
ไปเล่นชิงช้าเกิดอย่าบ่นพระมนต์เลย
แต่ผิดพลั้งดาจะตีเจ้าพี่เอ๋ย
พระก็เลยท่อบ่นพระมนตรา
ได้เห็นกันดีแล้วพระเชษฐา
ไม่ปรารถนาเรียกพี่แต่นี้ไป

^{๑๑} อภิลักษณ์ เกษมผลกุล. ตะลุงเมืองตราด: ว่าด้วยตำนานหนังสือลงในเมืองตราดและบทหนังสือลงในตำบลดงไสม จังหวัดตราด. (ตราด: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตราด, ๒๕๔๗) หน้า ๑ - ๕.

^{๑๒} ฝ่ายนิเทศก์การศึกษา หน่วยศึกษานิเทศก์. โบราณสถาน โบราณวัตถุ และมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดตราด. (ตราด: สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดตราด, ๒๕๒๕) หน้า ๕๕

เกิดเทิง^{๓๖}

การเล่นเกิดเทิง หรือเทิงบ้องกลองยาวมีเล่นแพร่หลายอยู่ทั่วไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ของจังหวัดตราดในทุกวันนี้ เครื่องดนตรี ที่ใช้เล่นเทิงบ้องกลองยาว คือ กลองยาว กรับ ฉาบเล็ก โหม่ง ฉิ่ง โอกาสที่เล่น มักเล่นในงานตรุษสงกรานต์ หรืองานแห่แห่นต่าง ๆ เช่น แห่นาค แห่พระ แห่กฐิน เป็นต้น ในระหว่างที่เดินไปในขบวน เมื่อไปถึงที่ตรงไหนที่มีที่บริเวณกว้างเหมาะที่จะตั้งวงเล่น ก็หยุดตั้งวงเล่นกันสักพักหนึ่ง แล้วก็เคลื่อนขบวนต่อไป ถ้าระยะทางไกลหน่อย ก็อาจจะหยุดตั้งวงเล่นกันหลายครั้ง เนื้อเพลงที่ใช้ร้องกับกลองยาวไม่มีอะไรมาก อย่างง่ายที่สุดก็ใช้วิธีร้องให้เข้าจังหวะเป็นเสียง “แอ้ แสะ แอ้ แสะ ๆ ๆ แอ้ แอ้บ๊วบ แอ้บ๊วบ ๆ ๆ” (คำว่า แอ้บ๊วบ เข้าใจว่าเป็นเสียงคำร้องที่เลียนมาจากเสียงตีฉาบ มักใช้ร้องสอดตามจังหวะ) แต่คำร้องที่นิยมใช้ร้องเล่นกันมีเพียง ๔ - ๕ อย่างเท่านั้น เช่น

มาละไทวย มาละวา มาแต่ของเขา ของเราไม่มา ตะละล้า...

มาละไทวย มาละวา มาแต่ป่ารอยตีนโต ๆ ตะละล้า...

ใครมีมะกรูด มาแลกมะนาว ใครมีลูกสาว มาแลกลูกเขย เอวอะเอาเหวย
ลูกเขยกลองยาว ตะละล้า...

ตอนไว้ ตอนเข้าไว้ เอาไปบ้านเรา แม่เราจน ไม่มีคนหุงข้าว ตะละล้า...

ยักคิ้ว ยักค้อยเสียหน่อยเถอะ ลอยหน้า ลอยตาเสียหน่อยเถอะ...

ลำตัด

ลำตัดเป็นการแสดงที่ค่อนข้างแพร่หลายมากมีทั้งลำตัดท้องจำ กับลำตัดที่ฉันทกลอนสด การแสดงลำตัดนี้เป็นการแสดงที่นิยม “หา” มาสำหรับแสดงในงานต่าง ๆ โดยมากไม่มีคณะใดเป็นพิเศษ เพราะโดยมากแต่ละตำบลจะมีพ่อเพลงแม่เพลงลำตัดประจำตำบลอยู่แล้ว การที่กล่าวว่ลำตัดเป็นที่นิยมของชาวตราดนั้นเพราะปรากฏว่าเมื่อประมาณ ๖๐ ปีที่แล้วมีการพิมพ์หนังสือเรื่อง “ลำตัดเสื่อผืน” งานประพันธ์ของเสมียนทอง เจริญสุข ออกขายทั่วทั้งจังหวัดตราด ทั้งยังมีการจัดบันทึกการแสดง “ลำตัดทอดกฐินวัดเนินระหง” ไว้อีกด้วย ปัจจุบันเหลือคณะลำตัดเพียง ๒ คณะ คือคณะนายเทียม จังคะพานิชย์ อำเภอเขาสมิง และคณะของผู้ใหญ่ทวีวัฒน์ ระลึกชอบ อำเภอเมืองตราด ตัวอย่างลำตัดทอดกฐินวัดเนินระหง

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔๔.

สิบนิ้วยกขึ้นไหว	ทั้งหญิงชายซ้ายตลอด
ทั้งพี่บ้าน่าอา	ที่ร่วมกันมาฝ่าฝืน
ถ้าผิดพลาดบกพร่อง	ขอพี่น้องช่วยอภัย
ถ้าผิดพลาดตรงไหน	โปรดช่วยอภัยให้ฉันบ้าง
ขึ้นชื่อว่าวัดเนินระหง	นี่ตั้งโค้งหนักหนา
มีทั้งมนต์คาถา	รวมทั้งวิชาหลายอย่าง
ขึ้นชื่อว่าหลวงพ่ोजันทร	คนสำคัญที่มา
ท่านมาจากกัมพูชา	ท่านมีวิชาขลังๆ

ละครชาตรี หรือเท่งตุ๊ก หรือเท่งก๊ก

ละครชาตรีเริ่มแพร่หลายเข้ามาเล่นในจังหวัดตราดเมื่อหลายสิบปีล่วงมาแล้ว มีคณะแสดงอยู่หลายหมู่บ้าน เช่น คณะยายจิบ บ้านไร่พง คำบลท่าพรึก คณะยายราน บ้านหนองโพรง คำบลเนินทราย ที่บ้านคลองใหญ่ คำบลแหลมงอบ อำเภอแหลมงอบ ที่หมู่บ้านนี้เริ่มมีการแสดงละครชาตรีเมื่อประมาณ ๖๐ ปีล่วงมาแล้ว โดยเริ่มต้นจากครอบครัวของผู้ใหญ่บ้านในสมัยนั้นชื่อ นายสม พันธุนาคน โดยภรรยาผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้หัดละครชาตรีให้แก่ลูกบ้านที่สนใจและหัดให้กับบุตรหลานของตนเองด้วย เมื่อหัดจนชำนาญและเล่นได้ดีก็จะนำออกแสดงในงานพิธีต่างๆ เช่น งานโกนจุก บวชนาค งานแก้บน หรือแสดงตามงานวัด ก่อนการแสดงจะต้องทำพิธีบูชาครูก่อน ซึ่งจะมีเทียน ๑ เล่ม รูป ๓ ดอก ดอกไม้ ๓ สี หมาก ๓ คำ หมาก ๓ คำนี้ใส่ในโพนทั้งคู่ ๒ คำ, ใสที่โคนเสาหมาชัย ๑ คำ หรือได้เสื่อก็ได้ เหล้า ๑ ขวด คำครู ๑๒ บาท เมื่อไหว้ครูเรียบร้อยแล้วก็เริ่มเล่นตามเรื่องที่กำหนดไว้ การแสดงละครชาตรีตัวละครต้องร้องเองไม่มีคนเสียง แต่มีการบอกบทจะร้องเองตามใจชอบไม่ได้ ส่วนการรำก็รำตามที่กำหนดไว้ เวลาที่ตัวละครร้องนั้นตัวละครที่เหลืออยู่จะเป็นลูกคู่รับ เวลาที่ลูกคู่รับนั้นจะมีเสียงกลองรับดัง กุก ๆ ๆ ตามไปด้วย ดังนั้น ชาวบ้านในจังหวัดตราดจึงนิยมเรียกชื่อละครชาตรีอีกชื่อหนึ่งว่า ละครเท่งกุก ส่วนเรื่องที่น่ามาแสดงมักเป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เช่น สังข์ทอง มโนราห์ ไชยเชษฐา พระอภัยมณี พระรถเสน เป็นต้น^{๓๓}

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๕๐ - ๕๒.

๒.๒.๔.๒ เพลงพื้นบ้านในจังหวัดตราด

เพลงพื้นบ้านในจังหวัดตราดมีหลากหลาย และคล้ายคลึงกับเพลงพื้นบ้านของภาคกลาง จะต่างกันบ้างก็ที่ทำนองซึ่งแปลงให้สอดคล้องกับน้ำหนักเสียงและจังหวะพูดในภาษาถิ่นจังหวัดตราดที่ค่อนข้างลงเสียงหนักกว่าถิ่นอื่นๆ ในภาคตะวันออก ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้คือ

๑. เพลงปฏิพากย์ หรือเพลงที่ร้องโต้ตอบกันระหว่างชายหญิงได้แก่ เพลงปรบไก่ เพลงนวดข้าว^{๓๔} และเพลงข้าเจ้าหงส์ เพลงสองชนิดแรกนั้นสูญหายไปจากจังหวัดตราดนานแล้วไม่สามารถสืบค้นได้ในปัจจุบัน ส่วนเพลงข้าเจ้าหงส์นั้น เรียกกันว่า เพลงโหง หรือ เพลงหงส์ มีกร้องเวลาเกี่ยวข้าว หรือสงฟางที่ท้องนา ขณะร้องนั้นจะล้อมกันเป็นวง และสงฟางไปด้วยโดยใช้กระดองไห^{๓๕} ตัวอย่างเพลงโหง ของจังหวัดตราด

(คอ ๑) ฉ่า ฉ่า พระยาหงส์เอ๋ย

หงส์ข้า เจ้าชายตา เจ้าพระยาหงส์เอ๋ย

แม่หงส์อ่อนร่อนลง แม่ร่อนเข้าในดง ดงเอ๋ยมะ....ไฟ

(ลูกคู่) แล้วย่าเข้าในดง ดงเอ๋ย มะไฟ

(คอ ๑) ว่าฉันจะกล่าวสุนทร ซึ่งเป็นกลอนโหง

แล้วมันไม่ดั่งไม่ดั่ง เอาแต่พอฟังได้

(ลูกคู่) ว่าจริง ๆ นะถ้อยข้าเอ๋ย

ว่าหงส์ข้าเจ้า ฉ่า ชา เจ้าพระยาหงส์เอ๋ย

ว่ารักเจ้าถ้อยหงส์เอ๋ย ว่าหงส์เอ๋ยข้าเจ้า ฉ่า ชา เจ้า^{๓๖}

แต่อย่างไรก็ตามพบว่าทำนองเพลงโหงของจังหวัดตราดต่างจากเพลงข้าเจ้าหงส์ของภาคกลางไปบ้าง ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ถึงเพลงข้าเจ้าหงส์ของภูมิภาคนี้ ใน เสด็จประพาสจันทบุรี ความตอนหนึ่งว่า

^{๓๔} จังหวัดตราด งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ. (มปท., ๒๕๐๐.) หน้า ๑๐

^{๓๕} กระดองไห (ข. คองจำฮาย) ภาษาถิ่นจังหวัดตราด หมายถึง ขอบาย

^{๓๖} นายประจวบ เกษโกวิท อายุ ๘๐ ปี บ้านเลขที่ ๓๘ หมู่ ๑ ต. ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๖

“... อนึ่งราษฎรที่เกี่ยวข้าวไม่ร้องเพลงเหมือนที่กรุงเก่า เขาใช้ร้องข้าเจ้าหงส์
แต่ทำนองแลถ้อยคำไม่เหมือนที่เขาร้องข้าเจ้าหงส์ตามธรรมเนียม...”^{๕๙}

นอกจากนี้แล้วในอดีตนั้นยังนิยมร้องเพลงฉ่อย เพลงอีแซว กันในทุ่งนาในเวลา
เลี้ยงควายของหนุ่มสาว และมีเพลงปฏิพากย์อีกชนิดหนึ่งที่ต่างไปจากภาคกลางเรียกว่า บันเรน
หรือ บันเลน นิยมร้องที่หมู่บ้านข้างทุ่งน อำเภอบ่อไร่ นิยมเล่นกันในงานทำบุญหรืองานวัด มักตั้ง
วงกันประมาณ ๖ คน เครื่องประกอบการเล่นมี ปี่ ซอ โดยจะมีผู้ทำหน้าที่เป่าปี่และสีซอ อย่างละ
๑ คน อีก ๔ คนประกอบด้วย ชาย ๒ คน หญิง ๒ คน จะเป็นผู้ร้องกลอนสด โดยตั้งเป็นวงชาย
อยู่ข้างหนึ่ง หญิงอยู่อีกข้างหนึ่ง เริ่มแรกฝ่ายชายจะเป็นฝ่ายร้องก่อน ลักษณะของเนื้อร้องจะ
เป็นประเภทเกี่ยวพาราสีกันระหว่างชายกับหญิง ในขณะที่ร้องกลอนสด เครื่องดนตรี คือ ปี่ และ
ซอ จะคลอไปกับเสียงร้องตลอด การเล่นบันเรนนี้เล่นได้ทั้งคืน เพราะร้องเป็นกลอนสดทั้งสิ้น^{๖๐}
บทที่ร้องนั้นโดยมากนิยมร้องเป็นกลอนแกล้งกันคล้ายเพลงฉ่อยหรือร้องเป็นนิยายต่าง ๆ ต่อกันคน
ละบาท คนละบท หรือคนละวรรคตามแต่ถนัด ภาษาที่ร้องโดยมากเป็นภาษาเขมรปนกับ
ภาษาไทย^{๖๑} ขุนศึกษาการพิศิษฐ์ กล่าวว่า บันเลนนี้ เป็นเครื่องเล่นของพวกชอง ซึ่งอยู่ใน
ท้องที่อำเภอเขาสมิง สืบเนื่องติดต่อกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ โดยมากมักเล่นในเวลามี
นักขัตฤกษ์ต่าง ๆ และในเทศกาลตรุษ ซึ่งมีผู้คนมาประชุมมาก ๆ เป็นต้น^{๖๒}

๒. เพลงร้องรำพัน ได้แก่ เพลงขอทาน เพลงรำภาขาวสาร เพลงเดินบาค
ขาวสาร เพลงลิเก เพลงรำวง แห่ต่าง ๆ สำหรับเพลงขอทาน เพลงรำภาขาวสาร และเพลง
เดินบาคขาวสาร ซึ่งจะอธิบายอย่างกว้างขวางในบทต่อไป ส่วนเพลงลิเกนั้นคือเพลงร้องที่ใช้
ทำนองลิเก มักใช้ร้องเล่าเรื่องเหตุการณ์ หรือเรื่องในวรรณคดีต่าง ๆ นิยมร้องเล่น ๆ ในยามเลี้ยง
ควายหรือยามว่าง ดังตัวอย่างเพลงลิเก เรื่อง พันท้ายนรสิงห์^{๖๓}

^{๕๙} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. เสด็จประพาสเมืองจันทบุรี และ อักษรานุกรม
ภูมิศาสตร์จังหวัดจันทบุรี. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายชนบ บุผเวส เป็นกรณี
พิเศษ ณ เมรุวัดราษฎร์บำรุง อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี วันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๔๖.) หน้า ๗๐.

^{๖๐} ฝ่ายนิเทศกรรมการศึกษา หน่วยศึกษานิเทศก์. โบราณสถาน โบราณวัตถุ และมรดกทาง
วัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดตราด, (ตราด : สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดตราด, ๒๕๒๕) หน้า ๔๕

^{๖๑} ขุนศึกษาการพิศิษฐ์. “การมหรสพต่าง ๆ ของจังหวัดตราด” วารสารศิลปากร ปีที่ ๒๑ เล่ม ๓
กันยายน ๒๕๒๐. หน้า ๒

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓

^{๖๓} อภิลักษณ์ เกษมผลกุล และคณะ. รายงานการดำเนินผลโครงการเรียนรู้ร่วมกัน สรรค์สร้าง
ชุมชน กลุ่มศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ต. เนินทราย อ.เมือง จ. ตราด เสนอต่อ
ทบวงมหาวิทยาลัย มิถุนายน ๒๕๔๕. (เอกสารอัดสำเนา) หน้า ๓๒.

.... สิงห์หนุ่มก็กลุ้มใจ เรื่องหญิงไทยถูกจุด เกิดมนุษย์จัญไร ที่มี
 นิสัยอันธพาล ทุกวันนี้ข่าวหนาหู ทหารออกมาชู้ ออกจุดหญิงชวา
 บ้านผม หน้าซำรัดนาทาเร็น ก็มาคอยชู้เข็ญบังคับ ที่ใดไหนห้อยก็พลอย
 ถูกปรับ เป็นเหยื่อพวกคอรัปชั่น บัดนี้พระพิชัยคุมพวกไว้เหลือสิ้น จะล้าง
 ทหารพระเจ้าเสือ ให้ตายเหมือนเนื้อสมัน มาชวนให้ฉันร่วมด้วย แต่นวล
 คนสวยคอยห้าม แต่บางครั้งก็มีงาม ก็ตามใจฉัน นवलแม่คอยกันพันตัว
 เพราะเกรงว่าผิวจะวายปราด

เพลงรำวงโบราณ เป็นเพลงที่ได้รับความนิยมมาก เพราะเป็นเพลงที่สนุกสนาน
 และมีท่าทางประกอบต่างๆ โดยมากมักร้องกันในงานวัด หรือในยามว่างงานที่ลานกว้างๆ เพลง
 ที่นิยมร้อง เช่น เพลงสวัสดิ์ขอให้พี่โชคชัย เพลงไกลแสนไกล อุดสำหรับมา เพลงบัวสายบัว
 เพลงบัวสายสั้น เพลงตะวันรอนๆ เพลงโน่นแน่ดาวลอยเคล้าอยู่กับเดือน เพลงกระต่ายจำ
 มั่นน่ารักจริง เพลงบัวน้อยลอยอยู่กลางแจ้ง เพลงคล้องช้างกันสิเหวย เพลงพวงมาลัยสามคอ
 เป็นต้น

ส่วนแหล่งนั้น เป็นเพลงพื้นบ้านอีกชนิดหนึ่งที่ได้รับความนิยมมาก มักใช้ในการ
 เล่าเหตุการณ์ต่างๆ และแหล่งในโอกาสที่มีการประชุมคนมากๆ เช่น ที่วัด หรือที่บ้านงาน เป็น
 ด้น แหล่งที่ได้รับความนิยมเรื่องหนึ่งคือ แหล่งศาล สำนวนเสมียนทอง เจริญสุข ที่เล่าถึงเรื่องที่
 ศาลตายแล้วพื้น ดังตัวอย่าง

รูปจะเริ่มนิพนธ์ ถึงแหล่งศาลที่ใกล้จะดับสังขาร แกะเจ็บไข้ได้โรคา
 ที่หายมากี่นานปี แก่ตายสลับไปพักใหญ่ เกือบเข้าช้ายอดสัญญา ระเริงระไร
 ว่าไปเมืองผี แล้วกลับคืนดีแล้วพื้นคืนมา จึงเล่าความตามที่ได้ บอกกับ
 ภรรยาว่าข้าได้ไปในภพชาติหน้า พบมัจจุราชยมบาล กับได้พบสระศรีนั้น
 มีสี่เหลี่ยม ล้วนแต่เต็มเปี่ยมไปด้วยชลธาร กอปรด้วยจงกลยุบลบาน
 กว้างยาวประมาณเมธิมา ที่ริมสระศรีนั้นมีศาลา และคูตระการตางามวิไล
 แก่ได้ไปยลเห็นคนนั่งอยู่ แต่ไม่รู้ว่าเป็นผู้ใด กิริยาท่าทางรูปร่างโตใหญ่
 สวมเสื้อหมวกใส่ตุเอการ พูดยาเสียงดังกำลังนั่งเก้าอี้ มือถือบัญญัติอย่าง
 ไโรศาล^{๕๖}

^{๕๖} นายยม กุมภะ อายุ ๕๐ ปี ต.ท่ากุ่ม อ.เมือง จ. ตราด สัมภาษณ์ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

๓. เพลงประกอบพิธีกรรม

เพลงประกอบพิธีกรรมนี้โดยมากมักเกี่ยวข้องกับการเล่นเข้าผีต่างๆ เช่น แม่ศรี ผีลอบ ผีควาย ผีกระตัง ผีลิง ผีอึ่งอ่าง ผีจระเข้ ผีสุมก และผีกลัก นิยมเล่นกันในเทศกาลสงกรานต์ โดยมีความเชื่อว่าวิญญาณของคนที่เสียชีวิตแล้ว มาติดต่อกับมนุษย์ได้โดยการเข้าทรง ดังตัวอย่างบทร้องเชิญผีต่างๆ ของจังหวัดตราด ^{๕๓}

บทร้องเชิญผีจระเข้

(ต้นบท)	เลเล่เลเล่จระเข้หน้านวล	
(ลูกคู่รับ)	ขบลูกสาวชาวสวน	
	ผีลงเล่นน้ำ	จระเข้พาไป
	เสียเหล่า ๒ ไท	กระเทียม ๒ หัว
	ไก่เตี้ย ๒ ตัว	อีแม่เฮ้ย ๆ

บทร้องเชิญผีสมุก

(ต้นบท)	อีเสชีเรน	
(ลูกคู่รับ)	อ้ายเร็นจ้อกจ้อ	
	มะเขือต้องค้อ	ห้วยาเข้าเย่า
	จักกะจันนั่งเฝ้า	จิบเจ้าจิบจิว
	จิบองตีด้วย	จิบจิวไล่กวาง
	เก้าโล่เก้าถั่ง	กะทั่งดั่งเดือก

นอกจากนี้ในประเพณีของชาวทองในเมืองตราด มักมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกัน การเข้าผีเช่นกัน เช่น พิธีไหว้ผีหิ้ง ผีโรง พิธีส่งโนบ้าน เป็นต้น ซึ่งเพลงเชิญผีในพิธีกรรมต่างๆ จะใช้เพลงคล้ายๆ กัน ดังตัวอย่าง

ข้าเอยข้าไหว	ข้าไหวครุแล้วจึงวันทา
ดอกพุดบูชา	มีทั้งบัวน้ำและบัวแก้ว

^{๕๓} บุณศึกษาการพิศิษฐ์, “การมหรสพต่าง ๆ ของจังหวัดตราด” วารสารศิลปากร ปีที่ ๒๑ เล่ม ๓ กันยายน ๒๕๒๐. หน้า ๘.

เสียดายหนอนางลาวทอง
ยังอยู่หนอแต่ลาวแก้ว

นางน้องจะมีก็แต่ผ้าแล้ว
กระไรซ้ำแล้วก็อุแม่เนา

ข้าเอยข้าไหว
องค์ไต่หนอท่านศักดิ์สิทธิ์
ลงมาหนออยู่ริงริง
ลงมาตามบ่าซ้าย
ลงมาที่คนทรง

ข้าไหวเทวดาทังแปดทิศ
สำแดงแผลงฤทธิ์เชิญลงมา
แล้วก็วิ่งลงมาอยู่ใไร
แล้วก็ไล่ลงมาตามบ่าขวา
อย่าให้งวยให้งก็อุแม่เนา

ดูเอยดูแล
ผิดพลั้งหนอประการใด
เมื่อผิดคิดขอโทษ

จงดูให้แน่ประจักษ์ตา
ต้องขอภัยจงเร็วรา
ถ้ามันพลั้งไปขอขมา^{๔๔}

นอกจากเพลงเข้าผีข้างต้นแล้ว ยังมีเพลงประกอบพิธีกรรมอีกเพลงหนึ่งคือ เพลงแห่นางแมว ที่ชาวบ้านมักใช้ร้องเพื่อขอฝนในปีที่ฝนแล้ง แต่ปัจจุบันเท่าที่ทราบจะเหลือเพียงที่บ้านท่าโสม ต.ท่าโสม อ.เขาสมิง จ. ตราด ซึ่งในปัจจุบันนี้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของเพลงบอกบุญไปแล้ว ดังนั้นจึงจะขอยกไปกล่าวในบทต่อไป

^{๔๔} ถอดความจากแถบบันทึกเสียงการประกอบพิธีกรรมส่งในบ้าน ของชาวช่องที่ทุ่งไก่อัดัก หมู่ที่ ๔ ต.ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด วันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ ณ วัดสุวรรณนักษัตร ต. ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด

บทที่ ๓

เพลงบอกบุญ จังหวัดตราด

ชนบบอกบุญ หรือชนบทที่ผู้ร้องใช้ร้องเกี่ยวผู้ฟังให้บริจาคเงินเป็นชนบทที่มีบทบาทในสังคมไทยมาแต่อดีต โดยมีปรากฏในการเทศน์มหาชาติของพระภิกษุ ที่มีแหล่งบอกบุญแก่งญาติโยมในงานเทศน์มหาชาติเพื่อหารายได้เข้าวัด ดังตัวอย่าง

ตัวรูปเทศน์ธรรมวันนี้
ไอ้สัปปุรุษก็เหนียวสุดใจ
รูปคู่ที่เทียนมันช่างโกรน
ไอ้ท่านทายกประสกลีลา

หนึ่งบาทน้อจี้ก็ยังไม่ได้
ช่างไม่อาลัยแก่อามา
ตลอดปลายโคนคูเอาเกิดโยมจำ
ไม่เวทนารูปบ้างเลย- นั้นแหล่^{๔๔}

ดิฉันมาเทศน์อยู่ฉอดๆ
ฉันมิได้ลดเลี้ยวพูดเกี่ยวใคร
เชิญยุรยาตรออกมาจากถุง
ฉันจนยากจึงพากเพียร
อย่างนี้เงยเลยนะจ๊ะ
ด้วยพระมหาราชาท่านขาดปัจจัย

หน้อยคุณโยมจะคอดมาสงสัย
ฉันเกี่ยวปัจจัยที่ติดเทียน
หลวงพี่จะมุ่งเอาไปให้เทียน
มาวนเวียนเพราะแม่ดวงใจ
เชิญมาปะสักบาทเป็นไร
คุณโยมจงได้มีศรัทธา – นั้นแหล่^{๔๖}

ต่อมาการเทศน์ในลักษณะดังกล่าว ถูกมองว่าไม่เหมาะสมจึงค่อยๆ หดไป แต่ชนบดังกล่าวยังคงดำรงอยู่ แต่ถูกปรับไปอยู่ในเพลงพื้นบ้านหรือสวดคฤหัสถ์แทน โดยเจ้าภาพหรือวัดจะว่าจ้างพ่อเพลงแม่เพลงให้มาร้องบอกบุญเพื่อหารายได้แทนการเทศน์มหาชาติดังเช่นในอดีต ชนบการบอกบุญจึงยังคงแพร่หลายและมีบทบาทต่อสังคมไทยตราดจนปัจจุบัน

ในวัฒนธรรมของชาวจังหวัดตราดปรากฏชนบบอกบุญนี้อย่างชัดเจนในเพลงพื้นบ้านกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นเพลงที่ชาวบ้านนิยมร้องบอกบุญเพื่อเรียกรายเงินทองและสิ่งของเข้าวัด ในโอกาสเทศกาลสงกรานต์ ผู้วิจัยเรียกเพลงกลุ่มนี้ว่า เพลงบอกบุญ

^{๔๔} จ. เปรียญ (นามแฝง) ชุมนุมแหล่เครื่องเล่นมหาชาติ เล่ม ๑. (กรุงเทพฯ: อำนวยสาส์น, มปป.)
หน้า ๓๑๔.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔๗

๓.๑ ความเป็นมาของเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด

เพลงบอกบุญ จังหวัดตราดเริ่มมีครั้งแรกเมื่อใดนั้นไม่ปรากฏหลักฐาน เพราะไม่เคยมีการบันทึกหรืออ้างถึงเพลงประเภทนี้มาก่อน แม้แต่บทความเรื่อง “การมหรสพต่าง ๆ ในจังหวัดตราด” ของ ขุนศึกษาการพิศิษฐ์^{๑๑} ซึ่งรวบรวมทั้งการแสดงและเพลง พื้นเมืองของจังหวัดตราดโดยเฉพาะ เพิ่งจะมีการอ้างถึงในเอกสารวิชาการเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ในหนังสือ “วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดตราด” นี้เอง เหตุที่ไม่มีการอ้างถึงเพลงบอกบุญในเอกสารทางวิชาการใดๆ มาก่อนเป็นเพราะนักวิชาการส่วนใหญ่ในจังหวัดตราดเกรงว่าหากบันทึกเรื่องเพลงบอกบุญของจังหวัดตราดไปเผยแพร่แล้ว อาจทำให้คนภายนอกเข้าใจว่าจังหวัดตราดมีแต่พวกขอทาน อาจทำให้เป็นที่รังเกียจได้และทำให้ชื่อเสียงของจังหวัดเสื่อมเสีย^{๑๒} ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ไม่มีเอกสารลายลักษณ์ใด ๆ ที่จะทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาได้ชัดเจน

การสืบค้นอายุของเพลงบอกบุญจังหวัดตราดนั้นหากเริ่มต้นสืบค้นจากอายุวัดที่เก่าแก่ที่สุดในบรรดาวัดที่พบว่ามีการร้องเพลงบอกบุญ จังหวัดตราดเพื่อไปถวาย ได้แก่ วัดบุปผาราม อ.เมือง จ.ตราด พบว่ามีชาวบ้านที่ขึ้นกับวัดนี้ร้องเพลงขอทานมาแต่ครั้งอดีต ชาวบ้านกล่าวว่าเพลงขอทานนี้มีมาแต่ครั้งปู่ย่าตายายแล้ว ส่วนวัดบุปผารามนี้สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๑๙๕ ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าปราสาททอง^{๑๓} หากนับถึงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๔๗) จะมีอายุ ๓๕๒ ปี ส่วนอายุของพ่อเพลงแม่เพลงเท่าที่สืบค้นย้อนขึ้นไปได้นั้นหากยังมีชีวิตอยู่ก็จะมีอายุราว ๑๕๐ ปี ดังนั้นผู้วิจัยจึงสันนิษฐานในเบื้องต้นว่า เพลงบอกบุญจังหวัดตราด น่าจะมีอายุประมาณ ๒๐๐ - ๑๕๐ ปี

ในชั้นแรกของเพลงบอกบุญ จังหวัดตราดนั้นมีที่มาจากประเพณี “รำภาข้าว” หรือ “ภาข้าว” ซึ่งอยู่ในช่วงตรุษไทย คือ ในราวเดือน ๕ คำว่า “รำภา” นั้น ปรากฏในวรรณคดีเรื่อง ระเด่นลันได ของพระมหามนตรี (ทวีปย์) ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ตัวละครเอกคือ ระเด่นลันได เป็นวณิพกร้องเพลงแลกข้าวสาร ดังคำประพันธ์

^{๑๑} ขุนศึกษาการพิศิษฐ์, “การมหรสพต่าง ๆ ของจังหวัดตราด” วารสารศิลปากร ปีที่ ๒๑ เล่ม ๓ กันยายน ๒๕๒๐.

^{๑๒} นางสาวมยุรี อภิวาท อายุ ๕๐ ปี นักวิชาการท้องถิ่นจังหวัดตราด สัมภาษณ์ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๔๖.

^{๑๓} วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดตราด. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒.) หน้า ๘๓.

<p>“ มาจะกล่าวบทไป เสวยราชย์องค์เดียวเที่ยวรำภา ยักย้ายรำร้องเป็นลำนำ สุวรรณหงษ์ถูกหอกอย่าบอกใคร</p>	<p>ถึงระเด่นลันไดอนาภา ตามตลาดเสาชิงช้าหน้าโบสถ์พราหมณ์ มีอยู่สองคำจำได้ ถูกแล้วกลับไปได้เท่านั้น ”^{๕๐}</p>
--	--

ในรัชสมัยเดียวกันนี้มีวรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งที่กล่าวถึงคำศัพท์ “รำภา” นั่นคือ วรรณกรรมเรื่อง พระมัลลยกลอนสวด ซึ่งกล่าวถึงในตอนต้นเรื่อง ดังนี้

<p>“ เป็นกำลังแก่เจ้าไทย ล่องลงเอาทรัพย์เขามา</p>	<p>ให้เจ้าไทยไปรืมพา เอามากินเป็นอาหาร ”^{๕๑}</p>
---	---

แสง มนวิฑูร ได้ให้ความเห็นว่า คำว่า “รืมพา” ที่ปรากฏในเรื่องพระมัลลยกลอนสวดนี้น่าจะสอดคล้องกับ “รำภา” ในเรื่องระเด่นลันได คือหมายถึงเที่ยวขอหรือเที่ยวบอกร่ำไปไปตามที่ต่าง ๆ แต่คำนี้จะสะกดอย่างไรยังไม่ยุติ^{๕๒}

หนังสือศรिพจน์ภาษาไทย พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๓๙ สมัยรัชกาลที่ ๕ ชำระโดย บาทหลวง อี.จี. เวย์ หน้า ๘๘ ให้ความหมายว่า

“ รำพา *Uneasy, without vest, wandering, to wander here and there.*
เที่ยวรำพาขอทาน *To prowl about begging .”*^{๕๓}

จากคำอธิบายในหนังสือ ศริพจน์ภาษาไทย เอนก นาวิกมูล สรุปว่า เพลงรำภาข้าวสาร จึงหมายถึง เพลงเที่ยวร่อนเร่ขอข้าวสาร นั่นเอง อย่างไรก็ตาม ศรिจินทร์น้อยสอาด ได้ให้คำนิยามที่ต่างไปจากบุคคลข้างต้น โดยกล่าวว่า แท้ที่จริงคำว่า “รำภา” นั้นต้องใช้ว่า “ลำภา” เพราะเนื่องจากคำว่า “รำ” โดยนัยแสดงอาการใช้มือประกอบท่าทาง คือเป็นการพ้อนรำมากกว่า ขณะที่คำว่า “ลำ” มีความหมายเกี่ยวกับคำร้อง ทำนอง และบรรยายเรื่องราว ในกรณีนี้ เพลงลำภาข้าวสาร เน้นการบอกเรื่องราวเพื่อเรียไรสิ่งของจากชาวบ้าน

^{๕๐} พระมหามนตรี (ทรัพย์), ระเด่นลันได, (กรุงเทพฯ : บรรณาการ, มปป.) หน้า ๒๐๔ .

^{๕๑} ชมรมนักเรียนเก่าแอลเอสอี . พระมัลลยกลอนสวด , (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, มปป. .) หน้า ๔.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔.

^{๕๓} บาทหลวง อี.จี. เวย์ , ศริพจน์ภาษาไทย , อ้างใน เอนก นาวิกมูล, เพลงนอกศตวรรษ , (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ , ๒๕๒๗) หน้า ๒๐๓.

ไม่ได้เน้นที่ท่าทางการพ้อนรำแต่อย่างใด ส่วนคำว่า “ภา” นั้นเป็นการสะกดตามอักษรวิธีใน เอกสารโบราณ คำว่า “ภา” ในที่นี้จึงน่าจะมีความหมายตรงกับคำว่า “พา” หรือ “นำพา” ที่ หมายถึงการนำไปด้วยนั่นเอง^{๔๔}

พจนานุกรมสังสกฤต-ไทย-อังกฤษอภิธาน ของกรมวิชาการ ได้ให้ความหมาย ของคำ “รัมภา” ว่า

“ รัมภา. น. รัมภา , รมภา, ตันกล้วย ; นางอัปสรหรือแพศยา เมืองสวรรค์คนหนึ่ง ; หญิงแพศยา ; นามของเคารี ; การร้องหรือเสียง ร้อง (ดูจของโค) ; a plantain ; one of the Apsaras or courtesans of Svarga ; a harlot , a whore ; a name of Gauri ; lowing (as of a cow) ”^{๔๕}

พจนานุกรม ฮาตุสังสกฤต ของ หลวงเทพรัตนนุศิษฎ์ (ทวี ธรรมธัช ป.๙) ได้ ให้ความหมายของ “ รุมภ ” และ “ รุมพ ” ฮาตุ ว่าหมายถึงการเปล่งเสียง^{๔๖}

จากความหมายดังประมวลมาข้างต้นนั้น ความหมายที่สอดคล้องกับ วัตถุประสงค์ของเพลงรำภาข้าวสาร นั้น ตรงกับความหมายในหนังสือ ศรีพจน์ภาษาไทย คือ เทียบร่อนเร่ขอข้าวสาร นั่นเอง

ประเพณีรำภาข้าวในอดีตนั้น ชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นไปบนเกวียนที่ เทียมด้วยควาย ๒ ตัว สำหรับพระสงฆ์นี้ในบางชุมชน จะใช้พระสงฆ์ปลอม คือให้ชาวบ้านยืม จีวรพระมาปลอมเป็นพระทั้งที่มีผมเต็มศีรษะ^{๔๗} ที่คอควายจะสวมกระดิ่งที่คอเพื่อประดับให้ ทราบว่าเป็นควายในขบวนพิธี นอกจากนี้ในขบวนนั้นจะประกอบด้วยชาวบ้านที่ติดตามมากับ เกวียนเพื่อเรียไรข้าวสารเข้าวัด การไปรำภาข้าวนิยมไปในตอนกลางวันและสิ้นสุดเมื่อพระ

^{๔๔} ศรีจันทร์ น้อยสะอาด . “ เพลงร้องพื้นบ้านในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี : กรณีศึกษาเพลงโนเน เพลง สำภาข้าวสารและเพลงระบำพื้นบ้าน ”, (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดนตรี บัณฑิต วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล , ๒๕๔๔.) หน้า ๕๖- ๕๗.

^{๔๕} นายร้อยเอก หลวงบวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย), สังสกฤต-ไทย-อังกฤษ อภิธาน , (พระนคร : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๐๗) หน้า ๕๑๖.

^{๔๖} หลวงเทพรัตนนุศิษฎ์ (ทวี ธรรมธัช ป.๙) , พจนานุกรม ฮาตุสังสกฤต , (พระนคร : มหามกุฏ ราชวิทยาลัย , ๒๕๔๔) หน้า ๑๑๓.

^{๔๗} นางรัก บำเพ็ญบุรณ อายุ ๘๔ ปี วัดปลายคลอง ต. วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๔๗

อาทิตย์ตกดิน^{๔๔} ในขณะที่เดินก็มักร้องเพลงที่คนถนัดไปด้วยเช่น ใครถนัดเพลงฉ่อยก็จะฉ่อย เพลงฉ่อย ใครถนัดเพลงโหม่ง (ซ้ำเจ้าหงษ์) ก็ฉ่อยเพลงโหม่ง สำหรับการเรียไรข้าวนี้ชาวบ้านกล่าวว่าเพื่อเมื่อได้ข้าวมากจะไปขายที่โรงสีเพื่อนำเงินที่ได้ไปใช้สำหรับการเตรียมความพร้อมสำหรับงานเทศน์มหาชาติประจำปีของวัดราวเดือน ๑๒ โดยจะใช้จ่ายเงินสำหรับเลี้ยงต้อนรับผู้ที่จองบูชาภัตต์เทศน์แต่ละภัตต์รวมทั้งผู้ที่มาร่วมงาน ซึ่งถือว่าเป็นงานใหญ่เป็นหน้าตาของหมู่บ้าน การเตรียมการเทศน์มหาชาตินี้คล้ายกับชาวบ้านในภาคอีสานของไทย ที่ชาวบ้านจะเตรียมการจัดงาน “บุญผะเวส” กันอย่างยิ่งใหญ่ซึ่งต้องใช้เงิน สิ่งของและอาหารเป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงมีการออกไปเรียไรเช่นกัน และขณะที่เรียไรนั้นก็มีการร้องเพลงเพื่อโน้มน้าวใจด้วยเรียกว่า “ลำพระเวส”^{๔๕}

ประเพณี “รำภาข้าว” นี้มีความสำคัญต่อชาวนาเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่าหากยังไม่มีการมารำภาข้าว ก็จะไม่เปิดยุ้งขายข้าวเป็นอันขาด ต้องให้คณะรำภามาร้องเสียก่อนเพื่อเป็นสิริมงคล แล้วจึงเปิดยุ้งขายข้าว แต่หากในปีนั้นไม่มีการรำภาข้าว ชาวนาก็จะต้องจัดสำหรับเครื่องเช่นอันประกอบไปด้วย ขนมต้มแดง ขนมต้มขาวและเครื่องพิธี อื่นๆ สำหรับบูชาแม่โพสพที่หน้ายุ้งข้าว แล้วจึงจะสามารถเปิดข้าวขายได้ สำหรับการบริจาคข้าวแก่คณะรำภาข้าวนี้ชาวบ้านกล่าวว่าจะให้กันบ้านละถึง ๑ หรือ ๒ ถังทีเดียว ตรงกันข้าม หากมีวัดพุกที่ร้องเพลงขอทานมาขอก็จะให้เพียง ๑ หรือ ๒ ชั้นเท่านั้น^{๕๐}

ความเชื่อเรื่องการถวายผลผลิตแรกได้ให้แก่สิ่งที่ตนนับถือนี้ เป็นความเชื่อพื้นฐานของคนไทย ไม่ว่าจะเป็นกฐาลสัตว์ หรือทำเกษตรกรรมก็ตาม เมื่อได้มาครั้งแรกก็ต้องนำสิ่งเหล่านั้นสังเวชบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือเสียก่อน เพราะเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้เป็นผู้บันดาลให้ได้มาซึ่งความเจริญงอกงามของพืชพันธุ์ธัญญาหาร หรือช่วยให้ล่าสัตว์ได้ ในขณะที่เดียวกันก็สามารถบันดาลผลในทางตรงข้ามได้เช่นกัน^{๕๑} คติของชาวตราดนี้เดิมอาจมาจากการไหว้ผีเป็นเบื้องต้น ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทในสังคม ผีจึงถูกลดบทบาทลง กล่าวคือต้องนำข้าวไปถวายพระก่อน ถ้าพระไม่มา แม่โพสพจึงจะได้รับสังเวชเครื่องเช่น ซึ่งทำให้เห็นถึงศักดิ์ศรีระหว่างพระกับผีที่ต่างกัน พระยาอนุমানราชชน ได้กล่าวถึงเรื่องผลแรกได้ดังนี้ว่า

^{๔๔} ตรงกันข้ามกับการร้องเพลงขอทานและเพลงรำภาข้าวสารในอดีตที่เริ่มต้นเมื่อพระอาทิตย์ตกดิน

^{๔๕} สมบูรณ์ สิบเพ็ง อายุ ๖๒ ปี ต.หนองจิก อ.ศีขรภูมิ จ.สุรินทร์ สัมภาษณ์. ๒๔ ธันวาคม ๒๕๔๖.

^{๕๐} นายบุญมี ตรีกุล อายุ ๕๕ ปี และ นายเสน่ห์ สารเนตร อายุ ๘๐ ปี หมู่ ๖ ต.หนองคันทรอง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๔๖

^{๕๑} พระยาอนุমানราชชน , เรื่อง ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ตรุษ – สารท , (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว , ๒๕๓๒) หน้า ๑๑๙.

คติที่นำเอาสิ่งเมื่อแรกเป็นแรกได้ ไปสังเวชบุชาเทพเจ้านี้ ในภาษาอังกฤษเรียกว่า *first fruit* แปลว่า ผลไม้เมื่อแรกเป็นแรกได้ แต่เมื่อนำไปใช้ให้กินความไปถึงสิ่งอื่นด้วย จึงแปลว่า ผลแรกได้ ในภาษาสันสกฤตเรียกผลแรกได้ว่า **อารยณษฏี** เอาข้าวใหม่มาต้มหรือกวนทำเป็นขนมถวายเทพเจ้า มีพระอินทร์และพระอัคนีเป็นต้น ทางอินเดียตอนใต้มีพิธีต้มข้าวกับน้ำมันทำเป็นขนมเรียกว่า ข้าวทิพย์ ข้าวปายาสถวาย บุษบาพระคเณศ เรียกว่า พิธีปงคัล นี้ก็เห็นจะเป็นพิธีเกี่ยวกับผลแรกได้ แต่เขาทำพิธีนี้ในเดือนมกราคม ซึ่งเป็นเวลาเก็บเกี่ยวข้าวของเขา เพราะฤดูของอินเดียตอนใต้เหมือนกับของเรา จึงผิดกับของอินเดียตอนเหนือในมัธยมประเทศ เสร็จพิธีสังเวชบุชาแล้ว ก็มีสมโภชเลี้ยงดูกันอีกกรีกสนุกสนาน ในประเทศทางยุโรปก็มีงานสมโภชเกี่ยวกับพิธีนี้เรียกกันว่า **วันขอบคุณอันเนื่องด้วยการเก็บเกี่ยวได้** (*Harvest Thanksgiving Day*) นางที่เลือกหญิงสาวสวยคนหนึ่งเป็นประธานในงานเลี้ยงดูนี้ เรียกว่า **ราชินีแห่งผลที่เก็บเกี่ยวได้** (*Harvest Queen*) ซึ่งในที่นี้อาจสมมติเป็นแม่โพสพของเขาก็เป็นได้^{๖๒}

ประเพณีรำภาข้าวของชาวจังหวัดตราดนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นประเพณีพื้นถิ่นของจังหวัดตราดหรือของภาคตะวันออกเฉียงใต้เดิม แม้ว่าจะมีชื่อประเพณีและแนวคิดที่ใกล้เคียงกับประเพณีรำภาข้าวสารที่จังหวัดปทุมธานีและนนทบุรี หากแต่เมื่อพิจารณาถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ของประเพณีแล้วก็มีความแตกต่างกันไม่น้อย อาทิ ทำนองเพลงที่ต่างกัน อย่างชัดเจนรวมถึงการรับของลูกคู่ เครื่องดนตรีที่ประเพณีรำภาข้าวสารที่จังหวัดปทุมธานีและนนทบุรีมีการใช้วงปี่พาทย์ประกอบ ขณะที่เพลงรำภาข้าวสารจังหวัดตราดใช้เพียงการปรบมือเท่านั้น ส่วนลักษณะเด่นประการหนึ่งของการร้องเพลงรำภาข้าวสารที่จังหวัดปทุมธานีและนนทบุรีนั้นเป็นการเดินทางไปในทางน้ำโดยใช้เรือเป็นพาหนะ ในขณะที่การร้องเพลงรำภาข้าวสารของจังหวัดตราดกลับเดินร้องคามบ้านแทน นอกจากนี้เทศกาลในการร้องนั้นยังต่างกัน อย่างชัดเจนคือเพลงรำภาข้าวสารในจังหวัดตราดจะร้องในราวเทศกาลสงกรานต์ แต่เพลงรำภาข้าวสารของปทุมธานีกลับใช้ร้องในเทศกาลออกพรรษา

เพลงรำภาข้าวสารของจังหวัดตราดน่าจะไม่ได้รับอิทธิพลมาจากประเพณี รำภาข้าวสารของมอญ อาจเป็นประเพณีพื้นบ้านอยู่แต่เดิมเพราะทำนองเพลงก็เป็นคล้ายแหล่งประสมกับเพลงฉ่อย ซึ่งทั้งแหล่ง และเพลงฉ่อย ก็เป็นเพลงพื้นบ้านที่นิยมในหมู่ชาวดราดอยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตามนักวิชาการชาวมอญให้ความเห็นว่า ในอดีตราวสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

^{๖๒} พระยาอนุมานราชธน , เรื่อง ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ตรุษ- สารท , (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว , ๒๕๓๒) หน้า ๑๒๐.

ชาวมอญได้รับสนองพระเดชพระคุณในการเป็น “กองกำลังรักษาพระนคร” โดยมีพระราชประสงค์ให้ชาวมอญไปตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณริมแม่น้ำแถบภาคตะวันออกเพื่อป้องกันศึกด้านประเทศกัมพูชา ถิ่นฐานของชาวมอญในภาคตะวันออกที่ปรากฏจนถึงปัจจุบัน^{๖๓} ได้แก่ มอญอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา และมอญตำบลบ้านเก่า อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี^{๖๔} ซึ่งทำให้นักวิชาการมอญสันนิษฐานว่าชาวมอญเหล่านั้นอาจมีการอพยพมาถึงจังหวัดตราดด้วยก็อาจเป็นไปได้ รวมทั้งเรื่องภาษาถิ่นจังหวัดในแถบภาคตะวันออกรวมทั้งจังหวัดตราดก็มีข้อสังเกตประการหนึ่งที่น่าสนใจว่า มีการลงเสียงหนักในท้ายประโยคซึ่งคล้ายกับการพูดในภาษามอญ

อย่างไรก็ตามในส่วนหลักฐานของจังหวัดตราดเองนั้นผู้วิจัยพบว่าในหนังสือประวัติจังหวัดตราด ของพระบริหารเทพธานี ได้กล่าวถึงการตั้งบ้านเมืองของชาวตราดในยุคแรก ๆ ว่า ชุนจิตต์ภักดี (รส)^{๖๕} นายกองผู้คุมเลขเมืองตราด ลุงของพระบริหารเทพธานี อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดตราด ได้อ้างคำกล่าวของคุณปู่ท่านความว่า

“ ผู้เรียบเรียงยังเคยได้ยินจากลุงซึ่งมีบรรดาศักดิ์เป็นชุนจิตต์ภักดี ชื่อเดิมชื่อรส รับราชการในตำแหน่งนายกองเป็นผู้คุมเลข แต่ต้นตระกูลจะเป็นไทยมอญอย่างไรไม่ทราบเป็นที่มารดาของผู้เรียบเรียง ท่านเล่าให้ผู้เขียนฟังว่า ปู่ทวดได้เคยเล่าถิ่นฐานของต้นตระกูลชาวตราดนั้นไม่ได้อยู่ในจังหวัดนี้ แต่มีถิ่นวงศ์ตระกูลอยู่ทางบ้านลาดพลี (ราชบุรี) ชาวบ้านลาดพลีนี้ได้พากันอพยพหนีกองทัพพม่ามาหลายร้อยครัว จะเป็นสมัยกรุงศรีอยุธยาหรือกรุงธนบุรีไม่ทราบต่างคนต่างไป เมื่อพวกต้นตระกูลอพยพถึงเมืองตราดนั้น เวลานั้นเมืองตราดยังเป็นป่าอยู่แต่ นับเป็นตำบลที่มีพลเมืองอยู่แน่นหนาว่าที่อื่น ๆ และมีคนไทยมากกว่าชาติอื่นก่อนนั้นมาแล้ว”^{๖๖}

^{๖๓} พิศาล บุญผูก ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาและวัฒนธรรมมอญ อายุ ๖๒ ปี บ้านเลขที่ ๑๙ หมู่ ๗ ต. เกาะเกร็ด อ.เมือง จ.นนทบุรี สัมภาษณ์ . ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๖๔} ชำนิ สุวรรณช่าง , “ วัฒนธรรมพื้นบ้านที่ถ่ายทอดทางวาจา ” แบบเรียนวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิต (วิชาเลือก) ภาคตะวันออก ตามหลักสูตรการศึกษาออกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๓๐, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว , ๒๕๔๐) หน้า ๔๔.

^{๖๕} พระบริหารเทพธานีได้สันนิษฐานว่าต้นตระกูลทางคุณลุงชุนจิตต์ภักดี คือทางฝ่ายมารดาท่านอาจเป็นคนไทยเชื้อสายมอญ (พระบริหารเทพธานี , “ประวัติจังหวัดตราด” ใน นาวิกศาสตร์ ปีที่ ๑๙ เล่ม ๗ กรกฎาคม ๒๕๗๔ , หน้า๓๖)

^{๖๖} พระบริหารเทพธานี , เรื่องเดียวกัน , หน้าเดิม.

คำกล่าวข้างต้นของขุนจิตต์ภักดี (รส) สอดคล้องกับคำกล่าวของชาวบ้านที่เล่าว่าในอดีตนั้นวัดเก่าแก่ของจังหวัดตราดแทบทุกวัด เช่น วัดบุปผาราม อายุกว่า ๓๐๐ ปี วัดท่าพริก อายุกว่า ๒๐๐ ปี วัดเนินทราย อายุกว่า ๑๕๐ ปี ต่างก็มี “เสาหงส์” อยู่ที่บริเวณหน้าพระอุโบสถทั้งสิ้น^{๖๗} เสาหงส์นี้ถือเป็นสัญลักษณ์ของวัดมอญ ต่อมาภายหลังทางราชการได้สั่งให้ทำลายเสาหงส์ของทุกวัด ทั้งนี้เพราะเข้าใจว่าเป็นสัญลักษณ์ของพวกพม่า ทางราชการโกรธแค้นที่พม่าเคยมายึดเมืองไทยครั้งสมัยเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ จึงให้ทำลายให้สิ้น^{๖๘}

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่าจังหวัดในแถบภาคตะวันออกนี้ไม่มีเพลงรำภาข้าวสารแต่อย่างใด พบแต่เพียงเพลงขอทาน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าเพลงรำภาข้าวสารของตราด นั้นไม่ได้รับอิทธิพลจากเพลงรำภาข้าวสารของปทุมธานี

ประเพณีรำภาข้าวของชาวจังหวัดตราดนั้นต่อมาได้มีการพัฒนาขึ้น โดยเริ่มมีการร้องเพลงขึ้นตามทางเพราะระหว่างการเดินทางคงจะเจียบ จึงมีการร้องรำทำเพลงขึ้นด้วยลักษณะคำประพันธ์ง่าย ๆ อย่างเพลงพื้นบ้านอื่นๆ ดังนั้นจึงทำให้เพลงรำภาข้าวสารของจังหวัดตราดมีลักษณะคล้ายกับแหล่ หรือเพลงฉ่อย

เพลงรำภาข้าวสารนี้จึงเป็นวิวัฒนาการขั้นแรกของเพลงบอกบุญในจังหวัดตราด ในช่วงแรกร้องในเทศกาลตรุษไทยจนถึงสงกรานต์ คือในราวเดือน ๕ เพื่อหารายได้และข้าวสารอาหารผลไม้ต่าง ๆ สำหรับเตรียมการงานบุญเทศน์มหาชาติของแต่ละวัดดังกล่าวมาแล้ว ดังที่เพลงขอทานสำนวนเก่าได้กล่าวถึงว่าจะนำของที่ได้รับบริจาคไปใช้สำหรับในการบูชากัณฑ์เทศน์ ดังนี้

ขอเชิญแม่จัตถนบัตรในทึบ
ให้พร้อมหอมกระเทียม
พริกแห้งแดงไทย
มะพร้าวสักใบไม้สักลำ
แม่มีสิ่งใดก็ให้สิ่งนั้น
ให้แล้วลูกจะจัดเอาไปวัด... เอ๊ย..วา^{๖๙}

โใบละห้าโใบละสิบหยิบออกมาทำบุญ
ขอเชิญเตรียมรีบอุตสำห
ของใช้สอยตามมากตามน้อยคุณแม่ขา
เชิญอุปถัมภ์แก้วควา
ครบเครื่องกัณฑ์ที่บูชา

^{๖๗} พระครูสุนทรธรรมทัตต์ เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด อายุ ๗๕ ปี และ ประจวบ เกษโกวิท อายุ ๘๐ ปี บ้านเลขที่ หมู่ ๑ ต. ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ . ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๖.

^{๖๘} พระครูสุนทรธรรมทัตต์ เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด อายุ ๗๕ ปี และ ประจวบ เกษโกวิท อายุ ๘๐ ปี บ้านเลขที่ หมู่ ๑ ต. ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๖.

^{๖๙} ประวิทย์ เกษโกวิท อายุ ๕๖ ปี บ้านเลขที่ ๗๔ หมู่ ๖ ต. เนินทราย อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๔๕.

ต่อมาชาวบ้านจึงถือเอาวันสงกรานต์เป็นที่ตั้ง ทั้งนี้เนื่องมาจากเทศกาลสงกรานต์นี้เป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านว่างเว้นจากกิจการทำนา และถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันว่า จะไม่ทำงานใด ๆ กัน เพราะเป็นวันสำหรับงานสนุกสนานรื่นเริงหากใครไม่ไปร้องรำทำเพลง เฉลิมฉลองงานสงกรานต์ก็จะถูกบรรดาเพื่อน ๆ ปรบเป็นเหล่า^{๑๐} ดังนั้นเมื่อว่างจึงมีเวลาที่จะชักชวนกันสำหรับการร้องเพลงบอกบุญออกเรียไว้ในหมู่บ้าน

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าเรื่องการใช้เทศกาลสงกรานต์เป็นวันที่จะออกบอกบุญเรียโร่นั้น อาจได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมเขมร ทั้งนี้เพราะคนไทยเชื้อสายเขมรแถบจังหวัดสุรินทร์มีเพลงพื้นบ้านที่ใช้ร้องบอกบุญในเทศกาลสงกรานต์เช่นเดียวกัน เรียกว่า เรือมตริจ (รำตรุษ) และจากการสัมภาษณ์พ่อเพลงบอกบุญที่บ้านหาดเล็ก อ.คลองใหญ่ จ.ตราด ก็พบว่ามีการร้องบอกบุญเป็นภาษาเขมรมาแต่เดิม จึงสรุปว่าอาจรับมาจากวัฒนธรรมเขมร

เนื่องจากเพลงรำภาข้าวสารเป็นเพลงที่มีจังหวะการร้องที่ช้า ทั้งยังไม่มีดนตรีประกอบ จึงทำให้ชาวบ้านบางหมู่บ้านคิดดัดแปลงเพลงรำภาข้าวสารนั้นให้มีจังหวะที่กระชั้น สนุกสนานมากขึ้น โดยได้นำทำนองของเพลงขอทานมาใช้ในการบอกบุญแทน สำหรับต้นแบบเพลงขอทานที่นำมาใช้ร้องนั้นเข้าใจว่าน่าจะมาจาก ๒ ทางคือ ประการแรกอาจมีที่มาจากเพลงขอทานที่พวกกวณิกหรือขอทานอาชีพใช้ร้องกัน เพราะปรากฏว่าพ่อเพลงที่ร้องเพลงบอกบุญ ของจังหวัดตราดส่วนใหญ่มักจะคุ้นเคยและให้การต้อนรับพวกกวณิกเป็นอย่างดี ดังที่พ่อเพลงประชุม แสนสวัสดิ์ กล่าวไว้ว่า

“ สมัยก่อนที่ยังทำนา เวลานวดข้าวก็จะมีขอทานมาขอ ไม่ได้มา ๖ - ๗ ปีแล้ว เวลาเขามาเขาจะมีเรื่อง แล้วพอเขามาเขาก็จะมีคนมาโต้กัน บางที่เป็นผัวเป็นเมีย บางทีเป็นผู้ชายทั้งคู่ แต่ในเรื่องต้องโต้กันเช่น คนถามคนนี้เขาถามว่า ผ้าห่มมีกี่กระทง สบงนั้นมีกี่ชาย ผมเองยังจน เขาก็ตอบว่า ผ้าห่มมีสิบหกกระทง สบงมีสี่ชาย เขาก็ตอบได้ เพราะซุ่มกันมา เวลาเขามาผมก็ให้เขาค้างที่บ้านผม กลางคืนก็ให้เขาร้องให้ฟัง เขามีหลายเรื่อง แล้วบางเรื่องเอาไปร้องเป็นเพลงรำภาได้ เพราะมันเกี่ยวกับหลักธรรม ผมก็เลยขอเขามาร้องเพลงรำภา อย่างเช่นเรื่องคนขี่เหนียว เขาว่าไม่ทอดขนมเบื้องอยู่ชั้นล่างไปทอดอยู่บนชั้นสิบแปด กลัวว่าเดียวพระมาบิดนขาบาดแล้วจะต้องถวาย ก็เลยไปทอดชั้นสิบแปด ทีนี้พระพุทธเจ้าท่านเหาะเห็นเดินอากาศได้ พอเปิดหน้าต่างชั้น

^{๑๐} นางเสย สุเนตร อายุ ๖๔ ปี ต.หนองคันทร้ง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๖.

สิบแปดออกมาก็มียาตรมารอ ทีนี้ก็เลยต้องทำบุญ เขาว่าของเขาไป
เรื่อย เขาว่าของเขาดี”^{๓๑}

การต้อนรับขับสู้ของพ่อเพลงนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะนิสัยของพ่อเพลง
ทั่วไปที่ชอบฟังเพลง และต้องการที่จะเรียนรู้เพลงที่ตนชอบ การเป็นพ่อเพลงเหมือนกันจึงทำให้
ต้องอรรถาธิบายกันได้ไม่ยาก ดังที่ เอนก นาวิกมูล กล่าวไว้ว่า โดยความจริงแล้วการแพร่กระจาย
ของเพลงขอทานมักเป็นการแพร่ที่ไม่ได้เกิดจากการนิยมแล้วจำไปร้องอย่างแพร่หลายดังเช่น
เพลงฉ่อย หรือ เพลงกล่อมเด็กแต่อย่างใด หากแต่การแพร่กระจายนั้นแพร่ไปพร้อม ๆ กับการ
สัญจรที่ไม่เป็นหลักแหล่งของผู้ร้องซึ่งเป็น “วณิพก” แม้ว่าเพลงชนิดนี้จะฟังสนุก จังหวะเร้าใจ
แต่ก็ไม่นิยมจดจำไปร้อง ซึ่งอาจเป็นเพราะถือเป็นเพลงของคนไร้เกียรตินั่นเอง ถ้าจะมีคนจำบ้าง
ก็มักเป็นพ่อเพลงแม่เพลงอาชีพหรือผู้ที่สนใจเพลงจริง ๆ”^{๓๒} เพราะฉะนั้นจึงทำให้มีการรับเอา
เพลงขอทานมาปรับประยุกต์กับเพลงรำภาขาวสารของพ่อเพลงรำภาขาวสารในจังหวัดตราด ดัง
ปรากฏว่าเพลงขอทานจังหวัดตราด กับเพลงขอทานในหนังสือวัดเกาะ มีบทร้องคล้ายคลึงกัน
ดังตัวอย่าง

เพลงขอทาน ฉบับของวณิพก

เพลงขอทานจังหวัดตราด

เอ๋ยท่านมีข้าวสักถ้วย

ลูกขอข้าวกินสักถ้วย

หรือท่านมีกล้วยสักใบ

ให้ลูกขอกกล้วยกินสักใบ

หรือมีผ้าให้ข้าสักชิ้น

ขาดๆ วันๆ ก็ใช้ได้

สตาบงค์มีรูข้าวตุลสักปิ่น

จงโปรดคีฉันทันเกิดเป็นไร

ท่านทำบุญไม่สูญเปล่า

เหมือนหวานเม็ดข้าวลงในไร่

เชิญท่านทำบุญหวานผล

คงแตกงอกออกเป็นรวง

หนอทันต้ายังเห็น

มีผลเป็นพวงงามไสว

ทำบุญให้ท่านให้เป็นการร่วมเย็น

กุศลนั้นคงจะส่งให้

ทำแล้วบุญนี้แล้วแต่จะเป็น เอ๋ย ไป

เสียแล้วในวัน เอ้อ เอ๋ย นี้”^{๓๓}

^{๓๑} นายประชุม แสนสวัสดิ์ อายุ ๗๖ ปี บ้านจุฬามณี ต.ห้วยแร้ง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์
๓ เมษายน ๒๕๔๖.

^{๓๒} เอนก นาวิกมูล. “การแพร่กระจายของเพลงพื้นบ้านภาคกลาง”. เอกสารประกอบการ
สัมมนาเรื่อง “วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ ศิลปกรรม และภาษา”. (กรุงเทพฯ: โครงการ
ไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.) หน้า ๑๑.

^{๓๓} (หนังสือ)เพลงขอทาน เล่ม ๑. (พระนคร: โรงพิมพ์ไพบูลย์วรรณวิทย์, มปป.) หน้า ๔.

อีกประการหนึ่งอาจได้รับอิทธิพลจากความแพร่หลายของเพลงขอทานที่เป็นเพลงบอกบุญเข้าวัดของจังหวัดในแถบใกล้เคียงที่ออกบอกบุญในช่วงเทศกาลสงกรานต์เหมือนกัน เช่น เพลงขอทานที่จังหวัดนครนายก จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดระยอง ดังที่กล่าวแล้วในตอนต้น

เพลงแอ้วขอทาน จังหวัดระยอง

เปรียบเหมือนลูกไก่ที่พลัดแม่
มาร้องเซ็งแซ่อยู่ใต้กะถุน
แม่จงไปรยข้าวสารให้ทานเอาบุญ
คุณแม่ที่เรือน...นี่^{๙๙}

เพลงขอทานจังหวัดตราด

ลูกนี้เหมือนลูกไก่พลัดแม่
มาร้องเซ็งแซ่อยู่ตามใต้ถุน
เชิญให้พ่อแม่เอาข้าวสาร
มาไปรยทำทานเอาบุญ

เพลงแอ้วขอทาน จังหวัดระยอง

เปิดหม้อมันไม่มีข้าวสุก
มาเปิดสุมกไม่มีข้าวสาร
มานั่งจ่อมจ้อร้องขอทาน
คุณแม่ที่เรือน...นี่

เพลงขอทานจังหวัดตราด

เปิดหม้อไม่มีข้าวสุก
เปิดกระหมุกไม่มีข้าวสาร
ลูกมานั่งจ่อมจ้อร้องขอทาน
ตามแต่จะศรัท เอ้อ เอ๊ย ธา

มีบทร้องเพลงขอทานชุดหนึ่งซึ่งสนับสนุนความคิดที่ว่าเพลงขอทาน จังหวัดตราดนั้นมีพัฒนาการมาจากเพลงรำภาข้าวสาร เพราะพ่อเพลงกล่าวว่าเป็นบทร้องนี้สามารถนำมาร้องได้ทั้งเพลงรำภาข้าวสารและเพลงขอทาน เป็นเพลงที่มีมาแต่โบราณ^{๙๙} และเมื่อได้ฟังแล้วก็พบว่าเพลงขอทานที่สามารถร้องได้ทั้งสองแบบนี้มีความแปลกแตกต่างไปจากเพลงขอทานทั่วไป เพราะนอกจากจังหวะของคำที่ไม่ลงตัวแล้ว ทำนองยังซ้ำกว่าเพลงขอทานปัจจุบัน แต่ก็นับว่าเร็วกว่าเพลงรำภา ผู้วิจัยจึงเชื่อว่าจะเป็นที่มาของบทร้องที่อยู่ในช่วงรอยต่อของการเปลี่ยนแปลงนี้ ดังนี้

^{๙๙} ทศนีย์ ทานควณิช. การศึกษาและรวบรวมวรรณกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออก (ระยะที่ ๒) วรรณกรรมจากตำบลตาขัน อำเภอบ้านค่าย และตำบลบ้านเพ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง. (ชลบุรี: โครงการส่งเสริมวัฒนธรรมภาคตะวันออก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, ๒๕๒๓.) หน้า ๒๐๗.

^{๙๙} นายอุทัย เจริญพิช อายุ ๖๒ ปี. ต.ห้วยแร้ง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๑๑ สิงหาคม ๒๕๕๕.

“ แม่มีสั่งไต่แม่หนอแม่มักทำสิ่งนั้น
 ศรัทธาแก่ท่านผู้ครอง...ไตร (เอชา ..จะ)
 ทางบ้านไม่สู้จะติดขัด แต่ทางวัดค่อนข้างจะอด
 จะนั่งกันเสียหมดอย่างไร ...ได้ (เอชา ..จะ)
 ต้องอาศัยพวกเราเป็นเจ้าของ
 ปรึกษาปรองคองเอาใจ...ใส่ (เอชา ..จะ)”^{๖๖}
 (เพลงรำภาข้าวสาร)

เพลงรำภาข้าวสาร บทข้างต้นนี้ ผู้วิจัยพบว่า มีคณะเพลงขอทานบางวัดนำไปใช้ ในการร้องบอกบุญ ดังเพลงขอทาน ของคณะวัดท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด ที่มีเนื้อหาดล้ายคลึง เชื่อว่าน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากเพลงรำภาข้าวสาร ดังนี้

“ เอาไปถวายพระสงฆ์ผู้ทรงศีล ท่านเป็นอาจินอยู่ครองไตร
 ที่บ้านของฉันทไม่สู้จะขัด แต่ที่วัดค่อนข้างจะอดจะนั่งกันเสียหมดก็ไม่ได้
 ถ้าไม่ได้พวกเราเป็นเจ้าของ ใครจะมาปรองคองเอาใจใส่
 ถ้าไม่ได้พวกเราคงไม่เบาใจ จึงจะแลมาใส่ เอ๊ย.... บุญ
 ถ้าไม่ได้พวกเรา เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ๊ย เอ็ง เอ๊ย ...ไม่เบาใจ
 ถ้าไม่ได้พวกเราคงไม่เบาใจ. จริงเสียแล้วแม่ใจ เอ๊ย บุญ ”^{๖๗}
 (เพลงขอทาน)

เมื่อเพลงรำภาข้าวสารพัฒนาขึ้นมาเป็นเพลงขอทาน ทำให้เกิดความนิยมและ แพร่หลายมากขึ้นในจังหวัดตราด อย่างไรก็ตามก็ยังคงรักษาเพลงรำภาข้าวสารไว้ เช่น ที่ตำบลวังกระแจะ ตำบลห้วยแร่ เป็นต้น เพราะยังคงถือคติว่าเพลงขอทานเป็นของพวก วณิกเป็นใครไร้เกียรติ ผู้ร้องจึงเกรงว่าหากคนนำเพลงขอทานไปร้องจะทำให้ถูกมองในทางไม่ ดี ทั้งยังเป็นกรไม่เหมาะสมเพราะวัดเป็นสถาบันที่มีคุณค่าต่อจิตใจของชาวบ้านมาก การนำ เพลงขอทานมาร้องบอกบุญเข้าวัดอาจทำให้เสื่อมเสียเกียรติของวัด ดังนั้นจึงปรากฏว่าบาง หมู่บ้านจะบอกบุญในเทศกาลสงกรานต์ ด้วยเพลงรำภาข้าวสาร และบางหมู่บ้านจะบอกบุญด้วย เพลงขอทาน

^{๖๖} นายอุทัย เจริญพืช อายุ ๖๒ ปี. ต.ห้วยแร่ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๕.

^{๖๗} นางกิมโซ๊ะ ชำสม อายุ ๗๒ ปี นางตึก โอวาท อายุ ๗๗ ปี นางพูน สุนทรธรรม อายุ ๗๒ ปี นางชนุน ทวีผล อายุ ๗๖ ปี ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด บ้านเลขที่ ๖๐/๑ หมู่ ๖ ต.ท่าพริก อ. เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๓

เมื่อเพลงรำภาข้าวสารพัฒนาไปเป็นเพลงขอทานแล้ว ในบางชุมชนเพลงขอทานยังพัฒนาต่อไปเป็นเพลงเดินบวชข้าวสารอีกด้วย ดังที่ ค. ท่าโสม อ.เขาสมิง จังหวัดตราด พ่อเพลงแม่เพลงกล่าวว่า

“เมื่อก่อนที่นี่มีเพลงรำภาข้าวสาร แต่ตอนหลังไม่มีใครจำเลยหมดไป คนที่ร้องได้ก็ตายไปแล้ว อย่าง นายหุ่ยย มนัสสนิท นายนาม สัมชัย นายสำราญ นัททีเขต รำภาข้าวสารสมัยนั้นมีโหม่ง โทน ฉิ่ง แล้วก็กรับ ไม่ใ้แม่ กลองยาวมาที่หลัง...”^{๑๔}

ภายหลังจึงมีการร้องเป็นเพลงขอทาน เช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่นๆ ครั้นถึงสมัยที่ชาวบ้านนิยมเพลงร่าวกก็มีการเพิ่มเพลงร่าวกเข้าไปในขณะบอกบุญด้วย ระยะแรกจึงมีทั้งเพลงขอทานและเพลงร่าวกผสมกันไป ต่อมาพ่อเพลงขอทานของตำบลท่าโสมได้เสียชีวิตไปจนเกือบหมดทำให้การบอกบุญขาดช่วงไประยะหนึ่ง จนกระทั่งมีกลุ่มชาวบ้านสมัยปัจจุบันได้ฟื้นฟูขึ้นอีกครั้ง หากแต่เพลงที่ใช้ร้องบอกบุญนั้นไม่มีผู้สามารถร้องได้ ดังนั้นจึงใช้เพลงร่าวก และเพลงลูกทุ่งที่ตนรู้จัก ร้องคลอไปกับเครื่องดนตรีเดิมที่ใช้ร้องเพลงขอทานของ ค.ท่าโสม คือ ซอ กรับ ฉิ่ง และโหม่ง. โดยไม่จำเป็นว่าเนื้อหาจะเกี่ยวข้องกับการบอกบุญแต่อย่างใด แต่หากจะบอกบุญเรื่องไร้ก็จะใช้การพูดด้วยวาจาแทนการร้องเพลงเช่นในอดีต นอกจากนี้หากปีใดที่ฝนแล้งก็จะแห่ นางแมวควบคู่ไปกับการเดินบวชข้าวสารด้วยในคราวเดียวกัน”^{๑๕}

๓.๒ วัตถุประสงค์ของการร้องเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด

เพลงบอกบุญมีวัตถุประสงค์สำคัญคือการหารายได้มาสำหรับใช้ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยนำเงินที่ได้มาใช้ในการอุปถัมภ์พระภิกษุสงฆ์ต่างๆ เพื่อให้มีร่างกายแรงใจในการปฏิบัติธรรมตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและนำพระธรรมคำสั่งสอนเหล่านั้นมาถ่ายทอดแก่ชาวบ้าน นอกจากนี้เงินที่ได้จากการร้องเพลงบอกบุญนั้น ยังได้นำไปใช้ในการปฏิสังขรณ์ศาสนสถานของวัด เพื่อให้เป็นหน้าเป็นตาของหมู่บ้านอีกด้วย วัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ปรากฏในบทร้องเพลงบอกบุญว่า

^{๑๔} นางสมโภช มนัสสนิท อายุ ๖๐ ปี หมู่ที่ ๑ ต. ท่าโสม อ.เขาสมิง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๔๗.

^{๑๕} นางวิมล (ป้าคิว) เพชรรัตน์ อายุ ๕๕ ปี ต. ท่าโสม อ.เขาสมิง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๗ ธันวาคม ๒๕๔๖

ฉันมานั่งจ้องจ้องร้องขอทาน
ขอทานเอาไปเข้าวัดเข้าวา

ร้องขอกับคนชาวบ้านๆ
ทำบุญเดือนห้าเทศกาลสงกรานต์
(เพลงขอทาน)

ลูกมาร้องเพลงรำภา
จะนำเงินนี้เอาไปเข้า
ถึงทางวัดเขาติดขัด
คนละเล็กคนละน้อย
แม่ทำบุญกับลูกแล้ว
ศรัทธาเกิดแม่ใจ...เอ๋ย...บุญ

ลูกมิได้เอาไปใส่กระเป่า
เขาไว้ยังวัด..เอ๋ย...วา
สารวัตรเขาจะได้เอามาใช้สอย
ก็ตามแต่แม่จะศรัท..เอ๋ย...ธา
ลูกจะเอาไปเข้ายังวัดวา

(เพลงรำภาข้าวสาร)

การบริจาคทานแก่คณะเพลงบอกบุญจะยังผลให้พระพุทธรูปศาสดารองอยู่ต่อไป
ได้ในสังคม และอยู่ได้ถึง ๕,๐๐๐ ปีตามความเชื่อของชาวพุทธ ดังบทร้องในเพลงบอกบุญ
จังหวัดตราด ดังนี้

ทำทานเกิดคุณบุญคุณเยี่ยมยอด
ศาสนาจะตั้งอยู่ได้

ทำบุญตลอดชั่วลูกหลาน
ก็ด้วยอาศัยเนื่องจากทาน
(เพลงขอทาน)

ศาสนาตั้งไว้ห้าพันโลกปี
ผลศีลผลทานเป็นฐานรอง

บารมีทำนสร้างผล
ประดับประคองสร้างกันมา
(เพลงขอทาน)

ในการร้องเพลงบอกบุญ คณะเพลงจะร้องบอกวัดอุประสงค์ในการบอกบุญเป็น
บทแรก ซึ่งมักทำความเคารพเจ้าของบ้านด้วยถ้อยคำที่อ่อนหวานแล้วบอกถึงวัดอุประสงค์ที่มา
ในครั้งนี้ หรืออาจบอกถึงความขาดแคลน ตัวอย่างเช่น

ศิโรราบกราบกรานขอทานเข้าวัด ศิโรราบกราบกรานขอทานเข้าวัด
ตามแต่แม่จะศรัท ... เอ๋ย ธา (ซ้ำ)

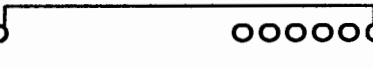
แจ้วแจ้วแว่วมาตามสายลม แม่อย่าขึ้นอย่าชม แม่คุณชา
วันนี้ปีใหม่ วันสงกรานต์ พวกเราชาวบ้านขอเงินตรา

เอ๋อ เออ ...เอ็ง ..เอย

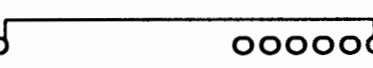
โบราณเขาร้องเพลงรำภาเข้าวัด	คุณแม่เอ๋อยอย่าได้ขัดเลยนะแม่....เอย..จำ (เอฮา....ฉะ)
ลูกร้องเป็นเพลงรำภา	มิได้เอาไปใส่กระเป่า
พอได้แล้วลูกก็จะเอาเข้าไป	ยังวัด .. ยังวา (เอฮา....ฉะ)
เสียงกระดานกุกๆ	แม่คงลุกกันออกมาแล้ว
ถือขันทองออกมาล้างหน้า	เสียงเจรจาออกแจ้ว....แจ้ว (เอฮา..ฉะ) ^{๔๐}

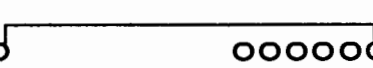
แผนผังคำประพันธ์เพลงรำภาข้าวสาร

เอ๋อ เออ ...เอ็ง ..เอย

๑ ๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐๐๐๐....๐ (เอฮา...ฉะ)

๒ ๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐

๓ ๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐๐๐๐....๐ (เอฮา...ฉะ)

๔ ๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐

๕ ๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐๐๐๐....๐

เอฉะ ตะละชา ข้าฉะตะละชา เอฉะ ตะละชา ข้าฉะตะละชา

การร้องเพลงรำภาข้าวสารนั้นมักร้องกันในคืนก่อนวันฉลองพระทราย หรือที่เรียกกันว่า “วันท้ายสงกรานต์” บริเวณที่มีการร้องได้แก่ ตำบลวังกระแจะ และตำบลห้วยแร่ อำเภอเมือง จังหวัดตราด เวลาเริ่มร้องมักเริ่มร้องกันในเวลากลางคืน คณะหนึ่งมีประมาณ ๘ - ๑๐ คน อาจมีพ่อเพลงแม่เพลง ๑ - ๒ คน ส่วนที่เหลือเป็นลูกคู่ ในบางปีอาจมีผู้ศรัทธาร่วมคณะไปถึง ๑๐๐ คนก็มี เดินร้องไปตลอดคืนจนไปสว่างที่วัดซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางสุดท้าย^{๔๑}

การร้องเพลงรำภาข้าวสารนี้จะต่างไปจากเพลงบอกบุญอื่นๆ ในจังหวัดตราด ประการหนึ่งคือ เมื่อถึงที่บ้านที่จะร้องบอกบุญ คณะเพลงรำภาข้าวสารจะนั่งยองๆ ก้มหน้าร้อง

^{๔๐} นายอุทัย เจริญพิช อายุ ๖๒ ปี. ต.ห้วยแร่ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๕.

^{๔๑} นายประชุม แสนสวัสดิ์ อายุ ๗๖ ปี บ้านจุฬามณี ต.ห้วยแร่ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๓ เมษายน ๒๕๔๖

เพลงบอกบุญ ซึ่งต่างจากเพลงขอทานและเพลงเดินบิณฑบาตข้าวสารที่จะยื่นร้องเท่านั้น นอกจากนี้แล้วท่วงทำนองก็จะซ้ำกว่าเพลงบอกบุญชนิดอื่นๆ รวมทั้งไม่มีเครื่องดนตรีใดๆ ประกอบด้วย

บทเพลงรำภาข้าวสารของจังหวัดตราดนี้จะมีความต่างไปจากเพลงรำภาข้าวสารหรือเพลงเจ้าขาวของชาวมอญ ที่จังหวัดปทุมธานีและนนทบุรีที่บทร้องจะมีขนาดสั้นและมักขึ้นต้นด้วย “เจ้าขาวราระลอก” และรับว่า “เอ๋ เอ๋ เอ๋ หล้า เอ๋ หล้า ชาว เอย” ดังนี้

“ เจ้าขาวแม่ราระลอกเอย มาหอมดอก ดอกเอ๋ยจงกล
ทำบุญกับฉัน จะขึ้นสวรรค์เบื้องบน
(ลูกคู่รับ) เอ๋ เอ๋ เอ๋ หล้า เอ๋ หล้า ชาว เอย ^{๕๖}

(เพลงรำภาข้าวสาร จ.ปทุมธานี)

จะเห็นได้ว่าเพลงรำภาข้าวสารของจังหวัดตราดนั้นต่างไปจากเพลงรำภาข้าวสารของชาวมอญปทุมธานีและนนทบุรีอย่างสิ้นเชิง แต่เพลงรำภาข้าวสาร ของจังหวัดตราดนี้กลับมีความคล้ายคลึงกับเพลงร้อยพรรษาของจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นเพลงในลักษณะเดียวกัน โดยเฉพาะท่วงทำนองที่ต่างกันไม่มาก คือเป็นทำนองซ้ำคล้ายการสวด หรือแหล่งเทศน์ รวมทั้งยังไม่มีการใช้เครื่องดนตรีแต่อย่างใดด้วย ดังตัวอย่าง

“(คอหนึ่ง) ยกเท้าก้าวย่าง สองตาลูกก็มอย่องมาตามทาง
(ลูกคู่) ตาเอยลูกก็มอย่องมาตาม เอย ทาง
ลูกมาจจดจ้องจ้องลูกก็ย่องเข้ามาหา ยังเกรงบุญวาสนาของแม่อยู่หนัก
(คอสอง) กลัวแม่ไม่ทักเลยเอย ยังเกรงยศฐาบรรดาศักดิ์
(ลูกคู่) กลัวแม่ไม่ทักเลยเอย ^{๕๗}

(เพลงร้อยพรรษา จ.กาญจนบุรี)

^{๕๖} ทองคำ พันนัทธี. “รำภาข้าวสาร: ประเพณี” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม ๑๒, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๒.) หน้า ๕๖๐๑.

^{๕๗} จันทโททัย กลีบเมฆ, “ประเพณีร้อยพรรษา” คอลัมน์ สื่อสารบันเทิง ใน วิทยาสาร (๘ ตุลาคม ๒๕๑๙), หน้า ๔๓.

๓.๓.๒ เพลงขอกทาน

เพลงขอกทาน เป็นเพลงพื้นบ้านของจังหวัดตราดที่เคยพบทั่วไปในพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดตราด ปัจจุบันคงเหลือเพียงบางหมู่บ้านในอำเภอเมืองเท่านั้น ชาวบ้านจะรวมตัวกันร้องสำหรับบอกบุญคนในและนอกหมู่บ้านเพื่อนำสิ่งของที่นำไปถวายวัดเนื่องในเทศกาลสงกรานต์ เพลงขอกทานนี้โดยมากมักจะร้องกันหลายวันตั้งแต่เริ่มเข้าวันสงกรานต์ คือวันที่ ๑๓ เมษายน เรื่อยไปจนกระทั่งถึงวันฉลองพระทราย หากแต่บางชุมชนเช่นที่ ตำบลหนองคันทรอง อำเภอเมือง จังหวัดตราด จะร้องเมื่อวัดขาดแคลนปัจจัยหรือต้องการสร้างศาสนสถานใด ๆ ดังนั้นใน ๑ ปีจึงอาจร้องมากกว่าหนึ่งครั้ง แต่สาเหตุหลัก ๆ ที่ชาวบ้านตำบลหนองคันทรองออกไปร้องเพลงขอกทานก็เพื่อบอกบุญสำหรับการเตรียมการจัดงานเทศน์มหาชาติประจำปีของวัด และการก่อสร้างพระอุโบสถ ซึ่งต้องใช้ปัจจัยจำนวนมาก^{๔๔} ในขณะที่ในอำเภอคลองใหญ่นั้นก็เคยมีการร้องเพลงบอกบุญเพื่อเรียไรในช่วงเทศกาลตรุษจีนด้วย เพราะเนื่องจากมีคนจีนอาศัยอยู่มากและวันดังกล่าวก็ถือกันว่าเป็นวันปีใหม่ของจีนด้วย^{๔๕}

เพลงขอกทานคณะหนึ่งมีจำนวนคนประมาณ ๘ - ๑๐ คน มีพ่อเพลงแม่เพลงคอยเป็นหลัก ส่วนคนที่เหลือจะเป็นลูกคู่คอยร้องรับ การร้องเพลงขอกทานในอดีตมักร้องกันในเวลากลางคืน เพราะเป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านอยู่บ้านและแดดไม่ร้อน เหมาะแก่การเดินบอกบุญ แต่ในปัจจุบันนี้ได้ปรับมาเป็นเวลากลางวันเพื่อความสะดวกในการเดินทางและความปลอดภัย^{๔๖}

ส่วนเนื้อหาของเพลงขอกทานนั้น ในอดีตมีเนื้อร้องที่หลากหลาย บ้างก็พรรณนาถึงความเดือดร้อนของวัด บ้างก็ยกหลักธรรมคำสอนมาร้อง บ้างก็ร้องเป็นเรื่องวรรณกรรมต่าง ๆ เช่น เรื่องสังข์ทอง แก้วหน้าม้า ปลาบู่ทอง อิเหนา^{๔๗} พระยาจันทน์ดี พระเวสสันดร

^{๔๔} นางเสย สุเนตร อายุ ๖๔ ปี ต. หนองคันทรอง อ.เมือง จ. ตราด สัมภาษณ์ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๖.

^{๔๕} พระครูพิทักษ์กิจจาภิวัฒน์ อายุ ๖๕ ปี เจ้าอาวาสวัดคลองมะขาม ต. หาดเล็ก อ.คลองใหญ่ จังหวัดตราด สัมภาษณ์ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๔๗.

^{๔๖} นางกิมไช้ ชำสม อายุ ๗๒ ปี นางตึก โอวาท อายุ ๗๗ ปี นางพูน สุนทรธรรม อายุ ๗๒ ปี นางชนุน ทวีผล อายุ ๗๖ ปี ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด บ้านเลขที่ ๖๐/๑ หมู่ ๖ ต.ท่าพริก อ. เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๓

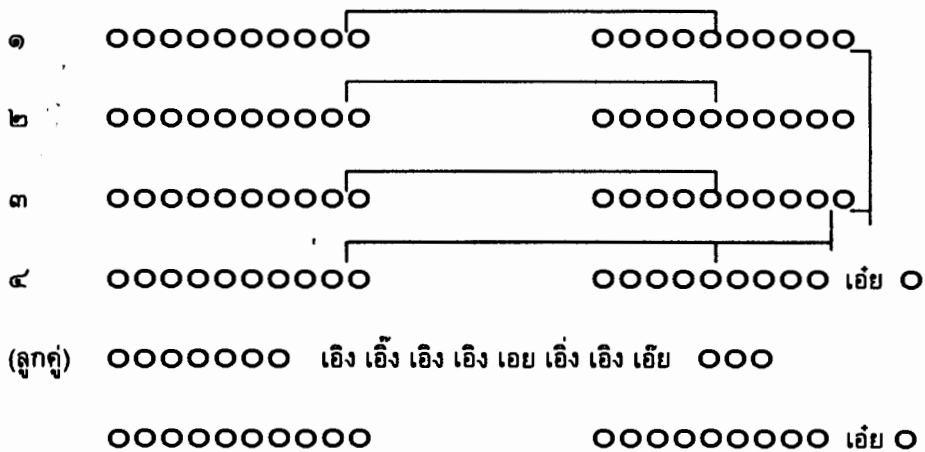
^{๔๗} เรื่องอิเหนาที่เป็นเพลงขอกทานนี้ มีความน่าสนใจประการหนึ่งคือ วิทยากรกล่าวว่า อิเหนานี้เป็นนางเอกของเรื่องไม่ใช่พระเอกดังที่เข้าใจกัน อาจเกิดจากความเข้าใจคลาดเคลื่อนของวิทยากร เพราะวิทยากรคือนายสมบัติ ผากำเนติกกล่าวว่าได้เรื่องอิเหนานี้มาจาก ตาเป้ ครูเพลงขอกทานภาคอีสาน ซึ่งที่ภาคอีสานมีวรรณกรรมเรื่อง ปลาแดกปลาสมอ ตัวละครเอกฝ่ายชายชื่อท้าวบุษบา ซึ่งคล้ายกับชื่อตัวละครเอกฝ่ายหญิงของเรื่องอิเหนา จึงอาจเกิดการสลับเพศของตัวละคร เพราะคิดว่าเมื่อนางบุษบาเป็นพระเอกแล้ว จึงอนุมานไปว่าอิเหนาต้องเป็นนางเอก

พระสุธน มโหสถ นางนกกกระจาบ พุทธประวัติ^{๑๑} แต่ในปัจจุบันหลงเหลือบทร้องที่เป็นวรรณกรรมเพียงแต่เรื่อง พระเวสสันดร และพระยาฉันทันต์ เท่านั้น

ด้านลักษณะคำประพันธ์ เพลงขอทานมีลักษณะคำประพันธ์เป็น “ กลอนหัวเดียว ” คำสุดท้ายของทุกบาทยกเว้นบาทสุดท้ายจะสัมผัสต่อเนื่องกันด้วยเสียงสระเดียวกัน เมื่อจะจบบทนั้นก็ย้ายสัมผัสโดยให้คำสุดท้ายของบาทรองสุดท้ายมาสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคหน้าบาทสุดท้าย เพลงขอทานมีสัมผัสระหว่างวรรคด้วย สัมผัสนี้เป็นสัมผัสที่คำสุดท้ายของวรรคหน้าสัมผัสมายังคำที่ ๒ - ๕ หรือคำใดคำหนึ่งในวรรคหลัง ไม่ตายตัว ส่วนจำนวนคำในเพลงขอทานนั้นในหนึ่งวรรคนั้นจะมีประมาณ ๕ - ๑๐ คำ ทั้งนี้อาจยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม สิ่งที่สำคัญก็คือจำนวนคำเท่าใดก็ต้องร้องให้พอดีกับจังหวะ เพลงขอทานบทหนึ่งนั้นไม่จำกัดจำนวนบาทว่าควรมีเท่าใด ผู้ร้องจะจบเมื่อใดก็ได้

แผนผังคำประพันธ์เพลงขอทาน

เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอย เอ้ย

ด้านวิธีการร้อง เมื่อจะร้องขึ้นต้นบทพื่อเพลงแม่เพลงจะต้องร้องขึ้นว่า “เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอย เอ้ย ” ก่อน และเมื่อใกล้จะจบจะทอดเสียงที่พยางค์ท้ายของบท ทั้งนี้เพื่อเป็นสัญญาณให้ลูกคู่รู้ว่า จะต้องร้องรับแล้ว ลูกคู่เพลงขอทานจะต้องร้องรับ ร้องซ้ำท้ายบท ซึ่งจะร้องซ้ำในบาทสุดท้าย ลูกคู่ร้องซ้ำครั้งแรกจะต้องแบ่งวรรคหน้าของบาทสุดท้ายเป็นสองจังหวะ ให้จังหวะหลังมีคำประมาณ ๓ - ๔ คำ ช่วงต่อของจังหวะนั้นจะร้องว่า “ เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ้ย ” แล้วจึงร้องซ้ำทั้งบาทอีกครั้งหนึ่ง ดังตัวอย่าง

^{๑๑} นายสมบัติ ผากำเนิด อายุ ๖๔ ปี ต.หนองคันทรอ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๗ ธันวาคม

เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอย เอย

ให้ทานลูกแล้วลูกแก้วจะให้พร ขอให้แม่ถาวรในภายหน้า
 ชาตินี้บุญมีให้มากมาย ชาตินี้บุญใช้ไม่โอนอ่อน
 ขอให้มีเตียงคั่งที่นั่นนอน เกิดแม่อย่าร้อน ... เอ๋อ ... ใจ
 ขอให้มีเตียงคั่ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอีย ที่นั่นนอน
 ขอให้มีเตียงคั่งที่นั่นนอน เกิดแม่อย่าร้อน เอ๋อ ใจ^{๙๙}

เพลงขอทาน เป็นเพลงที่ชาวจังหวัดตราดนิยมใช้ร้องบอกบุญมากที่สุด เพราะพบว่ามีกรรงเพลงขอทานสำหรับบอกบุญในเทศกาลสงกรานต์ในเกือบทุกอำเภอของจังหวัดตราดเป็นประจำทุกปี ต่อมาภายหลังเมื่อบางหมู่บ้านได้เลิกกรรงเพลง ขอทานไปเป็นจำนวนมาก สาเหตุสำคัญเพราะขาดคนร้องเพลง ทั้งนี้เพราะพ่อเพลงรุ่นเก่านั้นบางคนก็เสียชีวิตไป บางคนก็ล่วงเข้าสู่วัยชราจะออกเดินร้องเพลงขอทานก็ไม่ไหว อีกทั้งไม่มีผู้ที่มาขอฝึกหัดเพลงจากพ่อเพลงแม่เพลงเหล่านี้ ดังนั้นหมู่บ้านใดที่มีผู้ชวนขวยหัวร้องเพลงขอทานหมู่บ้านนั้นก็จะมีประเพณีการร้องเพลงขอทานบอกบุญในช่วงเทศกาลสงกรานต์ จนกระทั่งปัจจุบัน เช่น เพลงขอทาน คณะวัดสุวรรณภักดี บ้านทุ่งไก่อดัก ต.ท่ากุ่ม อ.เมือง จ. ตราด เพลงขอทาน คณะวัดท่าพรุก อ.เมือง จ. ตราด เป็นต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า คัวพ่อเพลงแม่เพลงนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เพลงบอกบุญนั้นดำรงอยู่ได้

ในการบอกบุญของคณะเพลงขอทานของคณะเพลงวัดท่าพรุกนั้น ผู้วิจัยสังเกตพบว่า หากมีผู้บริจาคเงินด้วยธนบัตรตั้งแต่ ๑๐๐ บาทขึ้นไป ผู้ร้องก็จะมีธรรมเนียมว่าจะไม่ร้องเพลงขอทาน แต่จะเลือกร้อง "เพลงข้าง"^{๙๐} ให้แทน ทั้งนี้เพื่อแสดงการเน้นความสำคัญของจำนวนเงิน และแสดงความขอบคุณแก่ผู้บริจาค การเลือกร้องเพลงข้างนี้เนื่องมาจากว่า ธนบัตรจำนวนตั้งแต่ ๑๐๐ บาทขึ้นไปนั้น มักจะเรียกกันในภาษาปากว่า "แบงค์ใหญ่" ดังนั้นเมื่อได้ "แบงค์ใหญ่" ผู้ร้องจึงเลือกเพลงที่มีเนื้อหาที่เชื่อมโยงกับความใหญ่ ดังนั้นจึงได้เลือกร้องเพลงข้าง

^{๙๙} คณะขอทานวัดสุวรรณภักดี ต. ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๑๓ เมษายน ๒๕๔๔

^{๙๐} เพลงร้องเล่นของเด็ก ที่นิยมร้องในโรงเรียนประถมศึกษา ดังตัวอย่างเนื้อร้อง "ข้าง ข้าง ข้าง น้องเคยเห็นข้างหรือเปล่า ข้างมันตัวโตไม่เบา"

๓.๓.๓ เพลงเดินบวชข้าวสาร

เพลงเดินบวชข้าวสารนี้ เป็นเพลงบอกบุญที่พบที่ตำบลท่าโสม อำเภอเมือง จังหวัดตราด เป็นเพลงที่พัฒนามาจากเพลงรำภาข้าวสาร มาเป็นเพลงขอทาน แล้วจึงพัฒนามาเป็นเพลงเดินบวชข้าวสารในปัจจุบัน เพลงเดินบวชข้าวสารนี้ไม่มีเนื้อร้องเฉพาะเช่นเพลงรำภาข้าวสาร หรือเพลง ขอทาน ของจังหวัดตราด เพราะเป็นการนำเอาเพลงฉ่อย เพลงรำวง และเพลงลูกทุ่งต่างๆ ตามสมัยนิยมมาใช้ร้องบอกบุญ แม้ว่าเนื้อหาของเพลงนั้นอาจไม่เกี่ยวข้องกับการบอกบุญเลยก็ตาม แต่จะเน้นเรื่องความสนุกสนานเป็นหลัก เช่นเนื้อเพลงที่ว่า “แม่มายอย่างฉัน ยังอวบอ้วนเต่งตึง” หรือ “อยากจะไป เชิญซิเชิญไป” หรือ เพลงแบ่งสมบัติของสุรพล สมบัติเจริญ หรือ “สวนลุม เป็นหลุมแห่งความรัก”^{๑๑} สำหรับเพลงรำวงแบบเก่าที่ใช้ร้องเพลงเดินบวชข้าวสารนั้น คุณदारรวม เพชรรัตติ (ถึงแก่กรรม) ครูหนังตะลุงประจำตำบลท่าโสม ได้ประพันธ์ขึ้นหลายบทแต่ปัจจุบันได้สูญหายไปแล้ว มีตัวอย่างที่วิทยากรยังจำได้ ดังนี้

“ สุกดาวงไธแม่พวงดอกสร้อย	สาวน้อยออกมารำวง
ชะเออเอ้อเอย	ชะเออเอ้อเอย
ปลุกฆ่ากลายเป็นกัตะไคร้	หนอปลุกกระชายกลายเป็นต้นขิง
มันสงสัยใจนัก ชะเออเอ้ย	ว่าน้องจะรักพี่ไม่จริง” ^{๑๒}

เพลงเดินบวชข้าวสารนี้ ร้องกันเพียงวันเดียวและจะร้องภายในหมู่บ้านเท่านั้น บางครั้งอาจไปขอที่หมู่บ้านใกล้เคียงด้วย แต่ไม่บ่อยนักเพราะปัจจุบันมีบ้านเรือนเพิ่มมากขึ้น ไม่เหมือนเช่นในอดีตที่มีเพียงแค่ประมาณ ๓๐ หลังคาเรือน มักจะเริ่มร้องในตอนเย็นของวันที่ฉลองพระทราย คือวัดสุคต้ายของสงกรานต์ เวลาประมาณ ๐๕.๐๐ - ๐๖.๐๐ น. เมื่อเดินไปถึงหน้าบ้านก็จะกล่าวว่า “ขอบวชข้าวสารจ๊ะ” จากนั้นนักดนตรีซอกก็จะสืขอ “เพลงแห่” แล้วพ่อเพลงแม่เพลงจึงร้องเพลงรำวงหรือเพลงลูกทุ่งกัน พร้อมกับรำขึ้นไปบนบ้าน เพื่อปลุกให้คนในบ้านตื่นขึ้นมาทำบุญ ชาวบ้านก็จะเตรียมข้าวสาร และเงินสำหรับใส่บวชข้าวสาร และเตรียมเหล้าไว้สำหรับเลี้ยงคณะเพลง และเมื่อทำบุญแล้ว ชาวเพลงก็จะให้ “คำขวัญ” คือให้พรแล้วเขาก็ร้องเพลงรำเกี่ยวชาวเพลงมาส่งที่ริมรั้วบ้าน แล้วเจ้าของบ้านจึงจะลาขึ้นกลับบ้านไป โดยมากการร้องเพลงเดินบวชข้าวสารนั้นจะร้องกันจนถึงฟ้าสว่าง”^{๑๓}

^{๑๑} นางวิมล (ป้าตัว) เพชรรัตติ อายุ ๕๕ ปี ต. ท่าโสม อ.เขาสมิง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๗ ธันวาคม ๒๕๔๖

^{๑๒} นายเชาว์ เพชรรัตติ อายุ ๖๐ ปี ต. ท่าโสม อ.เขาสมิง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๗ ธันวาคม ๒๕๔๖.

^{๑๓} นายเชาว์ เพชรรัตติ อายุ ๖๐ ปี ต. ท่าโสม อ.เขาสมิง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๗ ธันวาคม ๒๕๔๖.

ผู้วิจัยพบว่าในการร้องเพลงเดินบาศรว้าวสารที่ ด.ท่าโสม อ.เขาสมิง จ.ตราด มีธรรมเนียมการแห่นางแมวไปพร้อมกับการบอกบุญ ในอดีตการแห่นางแมวจัดในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกับการเดินบาศรว้าวสาร เพราะในช่วงเทศกาลสงกรานต์ที่มีการบอกบุญนั้น เป็นช่วงเวลาที่ฝนไม่ตก ชาวบ้านขาดแคลนน้ำจึงจัดให้มีการแห่นางแมวขึ้น ภายหลังจากเดินบาศรว้าวสารร้างราไประยะหนึ่ง แต่การแห่นางแมวนั้นยังคงอยู่ ต่อมาเมื่อมีการฟื้นฟูเพลงเดินบาศรว้าวสารอีกครั้ง ชาวบ้านเกิดการสับสนว่าเป็นพิธีการใดเพราะต่างก็เป็นกลุ่มบุคคลเดียวกัน ท้ายสุดชาวบ้านจึงรวมการเดินบาศรว้าวสารกับการแห่นางแมวนี้เข้าไว้ด้วยกัน คณะเพลงเดินบาศรว้าวสารของ ด.ท่าโสม จึงมีกรงแมวติดไปด้วย ซึ่งจะต่างจากเพลงบอกบุญอื่นๆ

๓.๔ องค์ประกอบในการร้องเพลงบอกบุญ

ประเพณีการร้องเพลงบอกบุญของจังหวัดตราด ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญต่างๆ ดังต่อไปนี้คือ

๓.๔.๑ คณะผู้ร้อง

คณะผู้ร้องประกอบด้วยพ่อเพลง แม่เพลง และลูกคู่ หากชุมชนใดขาดพ่อเพลง แม่เพลง เพลงบอกบุญที่ชุมชนนั้นก็ร้างราไปด้วย พ่อเพลงแม่เพลงที่ร้องเพลงบอกบุญนั้น ส่วนใหญ่ร้องเพลงพื้นบ้านชนิดอื่นๆ ได้อยู่แล้ว ก่อนหัดร้องเพลงบอกบุญ ดังพบว่าพ่อเพลงทั้งหมดสามารถร้องเพลงโหม่ หรือข้าเจ้าหงส์ ดงสำเภา หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า "เพลงระบำบ้านไร่" ได้ นอกจากนี้ยังเทศน์มหาชาติกัณฑ์ต่าง ๆ ได้อีกด้วย ส่วนแม่เพลงนั้นมักจะร้องเพลง รำวง เพลงเข้าผีต่างๆ ได้ บางคนก็สามารถแสดงลิเกได้ เช่น นางขนุน ทวีผล และนางเสยสุเนตร เป็นต้น ดังนั้นจึงทำให้พ่อเพลงแม่เพลงเหล่านี้สนใจที่จะหัดเพลงบอกบุญไว้ด้วย ในช่วงแรกๆ ก็จะเข้ามาเป็นลูกคู่ก่อน แล้วถึงจะเลื่อนชั้นเป็นพ่อเพลงแม่เพลง

การสืบทอดเพลงบอกบุญ

ในด้าน การสืบทอดเพลงบอกบุญนั้น พ่อเพลงแม่เพลงเล่าว่าในอดีตพ่อเพลงแม่เพลงมักเริ่มต้นหัดร้องเพลงเมื่ออายุย่างเข้า ๓๕ - ๔๐ ปี แล้ว ซึ่งเป็นวัยที่เริ่มจะเข้าวัดถือศีล บุคคลที่มีอุปนิสัยร่าเริง มีความเป็นผู้นำ กล้าแสดงออก จะขันอาสาไปช่วยคณะเพลงบอกบุญด้วย ส่วนคนอื่นๆ ไปเป็นลูกคู่ เมื่อเป็นเช่นนี้หลายปีติดต่อกัน ก็เริ่มซึมซับและจำเนื้อร้องได้เอง และเมื่อจำเนื้อร้องได้แล้ว หากสนใจที่จะไปจะออกบอกบุญจริงๆ ก็จะไปร้องทวนกับพ่อเพลงแม่เพลง เพื่อให้เนื้อร้องถูกต้องสมบูรณ์ หากเชี่ยวชาญและมีความสามารถมากขึ้นก็อาจแต่ง

เนื้อร้องขึ้นเองก็ได้”^{๕๕} ดังเช่นยายรวด สงวนหงษ์ ที่มีชื่อเสียงเรื่องการขับเพลงขอทาน”^{๕๖} การสืบทอดเพลงบอกบุญจังหวัดตราดแบ่งได้เป็น ๓ แบบเรียงตามความสำคัญ ดังนี้

ก. การสืบทอดด้วยวิธีครูพักลักจำ

พ่อเพลงแม่เพลงบอกบุญส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นนักเพลงอาชีพจึงมักจะไม่สนใจหัดกันจริงจัง แต่เนื่องจากเป็นลูกคู่มาก่อน จึงสามารถซึมซับและจำเนื้อร้องได้เอง ซึ่งบางครั้งก็อาจจะถูกบ้างผิดบ้าง ดังที่แม่เพลงรัก บำเพ็ญบุรุษ แม่เพลงขอทานวัดปลายคลองกล่าวว่า “หัดกันไปตามทาง มีง่าผิด กูว่าถูก ก็ว่ากันไป”^{๕๖} แต่เมื่อร้องบ่อยเข้าก็จำเนื้อร้องได้ และหากมีพรสวรรค์ยังอาจถึงกับร้องเป็นเพลงปฎิภาณก็มี เช่น แม่เพลงรวด สงวนหงษ์ (ถึงแก่กรรม) อดีตแม่เพลงวัดวิเวกวาราราม พ่อเพลงรวม เพชรรัตที (ถึงแก่กรรม) พ่อเพลงเดินบาศรข้าวสาร วัดท่าโสม เป็นต้น

ข. การสืบทอดภายในครอบครัว

การสืบทอดภายในครอบครัว คือการฝึกฝนหรือเรียนรู้เพลงบอกบุญจากคนในครอบครัวหรือตระกูลเดียวกัน เช่น พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ทั้งนี้เพราะลูกหลานได้ซึมซับการร้องเพลงบอกบุญมาแต่เยาว์วัยจึงเกิดความชอบและขอเรียนรู้จากพ่อแม่ ผู้ที่จะฝึกหัดร้องเพลงบอกบุญนี้จะต้องเป็นผู้มีใจรักจริงๆ เพราะเนื่องจากคนในชุมชนเองแม้ว่าจะทราบว่าการร้องเพลงบอกบุญเป็นเพียงการสวมบทบาทของผู้ขาดแคลนหรือขอทานเพียงชั่วขณะเท่านั้นก็ตาม แต่ก็เห็นว่าไม่เป็นมงคล ดังนั้นในบางครอบครัวพ่อแม่ก็มักจะห้ามไม่ให้ลูกหลานตนเองไปหัดเพราะเนื่องจากเห็นว่าเป็นเพลงของพวกกวนพิศ”^{๕๗} พ่อเพลงแม่เพลงที่เรียนเพลงบอกบุญมาจากพ่อแม่ ได้แก่ พ่อเพลงเอี่ยม สงวนหงษ์ พ่อเพลงประวิทย์ เกษโกวิท พ่อเพลงอำไพ สร้อยแสง บางคนก็มีการถ่ายทอดระหว่างสามีกับภรรยาด้วยเช่นพ่อเพลงพยอม บำเพ็ญบุรุษ พ่อเพลงขอทานวัดปลายคลอง สอนเพลงขอทานให้กับนางรัก บำเพ็ญบุรุษ ภรรยาของตน เพื่อให้ไปบอกบุญพร้อมกันได้”^{๕๘}

^{๕๕} นางนี เจริญสุข. หมู่ ๖ ต.ท่ากุ่ม อ.เมือง จ. ตราด สัมภาษณ์. ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

^{๕๖} นางและ สงวนหงษ์. หมู่ ๕ ต. เนินทราย อ.เมือง จ. ตราด สัมภาษณ์. ๘ เมษายน ๒๕๕๕.

^{๕๖} นางรัก บำเพ็ญบุรุษ อายุ ๘๔ ปี วัดปลายคลอง ต.วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์.

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๗

^{๕๗} นายเสน่ห์ สารเนตร อายุ ๘๐ ปี หมู่ ๖ ต.หนองคันทรอ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๑๐

ธันวาคม ๒๕๕๖

^{๕๘} นางรัก บำเพ็ญบุรุษ อายุ ๘๔ ปี วัดปลายคลอง ต.วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๑๒

กรกฎาคม ๒๕๕๗

ค. การสืบทอดโดยการฝากตัวเป็นศิษย์

การสืบทอดโดยการฝากตัวเป็นศิษย์นี้มักเกิดกับผู้ที่มีความรักในการร้องเพลง บอกบุญอย่างแท้จริง เพราะต้องหมั่นฝึกฝน ท่องจำ และร้องเทียบทำนองกับพ่อเพลงแม่เพลง จนถูกต้องซึ่งพบว่ามีน้อยมาก โดยมากการเรียนเพลงบอกบุญมักเริ่มจากความสนใจอยากเรียน เพลงพื้นบ้านอื่นๆ ก่อนเช่น เทศน์มหาชาติ เพลงโหม่ง เพลงฉ่อย แม่เพลงบางรายเช่น แม่เพลงนี้ เจริญสุขก็ติดตามคณะร้องเพลงของท่านตั้งแต่เด็ก และฝากตัวเป็นศิษย์กับแม่เพลงคือแม่เพลงถิ่น เทียนคันฉัตร ในตอนเย็นหลังจากที่กลับจากโรงเรียน พร้อมทั้งจดบันทึกเนื้อร้องไว้ เมื่อครั้งสมัยที่เรียนนั้นด้วย^{๙๙} ส่วนพ่อเพลงอุทัย เจริญพีช กับพ่อเพลงประชุม แสนสวัสดิ์ นี้ มีครูคนเดียวกันคือพ่อเพลงขัน สงวนหงษ์ และพ่อเพลงรวด เจริญพีช โดยทั้งสองมาฝึก เทศน์มหาชาติกับครูเพลงทั้งสองท่านนี้ ต่อมาด้วยความรักในเพลงพื้นบ้านจึงได้พยายามเรียนรู้ เพลงพื้นบ้านต่างๆ จากครูเพลงเช่น เพลงโหม่ง เพลงฉ่อย รวมทั้งเพลงรำภาขาวสารด้วย^{๑๐๐}

พ่อเพลงแม่เพลงในอดีต

จากการสัมภาษณ์พ่อเพลงแม่เพลงในรุ่นปัจจุบันพบว่า พ่อเพลงแม่เพลงชั้นครู ที่ร้องเพลงบอกบุญในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๐ - ๒๕๑๐ ได้แก่

- ครูเพลงคณะเพลงของท่านวัดวิเวกวราราม
นางรวด สงวนหงษ์ (ถึงแก่กรรม)
- ครูเพลงคณะเพลงของท่านวัดบูรณคิตถาราม (ท่ากุ่ม)
นายหยวน วงศ์ทอง (ถึงแก่กรรม)
- ครูเพลงคณะเพลงของท่านวัดสุวรรณภักดี (ทุ่งไก่อัดัก)
 ๑. นางถิ่น เทียนคันฉัตร (ถึงแก่กรรม)
 ๒. นายหยวน วงศ์ทอง (ถึงแก่กรรม)

^{๙๙} นางนี้ เจริญสุข . อายุ ๗๓ ปี บ้านเลขที่ ๘ หมู่ ๔ ต. ท่ากุ่ม อ.เมือง จ. ตราด สัมภาษณ์. ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๔๖

^{๑๐๐} นายอุทัย เจริญพีช. อายุ ๗๐ ปี หมู่ ๑ ต.ท่าประตู่ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๕.

- ครูเพลงคณะเพลงขอทานวัดท่าพริก

๑. นางชิน ท่าพริก (ถึงแก่กรรม)
๒. นายชอบ ชะนา (ถึงแก่กรรม)
๓. นางเวียง อภิบาลศรี (ถึงแก่กรรม)

- ครูเพลงคณะเพลงขอทานวัดปลายคลอง

นายพยอม บำเพ็ญบุรุษ (ถึงแก่กรรม)

- ครูเพลงรำภาข้าวสารวัดบางปรือและวัดคลองซุด

๑. นายขัน สงวนหงษ์ (ถึงแก่กรรม)
๒. นายรวด เจริญพีช (ถึงแก่กรรม)

- ครูเพลงเดินบวชข้าวสารคณะวัดท่าโสม

๑. นายเจื้อย อุปเวท (ถึงแก่กรรม)
๒. นายเป่า บัวขาว (ถึงแก่กรรม)
๓. นายจวน เพชรรัตที (ถึงแก่กรรม)
๔. นายรวม มนัสสนิท (ถึงแก่กรรม)

รายชื่อพ่อเพลงแม่เพลงข้างต้นเป็น “ครู” ของชาวคณะเพลงบอกบุญจังหวัด
ตราครุฑปัจจุบันทั้งสิ้น

พ่อเพลงแม่เพลงในปัจจุบัน

พ่อเพลงแม่เพลงบางคนจะร้องเพลงขอทานให้เฉพาะวัดในชุมชนของตนเอง
เท่านั้น เช่น พ่อเพลงเอี่ยม สงวนหงษ์ และ แม่เพลงและ สงวนหงษ์ ร้องเพลงขอทานให้กับวัด
วิเวกวาราม แม่เพลงกิมไช้ ชำสม และ แม่เพลงขนุน ทวีผล ร้องเพลงขอทานให้กับวัดท่า
พริก แม่เพลงออน สุขัง ร้องเพลงขอทานให้กับวัดสุวรรณภักดี บางคนก็ไม่สังกัดกับวัดใดวัด
หนึ่งโดยเฉพาะ เช่น แม่เพลงเสย สุเนตร ช่วยร้องเพลงขอทานให้กับวัดแหลมหิน และวัด
หนองคันทร่ง พ่อเพลงอุทัย เจริญพีช ช่วยร้องเพลงรำภาข้าวสารให้กับวัดคลองซุด กับวัดบาง
ปรือ พ่อเพลงประชุม แสนสวัสดิ์ ที่ร้องเพลงรำภาข้าวสารให้กับวัดบางปรือ แม่เพลงจ่านง
ร้องเพลงรำภาข้าวสารให้กับวัดท่าประตู วัดลำภูราย และวัดบางปรือ เป็นต้น

๓.๔.๒ ผู้ฟัง

ผู้ฟังเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งของเพลงบอกบุญ จังหวัดคราด ซึ่งเราสามารถแบ่งผู้ฟังออกได้อย่างกว้าง ๆ เป็นผู้ฟังภายในชุมชน และผู้ฟังภายนอกชุมชน

ผู้ฟังในชุมชนคือชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน มีความรู้จักคุ้นเคยกับวัฒนธรรมการบอกบุญรวมทั้งคุ้นเคยกับผู้ร้องเป็นอย่างดี ซึ่งจะต่างจากผู้ฟังที่อยู่ภายนอกชุมชนที่อาจจะไม่คุ้นเคยวัฒนธรรมการบอกบุญนี้ เพราะปรากฏว่าบางครั้งมีการไปบอกบุญถึงจังหวัดระยอง และจันทบุรี ก็เคยมี^{๑๑๑} ดังนั้นเมื่อคณะเพลงบอกบุญจะออกเดินทางไปร้องเพลงบอกบุญจะไปบอกบุญยังหมู่บ้านหรือชุมชนที่ห่างไกลก่อน แล้วจึงจะกลับมาบอกบุญยังหมู่บ้านของตนเองเป็นที่สุดท้าย ทั้งนี้เพราะเนื่องจากว่า การไปบอกบุญยังต่างถิ่นนั้นจำเป็นต้องเดินทางไปในเวลากลางวัน หากไปตอนกลางคืนเช่นสมัยโบราณอาจทำให้ชาวบ้านต่างถิ่นเข้าใจผิดคิดว่าเป็นพวกมิจฉาชีพได้ แม้แต่ในจังหวัดคราดเองก็ตาม ก็ยังพบว่าคนรุ่นใหม่ในชุมชนที่เพลงบอกบุญนี้สูญไปแล้ว เข้าใจผิดว่าคณะเพลงบอกบุญเป็นพวกกวนพิศกอาชีวะ บางครั้งถึงกับมีการแจ้งความกับเจ้าหน้าที่ตำรวจก็มี ภายหลังคณะเพลงบอกบุญจึงแก้ปัญหา^{๑๑๒}นี้โดยการไปกราบนมัสการให้ท่านเจ้าคณะจังหวัด คือ พระราชสุเมธธารณ์ ร่างหนังสือชี้แจงสำหรับเป็นใบเบิกทางในการเดินทางไปบอกบุญ^{๑๑๒}

เมื่อคณะเพลงบอกบุญมาถึงบ้าน ก็มักจะร้องเพลงบอกบุญไปเรื่อย ๆ จนกว่าชาวบ้านจะให้ทาน ชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะแกล้งให้คณะเพลงบอกบุญร้องเพลงที่มีให้หมดจนไม่สามารถร้องเพลงใหม่ได้แล้วจึงจะยอมให้ทาน เรียกว่าจะต้องร้องจนให้ “หมดพุงซี” (หมายความว่าหมดเนื้อร้องที่มี) พ่อเพลงแม่เพลงที่มีความสามารถมักจะไมยอมแพ้ เมื่อหมดเพลงครูหรือเพลงที่จำมาแล้วก็จะดันเพลงด้วยปฏิภาณขึ้นอีก ในปัจจุบันจะร้องทวนไปเรื่อย ๆ ลักษณะนี้คล้ายกับเหตุการณ์ที่พ่อเพลงสี สาราพิง พ่อเพลงขอทานกระยาสารที่ชุมชนคลองตันไทร เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร เล่าว่า ชาวบ้านมักจะชอบฟังเพลงขอทาน ดังนั้นชาวบ้านมักจะยังไม่ให้ทานจนกว่าจะได้ฟังเพลงจนจบ บางรายถึงกับจับพ่อเพลงมัดไว้กับเสาเพื่อให้ร้องเพลงขอทานให้ฟังกลัวจะหนีไปก่อนก็มี^{๑๑๓} บางครั้งผู้ฟังที่นึกสนุกไปกับเพลง

^{๑๑๑} นางกิมไซ้ ขำสม อายุ ๗๒ ปี นางตึก โอวาท อายุ ๗๗ ปี นางพูน สุนทรธรรม อายุ ๗๒ ปี นางขนุน ทวีผล อายุ ๗๖ ปี ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.คราด บ้านเลขที่ ๖๐/๑ หมู่ ๖ ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.คราด สัมภาษณ์. ๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๓.

^{๑๑๒} นายฉลอม วิจิตรสมบัติ อายุ ๖๔ ปี บ้านเลขที่ ๕๖ / ๑ หมู่ ๖ ต.เนินทราย อ.เมือง จ.คราด สัมภาษณ์ ๑๐ เมษายน ๒๕๔๕

^{๑๑๓} นายสี สาราพิง อายุ ๗๔ ปี ชุมชนคลองควาย เขตทวีวัฒนา กรุงเทพฯ สัมภาษณ์ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๖

ขอทานก็อาจจะเข้าไปร่วมในคณะเพลงบอกบุญด้วยก็มี ดังที่แม่เพลงรำภาากล่าวว่า ในคอนแรก ๆ ที่ไปบอกบุญนั้นจะมีเพียง ๔ - ๕ คน แต่กว่าจะร้องเสร็จก็มีชาวบ้านตามมาเป็นลูกคู่ด้วยเป็นจำนวนมาก^{๑๑๔}

ในอดีตนั้นชาวบ้านมักจะบริจาคข้าวสาร อาหารแห้ง ผลไม้ต่าง ๆ แก่คณะเพลงบอกบุญ โดยเฉพาะข้าวสารนั้นจะเป็นสิ่งที่นิยมทำทานกันมากที่สุด ทั้งนี้เพราะชาวบ้านในจังหวัดตราดส่วนใหญ่พื้นฐานเป็นชาวนา แม้จะยากจนอย่างไรก็จะมีข้าวสารติดบ้านไว้เสมอ แต่ในปัจจุบัน การทำนาลดลงไป การบริจาคทานในระยะหลังจึงเป็นเงินทั้งสิ้น อื่นๆ ทางวัดก็ต้องการเงินมากกว่าข้าวสารอาหารแห้ง เพื่อเป็นปัจจัยในการสร้างศาสนสถานของวัดต่อไป

๓.๔.๓ เครื่องดนตรี

การร้องเพลงรำภาข้าวสารของจังหวัดตราดจะไม่มีเครื่องดนตรีประกอบแม้แต่เสียงปรบมือ จะมีแต่เพียงเสียงของลูกคู่ที่ร้อง “เอชา นะ” ในคอนรับเท่านั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะชาวบ้านถือว่าเพลงรำภานี้เป็นเพลงบุญ เป็นเพลงศักดิ์สิทธิ์ การไม่มีดนตรีมีแค่เสียงร้องของพ่อเพลงแม่เพลงในท่วงทำนองที่ซ้ำท่อมกลางความเจียบส่งตในยามค่ำคืนอาจจะเรียกศรัทธาจากผู้ฟังได้ไม่น้อย

เพลงบอกบุญที่ใช้เครื่องดนตรีประกอบได้แก่ เพลงขอทาน และเพลงเดินบาคร์ข้าวสาร เพลงทั้งสองนี้เป็นเพลงที่มีจังหวะสนุกสนานเร้าใจคนฟัง เครื่องดนตรีประกอบสำหรับได้แก่ ฉิ่ง กรับ โหม่ง และใช้กลองยาวแทนโทน เพราะกลองยาวหาในท้องถิ่นได้ง่ายกว่าโทน

เพลงขอทาน คณะวัดแหลมหิน ด.หนองคันทรอง อ.เมือง จ.ตราด ใช้เครื่องดนตรีที่ต่างไปได้แก่ กระซอ (ซอ) ขลุ่ย ฉิ่ง และกรับ เนื่องจากคณะเพลงบอกบุญวัดนี้ เป็นคณะนักแสดงรำสวดซึ่งต้องมีเครื่องดนตรีเหล่านี้อยู่แล้ว เช่นเดียวกับเครื่องดนตรีของคณะเพลงเดินบาคร์ข้าวสาร ด.ท่าโสม ที่มีซอ มีโทน และโหม่งใหญ่ ทั้งนี้เพราะผู้ร้องส่วนใหญ่เป็นนักพากย์หนังตะลุง จึงนำเครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดงหนังตะลุงมาใช้ในการเดินบาคร์ข้าวสารด้วย

^{๑๑๔} นางแจ้ว แสนสวัสดิ์ อายุ ๕๕ ปี บ้านท่าประจู่ ต.วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๓ เมษายน ๒๕๔๖

๓.๔.๔ การแต่งกาย

การแต่งกายของคณะเพลงบอกบุญในบางคณะ เช่น คณะเพลงขอทานวัดท่าพริก จะแต่งตัวสวยงาม นุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อลูกไม้ หมวกปีกบาน มีดอกไม้ทัดหู ผัดหน้าทาแป้ง บางคณะก็จะแต่งตัวให้ดูมอมแมม มอซอ ใส่เสื้อผ้าขาดวิ่นสวมหมวกหลุบปีก เพื่อให้ดูน่าสงสาร เหมือนกับเป็นขอทานอาชีพ เช่น คณะเพลงขอทานวัดสุวรรณภักดี คณะเพลงรำภาข้าวสารวัดบางปรือ เป็นต้น

ความแตกต่างเรื่องการแต่งกายนั้น น่าจะเป็นเพราะคณะที่แต่งตัวสวยงาม เช่น คณะเพลงขอทานวัดท่าพริกบอกบุญในเวลากลางวัน และบางครั้งต้องไปบอกบุญยังต่างหมู่บ้าน จึงต้องแต่งกายอย่างพิถีพิถัน ส่วนคณะที่แต่งกายคล้ายกับพวกขอทานอาชีพ ก็มักจะเป็นคณะที่ออกร้องเพลงบอกบุญ ในเวลากลางคืนภายในหมู่บ้านเท่านั้น จึงไม่จำเป็นต้องพิถีพิถันและมีเครื่องประดับ เพราะอาจมีโจรปล้นกลางทางได้

กระนั้นก็ดี การร้องเพลงบอกบุญจะต้องมีหมวกและแต่งกายมิดชิด ไม่ว่าจะร้องในเวลากลางวันหรือกลางคืน เพราะการแต่งกายเช่นนี้จะช่วยให้กันแดดได้ในเวลากลางวัน และสามารถกันน้ำค้าง และความเย็น ตลอดจนแมลงต่างๆ ในเวลากลางคืนได้อีกด้วย

นอกจากเครื่องแต่งกายแล้ว คณะเพลงบอกบุญมักมีอุปกรณ์อื่นๆ ติดไปด้วย เช่น บางคณะมีกระบุงสำหรับใส่ข้าวหรือผลไม้ บางคณะมีบาตรหรือขันเงินคักบาตร สำหรับใส่เงินบริจาค เป็นต้น นอกจากนี้เพลงรำภาข้าวสาร ยังมี "ไม้เท้า" เพิ่มมาด้วยคล้ายกับการร้องเพลงร้อยพรรษา ที่ อ.พนมทวน จ. กาญจนบุรี

๓.๔.๕ สถานที่

แต่เดิมคณะเพลงบอกบุญ จะเดินร้องเพลงบอกบุญเฉพาะในหมู่บ้านหรือหมู่บ้านใกล้เคียงเท่านั้น เพราะไม่มียานพาหนะขนส่ง ต้องใช้การเดินทางด้วยเท้าเท่านั้น ครั้นต่อมาเมื่อสังคมมีความเจริญขึ้น มีรถยนต์ใช้ คณะเพลงบอกบุญของบางท้องถิ่น เช่น คณะเพลงขอทานวัดท่าพริก คณะเพลงขอทานวัดสุวรรณภักดี จึงได้ขยายขอบเขตของการบอกบุญออกไปอีกนอกเหนือไปจากภายในหมู่บ้านและบริเวณใกล้เคียง

ส่วนใหญ่มักเลือกไปที่ตลาดสดเทศบาลเมืองตราด เพราะเป็นแหล่งชุมนุมของคนจำนวนมาก โดยจะเลือกไปช่วงเวลาประมาณ ๘.๐๐ น. เพราะเป็นช่วงที่การค้าขายยังคึกคัก มีผู้คนขวักไขว่ หากไปช้าตลาดจะวายและมีคนน้อย ซึ่งก็หมายถึงเงินที่จะได้รับจากการบอกบุญนั้นน้อยลงด้วย

ในบางชุมชนยังร้องเพลงบอกบุญนี้ที่วัด บนศาลาการเปรียญ ในวันสุดท้ายของวันสงกรานต์ คือวันฉลองพระทรายด้วย เช่น คณะเพลงขอทานวัดท่าพริก คณะเพลงขอทานวัดสุวรรณภักดี คณะเพลงรำภาวัดคลองขุด เป็นต้น โดยจะร้องในตอนเช้าก่อนพระสวดมนต์ เพื่อเปิดโอกาสให้คนในชุมชนที่พลาดโอกาสทำบุญกับคณะเพลงบอกบุญ

ปัจจุบันเพลงบอกบุญยังถูกปรับเป็นการแสดงในบางโอกาส ด้วย ดังเช่น ในงานวันแข่งขันกีฬาผู้สูงอายุประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๖ โรงพยาบาลตราดร่วมกับองค์กรบริหารส่วนจังหวัดตราด จัดขึ้น ณ เวทีกลางศูนย์จำหน่ายสินค้าชุมชนหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์และของดีเมืองตราด ทางผู้จัดงานได้แจ้งให้แต่ละตำบลจัดเตรียมการแสดงสำหรับแสดงในงานดังกล่าวด้วย ปรากฏว่าการแสดงของตำบลเนินทราย อำเภอเมือง ได้นำเพลงขอทานใช้เป็นการแสดงดังกล่าวด้วย ปรากฏว่าได้เงินกลับไปถวายวัดเป็นจำนวนไม่น้อย^{๑๐๔}

๓.๔.๖ โอกาสในการร้อง

คณะเพลงจะร้องเพลงบอกบุญเพียงปีละ ๑ ครั้ง เฉพาะในเทศกาลสงกรานต์ โดยบอกบุญในช่วงก่อนสงกรานต์และจะสิ้นสุดลงในวันสงกรานต์พอดี

เมื่อใกล้ถึงคราวตรุษสงกรานต์คณะเพลงบอกบุญจะเริ่มนัดกันมาที่บ้านของชาวเพลงคนใดคนหนึ่งเพื่อซ้อมเพลง ทั้งนี้เพราะเพลงบอกบุญในปัจจุบันไม่ได้เกิดจากปฏิภาณที่คิดค้นกลอนสดกันเช่นในอดีต หากแต่เป็นการจำเนื้อร้องสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง เป็นเสมือน “สูตรสำเร็จ” ดังนั้นจึงต้องมีการรื้อฟื้นความจำกัน^{๑๐๕}

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันการร้องเพลงบอกบุญนี้บางวัดได้เริ่มมีการนำออกร้องในช่วงเวลาที่นอกเหนือไปจากเทศกาลสงกรานต์ด้วย เช่น การร้องในงานทอดผ้าป่าสามัคคี การร้องในงานกีฬาผู้สูงอายุจังหวัดตราด เป็นต้น หากแต่ยังคงวัตถุประสงค์เดิมคือเพื่อบำรุงวัด

^{๑๐๔} นางกิมไซ้ ขำสม อายุ ๗๒ ปี บ้านเลขที่ ๖๐/๑ หมู่ ๖ ต.ท่าพริก อ. เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๔๖

^{๑๐๕} นางกิมไซ้ ขำสม อายุ ๗๒ ปี บ้านเลขที่ ๖๐/๑ หมู่ ๖ ต.ท่าพริก อ. เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๔๖

สาเหตุที่มีการร้องในโอกาสดังกล่าวข้างต้น เนื่องจากพ่อเพลงแม่เพลงบอกบุญได้มีโอกาสเป็นหลักในการจัดกิจกรรม หรือเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องในกิจกรรมนั้น ๆ ด้วย เมื่อมีการจัดงานที่เป็นที่ชุมนุมของคนเป็นจำนวนมากทั้งยังมีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ หรือคหบดี ในจังหวัดมาเป็นประธาน จึงเป็นโอกาสอันเหมาะสมที่จะร้องเพลงบอกบุญเพื่อขอรับบริจาคปัจจัยในการสร้าง ศาสนสถานของวัดต่อไป^{๑๑๗}

๓.๔.๗ บทเพลง

บทร้องที่ใช้ฝึกร้องและสืบทอดมาจนกระทั่งปัจจุบันเป็นบทที่ท่องจำมา ซึ่งจำมาจากบทที่พ่อเพลงแม่เพลงรุ่นก่อนประพันธ์ไว้ เมื่อมีการสืบทอดบทร้องเพลงบอกบุญนี้ต่อๆ มาหลายทอด ผู้ร้องในชั้นหลังก็ไม่ทราบความหมายหรือเรื่องราวที่ปรากฏในเพลงบอกบุญที่ตนท่องจำ ทั้งนี้เพราะพ่อเพลงบางคนจะฝึกร้องและท่องจำเพลงให้ขึ้นใจเท่านั้น ไม่ได้ต้องการเข้าใจความหมายหรือเรื่องราวที่ปรากฏในเพลงทั้งหมด ซึ่งเห็นว่าไม่ใช่สิ่งที่ควรตั้งคำถาม ตัวอย่างเช่นผู้วิจัยได้พบว่า มีบทร้องเพลง รำภาข้าวสารบทหนึ่งที่กล่าวถึง “ไหโอดิน” ดังนี้

เขาเลื่องเขาสื่อว่าคุณแม่นี้มีเงิน	อยู่ตั้งหลายไหโอดิน
ไปฝังดินอยู่ใต้ถุน	ไยเอ็งจะฝังไว้ทำไม
เขียวนะแม่ยอดบุรุษ	คุณแม่จงซุดขึ้นมาทำ....บุญ

(เพลงรำภาข้าวสาร)

ผู้วิจัยได้สอบถามกับพ่อเพลงที่ร้อง ปรากฏว่าไม่มีใครทราบ ทราบแต่ว่าบทร้องท่อนนี้มีมานานแล้ว และไม่นึกสงสัยถึงความหมายของคำๆ นี้แต่อย่างใดแม้ว่าจะไม่เข้าใจความหมายก็ตาม^{๑๑๘}

เหตุที่ในอดีตไม่นิยมที่จดบันทึกเพลงบอกบุญนั้น เนื่องจากในอดีตนั้นพ่อเพลงแม่เพลงส่วนใหญ่เป็นชาวนา ไม่ได้ได้รับการศึกษาจึงเขียนและอ่านหนังสือไม่แตกฉาน แต่มีปฏิภาณไหว สามารถด้นกลอนสดได้ จึงไม่เห็นความสำคัญของการบันทึกเนื้อร้องเพลงบอกบุญ การบันทึกเพลงบอกบุญเพียงจะมีการบันทึกไว้เมื่อไม่กี่ปีมานี้ในสมุดบันทึกส่วนตัวของพ่อเพลงแม่เพลงปัจจุบัน

^{๑๑๗} นางกิมโตะ ชำสม อายุ ๗๒ ปี บ้านเลขที่ ๖๐/๑ หมู่ ๖ ต.ท่าพริก อ. เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๑๒ ธันวาคม ๒๕๔๖

^{๑๑๘} นายอุทัย เจริญพิช. หมู่ ๑ ต.ท่าประจักษ์ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์. ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๕.

เนื้อหาในบทเพลง

เพลงบอกบุญจังหวัดตราด แบ่งตามเนื้อหาได้ ๓ ประเภทดังนี้ เพลงบอกบุญประเภทเพลงเรียไร เพลงบอกบุญประเภทเพลงเรื่อง และเพลงบอกบุญประเภทเบ็ดเตล็ด

ก. เพลงบอกบุญประเภทเพลงเรียไร

เพลงบอกบุญประเภทขอบริจาคเป็นเพลงบอกบุญที่มีเนื้อหาเชิญชวนให้บริจาคทานโดยกล่าวถึงสาเหตุที่ต้องมาบอกบุญ กล่าวถึงอาณิสงส์ในการบริจาทาน รวมทั้งการยกชาติกในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการบำเพ็ญทานบารมี เช่น เวสสันดรชาติก จัดทนต์ชาติก เป็นต้น เพลงบอกบุญประเภทนี้พบทั้งเพลงขอทานและเพลงรำภาข้าวสาร ดังตัวอย่างเพลงขอทาน

ดูแต่ผลคือผลทาน	มีตำนานมาแต่ปางก่อน
ดูองค์ฉันทันต์พระราช	ยังให้พรานเลี้ยงงาออกมาเป็นท่อนท่อน
ท่านไม่ห้วงสังขารของในกาย	ขอให้เห็นทันตา
เมื่อท่านกลับชาติมาอีกที	จะได้วิเศษเป็นพระเวสสันดร
แม่ทำชาติกยกวลี	ออกมาซื้อุททาหรณ์
แม่จงตั้งนะโมเรื่องโสอูตร ^{๑๑๔}	ทำทานเกิดอย่าร้อน เอ๊ย .. ใจ ^{๑๑๕}

(เพลงขอทาน)

ตัวอย่างเพลงรำภาข้าวสารที่มีเนื้อหาเพลงบอกบุญประเภทเพลงขอบริจาค

“ ลูกมาส่งสำเนียงจนเสียงออกห่าง
 สิ้นเรี่ยวสิ้นแรงจนแสบอุ...รา (เอชา .. ฉะ)
 ลูกมานั่งอ้วนอวบองงอ
 คุณแม่คุณพ่อจนถึงชาย...คา (เอชา .. ฉะ)
 แม่จะทำบุญหรือโปรดสัตว์

^{๑๑๔} นางเสนาะ สงวนหงษ์ อายุ ๖๕ ปี บ้านเลขที่ ๑๔ หมู่ ๔ ต. ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๔๕

ขอเชิญแม่ตรีศจำนรร...จา (เอซา .. ฉะ)
 แม่ออกมาพูดกับลูกเสียสักคำ
 ถึงแม่ไม่ทำลูกก็ไม่...ว่า (เอซา .. ฉะ)
 ขอเผยประตุมาคูหน้า
 แล้วลูกจะลา....ไป (เอซา .. ฉะ) ”

(เพลงรำภาข้าวสาร)

เนื้อหาเพลงบอกบุญประเภทนี้ เป็นแบบที่พบแพร่หลายมากที่สุดในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดตราด มากกว่าแบบอื่น ๆ นอกจากนี้แล้วอาจเป็นเพลงพื้นบ้านชนิดอื่น ๆ ที่พ่อเพลงแม่เพลงมีความถนัด เช่น อาจเป็นเพลงโหม่ง เพลงฉ่อย หรือเพลงลิเก ซึ่งเป็นเพลงที่ต้องใช้ปฏิภาณในการด้นกลอนสด โดยด้นเพลงให้มีเนื้อหาเกี่ยวกับเพลงบอกบุญ ดังที่แม่เพลงเสย สุเนตรกล่าวไว้ว่า ดนเคยเป็นลิเกมาก่อน เพราะฉะนั้นบางครั้งก็ด้นเพลงลิเกบอกบุญด้วยก็มี^{๑๑๑}

เพลงบอกบุญประเภทนี้จึงน่าจะเป็นเพลงด้นมาก่อนที่จะเป็น “ สสูตรสำเร็จ ” สำหรับท่องจำเพื่อใช้ร้อง ดังที่พ่อเพลงแม่เพลงในปัจจุบันกล่าวว่าพ่อเพลงแม่เพลงในอดีตมีการด้นกลอนเพื่อร้องบอกบุญกัน กลอนด้นนี้คงจะมีผู้ที่จำกันได้และเห็นว่าไพเราะ พ่อเพลงในสมัยต่อมาจึงได้จดจำมาร้องต่อไป

ข. เพลงบอกบุญประเภทเพลงเรื่อง

เพลงบอกบุญประเภทเพลงเรื่องคือเพลงบอกบุญที่เล่านิทานเป็นเรื่อง ดังเช่นวณิพกอาชีพ เพลงบอกบุญประเภทนี้ได้รับอิทธิพลจากวณิพกอาชีพโดยตรง ดังที่พ่อเพลงสมบัติ ผากำเนิด กล่าวไว้ว่าเมื่อประมาณ ๓๐ - ๔๐ ปีที่ผ่านมาตนได้เรียนรู้เพลงขอทานจาก “ดาเป้” ซึ่งเป็นชาวจังหวัดสุรินทร์ ที่มาร้องขอทานที่จังหวัดตราดเป็นประจำทุกปี และเมื่อมาถึงที่ตำบลหนองคันทราก็จะพักแรมที่บ้านของพ่อเพลงสมบัติเป็นประจำ พ่อเพลงสมบัติ ได้สืบทอดเพลงจากดาเป้ไว้เป็นจำนวนมากทั้งยังได้ดัดแปลงเพลงขอทานไว้ด้วย แต่ปัจจุบันนี้หายไปแล้วและก็จำบทร้องไม่ได้เนื่องจากไม่ได้ร้องมาเป็นเวลากว่า ๒๐ ปี พ่อเพลงสมบัติได้นำเพลงขอทาน

^{๑๑๑} นางเสย สุเนตร อายุ ๖๔ ปี ต. หนองคันทร อ.เมือง จ. ตราด . สัมภาษณ์ ๓๑ ธันวาคม

ของคาเป้มาใช้ร้องบอกบุญในหมู่บ้านด้วย สำหรับเรื่องที่เคยร้องได้แก่ เรื่อง สังข์ทอง แก้วหน้าม้า ปลาบู่ทอง พระสุชน มโหสถ พญาฉัททันต์ พุทธประวัติ และอิเหนา^{๑๑๑}

แม่เพลงเสย สุเนตร แม่เพลงขอทานตำบลหนองคันทรงกล่าวว่า ได้จำเพลงขอทานนี้ มาจากควนพอกอาชีพที่อยู่บริเวณ ต.หนองบอน อ.บ่อไร่ จ.ตราด ซึ่งเคยมาร้องบริเวณนี้ แล้วตนจึงจำมาร้องบอกบุญที่หมู่บ้านด้วย เรื่องที่ร้องได้แก่เรื่อง นกกระเจาบ ขุนช้างขุนแผน จันทโครพ แต่ที่นิยมร้องมากคือ เรื่องนกกระเจาบ แต่ปัจจุบันได้ลืมเนื้อร้องไปแล้วเพราะเนื่องจากไม่ได้ร้องมากกว่า ๒๐ ปี^{๑๑๒}

ที่บ้านทุ่งไถ่ดัก ตำบลท่ากุ่ม ก็เช่นกัน พบว่ามีเนื้อร้องเพลงขอทานที่เป็นเรื่องเช่นกัน หากแต่เป็นบทร้องที่ไม่แพร่หลาย เคยนำมาใช้ร้องบอกบุญเพียงครั้งเดียวเท่านั้น แม่เพลงกล่าวว่าที่ไม่นำมาร้องอีกเพราะไม่ชินกับเนื้อร้อง จำนวนคำก็ไม่ลงกับจังหวะเหมือนกับบทร้องเพลงแบบเดิมคือเพลงบอกบุญที่มีเนื้อหาขอบริจาค อีกทั้งเนื้อหาของเพลงก็ไม่เกี่ยวกับการบอกบุญด้วย^{๑๑๓} เพลงขอทานบทนี้แม่เพลงเล่าว่าสำนวนนี้เป็นสำนวนที่แต่งขึ้นโดยท่านลุงโยค (ถึงแก่กรรม) ซึ่งเป็นญาติของแม่เพลงนี้ เจริญสุข ท่านลุงโยคนี้เป็นพระวัดสวนใน ต.วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด เดิมเป็นชาวด. ท่าพรึก แต่งขึ้นเมื่อประมาณ ๓๐ กว่าปีที่แล้ว เป็นเรื่องพระลักษณะวงศ์ ดอนฆ่าพราหมณ์เกษร ดังตัวอย่าง

“ ฝ่ายพราหมณ์งามจำรัส	ได้ฟังอรรถพระสามี
พระรักยิ่งแม่มีงสมร	เหตุใดนภุชรไม่จากที่
น้องเห็นว่องค์คงไม่สมัค	หากพระรักก็คงตามเทวี
พระคิดหรือเปล่านั้นเจ้าเกษร	พลัดอยู่คงคอนยากกาย
ส่วนพระองค์ดำรงประเทศ	ความทุกข์โทษก็ไม่มี
นางศรีศอกก้อยน้อยอุรา	พราหมณ์ม่องโสภากเจ้าหมองศรี

^{๑๑๑} นายสมบัติ ผากำเน็ด อายุ ๖๔ ปี ต.หนองคันทรง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๗ ธันวาคม ๒๕๔๖

^{๑๑๒} นางเสย สุเนตร อายุ ๖๔ ปี ต. หนองคันทรง อ.เมือง จ. ตราด สัมภาษณ์ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๖

^{๑๑๓} นางนิ เจริญสุข อายุ ๗๓ ปี บ้านเลขที่ ๘ หมู่ ๔ ต. ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๔๕

สุดจะกลั่นกระสันไต่ก็

เสียแล้วในครา ... เอ๋ย ... นี้

สุดจะกลั่น เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ๋ย เอ็ง เอ๋ย กระสันไต่ก็

สุดจะกลั่นกระสันไต่ก็ เสียแล้วในครา ... เอ๋ย ... นี้ ^{๑๑๔}

เพลงบอกบุญประเภทเพลงเรื่องนี้ไม่ค่อยได้รับความนิยมเท่าที่ควร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเนื้อหาของเพลงเป็นนิทานเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับการเสียสละ หรือการบริจาคทาน รวมทั้งยังไม่เกี่ยวกับการบอกบุญ คณะเพลงบอกบุญจึงไม่นิยมมาใช้ร้อง ซึ่งจะต่างไปจากคณะเพลงขอทานกระยาสารที่ชุมชนคลองตันไทร เขตทวีวัฒนา กรุงเทพฯ^{๑๑๕} และคณะเพลงขอทานข้าวต้ม ของพ่อเพลงพร้อม ที่ป่าโมก จังหวัดอ่างทอง^{๑๑๖} ซึ่งนิยมร้องเพลงบอกบุญเป็นเพลงเรื่องมากกว่า

การสูญไปของเพลงเรื่องในชุมชนที่ร้องเพลงเรื่องอยู่เดิมนั้น น่าจะมีสาเหตุมาจากการที่เมื่อคณะเพลงบอกบุญไปถึงบ้านก็ร้องเพียงบทเกริ่นบอกบุญเท่านั้น ชาวบ้านก็ไม่ยอเยียดให้อยู่เมื่อบริจาคสิ่งของแก่คณะเพลงบอกบุญก็ถือว่าเสร็จ ส่วนคณะเพลงบอกบุญเมื่อให้พรแล้วรีบกลับอย่างรวดเร็ว ดังนั้นเพลงเรื่องจึงเพราะทำให้ไปได้น้อยครั้งเร็ว

ค. เพลงบอกบุญประเภทเบ็ดเตล็ด

เพลงบอกบุญประเภทประเภทเบ็ดเตล็ดคือการทำเพลงชนิดอื่นๆ มาใช้เพื่อบอกบุญ แต่มีเนื้อหาที่ไม่เกี่ยวกับการบอกบุญแต่อย่างใด พบเพลงบอกบุญประเภทเบ็ดเตล็ดนี้พบเพียงบริเวณเดียวเท่านั้นคือ บริเวณแถบตำบลท่าโสม อ.เขาสมิง จ.ตราด ซึ่งเรียกรวมว่า เพลงเดินบาศกรข้าวสาร เพลงที่ใช้ร้องเดินบาศกรข้าวสาร ได้แก่ เพลงนางนางแมว^{๑๑๗} เพลงรำวง และเพลงลูกทุ่งต่างๆ ตามสมัยนิยม เช่นเนื้อเพลงที่ว่า “นางแมวเอ๋ย ขอฟ้าขอฝน” หรือ “แม่มายอย่างฉัน ยังอวบอ้วนเต่งตึง” หรือ “อยากจะไป เชิญซิเชิญไป” หรือ เพลงแบ่งสมบัติของสุรพล สมบัติเจริญ หรือ “สวนลุม เป็นหลุมแห่งความรัก”^{๑๑๘} สำหรับเพลงรำวงแบบเก่าที่ใช้

^{๑๑๔} นางนี้ เจริญสุข อายุ ๗๓ ปี บ้านเลขที่ ๘ หมู่ ๔ ต.ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๔๕.

^{๑๑๕} นายสี สาร่าพิง อายุ ๗๔ ปี ชุมชนคลองควาย เขตทวีวัฒนา กรุงเทพฯ สัมภาษณ์ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๖

^{๑๑๖} เอนก นาวิกมูล. เพลงนอกศตวรรษ. (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๒๗.) หน้า ๕๓๓.

^{๑๑๗} แม่เพลงกล่าวว่าเนื้อร้องตรงกับเพลงนางนางแมวของไวพจน์ เพชรสุพรรณ

^{๑๑๘} นางวิมล (ป้าตัว) เพชรรัตติ อายุ ๕๕ ปี ต.ท่าโสม อ.เขาสมิง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๗ ธันวาคม ๒๕๔๖.

ร้องเพลงเดินบาตรข้าวสารนั้น คุณदारรวม เพชรรัตน์ (ถึงแก่กรรม) ครูหนังตะลุงประจำตำบลท่าโสม ได้ประพันธ์ขึ้นหลายบทแต่ปัจจุบันได้สูญหายไปแล้ว มีตัวอย่างที่วิทยากรยังจำได้ ดังนี้

“ สุดาดวงไอ้แม่พวงดอกสร้อย	สาวน้อยออกมารำวง
ชะเออเอ้อเอย	ชะเออเอ้อเอย
ปลุกฆ่ากลายเป็นก็ตะไคร้	หนอปลุกกระชายกลายเป็นต้นขิง
มันสงสัยใจนัก ชะเออเอ้อ	ว่าน้องจะรักพี่ไม่จริง” ^{๑๑๑}

นอกจากนี้ยังพบว่ามี การสอดแทรกความรู้และความเชื่อของผู้ร้อง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นความรู้ทางพระพุทธศาสนาไว้ด้วย อาทิ พุทธประวัติ ชาดก หลักธรรม เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

- เรื่องพระพุทธเจ้ามีจริงหรือไม่

เพลงบอกบุญจังหวัดตราดได้ให้คำอธิบายสำหรับผู้ที่คลงแคลงในเรื่องราวของพระพุทธองค์ ดังบทร้องที่ยืนยันว่าพระพุทธเจ้ามีจริง โดยใช้วิธีการตอบโดยการย้อนถาม หรือใช้กลวิธีทางภาษาที่เรียกว่า ปฏิปจฉาพยากรณ์ ความว่า

“มาว่ากันถึงเรื่องพระพุทธเจ้าเรื่องยาวนาน	เรามั่นครั้งลูกครึ่งหลานก็หัวใจ
บางคนอยากจะถามเนื้อความของพระองค์	เราจะบอกตรงตรงมิได้
บ้างว่าเป็นนิทานเพราะการแต่ง	เราจะบอกท่านให้แจ้งหายสงสัย
พระพุทธเจ้าเรามีจริง	ไม่ใช่จะอิงนวนิยาย
เพราะหาหลักมาได้เอี่ยม	อยากรู้เรื่องดีให้ไปดูคำสอน
อย่ามาวิงวอนให้หายสงสัย	พระพุทธเจ้าเราไม่มี
พระสงฆ์จะมาจากใคร	เป็นต้นกำเนิดให้ เอ้อ ...มา”

(เพลงขอทาน)

^{๑๑๑} นายเชาว์ เพชรรัตน์ อายุ ๖๐ ปี ต. ท่าโสม อ.เขาสมิง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๗ ธันวาคม ๒๕๔๖

- เรื่ององค์ลีมาล

กล่าวถึงการกลับตัวเป็นคนดี เพื่อให้คนในสังคมยึดเป็นแบบอย่างในการทำ
ความดี โดยยกเรื่องราวในพุทธประวัติ ที่กล่าวถึงอหิงสกุมาร หรือ องค์ลีมาล ที่กลับใจเมื่อพบ
พระพุทธรูป ไม้ค้อนหนึ่ง ความว่า

“ยังมีประวัติเล่าเจ้าใจपाल	มีชื่อ “องค์ลีมาล” สंहารคน
เมื่อพบพระพุทธรเจ้าเรบอกหยุด	องค์ลีมาลน้อมจุดหยุดประหาร
ได้สำเร็จมรรคผลสำเร็จโพธิญาณ	ในสมัยนั้นได้ทัน....เอ๋ย....ที”

(เพลงขอทาน)

- เรื่องชาดก

ฉันทันตชาดก เป็นชาดกเรื่องหนึ่งทีกล่าวถึงในบทเพลงบอกบุญ เป็นชาดกที่ว่า
ด้วยพระพุทธรูปทรงเสวยพระชาติเป็นพระยาช้างฉันทันต์ แห่งป่าหิมพานต์ ที่ยอมให้พราน
ไสสุครเลื่อยเอางาของตนทั้งสองไปถวาย แต่นางจูลสุภัทราธิดาของพระเจ้าพรหมทัต จนพญา
ช้างขาดใจตายเพราะความเจ็บปวดแสนสาหัส การที่นางจูลสุภัทราพยายามเรียกร้องเอางาของ
พระยาฉันทันต์ให้ได้ก็เพราะความผูกพยาบาทจองเวรต่อพระยาฉันทันต์ที่มีมาแต่ปางก่อน แต่
เมื่อได้งามาแล้วก็ไม่ได้รับผลประโยชน์อันใดซ้ำยังโศกเศร้าจนเสียชีวิต พระชาตินี้จึงเป็นพระ
ชาติที่ทรงบริจาคน “ทานชีวิต” ซึ่งเป็นทานที่ยิ่งใหญ่เกินกว่าที่ปุถุชนธรรมดาจะทำได้
ดังตัวอย่างในบทร้อง

“ดูแต่ผลศีลผลทาน	มีตำนานมาแต่ปางก่อน
คูองค์ฉันทันต์พระราชา	ยังให้พรานเลื่อยงาออกมาเป็นท่อนท่อน
ท่านไม่หวั่นสังขารของในกาย	ขอให้เห็นทันตา
เมื่อท่านกลับชาติมาอีกที	จะได้พิเศษเป็นพระเวสสันดร
แม้ทำชาดกยกยวดี	ออกมาซื้ออุทาหรณ์
แม้จงตั้งนะโมเรื่องไสสุคร	ทำทานเกิดอย่าร้อน เอ๋ย .. ใจ”

(เพลงขอทาน)

- เรื่องทาน

ทาน เป็นหลักธรรมที่เด่นที่สุดในเพลงบอกบุญ เนื่องจากหลักธรรมนี้จะช่วยบอกบุญให้บรรลุมรรคผลประเสริฐ “ ทาน ” คือการให้ ในทางพระพุทธศาสนาแบ่งทานออกเป็น ๒ ประเภทคือ การให้แก่บุคคลหรือให้เจาะจงจำเพาะตัวผู้รับผู้รับนี้ เรียกว่า **ปาฏิบุคคลิกทาน** และให้แก่สงฆ์หรือมุ่งให้เพื่อส่วนรวม เรียกว่า **สังฆทาน** การให้แก่บุคคลที่มีคุณความดีมาก จะมีผลมาก แต่การให้แก่ส่วนรวมหรือสงฆ์มีผลมากกว่าให้แก่บุคคลไม่ว่ากรณีใด ๆ ^{๑๑๐} เรื่องการให้ทานนี้คณะเพลงบอกบุญจังหวัดตราดเห็นว่ามีผลสำคัญต่อพระพุทธศาสนาเพราะ “ ศาสนาจะตั้งอยู่ได้ ก็ด้วยอาศัยเนื่องจากทาน ” และการบอกบุญให้คนทำทานนี้ยังเป็นกุศโลบายให้ชาวบ้านลดความตระหนี่ลง ดังความว่า

ทำทานเป็นอุบายให้ใจลดตระหนี่
ถ้าทานไม่มีอุบายใจท่านพองบาน

ถ้าเกิดจิตปรีดีเป็นสมุฏฐาน
จะเกิดระรานเหตุนั้นเป็นอย่างไร
(เพลงขอทาน)

การทำทานไม่ว่าจะมากหรือน้อยไม่มีผลขึ้นอยู่กับความตั้งใจและศรัทธา ทำทานตามกำลังที่มี ดังความว่า

ขึ้นชื่อว่าบุญแม้คุณจึงทำ
มีมากทำมากมีน้อยทำน้อย
การทำบุญนั้นไม่จำกัด
แม้ย่ำคูดมื่นในศีลทาน

จะได้ติดตามอุปการ
เป็นหลักฐาน
แม้จึงจัดเป็นไทยทาน
ใจจะบานศรัทธา เอ๊ย.. ฐา
(เพลงขอทาน)

เชิญเกิดแม่คุณอุคหนุนสนอง
มีสิ่งไรก็ให้สิ่งนั้น
เชิญสลัดตัดตระหนี่

ที่มีสิ่งของตามแต่จะให้
ศรัทธาแก่ท่านผู้ครองไตร
ทำทานตามมีตามได้

(เพลงขอทาน)

^{๑๑๐} พระราชวรมณี(ประยูรย์ ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพฯ:ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕)หน้า ๔๔๓.

อานิสงส์ของการให้ทานจะช่วยให้ผู้ให้ทานนั้นมีความสุขพ้นจากความทุกข์ เป็น
อาหารทางใจ

"ก็ไอ้โรคทั้งหลายเกิดได้ทั้งนั้น	ถึงพระองค์ท่านปลงได้
พ้นภัยจิตอันตรธาน	แต่โรคในกายของท่านใช้หมดไป
มีความคิดให้ติบางที่โรคก็หาย	ด้วยจิตไม่ฝักใฝ่ในสังขาร
แต่ต้องบำบัดกันไว้บ้าง	เกิดถึงร่องครวญครางจิตไม่สบาย
ฉะนั้นมาทำบุญทำทานให้จิตสะอาด	บุญอาจสามารถเป็นอาหารทางใจ
ถ้าจิตเรามีภูมิต้านทาน	โรคอันยังไม่เกิดนั้นอาจจะถอยไป"

(เพลงขอทาน)

เรื่องการทำทานนี้ ในบทร้องได้แสดงให้เห็นถึงอานิสงส์ของท่าน ว่ายิ่งใหญ่
เพียงใด โดยกล่าวว่าการให้ทานจะส่งผลให้ผู้บริจาคทานพ้นจากโลกสงสาร คือสังสารวัฏ ไปสู่
โลกุณะได้ อันเป็นจุดหมายอันสูงสุดของพุทธศาสนิกชนคือ พระนิพพาน

" คุณจะทำทาน	เปรียบเหมือนสะพานข้ามโลกีย์
แม้จะพ้นอกโลกสงสาร	พ้นความกัณการเป็นสุขี
ผลบุญส่งให้แม่คงได้ความสุข	ขึ้นชื่อว่าทุกข์คงไม่มี "

(เพลงขอทาน)

- เรื่องไตรลักษณ์

เรื่องไตรลักษณ์นี้ มีพุทธพจน์แสดงหลักไว้ในรูปของกฎธรรมดา ว่าดังนี้
"สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา" ไตรลักษณ์นี้
ประกอบด้วยสามสิ่งคือ อนิจจตา คือ ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่คงตัว ภาวะที่เกิดขึ้น
แล้วเสื่อมสลายไป ทุกขตา คือ ความเป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว
ภาวะที่กกดตัน ผืนและขัดแย้งอยู่ในตัว เพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้น
เปลี่ยนแปลงไป จะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ ภาวะที่ไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัว
ไม่ให้ความสมอยากแท้จริง หรือความพึงพอใจเต็มที่แก่ผู้อยากด้วยตัณหา และก่อให้เกิดทุกข์

แก่ผู้เข้าไป อยากเข้าไปยึดด้วยคตินหาอุปาทาน **อนัตตตา** คือ ความเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเป็นเอง^{๖๖}

หลักธรรมเรื่องไตรลักษณ์ สอนให้ปล่อยวางไม่ยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวตน และความไม่เปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของสังขาร อันจะทำให้เล็งเห็นและยอมรับหลักความจริงที่ว่าสังขารย่อมมีการเปลี่ยนแปลง และความตายนั้นเป็นเรื่องปกติธรรมดาของสรรพสิ่งในโลก

ในเพลงบอกบุญจังหวัดตราดนี้พบว่าในบทร้องได้สอดแทรกความรู้เรื่องไตรลักษณ์ไว้ เพื่อให้ผู้ฟังละความยึดมั่นถือมั่น ด้วยเพราะสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา

ท่านว่าให้รู้จักหักรู้จักห้ามและข้ามเขต นั้นแหละเป็นเหตุอันจูงใจ

มาปลดปลงลงสังขาร	ไม่มีใครอยู่ได้นานว่าไปไหน
ไม่มีข่าวให้ปรากฏรันทดใจ	ที่อยู่ได้ไม่ตายใครได้มี
เรามาสมมติและซุกคั่น	แวนเดียวก็หล่นหลบหายไป
ไม่ว่ามั่งมีศรีสุขสนุกสนาน	ไม่เคยได้มีถึงพันปีเลิศใส
หรือมีใครรู้อยู่บ้างมีทางใด	พันปีนี้ยังใครบอกมา
มีแต่ข่าวไม่ถึงร้อย	ถอยลงนี่คงจะสงสัย
จะมาแหวกว่ายไปให้ไกล	มหาสมุทรมันใหญ่ใครเห็นกัน
ตัวกะจ้อยร่อยค่อยได้คิด	เอากันสุดฤทธิ์จะเหิน
จะเข้าอาศัยฝั่งยังจะทัน	อย่าปล่อยให้ตะวันพลันลับแล
เห็นแสงแวนแวนวาวยังซาบซึ่ง	เพียงฮึดใจหนึ่งก็สุขสันต์
จะไปทางใดคงไม่ทัน	กลับหลังหันพลันเปลี่ยนใจ
ใครจะอุ้มไม่ได้ใครหันเอง	อุตสำหรับระคับระคองครองจิต

^{๖๖} พระราชวรมุนี (ประยูรย์ ปยุตโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพฯ: ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.), หน้า ๘๗.

กลับมาที่ละนึกคิดกลับเอง
ใครจะทำดีหรือไม่รับรู้เอง
ลูกขอแนะนำทำเอาเอง

ท่านบอกทางให้ได้แค่นี้
เกิดแต่ชั่วหัวใจเมื่อใครทำ
โปรดแม่แล้วมีศรัทธา.....เอ๋ย...ธา"

(เพลงขอทาน)

ถ้ามีเกิดมีตายเมื่อไรเราจะรู้
ตายวันตายพรุ่งไม่สะดุ้งหวาดผวา
เราเกิดเป็นชาวพุทธให้บริสุทธิ์อยู่ในใจ

ความตายนั้นอยู่ปลายจมูกนั้นยัง
จะเอาอะไรนำพาเมื่อถึงยามต้องการ
เมื่อถึงยามจะตายจะได้ไปตามต้องการ

(เพลงรำภาข้าวสาร)

- เรื่องอายุของพระพุทธศาสนา

เรื่องวันสิ้นโลกและการมาของผู้มีบุญนั้น เป็นเรื่องราวที่มีปรากฏในทุกศาสนา ในสังคมชาวพุทธเอง ก็มีความเชื่อนี้เช่นกัน และความเชื่อของพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ด้วย ซึ่งมีปรากฏทั่วไปในวรรณกรรมต่างๆ ที่เป็นที่ยอมรับของคนไทย เช่น เรื่องพระมาลัย เรื่องพระปฐมสมโพธิกถา (เมตเตยพยากถนปริวรรต) เรื่องพระอนาคตวงศ์ เรื่องพุทธวงศ์ พุทธพยากรณ์ (ความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล) ดำเนินพื้นเมืองต่าง ๆ ดำเนินพระยาธรรมิกราช หรือผู้มีบุญต่างๆ เป็นต้น ซึ่งวรรณกรรมเหล่านี้โดยมากจะกล่าวว่าพระพุทธศาสนาในสมัยของพระสมณโคดมจะมีอายุถ้วน ๕,๐๐๐ ปี แล้วจะเกิดกัลป์ บ้านเมืองเกิดภัยพิบัติ จนทำให้คนหันมาปฏิบัติธรรม และในเวลาต่อมาจะมีพระอนาคตพุทธเจ้ามาอุบัติขึ้น คือพระศรีอาริยเมตไตรย ผู้คนในสมัยนั้นจะได้ฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น บ้านเมืองจะมีความสุข สนุกสนาน ความเชื่อดังกล่าวนี้อาจปรากฏในบทร้องเพลงบอกบุญจังหวัดตราด ความว่า

"ได้บริสุทธิ์เป็นบุตรกษัตริย์

พระได้ตรัสเป็นเทศนา

สั่งสอนไพเราะทั้งปวง

สิ้นทุกวันนี้ศาสนา

วางไว้ห้าพันพระโลกีย์

บารมีที่ท่านสร้างมา"

๓.๕ ธรรมเนียมปฏิบัติในการร้องเพลงบอกบุญ

เนื่องจากเพลงบอกบุญเป็นเพลงพื้นบ้านที่เก่าแก่เพลงหนึ่งของจังหวัดคราด จึงย่อมมีธรรมเนียมปฏิบัติผู้ร้องและผู้บริจาค ดังนี้

๓.๕.๑ ธรรมเนียมปฏิบัติของคณะผู้ร้อง

๓.๕.๑.๑ ธรรมเนียมปฏิบัติเรื่องการไหว้ครู

ธรรมเนียมการไหว้ครูเป็นธรรมเนียมที่สำคัญอย่างหนึ่งของงานศิลปะไทย ดังจะเห็นได้จากพิธีไหว้ครูดนตรีไทย พิธีไหว้ครูนาฏศิลป์ หรือ ธรรมเนียมการไหว้พ่อแก่ก่อนการแสดงละคร เหล่านี้ล้วนสะท้อนความเคารพครู ในเพลงพื้นบ้าน เช่น ลำตัด เพลงอีแซว ก่อนแสดงก็ต้องมีบทไหว้ครู แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าเพลงบอกบุญนี้จะต่างจากเพลงพื้นบ้านโดยทั่วไป คือ ไม่มีบทไหว้ครูเพราะเชื่อว่าการร้องเพลงบอกบุญนี้ เป็นปฏิบัติบูชา เป็นบุญกิริยา ถวายเพื่อพระพุทธศาสนาทางหนึ่งซึ่งถือเป็นสิ่งสูงสุดอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องร้องบทไหว้ครู แต่ในทางปฏิบัตินั้นมีการอธิษฐานถึงครูด้วย โดยมากมักจะกระทำเมื่อตอนที่ร้องติดขัดหรือนึกเพลงไม่ออก ดังเช่น คณะเพลงรำภาขาวสารวัดบางปรือ เมื่อผู้ร้องเกิด “ลำบากกลอน” คือติดขัดระหว่างร้องเพลง จะรำลึกถึงครูแล้วนำน้ำเป่าหรือเหล้ามาเสกทำเป็นน้ำมนต์ โดยยกแก้วชูขึ้นแล้วกล่าวคาถาว่า

“ นะ ตลอด โม ทะลุ พุทธ ปุรุ ธา โปร่ง
 ยะ ย่างระงง จงคิดเห็นใน หักยัง มะ มะ ”^{๑๒๒}

ส่วนที่คณะเพลงขอทานวัดหาดเล็ก จังหวัดคราด นั้นพบว่ามีครูเพลงเป็นชาวกัมพูชา และมีอาชีพเป็นวนพิศโดยแท้ ร้องเพลงขอทานอยู่ที่กรุงเทพมหานคร แต่ปัจจุบันนี้เสียชีวิตแล้ว ก่อนที่ท่านจะเสียชีวิตได้ห้ามให้ลูกศิษย์ร้องเพลงขอทานนอกเทศกาล ห้ามร้องเล่นพร่ำเพรื่อ เว้นแต่สอนเพลงแก่คนในหมู่บ้านเท่านั้นหากผิดไปจากนี้ถือว่าผิดครู และอาจจะต้องรับโทษถึงชีวิต ดังนั้นในการเก็บข้อมูลของผู้วิจัยจึงไม่สามารถบันทึกทำนองเสียงของผู้ร้องและเนื้อร้องได้ แต่พ่อเพลงก็พยายามแก้ทางครูโดยการเขียนเนื้อเพลงสลับท่อนให้ผู้วิจัยไปเรียงใหม่เองเพื่อจะได้ไม่ผิดครู

^{๑๒๒} การที่คาถาที่จบด้วย นะ มะ พะ ฐะ นั้นเป็นคาถาย่อมาจาก นโม พุทธาย ซึ่งมีความหมายว่า ขอนอบน้อมแด่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อย่างไรก็ตาม คาถา นะ มะ พะ ฐะ ก็พบทั่วไปในคณะนักแสดงพื้นบ้านของจังหวัดคราดเช่นคณะลิเก คณะสนั่นศิลป์ ของนายสนั่น สงวนหงษ์ (อายุ ๙๐ ปี) ก็มี

ในการฝึกซ้อมร้องเพลงเดินบาศรข้าวสาร ที่ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดคราครานั้นผู้วิจัยพบว่า หากผู้ร้องไม่สามารถจำเนื้อเพลงได้ ผู้ร้องก็จะออกไปที่ลานโล่ง กว้าง แล้วยกมือขึ้นไหว้อธิษฐานถึงครูเพลงเพื่อขอให้ตนจำเนื้อเพลงได้ และในชุมชนนี้ในอดีต ยังคงมีความเชื่อว่าจะต้องออกเดินบาศรข้าวสารทุกปีเพื่อช่วยทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา เพราะมีความเชื่อกันว่าหากไม่ทำแล้วจะเกิดภัยพิบัติหรืออันตรายแก่คนในหมู่บ้าน ^{๑๒๓}

๓.๕.๑.๒ ธรรมเนียมปฏิบัติเรื่องขั้นตอนการร้องเพลง

ในการร้องเพลงบอกบุญนั้นโดยธรรมเนียมแล้ว คณะผู้ร้องจะมีขั้นตอนในการร้องเพลงบอกบุญ คือเริ่มด้วย บทแนะนำตัวและบอกวัตถุประสงค์ บทโน้มน้าวใจ และบทให้พร

บทเกริ่นแนะนำตัวและบอกวัตถุประสงค์ เป็นธรรมเนียมการทำความเคารพ เจ้าของบ้านด้วยถ้อยคำที่อ่อนหวานของคณะเพลงแล้วจึงบอกวัตถุประสงค์ที่มา ทั้งนี้อาจบอกถึงความขาดแคลน ด้วยธรรมเนียมนี้จะช่วยให้ผู้ฟังทราบวัตถุประสงค์ของคณะเพลงอันจะทำให้ไม่เกิดความเข้าใจผิด ตัวอย่างบทเกริ่นแนะนำตัวและบอกวัตถุประสงค์ ความว่า

เอ้อ เออ เอ็ง เอย เอ้ย

สิบวันบั้งไฟพื้ด	ลูกมาคิดถึงวัดเรื่องข้าวสาร
วันใหม่เดือนใหม่อีกทั้งปีก็ใหม่	วันนี้เป็นท้ายมหาสงกรานต์
ลูกประดิดขี้คิดขึ้นมาเอง	มาร้องเป็นเพลงขอทาน
ขอปลาขอข้าวตามชาวบ้าน	ตามแต่แม่จะศรัท...เอ้ย ...ธา
ขอข้าวขอปลา เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอย เอ้ย ตามชาวบ้าน	
ขอปลาขอข้าวตามชาวบ้าน	ตามแต่แม่จะศรัท...เอ้ย ...ธา

(เพลงขอทาน)

^{๑๒๓} นายเชาว์ มนัสสนิท . อายุ ๕๒ ปี ต. ท่าโสม อ.เขาสมิง จ.คราคร สัมภาษณ์ .๑๗ พฤษภาคม

เอ๋ เออ เอ็ง เอย เอ้ย

ลูกชวนกันมาเที่ยวร้องบอก	ให้พ่อแม่ทั้งหลายรู้ทั่วกัน
อันตรุษสงกรานต์ประเพณี	เมื่อครั้งก่อนเก่าบิตรมารดา
ปู้ย่าตายายทำมานาน	สืบลูกสืบหลานถึงทุกวันนี้
ท่านผู้มีพระคุณได้ทำบุญกันต่างต่าง	ซึ่งเป็นตัวอย่างแห่งความดี
ไหนเลยจะนั่งเฉยอยู่ได้	อันประเพณีของไทยประเสริฐศรี
เชิญพ่อเชิญแม่ทำทานนานมาที	ยินดีแม่ศรีท.... เอ้ย....ธา
เชิญพ่อเชิญแม่ทำทาน เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ้ย นานมาที	
เชิญพ่อเชิญแม่ทำทานนานมาที	ยินดีแม่ศรีท.... เอ้ย....ธา

(เพลงขอทาน)

เมื่อคณะเพลงร้องบทเกริ่นแนะนำตัวและบอกวัตถุประสงค์แล้ว คณะเพลงจะร้องบทโน้มน้าวใจต่อ โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับการกล่าวเรียไรเงินทอง หรือสิ่งของ จากเจ้าของบ้าน ผู้ร้องมักจะอ้างถึงชาดกที่เกี่ยวกับการบริจาคทาน คือเรื่อง เวสสันดรชาดก และพระยาฉันทันตชาดก โดยมักยกตอนที่มีการบริจาคหรือเสียสละมาร้อง ดังตัวอย่าง

เอ๋ เออ เอ็ง เอย เอ้ย

องค์ศิโรตส์	กลับชาติมาเป็นพระเวสสันดร
น้ำพระทัยใจท่านก็ดี	สร้างบารมีไม่ย่อหย่อน
ท่านมีช้างเผือกขาวมองงามรองเรื่อง	ชื่อว่าขวัญเมืองเพชรกฤษร
มีคนมาขอท่านก็พอพระทัย	ยกพระคเชนทร์ให้แก่ราษฎร
การตัดกิเลสพระเวสสันดร	ทำทานเกิดไม่ร้อน เอ้ยใจ
การตัดกิเลส เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ้ย พระเวสสันดร	
การตัดกิเลสพระเวสสันดร	ทำทานเกิดไม่ร้อน เอ้ยใจ

(เพลงขอทาน)

เมื่อเจ้าของบ้านบริจาคทานกับคณะเพลงแล้ว ผู้ร้องมีธรรมเนียมอวยพรแก่เจ้าของบ้านด้วยการร้องบทให้พรเป็นการตอบแทน ดังตัวอย่างบทให้พรความว่า

เอ๋ เอ๋ เอ๋ เอ๋ เอ๋

เมื่อทำทานแก่ลูกแล้ว	ลูกแก้วก็จะให้พร
ให้มีรุ่งสว่างหน้าอยู่ข้างเหนือ	ให้มีรุ่งเกลือหน้าอยู่ข้างใต้
ให้มีบุตรหญิงให้ว่าง่าย	ให้มีบุตรชายเสียให้โอนอ่อน
ขอให้มีเตียงตั้งที่นั้งนอน	คุณแม่ไม่เคียดรอนในใจ
ขอให้มีเตียงตั้ง เอ๋ เอ๋ เอ๋ เอ๋ เอ๋ เอ๋ เอ๋ เอ๋ เอ๋ เอ๋ ที่นั้งนอน	
ขอให้มีเตียงตั้งที่นั้งนอน	คุณแม่ไม่เคียดรอนในใจ

(เพลงขอทาน)

เอ๋ เอ๋ ...เอ็ง ..เอ๋

ว่าไอ้ไอ้เศรษฐีมหาเศรษฐี	แก่ได้ทำบุญกับลูกแล้ว
ยังเหลือแต่แม่เศรษฐีเรือนไกล	ไอ้หัวบันได....แก้ว (เอชา.....ฉะ)
ไอ้แม่เศรษฐีเรือนนี้	แก่ทำบุญกับลูกแล้ว
ลูกแก้วจะขอลา....ไป (เอชา.....ฉะ)	
กราบกรานวันทา	ลูกต้องขอลาคุณแม่ไปก่อน
ขอให้แม่สวัสดิ์มีชัย	เสมือนดังลูกให้....พร
ขอเชิญคุณแม่เอาขันพระสาคร	มารอรับเอาพระพรของลูกไว้เอ็งเอ๋
ก็ฉันให้พรแม่เปล่าก็ฉันจะลาแม่ไป	
(เอชา.....ฉะ ข้าฉะศาละข้า เอชา.....ฉะ)	

(เพลงรำภาข้าวสาร)

๓.๕.๑.๓ ธรรมเนียมปฏิบัติเรื่องการประกาศยอดเงินบริจาค

คณะเพลงบอกบุญทุกท้องถิ่นในจังหวัดตราดจะมีธรรมเนียมปฏิบัติที่ร่วมกันประการหนึ่งคือ รายได้หรือสิ่งของที่ได้จะถวายวัดทั้งหมดโดยไม่หักค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะ เป็นค่าน้ำมันรถ ค่าอาหาร ค่าน้ำ หรืออื่นๆ ทั้งนี้เพราะต่างก็ตระหนักดีว่าสิ่งที่ได้รับบริจาค มาจากชาวบ้านผู้มีศรัทธาจะถวายแต่พระพุทธศาสนา ส่วนตนมีหน้าที่เพียงรับฝากเพื่อไปส่งต่อ ให้วัดเท่านั้น ดังนั้นหากจะต้องเดินทางไปบอกบุญนอกหมู่บ้าน ชาวบ้านก็จะเรียโรอกค่าน้ำมันรถกันเอง ดังนั้นคณะเพลงบอกบุญ เช่น คณะเพลงรำภาวัดบางปรือนั้น เมื่อเดินร้องเพลงบอก

บุญแล้วชาวบ้านทำบุญทานสิ่งใดมาให้ นั่น ชาวบ้านก็จะแสดงความบริสุทธิ์ใจกับบัญชีรายรับ
สิ่งของที่ได้มา โดยจดบันทึกบัญชีที่เรียกกันว่า “นายบัญชี” ดังเช่นคณะเพลงรำภาวัดบางปรือ
ตำบลท่าประตู อำเภอเมือง จังหวัดตราด จากนั้นในเช้าวันรุ่งขึ้นที่วัดจะทำบุญสงกรานต์เป็น
วันสุดท้าย ตัวแทนของคณะเพลงบอกบุญจะประกาศยอดเงินบริจาคที่วัด เพื่อเปิดเผยรายได้
และแสดงความบริสุทธิ์ใจ

๓.๕.๒ ธรรมเนียมปฏิบัติของผู้ฟัง

ผู้ฟังหรือผู้บริจาคนั้นก็มึธรรมเนียมปฏิบัติเช่นกัน แต่จะต่างไปจากธรรมเนียม
ปฏิบัติของผู้ร้อง ซึ่งโดยทั่วไปแล้วธรรมเนียมปฏิบัติเหล่านี้จะเป็นที่รับรู้ของคนในสังคม ดัง
สามารถจำแนกได้ต่อไปนี้

๓.๕.๒.๑ ธรรมเนียมปฏิบัติเรื่องการอธิษฐานก่อนบริจาค

ความเชื่อเรื่อง “คำอธิษฐาน” เป็นความเชื่อที่ปฏิบัติกันทั่วไปในสังคมไทย เมื่อ
ประกอบคุณงามความดีสิ่งใดแล้ว ก็มักจะอธิษฐานให้ตนได้สิ่งนั้นสิ่งนี้เพื่อเป็นสิ่งตอบแทนจาก
การทำดี ในการบริจาคตานของชาวจังหวัดตราดก็เช่นกัน ชาวบ้านมักอธิษฐานก่อนที่จะบริจาค
เงิน เพราะเชื่อว่าการทำบุญกับคณะเพลงบอกบุญจะได้บุญมากเพราะเป็นการบำรุง
พระพุทธศาสนา ซึ่งอาจทำให้คำอธิษฐานเป็นจริงได้ ต่างจากการบริจาคกับพวกกวนฝัก หรือ
ขอกทานทั่วไปที่นำเงินไปใช้เลี้ยงชีพไม่ได้นำไปทำประโยชน์แก่ส่วนรวมแต่อย่างใด ในการ
อธิษฐานนี้ชาวบ้านจะนำเงินใส่มือแล้วประนมขึ้นเหนือศีรษะแล้วอธิษฐาน หรือที่เรียกกันว่า
“จับหัวจบเกล้า” แล้วจึงนำเงินนั้นใส่ลงในภาชนะที่คณะเพลงบอกบุญได้เตรียมไว้ ดังภาพ

ภาพ ๑ ชาวบ้านยกมือขึ้นอธิษฐานเมื่อจะบริจาคเงินแก่คณะเพลงบอกบุญ

๒.๗.๒.๑ ธรรมเนียมปฏิบัติเรื่องการต้อนรับคณะเพลงบอกบุญ

เมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์ นอกจากชาวบ้านจะเตรียมสิ่งของเงินทองรอคณะเพลงบอกบุญแล้ว ผู้ฟังที่เป็นเจ้าของบ้านยังมีธรรมเนียมในการเลี้ยงต้อนรับคณะเพลงบอกบุญด้วยน้ำ อาหาร หรือบางครั้งให้เหล้า ซึ่งในบางท้องถิ่นจะขาดไม่ได้ เช่นที่ตำบลท่าโสม ทั้งนี้เพราะเป็นเพลงบุญที่แสดงถึงความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ดังนั้นเมื่อคณะเพลงมาถึงบ้านชาวบ้านมักจะต้อนรับขับสู้คณะเพลงขอทานด้วยน้ำดื่มหรือของว่างเพื่อเป็นกำลังใจแก่คณะเพลงบอกบุญ ในบางชุมชนเช่นที่ ต.ห้วยแร้ง จะทำอาหารเลี้ยงคณะเพลงบอกบุญ โดยจะเลี้ยงกันที่บ้านของพ่อเพลงแม่เพลงก่อนที่จะออกเดินบอกบุญ และในระหว่างทางก็จะเลี้ยงเครื่องดื่ม นอกเหนือไปจากสิ่งของที่จะทำบุญให้วัด และเมื่อสิ้นสุดการบอกบุญในคืนนั้นก็จะเป็นเวลาฟ้าสว่างหรือใกล้รุ่ง คณะเพลงบอกบุญก็จะเดินทางไปที่วัดเพื่อนับจำนวนสิ่งของที่ได้รับบริจาคซึ่งที่วัดก็จะมีชาวบ้านทำข้าวต้มเลี้ยงคณะเพลงบอกบุญอีกด้วย ทั้งนี้เงินที่นำมาใช้จ่ายในการทำอาหารนั้นจะไม่หักจากเงินบริจาคแต่อย่างใด^{๑๖๔}

๓.๕.๒.๓ ธรรมเนียมปฏิบัติเรื่องการตามไปสมทบกับคณะเพลง

ในตอนเริ่มร้องมีจำนวนคนในคณะเพลงไม่มาก เมื่อเดินร้องไปสักระยะหนึ่งชาวบ้านที่คณะเพลงไปบอกบุญก็มักจะติดตามมากับคณะเพลงเพื่อร่วมบอกบุญด้วย ปฏิบัติการที่ผู้ฟังหรือผู้บริจาคออกไปช่วยคณะเพลงบอกบุญเรียกริชา ในอดีตมีเป็นจำนวนมากดังที่ พ่อเพลงประชุม แสนสวัสดิ์ พ่อเพลงรำภาขาวสารวัดคลองขุดกล่าวว่า เมื่อตอนค่ำ แรกจะออกเดินไปร้องเพลงรำภาขาวสารนั้นจะมีคนเพียง ๕ - ๖ คนเท่านั้น แต่จำนวนคนจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อคณะเพลงรำภาขาวสารผ่านบ้านใด ถ้าบ้านนั้นบริจาคทานแล้วก็จะเดินทางร่วมไปกับคณะเพลงด้วย ดังนั้นเมื่อฟ้าใกล้สว่างนั้นคณะเพลงรำภาขาวสารจึงมีขบวนยาวเต็มถนน^{๑๖๕} ธรรมเนียมปฏิบัตินี้เป็นการเปลี่ยนบทบาทของชาวบ้าน จากผู้ฟังมาเป็นผู้ร้อง ซึ่งทำให้เห็นว่าคณะผู้ร้องนี้เปิดโอกาสให้ทุกคนได้ร่วมบอกบุญกับคณะผู้ร้องได้โดยไม่มีข้อห้าม และผู้ฟังเองก็มีความกระตือรือร้นที่จะเป็นผู้บอกบุญเพื่อสร้างสมบุญด้วย

^{๑๖๔} สัมภาษณ์ นายประชุม แสนสวัสดิ์ อายุ ๗๖ ปี บ้านจุฬามณี ต.ห้วยแร้ง อ.เมือง จ.ตราด วันที่ ๓ เมษายน ๒๕๔๖

^{๑๖๕} สัมภาษณ์ นายประชุม แสนสวัสดิ์ อายุ ๗๖ ปี บ้านจุฬามณี ต.วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด วันที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๔๖

ภาพ ๒ ผู้ฟังกำลังแต่งตัวเพื่อจะออกเรียวกับคณะเพลงบอกบุญ

ประเพณีการเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับบ้านที่แน่นแฟ้น เพราะต่างต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อวัดขาดแคลนชาวบ้านจึงต้องคิดหาวิธีช่วยเหลือ ในที่นี้ชาวบ้านได้ใช้เพลงบอกบุญร้องขอรับบริจาคเพื่อช่วยหารายได้ให้วัด ชาวบ้านจึงต้องสร้างความน่าสนใจให้เกิดขึ้นในเพลงบอกบุญรวมทั้งค้นหาวิธีการในการโน้มน้าวใจผู้ฟัง เพื่อจะได้รับบริจาคให้เพียงพอกับความต้องการของวัด ดังผู้วิจัยจะกล่าวถึงในบทต่อไป

บทที่ ๔

การใช้กลวิธีโน้มน้าวใจในเพลงบอกบุญ

ธรรมชาติของการบอกบุญโดยทั่วไปมีความโดดเด่นที่วิธีการหาเหตุผลมาหว่านล้อมเพื่อให้ผู้ฟังคล้อยตามและยินดีที่จะ “บริจาค” ซึ่งถือว่าบรรลุเป้าหมายในการบอกบุญ ในบทนี้ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาวิเคราะห์เพลงบอกบุญจังหวัดตราด เพื่อแสดงให้เห็นถึงกลวิธีโน้มน้าวใจ โดยพยายามศึกษาว่า เพลงบอกบุญจังหวัดตราดมีกลวิธีโน้มน้าวใจเพื่อให้ได้รับการบริจาคอย่างไร และกลวิธีโน้มน้าวใจดังกล่าวบรรลุจุดประสงค์หรือไม่ นอกจากนี้จะได้วิเคราะห์องค์ประกอบในการโน้มน้าวใจ ศึกษากลวิธีโน้มน้าวใจว่าเป็นชนบทที่สืบทอดมาหรือเป็นปฏิภาณเฉพาะของผู้ร้องแต่ละคน โดยอาศัยข้อมูลจากบทร้อง การสัมภาษณ์และการสังเกต มาเป็นกรอบในการพิจารณา

๔.๑ โครงสร้างของเพลงบอกบุญ (Structure of Text)

เพลงบอกบุญจังหวัดตราดประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ๓ ส่วน ได้แก่ การบอกวัตถุประสงค์ การโน้มน้าวใจ และการให้พร ดังนี้

ก. การบอกวัตถุประสงค์ หรือการเกริ่น คือ การทำความเคารพเจ้าของบ้าน และแนะนำตัวด้วยถ้อยคำที่อ่อนหวานแล้วแจ้งวัตถุประสงค์ที่มาในครั้งนี้ หรืออาจบอกความขาดแคลน เป็นการโหมโรง ในทางจิตวิทยาการร้องเกริ่นเป็นสิ่งที่ถูกต้องสำหรับการร้องเพลง เพราะเป็นการปรับความรู้สึกปรับความเข้าใจและอารมณ์ของผู้ฟังให้อารมณ์ร่วมกันเสียก่อน^{๑๖๖} บทนี้ในเพลงรำภาเรียกว่า “บทปลุก” เพราะเพลงรำภาชาวสารนิยมร้องเวลาตีกลองตั้งนั้น องค์ประกอบนี้จึงถือเป็นการปลุกชาวบ้านให้ตื่นขึ้นมาทำบุญกับคณะเพลง ตัวอย่างเช่น

เอ๋อ เออ ...เอ็ง ..เอย

ผมมาถึงหัวบันได

เอ๋ย..จะยกมือไหว้

วันนี้ผมพาลูกหลานมาเยือน

ก็ปีใหม่ เดือนก็ใหม่

ลูกต้องขอกัยก่อนเอย...

เสียให้ทั่วทั้งครอบครัว...เรื่อน

มาเยือนถึงเค... หา

วันก็ใหม่ ท้ายสงกรานต์

^{๑๖๖} เอนก นาวิกมูล. เพลงนอกศตวรรษ. (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ , ๒๕๒๗.) หน้า ๕๓๘.

ผมพาลูกพาหลาน	มาร้องเพลงว่า....เอ๋ย..ภา
เอ๋ยว่าปีใหม่ท่ายสงกรานต์	
ขอเชิญคุณพ่อคุณแม่ทำทาน	ด้วยกันเกิดนะแม่..จำ
ลูกมาร้องเพลงรำภา	ลูกมิได้เอาไปใส่กระเป่า
จะนำเงินนี้เอาไปเข้า	เข้าไว้ยังวัด ... เอ๋ย.. วา
ถึงทางวัดเขาติดขัด	สารวัตรเขาจะได้เอามาใช้สอย
คนละเล็กคนละน้อย	ก็ตามแม่จะศรัท ...เอ๋ย.. ธา
แม่ทำบุญกับลูกแล้ว	ลูกจะนำเอาไปยังวัดวา
ศรัทธาเกิดแม่ใจ.เอ๋ย...บุญ	

(เพลงรำภาข้าวสาร)

ศิโรราบกราบกรานขอทานเข้าวัด ศิโรราบกราบกรานขอทานเข้าวัด
ตามแต่แม่จะศรัท ... เอ๋ย ธา (ซ้ำ)

แจ้วแจ้วแจ้วมาตามสายลม	แม่อย่าขึ้นอย่าขม แม่คุณชา
วันนี้ปีใหม่ วันสงกรานต์	พวกเราชาวบ้านขอเงินตรา
ด้วยว่าที่วัดยังขัดข้อง	ขาดเงินขาดทองแม่คุณชา
ด้วยว่าที่วัดยังขัดข้อง	ขาดเงินขาดทองแม่คุณชา
ศรัทธาเกิดแม่ใจ เอ๋ย บุญ	
ขาดเงินขาดทอง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ๋ย... แม่คุณชา	
ขาดเงินขาดทองแม่คุณชา ศรัทธาเกิดแม่ใจ...เอ๋ย....บุญ	

(เพลงขอทาน)

ข. การโน้มน้าวใจ คือ การกล่าวเรียไรเงินทอง หรือสิ่งของจากเจ้าของบ้าน ผู้ร้องมักใช้เทศนาโวหาร สาธกโวหาร และใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบที่เกี่ยวข้องกับการบริจาคทานเพื่อโน้มน้าวใจด้วย เรื่องที่มักนำมาอ้างถึงส่วนใหญ่เป็นชาดก คือ เวสสันดรชาดก และ ฉันทันตชาดก ทั้งนี้ผู้ร้องมักยกตอนที่มีการบริจาคหรือเสียสละมาร้องเพื่อจูงใจผู้ฟังให้ทำทาน เพราะเป็นที่รู้จักของชาวบ้านอย่างแพร่หลาย ดังตัวอย่าง

องค์พระเวสสันดรท่านใจบุญ	ทำทานการุญมีเมตตา
เมื่อท้าวเธออยู่ในบุรี	อยู่ร่วมกับมัทรีแล้วกัณหา
อีกทั้งพระชาติหน่อไทย	ลูกเกษมใสในปรางคปรา
มีคนไปขอคเชนทร์	องค์พระเวสสันดรเธอทรนชา
ประทานช้างเผือกอันเรื่องรอง	สวयงามล้ำองค์ทองทา
ให้แก่ผู้อื่นที่ต้องการในทันที	น้ำพระทัยท่านดีมีเมตตา
แต่ไปอยู่คีรีที่เขาวงกต	เธอไปเป็นดาบสอยู่ในป่า
ยังมีเม่าคาชีตาชุก	บุกป่าฝ่ารกแนวพนา
ตามไปขอทานท่านก็ใจดี	ยกพระชาติแก้วกัณหา
สมมติให้เป็นทานด้วยเป็นการพอใจ	ยอมสละให้ทั้งบุตรีบุตรา
น้ำพระทัยท่านดีมีศรัทธา	เจตนาในทางเอ๋ย ...ทาน

(เพลงขอทาน)

นอกจากนี้ผู้ร้องยังมีอีกอ้างถึงหลักธรรมที่สอดคล้องกับการการบริจาคทานด้วย เช่น เรื่องทาน และอนิสงส์ของทาน เรื่องกรรม ฯลฯ เพื่อจูงใจให้ผู้ฟังทำทาน ดังตัวอย่าง

เรื่องทั้งหลายสุดได้คณานับ	เรามาย้อนกลับถึงสิ่งจะให้
ทำแล้วสุขกายสบายใจ	หนทางที่จะได้นั้นแหละดี
เรามาเตรียมตัวกันให้พร้อม	ยอมรับเหตุการณ์
อุทิศสำหรับบุญทำทาน	สร้างบารมี
ที่พึงทางใจ	ใครทำได้นั่นแหละดี
ใจสะอาดสุทธิที่จะได้นั้น	เหมือนเราพบพระองค์ท่านพระชินศรี
ตามทันพระองค์	คงประเสริฐสุดที่
เราทำบุญทำทานหวังกันเท่านี้	เชิญทำทานบารมีให้เต็ม ... เอ๋ย .. ใจ

(เพลงขอทาน)

ค. การให้พร หรือบทให้พร คือ การอวยพรเจ้าของบ้านภายหลังจากที่มีการ
 บริจาคทานแล้ว อย่างไรก็ตาม บทให้พรของเพลงบอกบุญโดยทั่วไปมีเพียง ๒ - ๓ บทเท่านั้น
 ไม่มากเท่ากับบทเกริ่น หรือ โนม่น้าวใจ การที่เป็นดังนี้เพราะบทให้พรมักร้องเป็นบทปิด
 ภายหลังจากที่เจ้าของบ้านได้ทำทานแล้ว ในปัจจุบันเมื่อเจ้าของบ้านให้เงินแล้วคณะเพลง
 ขอทานจะขอบคุณด้วยคำพูดแล้วลาไป เพื่อความรวดเร็ว ตัวอย่าง

เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอ๋อ เอ๋อ

ให้ทานลูกแล้วลูกแก้วจะให้พร	ขอให้แม่ถาวรไปภายหน้า
ถ้ามีบุตรหญิงขอให้ว่าง่าย	ถ้ามีบุตรชายทั้งชายชวา
อยู่ดีกินดีวันนี้หนา	ก็ลูกรักจะลาเอ๋อไป
อยู่ดีกินดี เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอ๋อ เอ๋อ เอ๋อ วันนี้หนา	
อยู่ดีกินดีวันนี้หนา	ก็ลูกรักจะลาเอ๋อไป

(เพลงขอทาน)

เมื่อให้ทานกับลูกแล้ว	ลูกแก้วนี้จะให้พร
ถ้าท่านมีลูกหญิงนี้ก็ขอให้สอนง่าย	ถ้าท่านมีลูกชายก็ขอให้โอนอ่อน
ขอให้ท่านมีฟูกนั่ง เอ๋อ เติงนอน	ขอให้อยู่สุขาถาวร
เหมือนอย่างพรที่ลูกว่า..เอ๋อ...พัน	

(เพลงขอทาน)

องค์ประกอบทั้ง ๓ องค์ประกอบนี้อาจปรากฏในการร้องเพลงบอกบุญเพียง
 องค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งก็ได้ แต่โดยปกติแล้วในขณะที่ร้องเพลงบอกบุญ จะปรากฏครบ
 ทั้งสามองค์ประกอบข้างต้น จึงทำให้จำแนกโครงสร้างของเพลงบอกบุญจังหวัดคราดได้เป็น
 ๓ แบบ คือ

แบบที่หนึ่ง มีองค์ประกอบเดียว ที่พบมากที่สุดคือ การแนะนำตัว ดังตัวอย่าง

เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอ๋อ เอ๋อ

สืบนี้นวนบั้นจบหัตถ์	ลูกมาคิดถึงวัดเรื่องข้าวสาร
วันใหม่เดือนใหม่อีกทั้งปีก็ใหม่	วันนี้เป็นทำยมหาสงกรานต์

การตัดกิเลส เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอย พระเวสสันดร
 การตัดกิเลสพระเวสสันดร ทำทานเกิดอย่าร้อนเอ๋ย ... ใจ
 (เพลงขอทาน)

แบบที่สาม ครบทั้ง ๓ องค์ประกอบ ในปัจจุบันนี้พบไม่มาก อาจเป็นเพราะ
 ข้อจำกัดเรื่องเวลา ตัวอย่าง

(การเกริ่นแนะนำตัว)

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอ๋ย

บ้านโน้นบอกเล่าให้ฉันเข้ามานี้ คงไม่เสียที่คงไม่เป็นการ
 แม่ไม่ละไม่เลยเคยทำทาน แม่ไม่ละไม่เลยเคยทำทาน
 ตามแต่แม่บ้านจะศรัทธา เอ๋ย ... ธา

แม่ไม่ละไม่เลย เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอย เคยทำทาน

แม่ไม่ละไม่เลยเคยทำทาน ตามแต่แม่บ้านจะศรัทธา ... เอ๋ย ... ธา

สิบนิ้วบิณฑบาต	ยอกรบงคัมขึ้นเหนือไหล่
ไหว้พ่อไหว้แม่ไหว้ทุกคน	ที่ท่านอยู่บนเคหาใน
นักชดตฤกษ์เบิกบ้าน	มันเป็นวันสงกรานต์ขึ้นปีใหม่
ตั้งจิตสามัคคียินดีพอ	มาขอสิ่งปัจจัย
ไทยทานทั้งหลายตามได้ตามมี	แล้วแต่คุณพี่จะมอบให้
ลูกอุตส่าห์นำตัวมาถึงหัวบันได	ทำทานเกิดแม่ใจ ... เอ๋ย .. ดี
ลูกอุตส่าห์นำตัว เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอย ถึงหัวบันได	
ลูกอุตส่าห์นำตัวมาถึงหัวบันได	ทำทานเกิดแม่ใจ เอ๋ย ... ดี

(การบอกบุญ)

ทำทานเกิดคุณบุญคุณเยี่ยมยอด ทำบุญตลอดชั่วลูกหลาน
 ศาสนาจะตั้งอยู่ได้ ก็ด้วยอาศัยเนื่องจากทาน

คูแต่พระเวสสันดร	ตอนจากนครเข้าไปอยู่ไพรสณฑ์
เจ้าชัชูกตามไปขอ	สองน้อยพระหน่อราชกุมาร
ท่านประทานให้ได้ด้วยมีใจศรัทธา	ดูจะควักลูกตาออกทำทาน
เชิญดูแบบอย่างทางทำทาน	ใจอารีย์ศรัทเอ๋ย ... ธา
เชิญดูแบบอย่าง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ๋ย เอ็ง เอ็ง เอ๋ย ทางทำทาน	
เชิญดูแบบอย่างทางทำทาน ใจอารีย์ศรัทเอ๋ย ... ธา	

(การให้พร)

เมื่อให้ทานลูกแล้วลูกแก้วจะให้พร ขอให้คุณแม่ถาวรประเสริฐศรี
 มีลูกหญิงขอให้สอนง่าย ถ้ามีลูกชายขอให้โอบอ้อม
 ปวดหัวตัวร้อน แม่จำอย่าได้มี
 อยู่เกิดแก้วตาลาทิ ด้วยความยินดี
 ที่แม่ได้ศรัท เอ๋ย .. ธา เกิดแก้วดา
 ชะเอ็ง เอ็ง เอ๋ย เอ๋ย เอ็ง เอ๋ย อยู่เกิดแก้วดา
 ลาทิด้วยความยินดี ที่แม่ได้ศรัท เอ๋ย ธา

(เพลงขอทาน)

๔.๒ การใช้กลวิธีทางภาษาเพื่อโน้มน้าวใจ

การใช้เพลงบอกบุญเพื่อโน้มน้าวใจนี้เกิดขึ้นมาจากความขาดแคลนของวัด ชาวบ้านจะหมั่นตรวจตราว่าวัดขาดเหลือสิ่งใด ต้องการสิ่งใด เป็นการตอบสนองความต้องการของวัด เพราะการที่พระภิกษุจะออกจับจ่ายซื้อสิ่งของเป็นการลำบากและไม่สมควร ในอดีตสิ่งของที่ทางวัดต้องการ คือ ข้าวสาร อาหารแห้ง น้ำตาล เกลือ ฯลฯ แต่ในปัจจุบันมักต้องการเงิน เป็นส่วนใหญ่ เพื่อนำไปใช้จ่ายในกิจการที่วัดต้องการ เช่น สร้างโบสถ์ ศาลาการเปรียญ ฌาปนสถาน เป็นต้น ส่วนความสำเร็จของการโน้มน้าวใจที่เป็นรูปธรรม คือ เงิน ข้าวสาร หรือสิ่งของต่างๆ ที่ชาวบ้านบริจาคให้

เพลงบอกบุญมีลักษณะเด่นอยู่ที่การใช้ภาษาเพื่อโน้มน้าวใจให้คนบริจาคทาน พ่อเพลงแม่เพลงนิยมยกนิทานหรือชาดกเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการบำเพ็ญ " ทานบารมี " มาร้อง นอกจากนี้แล้วปัจจัยอื่นๆ ที่ช่วยเสริมยังได้แก่ บุคลิกภาพของตัวผู้ร้อง ความเชื่อและค่านิยมร่วมกัน ผู้ร้องมีวัฒนธรรมร่วมกันกับผู้ฟัง คนตรีประกอบการร้อง และโอกาสที่ร้อง

๔.๒.๑ การใช้กลวิธีทางภาษา

กลวิธีทางภาษาเป็นกลวิธีที่ใช้มากในเพลงบอกบุญจังหวัดตราดและมีส่วนสำคัญในการโน้มน้าวใจเพื่อให้ได้รับการบริจาค ผู้ร้องจะพยายามคิดค้นกลวิธีทางภาษาต่างๆ เพื่อให้ผู้ฟังคล้อยตาม และบริจาคทานในที่สุด กลวิธีทางภาษาที่ผู้ร้องนำมาใช้ได้แก่

๔.๒.๑.๑ การใช้คำสรรพนามแสดงความอ่อนน้อมและแสดงความเป็นหมู่คณะเดียวกัน

เมื่อพิจารณาสรรพนามที่ใช้ในการร้องเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด จะเห็นได้ว่าผู้ร้องเลือกใช้คำและสำนวนภาษาที่แสดงถึงความอ่อนน้อมต่อมตน ยกย่องและให้เกียรติบุคคลต่างๆ ในบ้านที่คณะเพลงไปร้องเพลง

สรรพนามบุรุษที่ ๑ ที่ผู้ร้องใช้แทนตัวเองนั้น มักใช้คำแทนตัวว่า "ลูก" หรือสรรพนามที่สุภาพเช่น "ผม" เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

พ่อแม่ทั้งหลายหญิงชายฟัง	เอ็นดูลูกบ้างคุณแม่จ๋า (เพลงขอทาน)
ลูกจะตั้งชาตกยกปณิธาน	มาเล่าชานคุณแม่จ๋า (เพลงขอทาน)
จบหัวจบเกล้าโปรคนำมา	ลูกรักจะพาไป (เพลงขอทาน)
เปิดหม้อไม่มีข้าวสุก	ลูกมาเปิดสมุกก็ไม่มีข้าวสาร (เพลงขอทาน)
ลูกมานั่งยองยองมองขึ้นเรือน	เปรียบเหมือนคำเตือนออกขอทาน (เพลงขอทาน)

ให้ทานลูกแล้วลูกแก้วจะให้พร	ขอให้แม่ถาวรในภายหน้า (เพลงขอทาน)
ไอ้แม่เศรษฐีเรือนนี้แกทำบุญกับลูกแล้ว	ลูกแก้วจะขอลา.... ไป (เพลงรำภาข้าวสาร)
ขอให้แม่สวัสดิ์มีชัย	เสมือนดังลูกให้.... พร (เพลงรำภาข้าวสาร)
วันตรุษวันนี้เป็นวันสงกรานต์	ผมได้พาลูกพาหลานมารำ...ภา (เพลงรำภาข้าวสาร)

นอกจากนี้ในบางบทร้องพบว่าผู้ร้องจะเลือกใช้คำสรรพนามที่แสดงความเป็นกลุ่มเดียวกันเป็นพวกเดียวกัน คือคำว่า เรา พวกเรา ทั้งนี้เพื่อโน้มน้าวให้ผู้ฟังรู้สึกว่าคุณผู้ร้องเป็นผู้ร้องเป็นหมู่คณะเดียวกัน คือเป็นพุทธศาสนิกชน หรือเป็นคนในชุมชนเดียวกับผู้ร้อง ดังตัวอย่าง

ถ้าไม่ได้พวกเราเป็นเจ้าของ	ใครจะมาปรองดองเอาใจใส่ (เพลงขอทาน)
ถ้าไม่ได้พวกเราคงไม่เบาใจ	จึงจะแลมาใส่ เอ๋ย.... บุญ (เพลงขอทาน)
วันนี้ปีใหม่วันสงกรานต์	พวกเราชาวบ้านขอเงินตรา (เพลงขอทาน)
เราทำดามอย่างหนทางพระชินศรี	ได้สำเร็จมรรคผลสำเร็จโพธิญาณ (เพลงขอทาน)
เรามาตั้งใจอุทิศคิดทำทาน	เพราะเป็นวิมานสำราญ ... เอ๋ย .. ใจ (เพลงขอทาน)
แต่ขอพวกเราพร้อมใจ	ศรัทธาจัดให้เพียงสิ่งเดียวเท่านั้น (เพลงขอทาน)

ในสถานการณ์การใช้คำสรรพนามว่า "ลูก" นั้น ต่างจากสถานการณ์การใช้สรรพนามว่า "พวกเรา" คำ "พวกเรา" นั้นมักใช้ร้องกับผู้ฟังที่รู้จักคุ้นเคยกันดี เป็นคนในหมู่บ้านหรือชุมชนเดียวกัน ในขณะที่คำสรรพนาม "ลูก" นั้น จะใช้เมื่อคณะเพลงออกนอกหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อลดสถานภาพของตนเองให้ต่ำลงและยกย่องให้เกิดิตรีผู้ฟัง เนื่องจากผู้ฟังนอกชุมชนอาจไม่คุ้นเคยกับการร้องเพลงบอกบุญ จึงจำเป็นต้องใช้ถ้อยคำที่ยกย่องมากกว่าคนในชุมชนเดียวกัน ดังจะเห็นได้ว่าแม่ผู้ร้องจะมีอายุประมาณ ๖๐ - ๗๐ ปี ขณะที่ผู้ฟังมีอายุประมาณ ๓๐ - ๔๐ ปี ผู้ร้องก็ยังใช้คำสรรพนามแทนตัวเองว่า "ลูก" เห็นได้ว่าผู้ร้องพยายามจะวางสถานภาพของตนให้ต่ำกว่าผู้ฟัง และยกย่องผู้ฟังให้อยู่ในสถานภาพที่สูงกว่า

สรรพนามบุรุษที่ ๒ ที่คณะเพลงบอกบุญใช้เรียกบุคคลต่าง ๆ ในบ้านหรือผู้บริจาคนักเรียกด้วยความยกย่องและสอดคล้องกับสรรพนามบุรุษที่ ๑ ที่ใช้เรียกตนเองคือ "ลูก" ว่า แม่คุณ คุณแม่ แม่ใจบุญ คุณพี่ นาย ฯลฯ ดังตัวอย่าง

นานนานทำที่ปีทำหน	นึกว่าสร้างกุศลเกิดแม่คุณชา (เพลงขอทาน)
ขาดเงินขาดทองแม่คุณชา	ศรัทธาเกิดแม่ใจบุญ (เพลงขอทาน)
ลูกอุตุสำหรันำตัวมาถึงหัวบันได	ทำทานเกิดแม่ใจดี (เพลงขอทาน)
ไทยทานทั้งหลายตามได้ตามมี	แล้วแต่คุณพี่จะมอบให้ (เพลงขอทาน)
เราเป็นมนุษย์ที่มีมือ	ทำกันไม่ได้เขี้ยวหรือพ่อพิสมัย (เพลงขอทาน)
จะได้เจริญเงินเรามี	เชิญร่วมสามัคคีกันเกิดนาย (เพลงขอทาน)
ลูกมาร้องอยู่เป็นนานประสานเสียง	ก็แม่ทองเหื้อเกลี้ยงไปอยู่ไหน (เพลงรำภาข้าวสาร)
ให้ลูกขอสมากับแม่ทูนหัว	แม่อย่าว่าลูกนี้ชั่วเป็นคนหยาบช้า (เพลงรำภาข้าวสาร)

ทำบุญเสียก่อนถึงค้อยนอนอีกใหม่ แม่จอมกระหม่อม แม่จงโปรด
(เพลงรำภาข้าวสาร)

เชิญเกิดแม่คุณจึงอุคหนุนสนอง มีสิ่งของตามแต่จะให้
(เพลงรำภาข้าวสาร)

ไอ้แม่เศรษฐีเรือนนี้แกทำบุญกับลูกแล้ว ลูกแก้วจะขอลา.... ไป
(เพลงรำภาข้าวสาร)

จากคำสรรพนามข้างต้น ผู้ร้องทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกเมตตารักใคร่เอ็นดู เหมือนเป็นลูกหลานที่จะมาขออะไรบางอย่างจากผู้ใหญ่ ซึ่งผู้ใหญ่ก็เต็มใจให้เพราะเกิดศรัทธา ผู้ฟังบางคนที่ยุ่่น้อยกว่าผู้ร้อง ก็จะมีรู้สึกถึงการให้เกียรติของผู้ร้องได้ ความอ่อนน้อมต่อมคนที่ปรากฏในการเลือกใช้สรรพนามบุรุษที่ ๑ และสรรพนามบุรุษที่ ๒ ของคณะเพลงที่ให้เกียรติแก่ผู้ฟัง จะทำให้เจ้าของบ้านหรือผู้ฟังเกิดความพึงพอใจและช่วยทำให้การโน้มน้าวใจเกิดประสิทธิผลได้

๔.๒.๑.๒ การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบเพื่อแสดงความขาดแคลน และสนับสนุนการให้ทาน

การที่ผู้ร้องใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบจะช่วยให้เกิดภาพ ช่วยสื่อแนวความคิดของผู้ร้องให้กระทบใจผู้ฟัง เพราะการเปรียบเทียบเป็นการหาความคล้ายคลึงระหว่างสิ่งหนึ่ง ที่เรารู้จักเข้าใจดีแล้วกับอีกสิ่งหนึ่งที่เราไม่รู้จัก ไม่เข้าใจ การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบนี้เป็นกลวิธีหนึ่งที่คณะเพลงบอกบุญใช้ในการโน้มน้าวใจโดยมีวัตถุประสงค์ในการใช้ ๒ ประการ ประการหนึ่งคือ เพื่อแสดงความขาดแคลน อีกประการหนึ่งคือเพื่อสนับสนุนการให้ทาน

ประการที่หนึ่ง การใช้ภาพพจน์เพื่อแสดงความขาดแคลนนั้น ในบทร้องผู้ร้องจะเปรียบตนเองเป็นสิ่งที่ต่ำต้อยกว่าเพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกว่าตนอยู่ในสถานภาพที่สูงกว่าผู้ร้อง เช่นเดียวกับการใช้คำสรรพนาม เพื่อเป็นการยกย่องผู้ฟัง เช่นเปรียบตนเองเป็นลูกไก่ที่อยู่ใต้ถุนบ้าน ส่วนการบริจาคเงินแก่ผู้ร้องนั้นเป็นเสมือนการโปรยข้าวสารให้ไก่กิน

เมื่อฉันมานั่งร้องขออยู่หน้าบ้าน เชิญแม่ให้ทานหน่อยจะเป็นไร
ฉันเปรียบเหมือนลูกไก่อยู่ใต้ถุน เชิญแม่โปรยข้าวสารทำทานบุญ
(เพลงขอทาน)

หรือการเปรียบเทียบผู้ร้องเป็นลูกนกตกน้ำเพื่อแสดงความน่าสงสาร เพราะลูกนกตกน้ำให้ภาพและความรู้สึกน่าเวทนา ลูกนกที่ปีกยังอ่อนไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ซ้ำร้ายยังตกน้ำซึ่งไม่อยู่ในวิสัยของลูกนกที่จะว่ายน้ำเอาชีวิตรอดได้ ดังนั้นการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบเช่นนี้จึงช่วยโน้มน้าวใจได้ไม่น้อย

เอ็นดูด้วยช่วยอุปถัมภ์
นึกว่าช่วยสักหน่อยก็ไม่น้อยใจ

เปรียบเหมือนลูกนกตกน้ำระกำใจ
ผลทานนั้นคงได้ ... เอ๊ย ... ดี

(เพลงขอทาน)

ประการที่สอง การใช้ภาพพจน์เพื่อสนับสนุนการให้ทานนั้นผู้ร้องจะใช้อุปมาเปรียบเทียบกับสิ่งแวดล้อมใกล้ตัวเพื่อเชิญชวนให้ทำทาน ดังตอนที่กล่าวถึงการทำทานว่ามีมากทำมาก มีน้อยทำน้อย โดยเปรียบเทียบว่าการทำทานเพียงเล็กน้อยก็สามารถทำได้เปรียบเหมือนกับน้ำคาลหรือน้ำอ้อยที่หยดเพียงเล็กน้อยก็มีรสหวาน ส่วนการมีกำลังทรัพย์มากนั้นในบทร้องเปรียบเหมือนกับคชสาร คือช้าง

งบน้อยทำน้อย
คุณแต่น้ำตาลน้ำอ้อย
คราวนี้ที่ท่านอุตสำหรับ
ทีละเล็กทีละน้อยค่อยค่อยทำ

ค่อยค่อยทำ
หยดนิดหยดหน่อยก็ยังหวาน
ท่านอุตสำหรับบริจาคทาน
กำลังยังโตไม่เท่าคชสาร

(เพลงขอทาน)

การเปรียบเทียบข้างต้นเป็นการเปรียบเทียบที่ช่วยให้ชาวบ้านบางคนเปลี่ยนทัศนคติในการให้ทานได้ เพราะเรื่องที่น่ามาใช้เปรียบนั้นเป็นสัจธรรมที่เป็นจริง เรื่องความหวานของน้ำตาลที่หยดเพียงเล็กน้อยก็หวานนั้น จะทำให้ผู้ฟังเกิดความคิดว่าหากคนมีเงินทองเพียงเล็กน้อยก็สามารถทำบุญกับคณะเพลงได้เช่นกัน เช่นเดียวกับการเปรียบเทียบการสั่งสมบุญด้วยการทำทานทีละเล็กทีละน้อยเหมือนกับนกกระจาบที่คาบเอาขนนกหรือเอาดินหญ้ามาทีละน้อย เพื่อมาทำรัง ดังนี้

จะกล่าวกระทุให้แม่รู้ทราบ
มันชะง้อยปากของตน
มาซ่อมแซมเคหา

คุณต้นนกกระจาบผู้มีรังอาศัย
มันคาบเอาขนเอาหญ้า
คู่มันช่างทำกันได้

๔.๒.๒ การใช้กลวิธีทางเนื้อหา

กลวิธีทางเนื้อหาเป็นอีกกลวิธีที่ใช้ในเพลงบอกบุญเพื่อโน้มน้าวใจผู้ฟัง ผู้ร้องจะกล่าวถึงเนื้อหาในแง่มุมต่างๆ เพื่อให้ผู้ฟังเห็นด้วย กลวิธีทางเนื้อหาที่ผู้ร้องนำมาใช้ได้แก่

๔.๒.๒.๑ การยกตัวอย่างการทำทานและผลของทานของบุคคลสำคัญทางศาสนา

การยกตัวอย่างการทำทานและผลของทานของบุคคลสำคัญทางศาสนา มักคัดสรรเรื่องราวมาจากวรรณคดีพระพุทธศาสนาและเน้นตัวอย่างพระโพธิสัตว์ที่เน้นบำเพ็ญทานบารมีเป็นสำคัญ ซึ่งได้แก่ พระเวสสันดร ในเวสสันดรชาดก และพระยาช้างฉัททันต์ ในฉัททันตชาดก ซึ่งชาดกเหล่านี้เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่บ้าน แม้ว่าจะมีชาดกที่เน้นการบำเพ็ญทานบารมีหลายเรื่อง เช่น พระชาติที่เสวยพระชาติเป็นอกิตติพราหมณ์ สังขพราหมณ์ กุรุธรรม (ธัญญชยราช) มหาสุทิสสนะ มหาโควินทะ นิมิราช จันทกุมาร สีวีราช สสบัณฑิต เป็นต้น ก็ตาม^{๑๒๗} แต่ผู้ร้องก็ไม่นำมาใช้ยกตัวอย่าง เพราะเรื่องเหล่านั้นไม่เป็นที่รู้จักและนิยมของชาวบ้าน

การยกตัวอย่างการทำทานด้วยเรื่องราวของพระโพธิสัตว์นั้น ทำให้ชาวบ้านเชื่อถือ เพราะเรื่องราวของพระโพธิสัตว์เป็นเรื่องที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญทางศาสนา และชาวพุทธยังเชื่อว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง นอกจากนี้ยังเป็นการเสริมหลักธรรมที่คณะผู้ร้องมักอ้างถึงคือ เรื่องทาน ด้วย เพราะการอ้างถึงเรื่องทานเป็นเพียง “นามธรรม” การกล่าวถึงตัวอย่างการทำทานและผลของทานของบุคคลสำคัญทางศาสนาจะช่วยให้ผู้ฟังเห็นเป็น “รูปธรรม” ขึ้น

เวสสันดรชาดก หรือเวสสันดรชาดก เป็นชาดกที่นิยมนำมายกตัวอย่างมากที่สุด เพราะเป็นพระชาติสุดท้ายของพระพุทธเจ้าก่อนที่จะตรัสรู้ในพระชาติต่อมา อีกทั้งพระชาตินี้ พระเวสสันดรได้บำเพ็ญทานบารมีเป็นสำคัญ นับแต่ทรงบริจาคช้างปัจจัยนาเคนทร์ ช้างคู่บ้านคู่เมือง ให้แก่พราหมณ์เมืองกลิงคราษฎร์ จนทำให้ประชาชนชาวนครสีพีไม่พอใจ ทรงกล้าเผชิญภัยต่าง ๆ อันเกิดจากการบำเพ็ญทานบารมีโดยไม่ทรงหวั่นไหว นอกจากนี้ยังทรงให้ทานช้าง ม้า รถ กระทั่งพระโอรสพระธิดา และพระมเหสีตามลำดับ ชวนให้ผู้ฟังมีความซาบซึ้งและเกิดความมุ่งมั่นที่จะบำเพ็ญบารมีตามพระเวสสันดรได้ง่ายขึ้น ตอนที่ผู้ร้องนิยมนำมา

^{๑๒๗} สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท. (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๕.) หน้า ๘๘ - ๘๙.

ประพันธ์บทร้องพบว่ามี ๒ ตอน คือ ตอนพระเวสสันดรบริจาคช้างปัจจัยนาเคนทร์ และตอน
บริจาคพระกัณหา ขาลี

จะกล่าวถึงพระวิโรโฬธิสัคว์	กลับชาติมาเป็นพระเวสสันดร
น้ำพระทัยใจท่านก็ดี	สร้างบุญบารมีมิได้หยุดหย่อน
ท่านมีช้างเผือกขาวเผ่องอันรื่อง	ชื่อว่าขวัญเมืองเพชรกฤษณ
มีคนมาขอท่านก็พอพระทัย	ยกคเชนทร์ให้แก่ราษฎร
การตัดกิเลสก็องค์พระเวสสันดร	ทำทานเกิดอโยธา ร้อน ...เอ๋ย ...ใจ

(เพลงขอทาน)

ลูกจะเล่าเรื่องแต่เบื้องหลัง	ให้พ่อแม่ได้ฟังเป็นสำเนา
พอเป็นข้อกล่าวมา	เรื่องราวแต่เก่าก่อน
องค์พระเวสสันดรท่านใจบุญ	ทำทานการุณมีเมตตา
เมื่อท้าวเธออยู่ในบุรี	อยู่ร่วมกับมัทรีแล้วกัณหา
อีกทั้งพระขาลีหน่อไท	ลูกเกษมใส่ในปรารค์ปรา
มีคนไปขอคเชนทร์	องค์พระเวสสันดรเธอทรธา
ประทานช้างเผือกอันรื่องรื่อง	สวยงามล้ำองค์ทองทา
ให้แก่ผู้อื่นที่ต้องการในทันที	น้ำพระทัยท่านดีมีเมตตา

(เพลงขอทาน)

ทำทานเกิดคุณบุญคุณเยี่ยมยอด	ทำบุญตลอดชั่วลูกหลาน
ศาสนาจะตั้งอยู่ได้	ก็ด้วยอาศัยเนื่องจากทาน
คุณแต่พระเวสสันดร	ตอนจากนครเข้าไปอยู่ไพรสัณฑ์
เจ้าชีชุกตามไปขอ	สองน้อยพระหน่อราชกุมาร
ท่านประทานให้ได้ด้วยมีใจศรัทธา	ดูจะควักลูกตาออกทำทาน
เชิญคุณบอบอย่างทางทำทาน	ใจอารีย์ศรัทธเอ๋ย ...ธา

(เพลงขอทาน)

เมื่ออยู่เขาวงกตบรรพตคีรี	ชูชกตาชียังตามไป
ขอสองกัณหาพระชาลี	พระก็ยินดีประทานให้
แต่ลูกในอกท่านยังยกทำทาน	สองกุมารผู้ร่วมใจ
ยกลูกให้พราหมณ์ตรวจน้ำใส่มือ	ข่าวก็กระพือแดนไตร
พฤกษาชาติก็อ่อนแอน	เขาพระสุเมรุก็หวั่นไหว
ห้วยธารละหานหิน	กระแสนินธุ์ทั้งห้วยใหญ่
เป็นระลอกกระฉอกฉาน	ทุกตอนแม่น้ำไหล
เทวบนสวรรค์	ต่างก็พากันอำนวยชัย
บ้างก็ไปรยบุปผามาลัย	ผ่านภพทองท่านทุกวิมาน
ก็พอใจพระองค์	ก็ทำได้ ...เอ๋ย ..ดี

(เพลงขอทาน)

แต่ไปอยู่คีรีที่เขาวงกต	เธอไปเป็นดาบสอยู่ในป่า
ยังมีเฒ่าตาชิตาชูชก	บุกป่าฝ่ารกแนวพนา
ตามไปขอทานท่านก็ใจดี	ยกพระชาลีแก้วกัณหา
สมมุติให้เป็นทานด้วยเป็นการพอใจ	ยอมสละให้ทั้งบุตรบุตรา
น้ำพระทัยท่านดีมีศรัทธา	เจตนาในทางเอ๋ย ...ทาน

(เพลงขอทาน)

นอกจากนี้ผู้ร้องยังได้พยายามเน้นย้ำว่า ด้วยการบำเพ็ญทานบารมีอันยิ่งใหญ่ของพระเวสสันดรในครั้งนั้น ส่งผลให้พระองค์ได้ตรัสรู้เป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในพระชาติต่อมา

ลูกจะตั้งขาดกยกปณิธาน	มาเล่าขานคุณแม่จำ
ฟังไว้จำไว้เป็นแบบอย่าง	ผู้ดีเขาสร้างทำกันมา
กุศลผลส่งให้สามารถ	เป็นพุทธประวัติกลับชาติแต่่นั้นมา
ได้ประสูติเป็นกษัตริย์	พระองค์ท่านตรัสขึ้นเทศนา
สั่งสอนไพร่ฟ้าประชาชี	สืบเนื่องมาทุกวันนี้

ศาสนาคั้งไว้ห้าพันโลกปี	บารมีท่านสร้างผล
ผลศีลผลทานเป็นฐานรอง	ประดับประคองสร้างกันมา
สร้างพระนิพพาน	การศีลการทานท่านอุทิศสำหรับ
เชิญเกิดทำทาน	นานนานลูกได้มา

(เพลงของท่าน)

เรื่องฉันทันตชาดกเป็นชาดกที่กล่าวถึงครั้งที่พระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาช้างฉันทันต์แห่งป่าหิมพานต์ ที่ยอมให้พราณโสอุตรเลื่อยเองาทิ้งสองของตน ไปถวายแด่นางจุลสุภทราธิดาของพระเจ้าพรหมทัต จนพญาช้างขาดใจตายเพราะความเจ็บปวดแสนสาหัส การที่นางจุลสุภทราพยายามเรียกร้องเองาของพระยาฉันทันต์ให้ได้ ก็เพราะความผูกพยาบาทจองเวรต่อพระยาฉันทันต์ที่มีมาแต่ปางก่อน แต่เมื่อได้งามาแล้ว ก็ไม่ได้รับผลประโยชน์อันใดซ้ำยังโศกเศร้าจนเสียชีวิต พระชาตินี้จึงเป็นพระชาติที่ทรงบริจาค “ทานชีวิต” ซึ่งเป็นทานที่ยิ่งใหญ่เกินกว่าที่ปุถุชนธรรมดาจะทำได้ การที่ผู้ร้องเลือกพระชาตินี้มา ยกตัวอย่างการทำทานเพื่อโอบน้อมใจผู้ฟังนั้น เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าก่อนที่พระพุทธเจ้าจะตรัสรู้ในพระชาติสุดท้ายนั้น ในพระชาติก่อนๆ นั้นทรงบำเพ็ญทานบารมีอย่างยิ่งใหญ่เกินกว่าปุถุชนสามัญจะทำได้ ฉะนั้นพุทธศาสนิกชนจึงควรจะดำเนินรอยตามโดยการบำเพ็ญทานบารมี ซึ่งไม่จำเป็นต้องเสียสละมากเท่ากับพระโพธิสัตว์เพียงแต่ทำทานกับคณะเพลงบอกบุญก็เพียงพอ

คู่แต่ผลศีลผลทาน	มีตำนานมาแต่ปางก่อน
คูองค์ฉันทันต์พระราช	ยังให้พราณเลื่อยงาออกมาเป็นท่อนท่อน
ท่านไม่ห้วงสังขารของในกาย	ขอให้เห็นทันตา
เมื่อท่านกลับชาติมาอีกที	จะได้พิเศษเป็นพระเวสสันดร
แม่ทำชาดกยกวลี	ออกมาชี้อุทาหรณ์
แม่จงคั้งนะโมเรื่องโสอุตร	ทำทานเกิดอย่าร้อน เอ๋ย .. ใจ

(เพลงของท่าน)

นอกจากชาดกทั้ง ๒ เรื่องดังกล่าวข้างต้นแล้วนั้น ผู้ร้องยังได้อ้างเรื่องราวจากวรรณกรรมเรื่อง “พระมาลัย” อีกด้วย วรรณกรรมเรื่องพระมาลัยกล่าวถึงพระมาลัยเถระเป็นผู้มีฤทธิ์สามารถไปนรกสวรรค์ ได้นำเรื่องราวของสัตว์นรกมาบอกแก่หมู่ญาติของสัตว์นรกเหล่านั้น เพื่อให้หมู่ญาติของสัตว์นรกเหล่านั้นทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ วันหนึ่งพระมาลัยเข้าไปในหมู่บ้านเพื่อรับบิณฑบาต ชายยากจนคนหนึ่งได้ถวายดอกบัว ๘ ดอก แต่พระมาลัยด้วยความ

ศรัทธา พระมาลัยจึงนำดอกบัวนั้นไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณีบนสวรรค์ เมื่อไปถึงพระมาลัยได้พบกับพระอินทร์ผู้เสด็จมาที่พระเจดีย์นั้น จึงได้ทราบว่พระศรีอาริยมะโคไตรยโพธิสัตว์จะเสด็จมาบูชาพระเจดีย์จุฬามณี ในระหว่างนั้น บรรดาเทพบุตรได้พากันมาที่พระเจดีย์นั้น พระมาลัยจึงถามพระอินทร์ถึงบุญกรรมที่เทพบุตรเหล่านั้นได้ทำในสมัยที่เป็นมนุษย์ อันเป็นเหตุที่ทำให้บังเกิดในเทวโลก คราวหนึ่งพระมาลัยได้เห็นเทวดาองค์หนึ่งมีบริวารอีกจำนวน ๑๐๐ องค์ จึงได้ทูลถามพระอินทร์ว่าเทพบุตรผู้นั้นทำบุญมาด้วยสิ่งใด พระอินทร์จึงตอบว่า เทพผู้นั้นเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ เป็นชายยากจนที่ยิวเกี่ยวหญ้าเลี้ยงชีพ เมื่อเห็นกาบินมา ด้วยจิดสงสารจึงได้ให้ทานกับกาคด้วยข้าวก้อนหนึ่ง เมื่อสิ้นชีวิตจึงได้ขึ้นสวรรค์ มีบริวาร ๑๐๐ องค์ ดังอ้างถึงในเพลงบอกบุญ ความว่า

ทีละเล็กทีละน้อย	บ่อบบ่อบเข้าทำรังจนโตเท่าคชสาร
ข้าวหนึ่งปั้นนั้นให้ทานกับกา	ยังได้นางฟ้าเป็นบริวาร
แม่อุ่อย่าดูหมิ่นในศีลทาน	ใจจางจะศรัท ... เอ๋ย .. ฮา

(เพลงขอทาน)

๔.๒.๒.๒ การพรรณนารายละเอียดความขาดแคลน

การพรรณนารายละเอียดของความขาดแคลน คือการพรรณนาความขาดแคลนหรือความลำบากของวัด และความยากลำบากในการเดินทางมาบอกบุญของคณะเพลงบอกบุญ ซึ่งจะทำให้ผู้ฟังเข้าใจความคิด วัตถุประสงค์ ได้อย่างชัดเจนมากขึ้น นอกจากนี้การให้รายละเอียดยังเป็นการดึงดูดความสนใจและสร้างความเห็นใจแก่ผู้ฟังได้ ดังตัวอย่าง

จะกล่าวกระทุ้ให้แม่รู้ความ	ดำเนินไปตามข้อไข
หนทางลูกมาก็ลำบาก	เพราะความจนยากก็จึงได้กล่าวไป
คุณพ่อเจ้าคะ	คุณแม่เจ้าชา
เอ็นดูด้วยช่วยอุปถัมภ์	เปรียบเหมือนลูกนกตกน้ำระกำใจ
นึกว่าช่วยสักหน่อยก็ไม่น้อยใจ	ผลทานนั้นคงได้ ... เอ๋ย ... ดี

(เพลงขอทาน)

แต่การขอทานนั้นมีประโยชน์
 ไทยทานส่วนรวมร่วมกันเป็นก้อน
 วัดวาอารามคร่ำคร่า
 ที่ไหนมองจากก็ปลดเปลื้อง
 จะได้เจริญเงินเรามี
 จะจัดให้เด่นเห็นทันตา
 จะได้ชื่นนัยน์ตาศรัทธาเกิดนายน

สร้างวัดสร้างโบสถ์ที่อาศัย
 สร้างของถาวรไว้ทั่วไป
 แม้เมื่อได้เงินมาก็สร้างใหม่
 เปลี่ยนเป็นกระเบื้องให้สุกใส
 เชิญร่วมสามัคคีกันเกิดนายน
 สำหรับเมื่อคนจะมาและคนจะไป
 ผลบุญจะได้ เอ๋ย..... ดี

(เพลงขอทาน)

๔.๒.๒.๓ การอ้างหลักธรรม

ในการบทร้องเพลงบอกบุญนั้น ผู้ร้องมักอ้างถึงหลักธรรมหรือความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่รู้จักและเข้าใจกันแพร่หลาย และสอดคล้องกับการขอบริจาคด้วย อาทิ เรื่องทาน กรรม และไตรลักษณ์ ฯลฯ

เรื่องทาน

ผู้ร้องมักอ้างถึงหลักธรรมเรื่องทานมากที่สุด ทั้งนี้เพื่อย้ำให้ผู้ฟังเห็นถึงประโยชน์และอานิสงส์ของการทำทาน ถือเป็นกลวิธีโฆษณาให้ผู้ฟังคล้อยตาม เมื่อได้ทำทานกับคณะเพลง ดังตัวอย่าง

คุณจะทำทาน
 แม่จะพ้นอกโรคจะสงสาร
 ผลบุญส่งให้แม่คงได้ความสุข
 ความเจ็บจะค่อยหาย ความไข้จะค่อยสว่าง
 ความยากคงไม่เห็น ความเชิญคงไม่พบ
 เชิญแม่ทำทานนานนานลูกมาที

เปรียบเหมือนสะพานข้ามโลกีย์
 พ้นความกันดารเป็นสุขี
 ชื่นเชื่อว่าทุกข์คงไม่มี
 ผลการแม่สร้างเอาไว้มี
 คุณแม่จะประสบแต่สุขี
 ยินดีเกิดแม่ใจ เอ๋ย ... บุญ

(เพลงขอทาน)

เอ๋ เอ๋ ...เอ็ง ..เอ๋

คุณพ่อคุณแม่ทำบุญทำทาน	เสมือนกับแม่ทอดสะพานก็ข้ามยังโล..เอ๋..ก็ย
จะได้พ้นโศกพ้นโลกสงสาร	พ้นความกั้นดารแม่จะกลายเป็นสุ ..เอ๋... ซี
เพราะว่าผลบุญส่งให้	คุณแม่คงได้ความสุข
มาขึ้นชื่อว่าทุกข์	ก็คงไม่....เอ๋...มี (เอชะ....นะ)
เกิดมาอีกชาติหน้าฉันใด	คุณพ่อคุณแม่คงจะสบายไปทุกวัน..เอ๋..ทุกรี
ขอเชิญคุณแม่ทำบุญทำทาน	นานนานจะมีสงกรานต์
ยินดีเกิดแม่ใจ...เอ๋...บุญ (เอชะ....นะ	ข้าจะตาละข้า เอชะ....นะ)
นานนานจะมีสงกรานต์สักที	ปีหนึ่งจะมีสงกรานต์สักหน
เชิญแม่สร้างบุญสร้างกุศล	กันเกิดนะแม่...เอ๋...จำ (เอชะ...นะ)

(เพลงรำภาข้าวสาร)

เรื่องกรรม

การอ้างหลักกรรมเรื่องกรรมทำให้ผู้ฟังตระหนักถึงกรรมของตนโดยเฉพาะกรรมเก่า เพราะเรื่องกรรมนี้จะอธิบายได้ว่าเหตุที่ชาตินี้ต้องยากจน ไม่มีความสุขก็เพราะเนื่องมาจากกรรมเก่า ทำบุญมาน้อย ดังนั้นชาตินี้จึงต้องเร่งทำบุญให้มาก การทำบุญกับคณะเพลงบอกบุญก็เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยสร้างความสุขสบายในอนาคตได้

อุตสาห์อาบเหงื่อต่างน้ำวันยังค่ำ
ชาติก่อนเราทำบุญไว้น้อย

เพราะผลบุญกรรมเรายังมี
จึงไม่ค่อยเป็นสุขี

(เพลงขอทาน)

ตรุษไม่รู้สารทไม่ทำ
เกิดเป็นสัตว์หมุสัตว์หมาจะเอาอะไรดี

ช่างเป็นกรรมนำพา
ทำตัวเองว่าไม่รู้รักษา

(เพลงรำภาข้าวสาร)

เรื่องไตรลักษณ์

หลักธรรมเรื่องไตรลักษณ์ มีเนื้อหาสำคัญที่กล่าวถึงการละวางไม่ยึดมั่นถือมั่น ในความมีตัวตนและความเปลี่ยนแปลงไม่แน่นอนของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของสังขาร ความตายเป็นเรื่องปกติธรรมดาของสรรพสิ่งในโลก ดังนั้นการอ้างถึงหลักธรรมนี้จะช่วยให้ผู้ฟังเกิดความสำนึกถึงความไม่แน่นอนของชีวิต ต้องเร่งทำบุญก่อนที่จะสายเกินไป

ท่านว่าให้รู้จักหักรั้งห้ามและข้ามเขต นั้นแหละเป็นเหตุอันจูงใจ

มาปลดปลงลงสังขาร	ไม่มีใครอยู่ได้นานว่าไปไหน
ไม่มีชาวให้ปรากฏรั้นทอดใจ	ที่อยู่ได้ไม่ตายใครได้มี
เรามาสมมติและขุดค้น	แวนเดียวก็หล่นหลบหายไป
ไม่ว่ามั่งมีศรีสุขสนุกสนาน	ไม่เคยได้มีถึงพันปีเลิศใส
หรือมีใครรู้อยู่บ้างมีทางใด	พันปีนี้ยังงใครบอกมา
มีแต่ชาวไม่ถึงร้อย	ถอยลงนี่คงจะสงสัย
จะมาแหวกว่ายไปให้ไกล	มหาสมุทรมันใหญ่ใครเห็นกัน
ตัวกะจ้อยร่อยค่อยได้คิด	เอากันสุดฤทธิ์จะเหหัน
จะเข้าอาศัยฝั่งยังจะทัน	อย่าปล่อยให้ตะวันพลันลับแล
เห็นแสงแวนแวนวาวยังซาบซึ้ง	เพียงฮึดใจหนึ่งก็สุขสันต์
จะไปทางใดคงไม่ทัน	กลับหลังหันพลันเปลี่ยนใจ
ใครจะอุ้มไม่ได้ใครหันเอง	อุตุสำหรับประคับประคองตรองจิต
กลับมาที่ละเน็ดคิดกลับเอง	ท่านบอกทางให้ได้แค่นี้
ใครจะทำดีหรือไม่รับรู้เอง	เกิดแต่ชั่วหัวใจเมื่อใครทำ
ลูกขอแนะนำทำเอาเอง	โปรดแม่แล้วมีศรัทธาเอ๋ย ...ธา"

(เพลงของท่าน)

ถ้ามีเกิดมีตายเมื่อไรเราจะรู้	ความตายนั้นอยู่ปลายจมูกนั้นยังง
ตายวันตายพรุ่งไม่สะอึกหวาดผวา	จะเอาอะไรนำพาเมื่อถึงยามต้องการ
เราเกิดเป็นชาวพุทธให้บริสุทธิ์อยู่ในใจ	เมื่อถึงยามจะตายจะได้ไปตามต้องการ

(เพลงรำภาขาวาสาร)

พ่อแม่เอ่ยอย่าพะวงว่ามันคงกินนาน แค่มเดียวเท่านั้นก็เปลี่ยนไป

จะเป็นลมออกหรือลมเข้า	แล้วหยุดสุดที่จะหมาย
นี่แหละมันชั้นความตายทั้งสังขาร	อย่าว่าแต่หาบแต่คอนนอนยังจะกินกัน
เมื่อยังมีชีวิตอยู่ถือว่าสำคัญ	สร้างอารมณ์อย่างนี้อย่างนั้นไป
สร้างอุปาทานยึดมั่นว่าชาติ	ไม่รู้ว่าธาตุทั้งสี่ในสังขาร
เรามีเปลี่ยนแนวความคิด	ให้จิตเบิกบาน
มันปลายจะได้สุขสันต์	ด้วยผลทานบาร..... เอ๋ย... มี

(เพลงขอทาน)

๔.๒.๒.๔ การแทรกอารมณ์ขัน

อารมณ์ขันเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ พฤติกรรมของอารมณ์ขันของมนุษย์ที่ปรากฏให้ผู้อื่นเห็นได้คือการยิ้มและการหัวเราะ แต่บางครั้งคนเราก็เกิดอารมณ์ขันโดยไม่ต้องมีพฤติกรรมปรากฏให้ผู้อื่นเห็น^{๑๒๘} การแทรกอารมณ์ขันในเพลงบอกรบญมักเป็นการสร้างความขบขันที่เกิดจากความไม่เข้ากัน (incongruity) คือข้อเท็จจริงแต่ละส่วนในบทขบขันนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องและเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่เข้ามารวมกันเป็นเรื่องเป็นกระสวนแบบนั้นไม่ได้ ภาษาทางจิตวิทยาเรียกว่า กระสวนไร้สารูป (incongruous pattern)^{๑๒๙}

การแทรกอารมณ์ขันนี้เป็นวิธีการโน้มน้าวใจโดยการลดความเครียดและสร้างความพึงพอใจแก่ผู้ฟัง การใช้อารมณ์ขันไปโน้มน้าวใจจะช่วยให้ผู้ฟังมีอารมณ์ดี มีความสุขและทำให้มีโอกาสในการบริจาทานได้มากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามความขบขันในเพลงบอกรบญส่วนหนึ่งเป็นความขบขันที่เกิดขึ้นเฉพาะภายในกลุ่มชุมชนเดียวกัน (solidarity) ตัวอย่างเช่น บทร้องที่กล่าวถึงสิ่งของที่ต้องการ ทั้งข้าวสาร ผลไม้ น้ำอ้อย น้ำตาล โดยกล่าวว่าของเหล่านี้จะให้ทานเป็นสิ่งใดมาก็ได้ แต่ท้ายสุดผู้ร้องก็หักมุมว่าถ้าหากเป็นของสดก็จะต้องรีบใช้ หมดอายุเร็ว เก็บไว้ไม่ได้นาน แต่ถ้าเป็นน้ำตาลน้ำอ้อยจะอยู่ได้นาน

^{๑๒๘} ม.ล. ตัญ ชุมสาย. วรรณกรรมพื้นเมืองเชิงจิตวิทยา. (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.)

หน้า ๑๔๐.

^{๑๒๙} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๔๔.

จะเป็นข่าวสารสักแล่งจะเป็นแดงสักผล ขอเชิญแม่สร้างกุศลอุทิศสำหรับ
 น้ำอ้อยน้ำตาลข่าวสารพิกแพง ของสดของแห้งลูกก็ไม่ว่า
 ของสดสดมันหมดเร็วหน่อย น้ำตาลน้ำอ้อยอยู่ได้ช้า

(เพลงขอทาน)

เรื่องน้ำตาลน้ำอ้อยนี้ หากเป็นคนนอกกลุ่มก็จะสงสัยว่าเกิดความขบขันได้อย่างไร ดังนั้นผู้ฟังที่จะเกิดอารมณ์ขันได้จึงต้องมีความรับรู้ร่วมกันอยู่ในกลุ่มเดียวกันจึงจะเกิดความขบขัน ผู้ร้องจึงเลือกร้อยบทนี้เฉพาะภายในหมู่บ้านเท่านั้น การที่ผู้ร้องกล่าวว่าหากจะให้ทานเป็นสิ่งใดมาก็ได้ แต่ท้ายสุดหักมุมว่าถ้าหากเป็นของสดก็จะต้องรีบใช้ หมดอายุเร็ว เก็บไว้ไม่ได้นาน แต่ถ้าเป็นน้ำตาลน้ำอ้อยจะอยู่ได้นาน การกล่าวเช่นนี้เกิดการความพลิกความคาดหมายขึ้น เพราะน้ำตาลน้ำอ้อยในอดีตเป็นของหายาก การเรียกร้อยของต่อยราคาในคอนตัน และหักมุมในคอนท้ายด้วยการขอสิ่งที่มีค่า ทำให้ผู้ฟังพลิกความคาดหมายและเกิดอารมณ์ขันได้ ดังที่ วิลเลียม แฮซลิต กล่าวไว้ว่า ความขบขันเกิดขึ้นเมื่อเราได้สัมผัสความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่างไม่ได้ตั้งใจระหว่างความคาดหมายของเราและเหตุการณ์ที่เป็นอยู่จริง^{๑๐๐}

ความขบขันที่เกิดจากความพลิกความคาดหมายอีกตัวอย่างหนึ่งคือ เมื่อผู้ร้องร้องเพลงบอกบุญมาสักกระยะหนึ่งจนรู้สึกกระหายน้ำ ผู้ร้องก็จะขอน้ำจากผู้ฟังโดยการร้องเพลงขอ บทร้องในลักษณะนี้นอกจากผู้ร้องจะได้น้ำดื่มแล้วยังจะได้รับการบริจาคมากขึ้น เนื่องจากเป็นที่ขบขันของชาวบ้านด้วย เพราะการที่ผู้ฟังร้องจนเสียงแหบแห้ง ชวนให้ผู้ฟังคิดว่าผู้ร้องจะขอน้ำ แต่ผู้ร้องกลับพลิกความคาดหมายโดยการขอเอมร้อย หรือเหล้าสี่สิบตีกรี แทน ดังตัวอย่างจากเพลงรำภาข่าวสาร และเพลงเดินบาตรข่าวสาร

ไอ้แม่เศรษฐีเรือนนี้	เขามั่งมีเหลือเกิน
มีความเจริญในวัย	ในพระพุทธศาสนานา
ลูกร้องเพลงรำภามา	ก็จวนจะเสียงแหบแห้ง
จะหมดเร็วหมดแรง	เสียแล้วคุณแม่....จ้า

^{๑๐๐} William Hazlitt . " On Wit and Humor " อ้างถึงใน ไกล่รุ่ง อามระดิษ. "ร้อยแก้วแนวขบขันของไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึง รัชกาลที่ ๗ " วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๓๓. หน้า ๘.

ลูกจะขอเอื้อมร้อยสักครึ่งขวดหนึ่งขวด ตามแต่แม่จะศรัท...ธา

ถ้าทำกับลูกแล้ว

ลูกแก้วก็จะเจริญไปภาย...หน้า

(เพลงรำภาข้าวสาร)

คอแห้งคอแห้งเป็นผง

แม่โถมยงขอน้ำกินที่

น้ำบ่อฉันทก็ไม่เอา (ซ้ำ)

ฉันทอยากได้เหล้าสี่สิบตีกรี

คอแห้งคอแห้งเป็นผง

แม่โถมยงขอน้ำกินที่

น้ำบ่อฉันทก็ไม่เอา (ซ้ำ)

ถ้าไม่ได้น้ำเหล้าหน้าขาวก็ยังมี

(เพลงเดินบาศรวงข้าวสาร)

เช่นเดียวกับบทที่ผู้ร้องพรรณนาถึงสิ่งของที่ขอรับบริจาค ของส่วนใหญ่ควรเป็นของที่พระสงฆ์ใช้ได้ แต่ผู้ร้องกลับกล่าวถึงเหล้าและยาตอง ซึ่งเป็นของที่ไม่เหมาะสมแก่สมณเพศ จึงทำให้เกิดการปลุกความคาดหมายโดยที่ผู้ฟังไม่ทันตั้งตัว ทำให้เกิดอารมณ์ขันได้เช่นกัน

ไม่ซัดสักกลองเกล็ดทองสักกลัก

สบูลักซ์ซักเสื้อผ้า

ผมรับทั้งหมดปรากฏที่มี

น้ำปลากะปิเหล้าและยา

(เพลงขอทาน)

ในการร้องเพลงบอกบุญผู้ร้องจะพยายามร้องเพื่อเชิญชวนให้ผู้ฟังบริจาคมากที่สุด หากผู้ฟังลังเล ผู้ร้องก็จะเสนอทางเลือก โดยใช้วิธีลดทอนเงินลง คือ ถ้าไม่มีธนบัตรใบละสิบบาท ก็เป็นธนบัตรใบละห้าบาทก็ได้ แต่ถ้าไม่มีอีก ขอเพียงธนบัตรใบละบาทก็ยังดี วิธีนี้จะช่วยสร้างอารมณ์ขันได้ไม่น้อย ดังปรากฏบทร้องดังนี้

กระดาศใบแดงเงินแบงค์ใบละสิบ

ศรัทธาเชิญแม่หยิบใบละห้า

ใบละสิบหยิบไม่ถึง

จะให้ใบละหนึ่งลูกก็ไม่ว่า

(เพลงขอทาน)

สิ้นปีใหม่ เดือนใหม่	วันใหม่ท้ายสงกรานต์
อยากจะชักชวนคุณพ่อคุณแม่	ทำบุญทำทานตามแต่ศรัทธา
แม่ทำบุญกว่าจะได้	ถ้าเอื่อมข้างนอกไม่มีอิฐ
ก็ขอเชิญไปหยิบเงินบาท	อยู่ที่ใน...เรือน

(เพลงขอทาน)

การกล่าวในลักษณะนี้เป็นการกล่าวประชดประชัน ผู้ฟังที่บริจาคทานให้กับ คณะเพลงข้าหรืออ้างว่าไม่มีเงิน มาตราเงินในอดีตเงินอัฐมีค่าน้อยกว่าเงินบาท ผู้ร้องจึงประชด ว่าถ้าหาเงินจำนวนน้อยไม่เจอก็ให้เงินจำนวนมากก็ได้

อย่างไรก็ดี นอกจากบทร้องข้างต้นแล้ว ผู้ร้องบางคนที่มีความสามารถก็จะดัดแปลงกลอนสดด้วยปฏิภาณไหวพริบสร้างอารมณ์ขันเพื่อโน้มน้าวใจผู้ฟัง เช่น ยายขนุน ทวีผล แม่เพลงขอทาน คณะวัดท่าพรุก อดีตนางเอกลิเก ที่สามารถใช้ปฏิภาณดัดกลอนสดได้ สร้างความขบขันและให้ผู้ฟังเกิดความนิยมชมชอบ นอกเหนือไปจากเพลงขอทาน เช่น เมื่อชาวบ้านถามว่าดอกไม้ที่ตัดहु้นั้นจะขอได้หรือไม่ แม่เพลงก็จะร้องโต้ไปว่า

“ ดอกสดดอกเดียว	ดอกเดียวก็ไม่ได้
จะดอกสดดอกเดียว	หรือดอกเดียวก็ไม่ให้ ” ^{๑๑๑}

หรือเมื่อในขณะที่ชาวบ้านให้แม่เพลงดื่มน้ำ ชาวบ้านก็กล่าวว่าอย่าดื่มมาก เพราะอาจจะทำให้ปวดปัสสาวะกลางทางได้ แม่เพลงจึงร้องโต้ไปว่า

“กินน้ำมากไม่กลัวปวดเยี่ยว ก็แค่เสียบาทเดียวเท่านั้น”^{๑๑๒}

^{๑๑๑}บันทึกการร้องเพลงขอทาน คณะวัดท่าพรุก วันที่ ๑๕ เมษายน ประจำปี ๒๕๔๖ ณ ตลาดสดเทศบาลเมืองตราด

^{๑๑๒} คำห้อยน้ำสาธารณะ ที่ตลาดสดเทศบาลเมืองตราด

ซึ่งจากการสังเกตพบว่าผู้ฟังที่ได้ยินการคั่นกลอนสดดังกล่าวมีความประทับใจมาก และพากันมาบริจาคมากขึ้นด้วย อย่างไรก็ตามแม่เพลงกล่าวว่าในอดีตนั้นครูเพลงขอทานชื่อ ยายช้อง เคยคั่นเพลงไว้ได้นำขบขันจนแม่เพลงปัจจุบันประทับใจ แต่จำได้เพียงคนเดียวว่า

“ไม่เห็นใบแดง ไม่มีแรงเดิน”

คำว่าใบแดงหมายถึง ธนบัตรใบละ ๑๐๐ บาท ซึ่งมีพื้นเป็นสีแดง ซึ่งในสมัยนั้นค่าเงินจำนวน ๑๐๐ บาท นั้นถือว่าเป็นเงินจำนวนที่ค่อนข้างมาก การที่แม่เพลงกล่าวเช่นนั้นก็เป็นการสร้างอารมณ์ขันและช่วยให้อำนาจกับตน

๔.๒.๒.๕ การอ้างถึงอานิสงส์

โดยส่วนใหญ่แล้วการให้รางวัลหรือการสัญญาว่าเมื่อทำสิ่งนี้แล้วจะได้สิ่งนั้นตอบแทน จะเป็นแรงจูงใจที่ทำให้คนสนใจได้มาก และยังสิ่งตอบแทนหรือรางวัลมาก คนก็จะสนใจมากขึ้นด้วย ในเพลงบอกบุญจังหวัดคราดนั้นใช้การอ้างสิ่งตอบแทนหรือแรงจูงใจจากรางวัลนี้ เป็นการจูงใจชวนเชื่ออย่างหนึ่งว่า หากทำทานแล้วจะได้สิ่งนั้นสิ่งนี้ สิ่งที่ผู้ร้องอ้างมักเกี่ยวข้องกับหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา โดยส่วนมากมักกล่าวถึงอานิสงส์ของการทำทานที่จะช่วยให้จิตใจผ่องใส และใจได้ไปเกิดบนสวรรค์

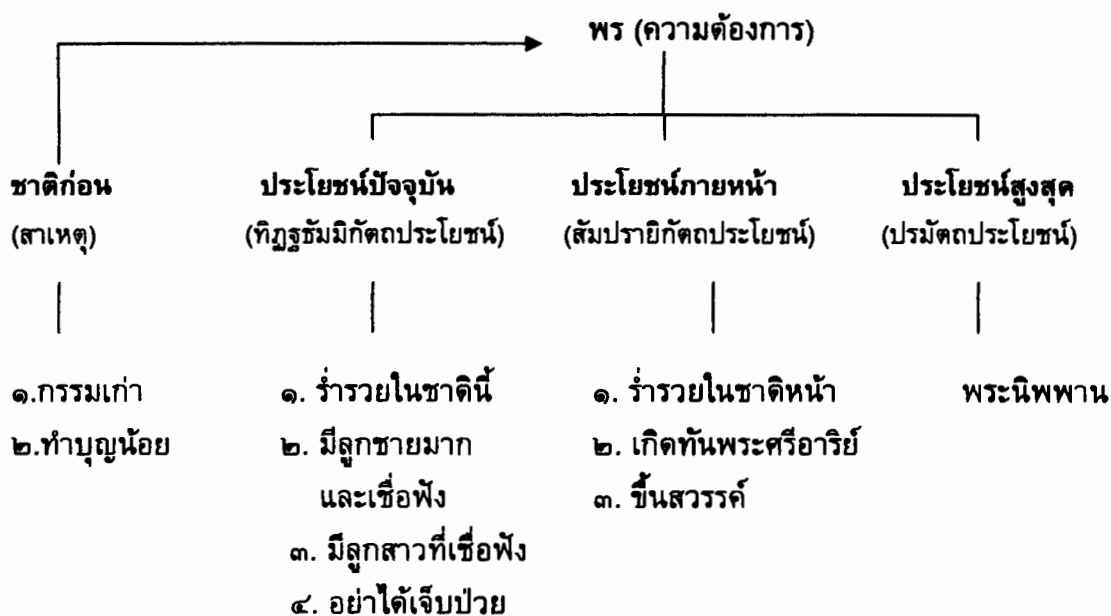
รางวัลหรือสิ่งตอบแทนนี้มักกล่าวอ้างในองค์ประกอบการโน้มน้าวใจ คือเมื่อผู้ร้องร้องบทเกริ่นแนะนำตัวและบอกวัตถุประสงค์แล้ว ผู้ร้องก็จะเริ่มร้องบทโน้มน้าวใจโดยกล่าวอ้างถึงอานิสงส์ที่จะได้รับเมื่อทำทานกับคณะเพลง เนื้อความส่วนใหญ่เป็นการกล่าวถึงสิ่งอันพึงปรารถนาและก่อให้เกิดความสุขกายสบายใจทั้งสิ้น การกล่าวเช่นนี้ทำให้ผู้ฟังเกิดความคล้อยตามและเกิดความคาดหวังกับสิ่งดีๆ ที่จะเกิดขึ้นกับตนถ้าหากทำทานกับคณะเพลงบอกบุญดังกล่าวอย่าง

เชิญแม่อุตสาห์สละทรัพย์สร้างมุงหวังดี	สร้างบุญบารมีเป็นเสบียง
ไปภายภาคหน้าบุญจะให้	นำส่งเป็นทางที่ตรงไม่เอนเอียง
	(เพลงรำภาข้าวสาร)
ฉะนั้นมาทำบุญทำทานให้จิตสะอาด	บุญอาจสามารถเป็นอาหารทางใจ
ถ้าจิตเรตมีภูมิด้านทาน	โรคอันยังไม่เกิดนั้นอาจจะถอยไป
	(เพลงรำภาข้าวสาร)

แต่สิ่งที่ดีเราควรมีสติคำรับแต่ชอบ	เราควรมีไข่มุขระบอบการ
ที่แน่นแน่นรักษาดีจะทำทานจะสุขสันต์	จะเป็นชนได้ขึ้นวิมานสำราญ. เอ๊ย ใจ
	(เพลงรำภาข้าวสาร)
ทำบุญเอาไว้ยามมีใจตระหนี่	ทำทานไว้มีเป็นรากฐาน
เมื่อยามวางวายก็จะได้เป็นผล	พาท่านไปยลเมืองวิมาน
	(เพลงรำภาข้าวสาร)
มาสร้างบุญ	สร้างกุศล
นั่นแหละเป็นผลของเรา	ประดุจเป็นเงาตามติด...กาย
ลูกจะประดับประคองสนับสนุน	สำหรับเป็นทุนทุกชาติ..เอ๊ย...ไป
	(เพลงรำภาข้าวสาร)

ผู้วิจัยได้รวบรวมบทร้องให้พรของเพลงบอกบุญ พบว่ามีเนื้อหา กล่าวถึง ประโยชน์ที่แตกต่างกัน โดยแบ่งตามระยะเวลาการสัมฤทธิ์ผลของอานิสงส์ตามหลักการทาง พระพุทธศาสนา ดังนี้คือ ทิฏฐธรรมมิกัตถประโยชน์ สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประมัตถประโยชน์ ดังแสดงในแผนผังต่อไปนี้

แผนผังจำแนกพรของคณะเพลงบอกบุญจังหวัดตราด

ผมพาลูกพาหลาน	มาร้องเพลงรำ....เอ๋ย..ภา (เอชา....จะ)
เอ๋ยว่าปีใหม่	ท่ายสงกรานต์
ขอเชิญคุณพ่อคุณแม่ทำทาน	ด้วยกันเกิดนะแม่..จำ (เอชา....จะ)
ลูกมาร้องเพลงรำภา	ลูกมิได้เอาไปใส่กระเป่า
จะนำเงินนี้เอาไปเข้า	เข้าไว้ยังวัด ... เอ๋ย.. วา (เอชา....จะ)
ถึงทางวัดเขาติดขัด	สารวัตรเขาจะได้เอามาใช้สอย
คนละเล็กคนละน้อย	ก็ตามแม่จะศรัท ...เอ๋ย.. ฐา (เอชา....จะ)
แม่ทำบุญกับลูกแล้ว	ลูกจะนำเอาไปยังวัดวา
ศรัทธาเกิดแม่ใจ.เอ๋ย...บุญ (เอชา....จะ)	

(เพลงรำภาข้าวสาร)

๔.๓ ปัจจัยที่ส่งเสริมการโน้มน้าวใจ

๔.๓.๑ ปัจจัยด้านผู้ร้อง

เนื่องจากผู้ร้องต้องเป็นผู้ดำเนินการโน้มน้าวใจ คือเสนอสารแก่ผู้รับสาร ดังนั้นบุคลิกภาพของผู้ส่งสารจึงมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจของผู้ฟังในการบริจาคทานเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ร้องแต่ละคนก็มีปัจจัยต่างๆ กันซึ่งทำให้การโน้มน้าวใจประสบความสำเร็จได้ไม่เท่ากัน อาทิ ความน่าเชื่อถือ อำนาจทางสังคม บทบาทในสังคม สัมพันธภาพกับผู้ฟัง และลักษณะทางประชากรอื่นๆ เช่น อายุ เพศ อาชีพ จากการสังเกตพบว่าผู้ร้องที่ประสบความสำเร็จคือได้รับการบริจาคทานเป็นจำนวนมากนั้น จะประกอบไปด้วยคุณลักษณะดังนี้คือ

- การมีไหวพริบปฏิภาณ

การมีไหวพริบปฏิภาณนั้น เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยดึงดูดให้ชาวบ้านมาบริจาคเงินแก่คณะเพลง ไหวพริบปฏิภาณมักเกิดขึ้นจากการแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้า เช่นกรณีแม่เพลงคณะเพลงขอทานวัดท่าพริกตันกลอนสด เมื่อถูกชาวบ้านร้องถามว่าดอกไม้ที่ทักหูไว้นั้นขอได้หรือไม่ จึงร้องตอบไปทันทีว่า

“ ดอกสดดอกเหี่ยว
จะดอกสดดอกเหี่ยว

ดอกเดี๋ยวก็นิไ้
หรือดอกเหี่ยวก็นิให้ ”

นอกจากนี้ในการร้องเพลงบอกบุญ ในเทศกาลสงกรานต์ ประจำปี ๒๕๔๗ นั้น เนื่องจากว่า คณะเพลงขอทานวัดท่าพริก และคณะเพลงขอทานวัดสุวรรณภักดี ได้เดินทางมาบอกบุญในตัวเมืองจังหวัดตราดพร้อมกัน ดังนั้นผู้ร้อง คือ แม่เพลงขอทานวัดท่าพริก จึงใช้ปฏิภาณในการแทรกชื่อวัดลงไปในบทร้องเพื่อไม่ให้สับสน ทั้งนี้เพราะในตัวเมืองจังหวัดตราดนั้นต่างก็มีคนจากชุมชนเดียวกับผู้ร้องอาศัยอยู่ทั้ง ๒ คณะเพลง ดังนั้น หากชาวบ้านที่ขึ้นกับวัดใดก็ได้ทำบุญบริจาคกับวัดนั้น ซึ่งช่วยถึงคู่ศรัทธาวัดนี้ให้ทราบได้อีกทางหนึ่ง การแทรกชื่อวัดลงในบทร้องนั้นเป็นการแทนที่ถ้อยคำเดิม จึงไม่ทำให้จังหวะ หรือจำนวนคำเพิ่ม จนทำให้กลอนเสียไป ดังตัวอย่าง

บทเดิม

แจ้วแจ้วแจ้วมาตามสายลม	แม่อย่าชื้ออย่าชมแม่คุณชา
วันนี้ปีใหม่ วันสงกรานต์	พวกเราชาวบ้านขอเงินตรา
ด้วยว่าที่วัดยังขัดข้อง	ขาดเงินขาดทองแม่คุณชา
ศรัทธาเกิดแม่ใจเอ๋ยบุญ	

(เพลงขอทาน)

บทแปลง

แจ้ว ๆ แจ้วมาตามสายลม	แม่อย่าชื้ออย่าชมแม่คุณชา
วันนี้ปีใหม่วันสงกรานต์	พวกเราชาวบ้านขอเงินตรา
ด้วยว่าท่าพริกยังขัดข้อง	ขาดเงินขาดทองแม่คุณชา
ศรัทธาเกิดแม่ใจเอ๋ยบุญ	

(เพลงขอทาน)

บันทึกการร้องเพลงขอทาน คณะวัดท่าพริก วันที่ ๑๕ เมษายน ประจำปี ๒๕๔๖ ณ ตลาดสดเทศบาลเมืองตราด

นอกจากการแทรกชื่อวัดแล้ว เมื่อผู้ฟังหรือผู้บริจาคสอบถามถึงการนำเงินไปใช้ของวัดแก่ผู้ร้อง ผู้ร้องก็มีปฏิภาณแทรกคำตอบลงในบทร้อง โดยแทรกวัตถุประสงค์ในการบอกบุญประจำปีลงไปใบบทร้องอีกด้วย วัดอุประสงคิในการบอกบุญประจำปีคือความต้องการในการนำเงินไปใช้ของวัดในปีที่ร้อง เช่น พ.ศ.๒๕๔๐ - ๒๕๔๔ คณะเพลงขอทานวัดท่าพริก บอกบุญเพื่อสมทบทุนสร้างฌาปนสถานหลังใหม่ แต่ในพ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๗ นั้นเนื่องจากฌาปนสถานสร้างเสร็จแล้ว จึงเปลี่ยนวัตถุประสงค์การบอกบุญเป็นการสร้างศาลาการเปรียญแทน การแทรกวัตถุประสงค์การบอกบุญประจำปีนี้ จะทำให้ผู้ฟังทราบว่าเป็นเงินที่ตนบริจาคไปนั้นทางวัดจะนำไปทำอะไร และเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมากน้อยเพียงใด ดังตัวอย่างบทร้องดังนี้

บทเดิม

แจ้วแจ้วแจ้วมาตามสายลม	แม่อย่าชื่อน้อยอย่าชมแม่คุณชา
วันนี้ปีใหม่วันสงกรานต์	พวกเราชาวบ้านขอเงินตรา
คิดว่าที่วัดยังขัดข้อง	ขาดเงินขาดทองแม่คุณชา
ศรัทธาเกิดแม่ใจเอ๋ยบุญ	

(เพลงขอทาน)

บทแปลง

แจ้วแจ้วแจ้วมาตามสายลม	แม่อย่าชื่อน้อยอย่าชมแม่คุณชา
คิดว่าที่วัดยังขัดข้อง	ขาดเงินขาดทองแม่คุณชา
คราวนี้คงมีหวัง	นำเงินไปสร้างศาลา
ศรัทธาเกิดแม่ใจเอ๋ยบุญ	

(เพลงขอทาน)

- การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ร้องเพลงบอกบุญส่วนใหญ่จะเป็นคนร่าเริง มีคนรู้จักมาก มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ในขณะที่ร้องก็มีกิริยาท่าทางสนุกสนาน ยิ้มแย้มอยู่เสมอ การที่ผู้ร้องรู้จักคนเป็นจำนวนมาก และมีภาพลักษณ์ที่ดี ย่อมมีผลต่อการโน้มน้าวใจให้ดูน่าเชื่อถือมากขึ้น การเชื่อเชิญให้บริจาคทาน จึงมีน้ำหนักมากกว่าผู้ร้องที่ไม่รู้จักใครเลย ผู้วิจัยพบว่าผู้ร้องที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีนั้นนอกจากจะได้รับการบริจาคแล้ว ยังได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นจากชาวบ้านอีกด้วย เช่น การให้น้ำดื่ม จัดอาหารให้รับประทาน รวมทั้งยังช่วยซักชวนพวกพ้องให้

มาร่วมทำงานกับคณะเพลงบอกบุญด้วย ในขณะที่ฝ่ายผู้ร้องเองก็ปฏิบัติต่อผู้ฟังอย่างดีเช่นกัน โดยการไต่ถามสารทุกข์สุกดิบอย่างเอาใจใส่ต่อผู้ฟัง

ภาพ ๓ การทักทายระหว่างคณะเพลงบอกบุญกับชาวบ้าน

- การมีความชำนาญและการมีประสบการณ์ในการร้อง

เนื่องจากในปัจจุบันเพลงบอกบุญเป็นเพลงประเภทเพลงท่องจำมิใช่เพลงที่ต้องใช้ปฏิภาณ ดังนั้นการร้องเพลงบอกบุญจึงต้องอาศัยความจำเป็นหลัก เมื่อเชี่ยวชาญแล้วผู้ร้องอาจสามารถนำเนื้อเพลงมาสลับเป็นเพลงใหม่ หรืออาจชำนาญจนถึงขั้นสามารถประพันธ์เพลงขึ้นใหม่ หรือเกิดปฏิภาณสามารถด้นกลอนสดได้ นอกจากนี้แล้วยังต้องอาศัยประสบการณ์ของผู้ร้องด้วย เพราะหากเกิดปัญหาขึ้นผู้ร้องจะสามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ หรือมีกลวิธีในการสร้างความประทับใจแก่ผู้ฟัง อาทิ สามารถเลือกเพลงได้เหมาะสมกับสถานการณ์ ตัวอย่างเช่น ในเทศกาลสงกรานต์ ปี พ.ศ. ๒๕๕๗ เมื่อคณะเพลงขอทานวัดท่าพริก เดินทางมาร้องเพลงที่หน้าร้านค้าแห่งหนึ่งซึ่งเปิดร้านไว้แต่ไม่มีคนอยู่ในร้าน แม้เพลงคือยายขุ่น ทวีผล จึงร้องขึ้นว่า

ร้านนี้เป็นร้านของใคร	เจ้าของอยู่ไหนหายหน้าหายตา
ร้านนี้เป็นร้านของใคร	เจ้าของอยู่ไหนหายหน้าหายตา
มาซิมาโพทะนา	เจ้าของเจ้าขาไปอยู่แห่งใด
มาซิมาโพทะนา	เจ้าของเจ้าขาไปอยู่แห่งใด

(เพลงขอทาน)

เพลงดังกล่าวทำให้ผู้ที่ได้อยู่ร่วมเหตุการณ์รู้สึกประทับใจและบริจาคเงินเพิ่มขึ้น และในคราวเดียวกันนี้เอง เนื่องจากเป็นช่วงเฟื่องจะผ่านการเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดตราด (ส.จ.) ดังนั้นเมื่อมีผู้บริจาคเงินจำนวนมาก แม่เพลงหนาน อภิบาลศรี จึงเลือกบทร้องอวยพรที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวข้างต้นด้วย ดังนี้

ดวงเอยดวง	จะโรยจะร่วงอยู่ที่ดวงชะตา
ดวงดีก็ได้เป็น ส.จ.	ถ้าดวงมันพอลาภยศก็มา
ดวงเอยดวง	จะโรยจะร่วงอยู่ที่ดวงชะตา
ดวงดีลาภยศก็มา ๆ	ถ้าดวงชะตามันจะดี

(เพลงขอทาน)

การที่ผู้ร้องสามารถเลือกเพลงได้เหมาะสมกับสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้นนั้น ปรากฏว่าสร้างความประทับใจแก่ผู้ฟังอย่างยิ่ง และมีการบริจาคทานเพิ่มขึ้นด้วย

นอกจากนี้หากผู้ร้องมีความสามารถในการร้องเพลงต่าง ๆ ได้ตามที่ผู้ฟังร้องขอ ก็จะช่วยโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังบริจาคทานเช่นกัน ดังเช่นเมื่อผู้ฟังร้องขอเพลง “ขอให้รวย” ของยุ้ย ญาติเยอะ คณะเพลงบอกบุญก็ร้องให้และยังปรับเนื้อเพลงบางส่วนให้เข้ากับเพลงบอกบุญด้วย ดังนี้

ขอให้รวยขอให้รวย	ที่มาช่วยทำทานวันนี้
ให้โชคดีโชคดีสุขเกษมเปรมปรีดี	ขอให้รวยขอให้รวย
ขอให้รวยขอให้รวย	ที่มาช่วยทำทานวันนี้
ให้โชคดีโชคดีสุขเกษมเปรมปรีดี	ขอให้รวยขอให้รวย
งานบุญใครทำใครได้	มีแต่พอทำวันนี้
โชคดีโชคดีไม่เบา	โชคดีมาเข้าขอให้รวยขอให้รวย
งานบุญไม่มีใครให้	มีแต่พรให้สวยสวย
ใครมีลูกหญิงลูกชาย	ให้ว่านอนสอนง่ายอีกด้วย

(เพลงขอทาน)

ความชำนาญและประสบการณ์จะช่วยทำให้ร้องเพลงได้คล่องแคล่วไม่ติดขัด ทำให้เกิดความน่าเชื่อถือและความน่าไว้วางใจ รวมทั้งช่วยสร้างศรัทธาแก่ผู้ฟังได้

การแต่งกายของผู้ร้อง

โดยส่วนใหญ่แล้วผู้ร้องเพลงบอกบุญมักจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าเก่าๆ และสวมหมวก ทั้งนี้เพื่อสวมบทบาทของผู้ขาดแคลนและให้สอดคล้องกับบทร้อง การแต่งกายในลักษณะนี้จะช่วยโน้มน้าวใจผู้ฟังที่ได้พบเห็นได้ แต่อย่างไรก็ตามกลวิธีโน้มน้าวใจด้วยการแต่งกายนี้พบว่าจะใช้ได้ผลเฉพาะผู้ที่ไม่รู้จักคุ้นเคยกับผู้ร้องเท่านั้น เพราะผู้ที่รู้จักกับผู้ร้องเพลงบอกบุญจะทราบดีว่าผู้ร้องเหล่านี้มีฐานะทางการเงินที่อยู่ในเกณฑ์ดี การแต่งกายแบบนี้เป็นการแต่งกายเพื่อสวมบทบาท "ผู้ขอ" เท่านั้น ดังภาพตัวอย่างการแต่งกายของผู้ร้องเพลงบอกบุญ ดังนี้

ภาพ ๔ การแต่งกายของคณะเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด

(ซ้าย) ภาพคณะเพลงรำภาขาวสารวัดบางปรือ (ขวา) ภาพคณะเพลงขอทานวัดท่าพรุก

๔.๓.๒ ปัจจัยด้านผู้ฟัง

ผู้ฟังเป็นส่วนสำคัญที่จะตัดสินความสำเร็จของการโน้มน้าวใจ ดังนั้นผู้ร้องจึงต้องพยายามใช้กลวิธีต่างๆ เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ฟังเพื่อให้ผู้ฟังบริจาคทาน แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ฟังเองก็ต้องยินยอมบริจาคด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่การขู่เข็ญบังคับ การใช้กลวิธีโน้มน้าวใจต่างๆ ของผู้ร้องจึงต้องให้สอดคล้องกับปัจจัยต่างๆ ของผู้ฟัง จึงจะเกิดผลสำเร็จ ซึ่งอาจพิจารณาจากลักษณะทางประชากร ได้แก่ เพศ อายุ เชื้อชาติ การศึกษา อาชีพ และทัศนคติ เป็นต้น ผู้วิจัยพบว่าผู้ฟังที่มีคุณลักษณะเอื้อต่อการโน้มน้าวใจนั้นมักจะมี ความเชื่อ ค่านิยม และธรรมเนียมปฏิบัติร่วมกันกับผู้ร้อง

การที่ผู้ฟังมีความเชื่อ ค่านิยม รสนิยมและธรรมเนียมปฏิบัติร่วมกับผู้ร้องจะช่วยให้การโน้มน้าวใจของผู้ร้องเกิดสัมฤทธิ์ผลได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนาจะช่วยส่งเสริมการโน้มน้าวใจได้ ถือเป็นการใช้ประโยชน์จากความเป็นชาวพุทธร่วมกัน ในขณะที่เดียวกันหากผู้ฟังไม่มีความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาแล้วก็อาจทำให้การโน้มน้าวใจล้มเหลวได้ ดังเช่นในเทศกาลสงกรานต์ พ.ศ. ๒๕๔๖ คณะเพลงขอทานวัดท่าพริกได้เดินทางมาร้องเรียไรในตัวเมืองจังหวัดตราด และได้ร้องเพลงอยู่ที่หน้าบ้านหลังหนึ่งเป็นเวลานาน ปรากฏว่าเจ้าของบ้านมองด้วยความไม่พอใจทั้งยังโบกมือไล่ ต่อมาทราบภายหลังว่าบ้านหลังนั้นนับถือศาสนาคริสต์ ซึ่งแม่เพลงกล่าวกับผู้วิจัยว่า "เขาเป็นไอ้พรรคนี้" ซึ่งหมายถึงผู้ที่ไม่ใช่พุทธศาสนิกชน คนเหล่านี้มักจะไม่ทำบุญกับคณะเพลงบอกบุญ นอกจากเหตุการณ์ข้างต้นแล้ว ยังมีเหตุการณ์ในลักษณะเดียวกันอีก ๒ - ๓ ครั้ง ดังนั้น จึงยอมแสดงให้เห็นว่าการที่ผู้ฟังมีทัศนคติและความเชื่อร่วมกับวัตถุประสงค์ของผู้ร้องจะช่วยให้การโน้มน้าวใจของผู้ร้องนั้นเกิดสัมฤทธิ์ผลได้ง่ายขึ้น ในทางตรงกันข้ามหากผู้ฟังมีทัศนคติและความเชื่อที่ต่างไปจากวัตถุประสงค์ของผู้ร้อง การโน้มน้าวใจของผู้ร้องนั้นก็อาจจะล้มเหลวได้

นอกจากนี้ในการเดินเรียไรบอกบุญของคณะเพลงบอกบุญจังหวัดตราดนั้น แต่เดิมจะร้องขอเฉพาะภายในหมู่บ้านเท่านั้น ดังนั้นผู้ฟังจึงยอมมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมเดียวกับผู้ร้อง ผู้ร้องไม่จำเป็นต้องอธิบายถึงความขัดสนมากผู้ฟังก็ยินดีที่จะบริจาค ในบางรายก็ยินดีที่จะมอบเงินให้กับคณะเพลงก่อนที่จะร้องเพลงบอกบุญ ทั้งนี้เพราะผู้ฟังเข้าใจในขนบธรรมเนียมของเพลงบอกบุญดีเป็นทุนเดิม ผู้วิจัยสังเกตว่าในการบริจาคทานของชาวบ้านนั้น หากเป็นชาวบ้านต่างถิ่นนั้นโดยมากจะบริจาคไม่มาก คือประมาณ ๒๐ - ๕๐ บาท แต่หากเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านเอง จะบริจาคตั้งแต่ ๑๐๐ - ๕๐๐ บาท ขึ้นไป ทั้งนี้เป็นผลจากการแสดงความเป็นพวกเดียวกันและให้ความสำคัญกับวัดของตน

อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมาเมื่อทางวัดต้องการปัจจัยในการสร้างศาสนสถานมากขึ้น ปัจจัยที่ได้จึงไม่เพียงพอกับความต้องการ ชาวบ้านจึงต้องคิดออกไปเรียไรต่างหมู่บ้านต่างอำเภอ หรือบางครั้งก็เรียไรบอกบุญที่ต่างจังหวัด เช่น คณะเพลงขอทานวัดท่าพริก คณะเพลงขอทานวัดสุวรรณภักดี (ทุ่งไก่อัดัก) คณะเพลงขอทานวัดวิเวกวาราม ดังที่ แม่เพลงขนุนทวีผล แม่เพลงขอทานตำบลท่าพริกกล่าวว่า เมื่อประมาณ ๑๐ ปีที่แล้วได้ไปบอกบุญที่จังหวัดจันทบุรี ระยอง บางครั้งถึงชลบุรีก็มี

การเดินทางไปร้องเพลงบอกบุญนอกหมู่บ้านนั้น มักจะเกิดอุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ เนื่องจากมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมต่างกัน แม้ว่าภายในจังหวัดตราดเองก็ตาม ดังเช่นที่พ่อเพลงขอทานวัดวิเวกวราราม กล่าวไว้^{๓๓} ครั้งหนึ่งเมื่อประมาณ ๑๐ ปีที่ผ่านมาเคยไปร้องเพลงบอกบุญที่อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด ปรากฏว่าถูกตำรวจจับเพราะเข้าใจผิด เพราะคิดว่าเป็นฉวนฉวนร่อนเร่ ทั้งนี้เพราะที่อำเภอแหลมงอบไม่มีประเพณีการร้องเพลงบอกบุญ ในที่สุดจึงต้องนิมนต์เจ้าคณะจังหวัดตราดมาชี้แจงทำความเข้าใจ ตำรวจจึงปล่อยตัว ดังนั้นต่อมาในภายหลังเมื่อคณะเพลงขอทานจะออกไปขอทานนอกหมู่บ้านแต่ยังอยู่ภายในจังหวัดตราดก็มักจะมีหนังสือรับรองของทางวัดติดมาด้วยเพื่อป้องกันการเข้าใจผิด และหากจะไปบอกบุญที่ต่างจังหวัด ก็จะขอหนังสือรับรองจากเจ้าคณะจังหวัดตราด จึงกล่าวได้ว่า การมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมร่วมกันกับผู้ร้องนั้นจะมีอิทธิพลต่อการโน้มน้าวใจได้มาก ในขณะที่การมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมต่างไปจากผู้ร้องนั้น นอกจากจะโน้มน้าวใจไม่ได้ผลแล้ว ยังอาจเกิดปัญหาตามมาในภายหลังได้

ในด้านรสนิยมทางศิลปะก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้การโน้มน้าวใจประสบความสำเร็จได้ เพราะการใช้วรรณศิลป์ในกลอนเพลง จังหวะคำในเพลง ท่วงทำนองและดนตรี ก็ล้วนแต่เป็นสิ่งที่คุ้นเคยและนิยมกันอยู่ในชุมชน ดังเช่น เพลงรำภาข้าวสาร มีทำนองคล้ายคลึงกับแหล่งพื้นบ้าน หรือคล้ายเพลงฉ่อย ส่วนเพลงขอทานนั้นก็เป็เพลงดั้งเดิมของพวกฉวนฉวนที่แพร่หลายทั่วไปในภาคกลาง ส่วนเพลงเดินบาศร์ข้าวสารใช้เพลงตามสมัยนิยมแทบทั้งสิ้น ทั้งเพลงรำวง เพลงกลองยาว รวมทั้งเพลงลูกทุ่ง ดังนั้นการที่ผู้ร้องเพลงบอกบุญเลือกใช้จังหวะและทำนองอันเป็นที่นิยมและคุ้นหูในพื้นที่บ้านอยู่แล้ว จึงช่วยให้เพลงบอกบุญเหล่านี้มีความน่าสนใจ ส่งผลให้การโน้มน้าวใจเกิดผลสัมฤทธิ์ได้ง่ายขึ้น

อย่างไรก็ดีแม้ว่าเพลงบอกบุญจังหวัดตราดจะมีจังหวะและทำนองที่แตกต่างกันออกไป คือ ทำนองช้า ได้แก่ เพลงรำภาข้าวสาร และทำนองเร็ว ได้แก่ เพลงขอทานและเพลงเดินบาศร์ข้าวสาร หากแต่ทำนองช้า – เร็วของเพลงก็มีความเหมาะสมไปตามความนิยมของแต่ละชุมชน

เพลงบอกบุญที่จัดอยู่ในกลุ่มท่วงทำนองช้า ได้แก่ เพลงรำภาข้าวสาร เพลงรำภาข้าวสารนี้ผู้ร้องจะใช้น้ำเสียงหรือสำเนียงและทำนองที่ร้องก็มีลักษณะเนิบ ๆ ช้า ๆ เมื่อลูกคู่ร้องรับ เสียงของลูกคู่ซึ่งมีทั้งชายและหญิงก็ยิ่งทำให้เกิดความรู้สึกที่เยือกเย็นจับใจผู้ฟังยิ่งขึ้น และเพราะว่าทำนองของเพลงรำภาข้าวสาร มีลักษณะคล้ายเพลงสวดหรือเพลงกล่อม ทำนองเช่นนี้สามารถทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกเคลิบเคลิ้มได้ง่าย นอกจากนี้เพลงรำภาข้าวสารไม่มี

^{๓๓} สัมภาษณ์ ฉล่อม วิจิตรสมบัติ. อายุ ๖๙ ปี บ้านเลขที่ ๕๖/๑ หมู่ ๖ ต. เนินทราย อ.เมือง จ.ตราด วันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๕.

เครื่องดนตรีหรือการประมอมประกอบ จึงไม่ทำให้เกิดอารมณ์ที่เร้าร้อน สนุกสนาน ตึกคัก แต่จะทำให้เกิดความสงบเยือกเย็นและความวังเวงขึ้นในจิตใจ ผู้ฟังจะตั้งอกตั้งใจฟังเนื้อเพลงที่พอเพลงและคณะร้อง ซึ่งทำให้เกิดการโน้มหน้าใจได้ง่ายขึ้น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าเพลงรำภาข้าวสารนี้มีท่วงทำนองที่เหมาะสมในแง่ที่เป็นเพลงบอกบุญ เป็นเพลงที่มาจากแรงศรัทธา จึงควรใช้ท่วงทำนองที่ช้า เพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ และสร้างศรัทธา อีกแง่หนึ่งท่วงทำนองที่ช้าดังกล่าวนี้ ก็เป็นที่นิยมในหมู่ผู้สูงอายุของคนในหมู่บ้านด้วย ผู้วิจัยพบว่าเพลงบอกบุญท่วงทำนองช้านี้เป็นที่นิยมของหมู่บ้านที่อยู่ห่างจากตัวเมืองด้วย จึงทำให้ได้รับอิทธิพลจากภายนอกน้อยกว่าชุมชนเมือง และส่งผลให้วัฒนธรรมการฟังเพลงยังเป็นแบบเก่า

ส่วนเพลงบอกบุญที่จัดอยู่ในกลุ่มท่วงทำนองเร็ว ได้แก่ เพลงขอทาน เพลงเดินบวชข้าวสาร สำหรับเพลงขอทานนั้นแม้ว่าจะมีลักษณะค่อนข้างไปในทางเพลงไทยเดิม แต่ก็มีอัตราจังหวะชั้นเดียว ซึ่งค่อนข้างเร็วและสนุกสนาน ส่วนเพลงเดินบวชข้าวสารนั้นยังสามารถแบ่งได้อีก ๓ เพลงคือ เพลงรำวง เพลงกลองยาว และเพลงลูกทุ่ง ซึ่งเป็นเพลงที่มีทำนองค่อนข้างเร็ว และสนุกสนานเช่นเดียวกับเพลงขอทาน ซึ่งพบว่าเพลงเหล่านี้มักจะเป็นที่นิยมของคนในเขตเมืองมากกว่า

การใช้ท่วงทำนองเร็วนี้จะช่วยให้ผู้ฟังเกิดความสุข สนุกสนาน สร้างบรรยากาศให้มีชีวิตชีวา เกิดความพร้อมที่จะทำงาน และยังถือได้ว่าเป็นการเร้าอารมณ์ผู้ฟังให้เกิดความตื่นตัว และสนใจในบทร้องที่ผู้ร้องจะสื่อสาร

๔.๓.๓ ปัจจัยด้านโอกาส

การร้องเพลงบอกบุญนี้จะร้องกันเพียงปีละ ๑ ครั้ง คือในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยมาแต่โบราณ และเชื่อกันว่าเป็นช่วงเวลาอันมงคล พุทธศาสนิกชนจึงนิยมทำบุญกุศลในวันนี้ ดังความเชื่อเรื่องการทำบุญในวันสงกรานต์ดังปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นแถบจังหวัดจันทบุรีและตราดเรื่อง “ พระอานิสงส์มหาสงกรานต์ ” ความปรากฏตอนหนึ่งว่า

“ ... ภควา สมเด็จพระศาสดาจารย์ตรัสเทศนาว่า ให้ท่านเข้าพระ
 วัสสา ออกพระวัสสา ครุช สารท วัดแปดคำ ๑๕ คำ จะทำสักร้อยครั้ง

ผลานิสงส์ก็จะได้อยู่แล แต่ทว่าไม่เท่าให้ในวันเพ็ญมหาสงกรานต์ครั้ง
หนึ่งนั้นหามิได้^{๑๑๑}

จากพื้นฐานความเชื่อดังกล่าวทำให้คณะเพลงบอกบุญเลือกที่จะใช้โอกาส
ในช่วงเทศกาลสงกรานต์เรียบบอกบุญแทนโอกาสเดิม คือช่วงก่อนเข้าพรรษา เพราะเทศกาล
สงกรานต์ คือช่วงเวลาขึ้นปีใหม่เป็นมงคล ชาวบ้านมักจะเริ่มต้นกระทำการดี ๆ รวมทั้งนิยม
ทำบุญหรือทำดีในช่วงเวลาดังกล่าว รวมทั้งการเรียบสิ่งของในช่วงเทศกาลสงกรานต์นี้ในอดีต
ยังเป็นการช่วยเตรียมความพร้อมในการจัดงานเทศน์มหาชาติซึ่งเป็นงานบุญใหญ่ของวัดด้วย
ดังนั้นคณะเพลงจึงเปลี่ยนโอกาสในการร้องมาเป็นเทศกาลสงกรานต์แทน โดยใช้โอกาสอันดีนี้
ในการบอกบุญ ดังจะเห็นได้ว่าผู้ร้องได้เน้นย้ำความสำคัญของวันสงกรานต์และกิจกรรมในวัน
สงกรานต์ว่านิยมทำบุญกัน การกล่าวเช่นนี้จะช่วยเน้นย้ำให้ผู้ฟังทำทาน และเพิ่มน้ำหนักใน
การตัดสินใจที่จะบริจาคทานด้วย

ตามประเพณีมีมา	แต่ครั้งปู่ย่าตายาย
เขาทำกันสนุกสนาน	ทำวันสงกรานต์แล้วก็ปีใหม่
บ้างสร้างเป็นพระหล่อ	บ้างก่อเป็นพระทราย
ช่วยกันทำบุญตักบาตร	อุทิศให้ญาติที่วางวาย
บ้างมีจิตจำนงสรนน้ำพระ	อาบน้ำชำระวรกาย
บ้างอาบน้ำให้คนแก่	คราวพ่อคราวแม่ปู่ย่าตายาย

(เพลงขอทาน)

คตินิยมที่ชาวบ้านมักบอกบุญในช่วงเทศกาลสงกรานต์ สืบเนื่องมาจากวัน
สงกรานต์ เป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทย การทำทานในช่วงวันปีใหม่จะทำให้ผู้ให้ชีวิตมีความสุข
ตลอดปี เป็นเสมือนการเปิดโอกาสให้ทำบุญในเวลาเริ่มต้นศักราชใหม่ นอกจากนี้แล้วยังถือเป็น
วันหยุดของทั้งผู้บอกบุญและชาวบ้าน ทั้งนี้เนื่องมาจากเทศกาลสงกรานต์นี้เป็นเวลาที่
ชาวบ้านว่างเว้นจากกิจการทำนา และถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันว่าจะไม่ทำงานใด ๆ กัน
เพราะเป็นวันสำหรับงานสนุกสนานรื่นเริงหากใครไม่ไปร้องรำทำเพลงเฉลิมฉลองงานสงกรานต์

^{๑๑๑} พระอานิสงส์มหาสงกรานต์ ฉบับวัดใหญ่พลีว ต.พลีว อ.แหลมสิงห์ จ.จันทบุรี . เอกสาร
โบราณจารย์ ฉบับล่องชาด – ลานคืบ ๑ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี – ไทย แผนกเอกสารโบราณ หอสมุด
แห่งชาติวังมังกลาภิเศก จันทบุรี เลขที่ จบ.บ. ๓๑๔/๑ : ๑๓.

ก็จะถูกบรรดา เพื่อน ๆ ปรับเป็นเหล่า^{๑๑๖} ดังนั้นเมื่อว่างจึงมีเวลาที่จะชักชวนกันสำหรับการร้องเพลงบอกบุญออกเรียไรในหมู่บ้าน ซึ่งตรงกับที่พระยาอนุমানราชชน ได้กล่าวถึงไว้ดังนี้ว่า

“ การเล่นนักขัตฤกษ์สงกรานต์ในฤดูวสันต์ของอินเดีย พอดีมา
เหมาะเข้ากับความเป็นอยู่ของเราในสวนรวม ซึ่งมีอาชีพส่วนใหญ่เป็น
กสิกรรม ระยะตอนนี้ ประชาชนของเรากำลังว่างจากทำไร่ไถนา (ยกเว้น
ภาคปักษ์ใต้) จึงถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันทำบุญใหญ่ แล้วเล่นสนุกกัน
เรียกว่า เล่นนักขัตฤกษ์สงกรานต์สืบเป็นประเพณีมาเหมือนกัน
ทั้งหมดในประเทศไทย ”^{๑๑๗}

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาประเพณีที่ชาวบ้านใช้เป็นโอกาสในการร้องเพลงบอกบุญเพื่อเรียไรสิ่งของแล้วก็จะพบว่าประเพณีต่าง ๆ นั้นอยู่ในช่วงเวลาที่วัดขาดแคลนปัจจัยเทศกาลสงกรานต์ในเดือน ๕ ชาวบ้านออกร้องเพลงขอทานเรียไรสิ่งของเข้าวัดโดยใช้โอกาสปีใหม่ไทยที่คนส่วนใหญ่มักนิยมทำบุญทำทานเพื่อเป็นนิมิตหมายที่ดีในศักราชใหม่นั้น มาเป็นโอกาสในการเตรียมปัจจัยให้วัด เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนที่จะมีประเพณีเทศน์มหาชาติในราวปลายเดือน ๕ ต่อเดือน ๖ เพราะถือกันว่างานเทศน์มหาชาติเป็นงานใหญ่ นับเป็นงานประจำปีของวัดรวมทั้งเป็นหน้าเป็นตาของชุมชนด้วย ดังนั้นจึงต้องมีการเตรียมการแต่เนิ่น ๆ^{๑๑๘} จึงเป็นไปได้ว่าการบอกบุญเรียไรในเทศกาลสงกรานต์ของชาวจังหวัดตราด จะเป็นเสบียงกรังสำหรับงานเทศน์มหาชาติซึ่งถือกันว่าเป็นบุญใหญ่ ดังจะเห็นได้จากเนื้อเพลงตอนหนึ่งของเพลงบอกบุญ (เพลงขอทาน) ว่าต้องการของแห้ง หรือ เงิน ซึ่งอาจเตรียมเพื่อเป็นเสบียงกรังดังที่กล่าวข้างต้น ดังนี้

“ ลูกมานั่งยองยองมองขึ้นเรือน เปรียบเหมือนคำเดือนบอกขอทาน
นานนานลูกมาที่ปีลูกมาหน ขอเชิญแม่สร้างกุศลริบอุศสาห์
น้ำอ้อยน้ำตาลข้าวสารฟักแฟง ของสดของแห้งลูกก็ไม่ว่า
ของสดสดนะมันหมดเร็วหน้อย น้ำตาลน้ำอ้อยอยู่ได้ช้า

^{๑๑๖} นางเสย สุนทร อายุ ๖๔ ปี ต.หนองคันทรอ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๖

^{๑๑๗} พระยาอนุমানราชชน , เรื่อง ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ตรุษ – สารท , (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว , ๒๕๓๒) หน้า ๗.

^{๑๑๘} นายสมบัติ ผากำเนิด อายุ ๖๔ ปี ต.หนองคันทรอ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๗ ธันวาคม ๒๕๔๖

ขอเชิญคุณแม่วัยจัด ก็ชนบัตรในหีบ ก็ใบละห้าใบละสิบ ธิบศรัทธา
 ก็ให้ลูกแล้วลูกแก้วจะจัดเข้ายังวัดวา ศรัทธาเกิดแม่ใจ เอ๊ย ... บุญ ^{๓๓๙}

(เพลงขอทาน)

เพลงบอกบุญ จังหวัดตราด โดยเฉพาะเพลงขอทานและเพลงเดินบวชข้าวสาร อาจนับเป็นมหรสพสำคัญ สำหรับสร้างความรื่นเริงใจในช่วงเวลาอันเป็นมงคล คือวันสงกรานต์ ทั้งนี้ชาวบ้านหาได้สนใจว่าเป็นเพลงของพวกกวนพิศที่ไร้เกียรติ ในทางตรงกันข้าม ชาวบ้านกลับมองว่า คณะเพลงบอกบุญยังเป็นเครื่องมือสร้างความบันเทิงใจให้ถึงที่บ้าน เพราะเพลงขอทานเป็นเพลงที่สนุกสนาน จังหวะและคำพาให้เร้าใจรื่นเริงไปตามเพลง ซึ่งทำให้ทั้งผู้ฟังและผู้ร้องผ่อนคลายอารมณ์ไปพร้อม ๆ กันด้วย

นอกจากนี้เทศกาลสงกรานต์ยังเป็นช่วงเวลาที่บ้านว่างเว้นจากการทำนา และถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันว่าจะไม่ทำงานใด ๆ กัน เพราะเป็นวันสำหรับงานสนุกสนานรื่นเริงหากใครไม่ไปร้องรำทำเพลงเฉลิมฉลองงานสงกรานต์ก็จะถูกบรรดาเพื่อน ๆ ปรับเป็นเหล่า ^{๓๔๐} ดังนั้นเมื่อชาวบ้านว่างเว้นจากการทำการงานทั้งปวงก็จะทำให้เกิดความปลอดโปร่ง ผ่องใสในจิตใจ ใฝ่ในการบุญกุศลมากกว่าในยามที่จะต้องพะวงกับการประกอบกิจการงาน โอกาสเช่นนี้จะช่วยโน้มน้าวใจได้ดีอีกทางหนึ่ง รวมทั้งการที่รัฐบาลประกาศให้วันที่ ๑๒ - ๑๔ เมษายน ของทุกปี เป็นวันหยุดเนื่องในเทศกาลสงกรานต์ ทำให้มีวันหยุดติดต่อกันหลายวัน ดังนั้นจึงทำให้ชาวจังหวัดตราดที่ไปทำมาหากิน หรือไปศึกษาค้อที่อื่น ได้กลับมารดน้ำขอพรจากผู้ใหญ่ที่จังหวัดตราด ประกอบกับจังหวัดตราดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของภาคตะวันออก ดังนั้นจึงทำให้นักท่องเที่ยวอาศัยโอกาสนี้ในการเดินทางมาพักผ่อนและร่วมเทศกาลสงกรานต์ในจังหวัดตราด ทำให้เทศกาลสงกรานต์นี้มีคนมาชุมนุมกันเป็นจำนวนมาก คณะเพลงบอกบุญจึงได้อาศัยช่วงเวลานี้ในการร้องเพลงบอกบุญที่ตัวเมืองจังหวัดตราด อันเป็นสถานที่ที่จัดงานเทศกาลสงกรานต์ของจังหวัดตราด ซึ่งพบว่ากรเรียไรในช่วงระยะเวลาดังกล่าวได้รับการบริจาคเงินเป็นจำนวนไม่น้อย ทั้งนี้เพราะมีคนจำนวนมาก ส่วนใหญ่มีฐานะทางการเงินดี ดังนั้นการใช้โอกาสที่มีคนมาชุมนุมกันเพื่อโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังบริจาคนั้น ทำให้ได้รับการบริจาคเป็นจำนวนมาก

^{๓๓๙} นางออน สุขัง อายุ ๖๔ ปี บ้านเลขที่ ๓ หมู่ ๔ ต. ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๔๕.

^{๓๔๐} นางเสย สุเนตร อายุ ๖๔ ปี ต. หนองคันทรอง อ.เมือง จ. ตราด สัมภาษณ์ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๖

๔.๔ การพิจารณาผลจากการโหม่งหน้าใจ

การพิจารณาผลจากการโหม่งหน้าใจอาจพิจารณาจากการบริจาคทานของผู้ฟัง และปฏิกิริยาของผู้ฟัง ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่ง เพราะแสดงให้เห็นว่าผู้ฟังยินยอมพร้อมใจบริจาคหรือไม่ ดังนั้นผู้วิจัยจึงจำแนกการพิจารณาผลของการโหม่งหน้าใจดังนี้คือ

๔.๔.๑ การพิจารณาจากยอดเงินบริจาคทาน

โดยส่วนใหญ่แล้วในการบอกบุญของคณะเพลงบอกบุญนั้น หากเรียกรับใครแล้วก็มักจะได้รับบริจาคทุกครั้งไป เว้นแต่คนที่ไม่ใช่พุทธศาสนิกชน อย่างไรก็ตาม ในการบอกบุญแต่ละครั้งนั้น แต่ละคณะก็จะมียอดเงินที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนวันที่ออกเรียกรับ และสถานที่ที่ออกไปเรียกรับ จากการสอบถามยอดบริจาคของคณะเพลงบอกบุญแต่ละคณะพบว่าแต่ละคณะจะมียอดบริจาค ดังนี้^{๑๔๑}

ตาราง ๑ แสดงยอดเงินบริจาคของคณะเพลงบอกบุญจังหวัดตราด

ชื่อคณะ	จำนวนวันที่บอกบุญ	สถานที่บอกบุญ		รายได้ปี พ.ศ. ๒๕๕๖	รายได้ปี พ.ศ. ๒๕๕๗
		ในหมู่บ้าน	นอกหมู่บ้าน		
คณะวัดท่าพริก ^{๑๔๒}	๕	✓	✓	๕๐,๐๐๐	๕๕,๐๐๐
คณะวัดสุวรรณภักดี ^{๑๔๓}	๓	✓	✓	๘,๐๐๐	๒๐,๐๐๐
คณะวัดบางปรือ ^{๑๔๔}	๑	✓	-	๕,๐๐๐	๕,๐๐๐
คณะวัดท่าโสม ^{๑๔๕}	๑	✓	-	๓,๐๐๐	๕,๓๐๐

^{๑๔๑} ยอดเงินบริจาคนี้นับเป็นยอดเงินโดยประมาณ เนื่องจากวิทยากรไม่สามารถจำตัวเลขโดยละเอียดได้ ทั้งนี้จะแสดงเฉพาะคณะเพลงที่ออกเรียกรับในปี พ.ศ. ๒๕๕๗ เท่านั้น

^{๑๔๒} นางน้อยหนา อภิบาลศรี อายุ ๗๓ ปี หมู่ ๒ ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๑๘ เมษายน ๒๕๕๖.

^{๑๔๓} นางออน สุขัง อายุ ๖๕ ปี บ้านเลขที่ ๓ หมู่ ๕ ต. ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๒๕ เมษายน ๒๕๕๖.

^{๑๔๔} นางแจ้ว แสนสวัสดิ์ อายุ ๕๕ ปี บ้านท่าประดู่ ต. วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๖

^{๑๔๕} นางวิมล (ป้าตัว) เพชรรัตน์ อายุ ๕๕ ปี ต. ท่าโสม อ.เขาสมิง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ๗ ธันวาคม ๒๕๕๖

ยอดเงินบริจาคในตารางดังแสดงข้างต้นแสดงถึงผลสำเร็จในการโน้มน้าวใจของ คณะเพลงบอกบุญได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังพบว่าศาสนสถาน รวมทั้งข้าวของเครื่องใช้ของ วัดบางส่วนนั้น ต่างก็จัดสร้างและจัดซื้อมาจากเงินบริจาคของคณะเพลงบอกบุญ ที่ถวายให้แก่ วัดเรื่อยมานั่นเอง

๔.๔.๒ การพิจารณาจากปฏิกริยาของผู้ฟัง

นอกจากการบริจาคทานของผู้ฟังแล้ว ปฏิกริยาของผู้ฟังก็เป็นส่วนหนึ่งที่สามารถ แสดงผลของการโน้มน้าวใจได้เช่นกัน ผู้วิจัยพบว่ากลุ่มผู้ฟังของคณะเพลงบอกบุญจังหวัดตราด นั้น ส่วนใหญ่จะให้การต้อนรับคณะเพลงบอกบุญอย่างอบอุ่น ด้วยอาหารและเครื่องดื่ม และยิ้ม แยมแจ่มใสทักทาย สอบถามถึงความเหน็ดเหนื่อยของผู้ร้อง บางรายก็ออกมาร้องและเดินร่ำ กับคณะเพลงบอกบุญด้วยก็มี และในบางรายเมื่อบริจาคทานกับคณะเพลงบอกบุญแล้ว ออกมา ช่วยเดินบอกบุญกับคณะเพลงบอกบุญก็มี สิ่งเหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นได้ว่าการโน้มน้าวใจนั้น ประสบความสำเร็จ

กลวิธีโน้มน้าวใจในเพลงบอกบุญจังหวัดตราดดังประมวลมาข้างต้น ย่อมแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญา ตลอดจนความประณีตของชาวบ้านในการคิดสร้างสรรค์เพลงบอกบุญ สำหรับใช้ในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้วัฒนาสถาพร กลวิธีดังกล่าวจึงทำให้เพลง ฟันบ้านที่ดูเรียบง่าย กลับโดดเด่นและมีเสน่ห์น่าสนใจมากยิ่งขึ้นด้วย

บทที่ ๕

บทบาทของเพลงบอกบุญ จังหวัดตราดต่อสังคม

เพลงพื้นบ้านมีบทบาทต่อสังคมมนุษย์มาแต่สมัยโบราณ การขับร้องเพลงพื้นบ้านเกิดจากแรงบันดาลใจในการดำเนินชีวิตในสังคม ไม่ว่าจะเกิดจากการดำเนินชีวิตส่วนบุคคลหรือส่วนรวม เพลงพื้นบ้านจึงมีความผูกพันและสำคัญต่อท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของอย่างยิ่ง ในบทนี้ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาวิเคราะห์เพลงบอกบุญเพื่อแสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของเพลงบอกบุญที่มีต่อสังคมจังหวัดตราด

วิลเลียม อาร์ บาสคอม (William R. Bascom) ได้เสนอแนวความคิดเรื่องบทบาทของคติชนไว้ในบทความเรื่อง “บทบาทสี่ประการของคติชน” (Four Functions of Folklore)^{๑๖๖} ว่าเราสามารถจัดกลุ่มบทบาทของคติชนได้ ๔ กลุ่มกว้างๆ คือ บทบาทด้านการช่วยรักษามาตรฐานทางสังคมและสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน (Maintaining Conformity) บทบาทด้านการอธิบายวัฒนธรรม (Validating Culture) บทบาทด้านการให้การศึกษา (Education) และบทบาทด้านการสร้างความบันเทิงให้คนในสังคม (Amusement) นอกจากนี้บาสคอมยังกล่าวว่าบทบาททั้งสี่ประการของ คติชนสามารถแบ่งย่อยได้อีกตามความหลากหลายของปัจจัยทางสังคม ที่อาจมีความโดดเด่นต่างกัน^{๑๖๗} ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงใช้แนวความคิดดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการศึกษาบทบาทของเพลงบอกบุญ โดยประยุกต์ให้สอดคล้องกับบทบาทของเพลงบอกบุญที่เป็นอยู่จริงในสังคม จากการศึกษาพบว่า เพลงบอกบุญ จังหวัดตราดมีบทบาทต่อสังคมตามลำดับความสำคัญดังนี้

๕.๑ บทบาทในการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในสังคม

การสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในสังคมนับเป็นหัวใจสำคัญของการร้องเพลงบอกบุญจังหวัดตราด ซึ่งเป็นการช่วยรักษามาตรฐานทางสังคมอย่างหนึ่ง (Maintaining Conformity) เพราะในการร้องเพลงบอกบุญชาวบ้านจะนำรายได้ทั้งหมดถวายแด่วัดเพื่อบำรุงพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในบทร้อง

^{๑๖๖}William R. Bascom. “Four Functions of Folklore” The Study of Folklore . ed. By Alan Dundes. (New Jersey: Prentice – Hall, Inc. 1965.) p. 290.

^{๑๖๗} Ibid., p. 297.

ฉันมานั่งจ้องจ้องร้องขอทาน
ขอทานเอาไปเข้าวัดเข้าวา

ร้องขอกับคนชาวบ้าน ๆ
ทำบุญเดือนห้าเทศกาลสงกรานต์
(เพลงขอทาน)

ลูกมาร้องเพลงรำภา
จะนำเงินนี้เอาไปเข้า
ถึงทางวัดเขาติดขัด
คนละเล็กคนละน้อย
แม่ทำบุญกับลูกแล้ว
ศรัทธาเกิดแม่ใจ...เอ๋ย...บุญ

ลูกมิได้เอาไปใส่กระเป่า
เขาไว้ยังวัด..เอ๋ย...วา
สารวัตรเขาจะได้เอามาใช้สอย
ก็ตามแต่แม่จะศรัท..เอ๋ย...ธา
ลูกจะเอาไปเข้ายังวัดวา

(เพลงรำภาข้าวสาร)

สิบวันบั้นจบหัตถ์
ลูกจะมาเรียโรมันก็ยาก
จึงคิดขึ้นมาเอง

ลูกคิดถึงวัดเรื่องข้าวสาร
จะมามากปากก็ยังไม่เกรง
ก็ว่าเป็นเพลงพรรณนา

(เพลงขอทาน)

แจ้วแจ้วแว้วมาตามสายลม
วันนี้ปีใหม่วันสงกรานต์
ด้วยว่าที่วัดยังขัดข้อง
ศรัทธาเกิดแม่ใจ....เอ๋ย...บุญ

แม่อย่าขึ้นอย่าชมแม่คุณชา
พวกเราชาวบ้านขอเงินตรา
ขาดเงินขาดทองแม่คุณชา

(เพลงขอทาน)

- การสืบทอดพระสงฆ์

การสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในสังคมมีเหตุผลสำคัญคือ ทั้งวัดและบ้านต่างก็เป็นสถาบันทางสังคมที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ดังที่ อมรา พงศาพิชญ์ กล่าวว่า สังคมและวัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญของความเป็นมนุษย์ เป็นสองสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง สิ่งที่แยกสังคมหนึ่งว่าแตกต่างจากอีกสังคมหนึ่งก็คือวัฒนธรรมเดียวกัน ในขณะที่เดียวกันวัฒนธรรมก็เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมและจิตใจของมนุษย์ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ช่วยประสานผูกมัดคนไว้ในสังคมเดียวกัน เป็นสิ่งที่ช่วยทำให้โครงสร้างของสังคมดำรงอยู่ได้และเป็นการเสริมสร้างความผูกพันทางจิตใจของคน

หลายๆ คนไว้ด้วยกัน^{๑๑๑} ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าชาวบ้านต้องพึ่งพาอาศัยพระภิกษุสงฆ์เพื่อฟังพระธรรมเทศนาให้จิตใจสงบร่มเย็น และเป็นหนทางอันนำไปสู่สวรรค์ หรือพระนิพพาน ทั้งยังต้องอาศัยสถานที่ของวัดในการจัดกิจกรรมทางสังคม เช่น งานประเพณีต่างๆ และกิจกรรมส่วนบุคคล เช่น งานบวช งานศพ เป็นต้น นอกจากนี้ในอดีตวัดยังเป็นสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ของชุมชนอีกด้วย ในขณะที่เดียวกันวัดก็ต้องการความช่วยเหลือจากชาวบ้านเช่นกัน ทั้งในด้านอาหาร ด้านการสร้างศาสนสถาน ซึ่งก็ต้องอาศัยกำลังกาย และกำลังทรัพย์ของชาวบ้าน ดังปรากฏในบทร้อง

เชษฐเกิดแม่คุณลูกนำบุญมาส่ง	อย่าได้ไหลหลงเกิดนะหลวงพี่
บ้านจะต้องอาศัยวัดวัดต้องอาศัยบ้าน	จะต้องพึ่งพานกันอยู่เช่นนี้
ถ้าไม่ได้พวกเราคงซัด	สิ่งสารพัดก็ไม่มี

(เพลงขอทาน)

เอาไปถวายพระสงฆ์ผู้ทรงศีล	ท่านเป็นอาจณอยู่ครองไตร
ที่บ้านของฉันไม่สู้จะซัด	
แต่ที่วัดค่อนข้างจะอด	จะนั่งกันเสียหมดก็ไม่ได้
ถ้าไม่ได้พวกเราเป็นเจ้าของ	ใครจะมาปรองดองเอาใจใส่
ถ้าไม่ได้พวกเราคงไม่เบาใจ	จึงจะแลมาใส่...เฮ้ย...บุญ

(เพลงขอทาน)

เพลงบอกบุญจึงมีบทบาททั้งโดยตรงต่อพระสงฆ์คือ อุปถัมภ์พระสงฆ์ให้อยู่ในสถานภาพที่ไม่ขาดแคลน เพื่อจะได้คลายกังวลและตั้งใจศึกษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ต่อไปได้ และโดยอ้อมโดยการสร้างหรือปฏิสังขรณ์ศาสนสถานในวัด เพื่อให้พระสงฆ์มีความเป็นอยู่ที่ดี

การที่ชาวบ้านต้องเป็นหลักในการบอกบุญรับบริจาคทานด้วยตนเองนั้น เนื่องจากเป็นข้อบัญญัติในพระพุทธศาสนาที่ให้พระภิกษุสงฆ์ต้องดำรงชีพด้วยความสมณะ ห้ามออกเดินเรียไรชาวบ้าน เพราะไม่เหมาะสมและไม่สอดคล้องกับพุทธบัญญัติ ดังปรากฏในพระวินัยปิฎก วังสสูตร เล่มที่ ๒๑ ข้อ ๒๘ เรื่อง อริยวงศ์ ๔ ความว่า

^{๑๑๑} อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนาและชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยในแนวมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.) หน้า ๒๕.

๒๘] คูกรภิกษุทั้งหลาย อริยวงศ์ ๔ ประการนี้ นักปราชญ์สรรเสริญว่า เป็นเลิศ มีมานาน เป็นเชื้อสายแห่งพระอริยะ เป็นของเก่า ไม่กระจัดกระจาย ไม่เคยกระจัดกระจาย อันบัณฑิตย่อมไม่รังเกียจ จักไม่รังเกียจ วิญญูชนทั้งสมณะ และพราหมณ์ไม่เกลียด อริยวงศ์ ๔ ประการเป็นไฉน คือภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็นผู้สันโดษด้วยจิรตามมีตามได้ มีปรกติกกล่าวสรรเสริญคุณแห่งสันโดษ ด้วยจิรตามมีตามได้ ย่อมไม่ถึงการแสวงหาอันไม่สมควรเพราะจิรเป็นเหตุ เมื่อไม่ได้ก็ไม่ตกใจ ครั้นได้แล้วก็ไม่ยึดถือ ไม่หมกมุ่น ไม่ห่วงใย มีปรกติเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องรื้อออกใช้สอยอยู่ ไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น เพราะสันโดษ ด้วยจิรตามมีตามได้นั้น จริงอยู่ ภิกษุใดเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน ในการสันโดษด้วยจิรตามมีตามได้นั้น มีสัมปชัญญะ มีสติเฉพาะหน้า คูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้เรากล่าวว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์อันเป็นของเก่า ซึ่งนักปราชญ์สรรเสริญว่าเป็นเลิศ ฯ อีกประการหนึ่ง ภิกษุยอมเป็นผู้สันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ มีปรกติกกล่าวสรรเสริญคุณแห่งสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ ย่อมไม่ถึงการแสวงหาอันไม่สมควรเพราะบิณฑบาตเป็นเหตุ เมื่อไม่ได้ก็ไม่ตกใจ ครั้นได้แล้วก็ไม่ยึดถือ ไม่หมกมุ่น ไม่ห่วงใย มีปรกติเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องรื้อออก บริโภคอยู่ และยอมไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น เพราะความสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้นั้น จริงอยู่ ภิกษุใดเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน ในการสันโดษด้วย บิณฑบาตตามมีตามได้นั้น มีสัมปชัญญะ มีสติเฉพาะหน้า คูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้เรากล่าวว่า เป็นผู้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์อันเป็นของเก่า ซึ่งนักปราชญ์สรรเสริญว่าเป็นเลิศ ฯ อีกประการหนึ่ง ภิกษุยอมเป็นผู้สันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ มีปรกติกกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการสันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ ย่อมไม่ถึงการแสวงหาอันไม่สมควรเพราะเสนาสนะเป็นเหตุ เมื่อไม่ได้ก็ไม่ตกใจ ครั้นได้แล้วย่อมไม่ยึดถือ ไม่หมกมุ่น ไม่ห่วงใย มีปรกติเห็นโทษ มีปัญญา เครื่องรื้อออกบริโภคอยู่และยอมไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น เพราะความสันโดษด้วย เสนาสนะตามมีตามได้นั้น จริงอยู่ ภิกษุใดเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการสันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้นั้น มีสัมปชัญญะ มีสติเฉพาะหน้า

จากข้อห้ามที่ปรากฏในพระวินัยข้างต้น จึงทำให้ชาวบ้านต้องหมั่นตรวจตราดูแลว่าสิ่งใดที่วัดขาดแคลน เพื่อจะได้จัดหามาไว้ให้ครบถ้วน ดังในบทร้องเพลงขอทาน

แม่จะตำริให้ทานแบ่งปันสิ่งของ
จะได้บำบัดขจัดความยาก

เป็นเงินเป็นทองของจำเป็น
การเป็นพระท่านลำบากเราแลเห็น

ท่านจะไปเรียกร้องของจำเป็น
เชิญแม่ทำงานกับพระ
เชิญแม่เสียดสละเป็นทาน

มันมีกฎมีเกณฑ์เป็นกรอบการ
หวังความสำเร็จ เอ๊ย.... ใจ
(เพลงขอทาน)

ผู้ร้องได้ให้เหตุผลในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาไว้ว่า จะช่วยให้พระพุทธศาสนาค้ำรงอยู่ต่อไปได้ในสังคม และอยู่ได้ถึง ๕,๐๐๐ ปีตามความเชื่อของชาวพุทธ ดังบทร้องในเพลงบอกบุญจังหวัดตราด ดังนี้

ทำทานเกิดคุณบุญคุณเยี่ยมยอด
ศาสนาจะตั้งอยู่ได้

ทำบุญตลอดชั่วลูกหลาน
ก็ด้วยอาศัยเนื่องจากทาน
(เพลงขอทาน)

ศาสนาดั่งไว้ห้าพันโลกปี
ผลศีลผลทานเป็นฐานรอง

บารมีท่านสร้างผล
ประคับประคองสร้างกันมา
(เพลงขอทาน)

- การสืบทอดพระธรรม

บทบาทในการสืบทอดพระพุทธศาสนาของเพลงบอกบุญจังหวัดตราดมิได้มีเพียงขอรับบริจาคเงินเพื่อทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาเท่านั้น หากแต่ยังได้กระตุ้นเตือนเรื่องราวในพระพุทธศาสนาได้แก่ พุทธประวัติ และชาดก รวมทั้งหลักธรรมต่างๆ โดยสอดแทรกไว้ในบทเพลงอีกด้วย เช่น เรื่องทาน กรรม ไตรลักษณ์ ดังตัวอย่าง

พ่อแม่เอ๊ยอย่าพะวงว่ามันคงกันนาน แค่มเดียวเท่านั้นก็เปลี่ยนไป

จะเป็นลมออกหรือลมเข้า

แล้วหยุดสุดที่จะหมาย

นี่แหละมันขึ้นความตายทั้งสังขาร

อย่าว่าแต่หาบแต่คอนนอนยังจะกินกัน

เมื่อยังมีชีวิตอยู่ดูว่าสำคัญ

สร้างอารมณ์อย่างนี้อย่างนั้นไป

สร้างอุปาทานยึดมั่นว่าชาติ

ไม่รู้ว่าธาตุทั้งสี่ในสังขาร

เรามีเปลี่ยนแนวความคิด

ให้จิตเบิกบาน

บั้นปลายจะได้สุขสันต์ ด้วยผลทานบาร..... เอ๋ย... มี

บั้นปลายจะได้ เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ๊ย สุขสันต์

บั้นปลายจะได้สุขสันต์ ด้วยผลทานบาร..... เอ๋ย... มี

(เพลงขอทาน)

ท่านทั้งหลายอย่าได้เข้าใจผิด	เรามาพูดถึงเรื่องกายกับจิตแบ่งออกไป
กายของสัตว์มีเกิด	โดยชาติกำเนิดวัฏจักรใหญ่ใหญ่
อย่าเอาจิตไปกังวลสนใจ	มันหมุนเวียนเปลี่ยนไปเรื่องของมัน
เรามาทำให้ดีตรงที่สุขสันต์	จิตอันสร้างวิมานแห่งความหมาย
จะยับยั้งความตายคงเป็นไปไม่ได้	เดี๋ยวว่าทำบุญแล้วเสียดาย
ทำให้ดีแต่ยังมีโรคภัย	ก็ไอ้โรคทั้งหลายเกิดได้ทั้งนั้น
ถึงพระองค์ท่านปลงได้	พันภัยจิตอันตรธาน
แต่โรคในกายของท่านไซ้หมดไป	มีความคิดให้ตีบางที่โรคก็หาย
ด้วยจิตไม่ฝักใฝ่ในสังขารแต่ต้องปราบัดกันไว้บ้าง	เกิดถึงร่องครวญครางจิตไม่สบาย
ฉะนั้นมาทำบุญทำทานให้จิตสะอาด	บุญอาจสามารถเป็นอาหารทางใจ
ถ้าจิตเราดีมีภูมิต้านทาน	โรคอันยังไม่เกิดนั้นอาจจะถอยไป
ถึงยังงี้ก็ไอ้แกไอ้เจ็บไอ้ตาย	วัฏจักรของมัน
อย่าทำให้ทุกข์ร้อนผ่อนลดลง	เรามาปลดปลงเรื่องสังขาร
มีธาตุดินยี่สิบตั้งอยู่ไม่นาน	ไฟอีกสี่นั้นก็หายไป
รวมน้ำสิบสองทำให้โตใหญ่	ทั้งลมหกวกวนขึ้นลงได้
หมุนเวียนเปลี่ยนไปในสังขาร	เมื่อยังมีความรู้สึกอยู่
อุตสาหะทำบุญทานทาน	จะได้สุขสันต์สำราญ เอ๋ย ... ใจ
อุตสาหะทำ เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ๊ย บุญทานทาน	
อุตสาหะทำบุญทานทาน จะได้สุขสันต์สำราญ เอ๋ย ... ใจ	

(เพลงขอทาน)

นอกจากนี้การที่คนไทยส่วนใหญ่มีแนวความคิดว่าการขึ้นศักราชใหม่หรือขึ้นปีใหม่เป็นการเริ่มต้นชีวิตใหม่ ควรเริ่มต้นประกอบคุณความดี การกระตุ่นเตือนให้กระทำสิ่งที่ดี ตามหลักธรรมทางศาสนาเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนในวันสงกรานต์จึงยอมทำให้ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญในการปฏิบัติตนเป็นคนดีตามที่กล่าวถึงในบทร้อง ดังตัวอย่าง

สงกรานต์คือได้ผ่านพ้น	พวกเราทุกคนได้ผ่านพ้นไป
เราได้ใช้ความคิดบางครั้งก็ผิดบางครั้งก็ถูก	ทั้งทุกข์ทั้งสุขให้รอดพ้นผ่านไป
นับว่าที่ทำยังเป็นกรรมฝ่ายดี	ของท่านยังมีสเน่ห์สนุนเอาไว้
วันนี้เริ่มต้นทุกคนตั้งใจ	อันประเพณีคนไทยพ่อแม่ทำมา
เขาทำด้วยจิตไมตรีได้มีความสุข	ละเหตุเกิดทุกข์ชั่วร้ายนานา
เราทุกคนควรรักษา	จะได้นำพาให้สุขสำราญ
วันนี้ทำบุญเกื้อหนุนทางวัด	หลายสิ่งยังขาดทางวัดต้องการ

(เพลงว่าภาษาข้าวสาร)

ความศรัทธาและความเชื่อในพระพุทธศาสนาของชาวบ้านก็เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดบทบาทการสืบทอดพระพุทธศาสนาด้วยรวมถึงการสร้างสรรคเพลงบอกบุญ ชาวบ้านให้ความสำคัญกับวัดอย่างมากเพราะวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ชาวบ้านจึงใกล้ชิดกับวัดอย่างมาก อย่างไรก็ตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่ชาวบ้านนับถือนี้ มิได้เป็นการนับถือแบบพุทธปรัชญา แต่เป็นการนับถือพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ดังที่ฉลาดชาย รมิดานนท์ อธิบายลักษณะของพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้านไว้ว่า

.....พุทธศาสนาและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ยึดถือและปฏิบัติอยู่จริงในหมู่พุทธศาสนิกชนในสังคมไทยมีอยู่สองประเภท หรือสองระดับ ระดับแรก คือพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบปรัชญา (Orthodox Theravada Buddhism)ซึ่งเรามักจะพูดกันว่าเป็น “แก่น” ของพุทธศาสนา หรือบางท่านก็กล่าวว่าเป็นวิทยาศาสตร์ หรือไม่ขัดกับวิทยาศาสตร์ หรือเหนือกว่านั้นก็คือ เป็นสัจธรรม แต่อย่าลืมน่ายังมีพุทธศาสนาอีกระดับหรืออีกแบบหนึ่งที่มักห้วพันอยู่กับอิทธิปาฏิหาริย์ อำนาจเหนือธรรมชาติ เวทมนต์คาถา บาป-บุญ นรก-สวรรค์ ฯลฯ พุทธศาสนาแบบนี้มีความสำคัญตรงที่เป็นพุทธศาสนาที่ “ชาวบ้าน” คือคนไทยจำนวนมากเชื่อถือและปฏิบัติอยู่ และน่าเชื่อว่ามีมากกว่าแบบแรก พุทธศาสนาที่จัดว่าเป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้านได้นั้น ต้องมีลักษณะดังนี้ กล่าวคือ แง่คิดหรือการอบรมที่ให้แก่ศาสนิกชนจะเป็นเรื่อง

เกี่ยวกับทางโลก พุทธศาสนาแบบชาวบ้านเป็นการผสมผสาน
ระหว่างพุทธศาสนาลัทธิพราหมณ์และความเชื่อเรื่องผีสังเทวดาจน
เป็นระบบเดียวกัน ระบบความเชื่อเช่นนี้ดำรงอยู่ด้วยกันในลักษณะ
พึ่งพาอาศัยค้ำจุนซึ่งกันและกัน.....^{๙๙}

ผลจากความเชื่อเรื่องบุญ-บาป จากการนับถือพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้านจึง
เป็นกลไกให้เกิดการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในสังคม ดังจะเห็นได้จากความเชื่อของ
พ่อเพลงแม่เพลงส่วนใหญ่ที่เชื่อว่าการช่วยสืบทอดพระพุทธศาสนาเป็น “บุญใหญ่” ส่วนการ
เพิกเฉยต่อความขาดแคลนของวัดถือเป็น “บาปหนัก” และจะทำให้ตกนรก^{๑๐๐} ดังที่พ่อเพลงแม่
เพลงทุกคนมีความเชื่อว่าการร้องเพลงบอกบุญเป็นการสั่งสมบุญสำหรับชาติหน้า การอุทิศตัว
แต่พระพุทธศาสนาของพ่อเพลงแม่เพลงถือเป็นปฏิบัติบูชา มีอานิสงส์มากกว่าอามิสบูชา
ผู้วิจัยจึงสังเกตว่า บรรดาพ่อเพลงแม่เพลงที่ออกมาบอกบุญส่วนใหญ่มีอายุประมาณ ๖๕ - ๗๕
ปี สามารถเดินบอกบุญได้เป็นระยะทางถึง ๗ - ๘ กิโลเมตร แม้ว่าจะเหนื่อยก็ไม่ยอมหยุด แม่
เพลงกล่าวว่าทำด้วยแรงศรัทธา แม้ว่าจะตายในขณะที่เดินบอกบุญก็จะไม่เสียตายชีวิต เพราะถือ
ว่าได้ทำกุศลก่อนตายแล้ว^{๑๐๑}

การสืบทอดพระพุทธศาสนาด้วยประเพณีการร้องเพลงบอกบุญยังนับเป็นการ
สืบทอดศรัทธาและเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษที่ได้ประพฤติปฏิบัติมาแล้วในอดีตอีกด้วย เพราะ
บรรพบุรุษของชุมชนมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงตั้งเจตนารมณ์ที่จะสืบทอดพระพุทธศาสนา
ไว้ให้ดำรงอยู่ในสังคม เพื่อให้ลูกหลานของคนได้มีโอกาสในการรับรู้ และเรียนรู้หลักธรรมทาง
พระพุทธศาสนา การร้องเพลงบอกบุญจึงนับเป็นการสืบทอดศรัทธาและเจตนารมณ์ของบรรพ
บุรุษด้วย

๕.๒ บทบาทด้านการให้ความหวังเพื่อชดเชยสิ่งที่ขาดแคลนในสภาพปัจจุบัน

การให้ความหวังเพื่อชดเชยสิ่งที่ขาดแคลนในสภาพปัจจุบัน ตรงกับของบทบาท
ด้านการสร้างความบันเทิงให้คนในสังคม (Amusement) ในบทบาทที่ประการของคติชนของบาสค
อม เพราะในนิทาน หรือเพลงพื้นบ้าน ที่สร้างความบันเทิงจะช่วยตอบสนองความต้องการทางจิตใจ

^{๙๙} ฉลาดชาย รมิตานนท์. ผีเจ้านาย. (กรุงเทพฯ: พายัพ ออฟเซต พรินท์, ๒๕๒๗.)

หน้า ๓๓ - ๓๕.

^{๑๐๐} กิมโซ๊ะ ช่าสม อายุ ๗๒ ปี หมู่ ๖ ต.ท่าพริก อ. เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ วันที่ ๒๐ ตุลาคม
๒๕๔๓ .

^{๑๐๑} นางชนุน ทวีผล อายุ ๗๖ ปี ตลาดสดเทศบาลเมืองตราด สัมภาษณ์ วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๔๖

ตัวอย่างพรที่หวังประโยชน์ปัจจุบัน

ขอให้ร่ำรวยขอให้ทรัพย์สิน
ตั้งน้ำเรื่องรอง
จบหัวจบเกล้าโปรดนำมา

ไหลมาเทมา
ตั้งสองธำรา
ลูกรักจะพา เอ๋ย ไป

(เพลงขอทาน)

มีลูกหญิงขอให้สอนง่าย
ปวดหัวตัวร้อน

ถ้ามีลูกชายขอให้โอนอ่อน
แม่จ๋าอย่าได้มี

(เพลงขอทาน)

ถ้ามีบุตรหญิงขอให้ว่าง่าย
อยู่ดีกินดีกว่านี้หนา

ขอให้มีบุตรชายทั้งซ้ายขวา
ก็ลูกรักต้องลา...เอ๋ย...ไป

(เพลงขอทาน)

ให้มียุ้งข้าวอยู่ข้างเหนือ
ให้มีบุตรหญิงให้ว่าง่าย

ให้มียุ้งเกลืออยู่ข้างใต้
ให้มีบุตรชายเสียให้โอนอ่อน

(เพลงขอทาน)

ตัวอย่างพรที่หวังประโยชน์ภายหน้า

ยามจะให้จงตั้งจิต
เกิดชาติใดใครขออย่าได้ยากจน

อุทิศเพื่อเครื่องอามิสจิตศรัทธา
ขอมบุญกุศลแห่งตัวข้า

(เพลงขอทาน)

เช่นเมื่อสร้างกุศลไปข้างหน้า

เหมือนดังได้โคหาที่โตใหญ่

(เพลงขอทาน)

ถ้าเกิดชาติใดขอใจจำนง
เมื่อยามวางวายก็จะได้เป็นผล
ที่แน่นนัวร์รักษาดีทำทานจะสุขสันต์

อยู่ในพุทธองค์พระสัมมา
พาท่านไปยลเมืองวิมาน
จะเป็นชนได้ขึ้นวิมานสำราญ เอ๋ย ใจ

(เพลงขอทาน)

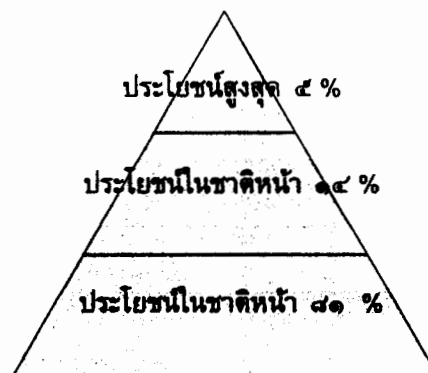
ตัวอย่างพรที่หวังประโยชน์สูงสุด

มีมากทำมากมีน้อยทำน้อย
ขอให้บุญนำส่งตรงนิพพาน

อย่าให้ลูกคอยอยู่นานนาน
จะได้สำราญ เอ๋ย ใจ

(เพลงขอทาน)

จากการศึกษา “บทให้พร” ที่ปรากฏในบทร้องเพลงบอกบุญจังหวัดตราด ๒๑ บท พบว่ามีการกล่าวถึงประโยชน์ในชาติปัจจุบัน ๑๗ บท ประโยชน์ในชาติหน้า ๓ บทและประโยชน์สูงสุดคือพระนิพพาน ๑ บท ดังเขียนเปรียบเทียบด้วยแผนภูมิเป็นร้อยละได้ดังนี้

จากแผนภูมิข้างต้นแสดงให้เห็นสัดส่วนความนิยมของบท “พร” ที่ปรากฏในบทร้องของเพลงบอกบุญจังหวัดตราด ที่มีความแตกต่างกันตามระยะเวลาที่คาดหวังให้พรสัมฤทธิ์ผล ผู้ร้องประพันธ์บทร้องให้พรได้ครอบคลุมกับแนวคิดเรื่องประโยชน์ทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยพบว่าบทร้องให้พรที่นิยมร้องมากและมีหลายสำนวน คือ บทที่กล่าวถึงประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ภายหน้า ซึ่งล้วนเป็นพรที่ยังวนเวียนอยู่ในโลกียสุข ในสังสารวัฏ ในขณะที่บทร้องให้พรที่กล่าวถึงพรที่เป็นประโยชน์สูงสุด คือ พระนิพพาน กลับเป็นบทที่ไม่นิยมร้องและมีเพียงสำนวนเดียว ซึ่งสะท้อนค่านิยมของคนในสังคมปัจจุบันที่ยังให้ความสำคัญกับความสุขในสังสารวัฏ มากกว่าที่จะมุ่งสู่พระนิพพาน

ความเชื่อเรื่องอานิสงส์นี้มีส่วนทำให้คนในชุมชนยอมรับในสภาพปัจจุบันและจินตนาการไปถึงความสุขในชาติภพหน้า ซึ่งจะทำให้สังคมสงบสุข บทบาทนี้จะช่วยให้คนในสังคมมีกำลังใจในการที่จะดำเนินชีวิตต่อไปและกระตุ้นเตือนให้ทำความดี เพื่อที่จะได้พบกับสิ่งที่ดีที่ตนคาดหวังกำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต

๕.๓ บทบาทด้านการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชุมชน

บทบาทด้านการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชุมชน (Maintaining Conformity) แสดงออกด้วยการจัดแบ่งหน้าที่ในการบอกบุญของชาวบ้าน ทุกคนในชุมชนต่างมีส่วนร่วมและเป็นส่วนหนึ่งของการบอกบุญเพื่อสังสมบุญร่วมกันและทำนุบำรุงวัดในชุมชนของตนให้ยิ่งใหญ่และสวยงามกว่าวัดอื่นๆ ในบริเวณนั้น เพราะถือว่าความยิ่งใหญ่และความสวยงามของวัดเป็นหน้าเป็นตาและความภาคภูมิใจของคนในชุมชนด้วย ผู้วิจัยพบว่าในการบริจาคทานของชาวบ้านนั้น หากเป็นชาวบ้านต่างถิ่นมาบอกบุญโดยมากชาวบ้านจะบริจาคไม่มาก คือประมาณ ๒๐ - ๕๐ บาท แต่หากเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกัน จะบริจาคตั้งแต่ ๑๐๐ - ๕๐๐ บาท ขึ้นไป ทั้งนี้เพื่อแสดงความศรัทธาต่อวัดของตน

ในการออกบอกบุญแต่ละครั้งมักจะมีผู้นำกลุ่มเรียกว่า “ไต้ไฟ” หรือผู้จัดการ คณะเป็นแกนนำในการจัดตั้งคณะเพลง เช่น คณะเพลงขอทานวัดท่าพริก ไต้แก่ นางขุน ทวีผล และนางกิมโซะ ข่าสม คณะเพลงขอทานวัดสุวรรณภักดี ไต้แก่ นางออน สุขัง และนางสวิง วงศ์ทอง คณะเพลงรำภาขาวสารวัดคลองซุด ไต้แก่นายอุทัย เจริญพีช คณะเพลงเดินบาศกรขาวสาร ไต้แก่นายบรรทม และนางวิมล เพชรรัตที เป็นต้น การแบ่งหน้าที่ที่บอกบุญของชาวบ้านนั้น กระทำโดยการแบ่งกลุ่มคนตามความถนัดและความสนใจ ชาวบ้านที่มีความสามารถด้านการร้องก็จะเป็นต้นเสียงหรือเป็นพ่อเพลงแม่เพลงในการร้องเพลงบอกบุญ ชาวบ้านที่มีความสามารถทางดนตรีก็เล่นเครื่องดนตรีให้จังหวะแก่คณะเพลง คนทั้งสองกลุ่มนี้จะรวมเข้าเป็นคณะเพลง จึงเป็นกุศโลบายในการสร้างความเท่าเทียมกันด้วย เพราะไม่ว่าคนจนหรือรวยก็กลับมามีสถานภาพเท่าเทียมกันในชั่วเวลาขณะหนึ่ง โดยมีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาเป็นที่ตั้งร่วมกัน และมีบทเพลงกับดนตรีเป็นสิ่งเชื่อมเป็นสายสัมพันธ์ ช่วยทำให้ชาวบ้านมีความสามัคคีได้ ส่วนชาวบ้านที่ไม่มีความถนัดทั้งในด้านการร้องและทางดนตรีมักจะช่วยเหลือในฐานะของการเป็นผู้บริจาคแทน รวมทั้งจัดเลี้ยงอาหารและเครื่องดื่มแก่คณะเพลงในตลอดระยะทางที่คณะเพลงเดินทางไป ทั้งนี้โดยมิได้ปิดกันเชื้อชาติ ศาสนา ดังจะเห็นได้จากบทร้องของเพลงขอทานบทหนึ่งที่ว่า

“ให้ปวงสัตว์โลกวิปโยคให้ร่มเย็น อย่ามีกรรมมีเวรรักษากายรักษาใจ

แต่ท่านไม่บังคับใครจะนับถืออะไร เพียงแต่บอกทางให้ไม่ว่ากัน

แต่สิ่งที่ดีเราควรมีสติดำรงแต่ชอบ เราควรมีไข่มิชอบระบอบการ

ที่แน่นแน่วรักษาศิลทำทานจะสุขสันต์ จะเป็นชนได้ขึ้นวิมานสำราญ เอ๋ย .. ใจ”

(เพลงขอทาน)

จากการแบ่งหน้าที่ของชาวบ้านในข้างต้นจะเห็นได้ว่าทุกคนต่างมีหน้าที่และมีส่วนร่วมในการบอกบุญครั้งนี้จึงทำให้ชาวบ้านเกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ดังปรากฏในบทร้องว่า

คืนนี้พวกผมที่ยินดี	ร่วมสามัคคีร่วมกันมา
บ้านนี้แล้วก็ไปบ้านหน้า	บอกบุญทั่วกันทุกเคหา
มิได้ล่าเหยียงเบี่ยงบิด	ถือสุจริตร่วมกันมา
ได้บ้านนี้แล้วได้บ้านนั้น	ประสบกันนานา
มิได้เลือกที่รักมักที่ชัง	ด้วยตั้งใจเป็นกลางพวกผมมา

(เพลงขอทาน)

ในการร้องเพลงบอกบุญนั้นดังที่กล่าวไปในบทที่ ๓ เรื่องธรรมเนียมการตามไปสมทบกับคณะเพลงแล้วว่า เมื่อคณะเพลงเดินร้องไปสักระยะหนึ่งชาวบ้านที่คณะเพลงไปบอกบุญก็มักจะติดตามมากับคณะเพลงเพื่อร่วมร้องเพลงบอกบุญด้วย ธรรมเนียมปฏิบัตินี้แสดงให้เห็นถึงความ เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี เพราะการที่คณะเพลงเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้ามาอยู่ในกลุ่มคณะผู้ร้องได้ ย่อมแสดงให้เห็นว่ามีความเป็นกลุ่มเดียวกัน สถานภาพสามารถเลื่อนไหลจากการเป็น “ผู้ฟัง” มาเป็น “ผู้ร้อง” โดยไม่มีข้อห้าม

นอกจากนี้เมื่อคณะเพลงบอกบุญจังหวัดตราดเข้าไปบอกบุญนอกหมู่บ้าน และหมู่บ้านที่ไปนั้นมีชาวบ้านที่เคยอยู่หมู่บ้านเดียวกับคณะเพลงไปอาศัยอยู่ ชาวบ้านผู้นั้นก็จะทักทายและต้อนรับคณะเพลงเป็นอย่างดี โดยอาจจะอำนวยความสะดวกเช่น จัดหาอาหารมารับรอง หรือ แนะนำบ้านต่อๆ ไป หรือเตือนว่าบ้านไหนมีสุนัขดุ ในบางครั้งชาวบ้านนั้นอาจถึงกับร่วมบอกบุญไปกับคณะเพลงบอกบุญจังหวัดตราดด้วยก็มี ซึ่งเป็นเสมือนเครือข่ายของชุมชนที่ต้องการจะช่วยบ้านเกิด แสดงให้เห็นถึงความสำนึกร่วมทางวัฒนธรรมเดียวกันที่มีเพลงบอกบุญจังหวัดตราดเป็นสื่อกลาง

๕.๔ บทบาทด้านการเป็นสื่อพื้นบ้าน

ในยุคก่อนที่จะมีวิทยุโทรทัศน์ เพลงพื้นบ้านได้ทำหน้าที่เป็นสื่อมวลชนกระจายข่าวสารในสังคม เพลงบอก (ภาคใต้) เพลงตรุษ (สุรินทร์) ทำหน้าที่บอกให้รู้ว่าถึงเทศกาล

ปีใหม่แล้ว เชิญชวนชาวบ้านเตรียมตัว เตรียมจิตใจต้อนรับปีใหม่ที่จะมาถึง^{๕๓} เช่นเดียวกับ เพลงบอกบุญจังหวัดตราดที่จัดได้ว่าเป็นสื่อพื้นบ้านประเภทหนึ่ง และทำหน้าที่ในการประกาศ วันสงกรานต์เช่นเดียวกัน

"แจ้วแจ้วแจ้วมาตามสายนอก แม่อย่าอึดอย่าอดแม่คุณชา
วันนี้ปีใหม่วันสงกรานต์ พวกเราชาวบ้านขอเงินตรา "

(เพลงขอทาน)

หากแต่พันธกิจที่สำคัญไปกว่านั้นคือการเป็นสื่อกลางระหว่างวัดกับชาวบ้าน โดยคณะเพลงบอกบุญจะแจ้งความขาดแคลนและความต้องการของวัดแก่ชาวบ้าน เพราะคณะ เพลงบอกบุญจังหวัดตราดเป็นเสมือนสายสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับวัด เมื่อวัดขาดแคลนสิ่งใด ต้องการสิ่งใด ก็จะอาศัยพ่อเพลงแม่เพลงบอกบุญจังหวัดตราดขับร้องบรรยายสภาพความขาด แคลนของวัดเพื่อแจ้งให้ชาวบ้านทราบ และร่วมบริจาคทาน โดยฝากไปกับคณะเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด ดังนั้นการเป็นสื่อพื้นบ้านของเพลงบอกบุญจึงเป็นกลไกที่ช่วยสืบทอด พระพุทธศาสนา อันเป็นการรักษามาตรฐานทางสังคม (Maintaining Conformity) ด้วย ทั้งนี้ เพราะเนื่องจากข้อจำกัดทางพระวินัย พระสงฆ์จึงไม่สามารถจะบอกบุญกับชาวบ้านโดยตรงได้

"แม่จะดำริให้ทานแบ่งปันสิ่งของ เป็นเงินเป็นทองของจำเป็น
จะได้บำบัดขจัดความยาก การเป็นพระท่านลำบากเราแลเห็น
ท่านจะไปเรียกร่องของจำเป็น มันมีกฎมีเกณฑ์เป็นกรอบการ "

(เพลงขอทาน)

แต่อย่างไรก็ดีก่อนออกไปบอกบุญ คณะเพลงก็จะปรึกษาเจ้าอาวาสวัดหรือ มัคคานายกวัดว่า ในปีนี้ต้องการนำรายได้ไปใช้ในกิจการใดของวัด เพื่อที่นำไปชี้แจงแก่ผู้ให้ทาน ได้เช่น ในปีนี้ต้องการรายได้สำหรับสร้างโบสถ์ ปีหน้าต้องการรายได้สำหรับสร้างศาลาการ เปรียญ ปีต่อไปต้องการรายได้สำหรับสร้างฌาปนสถาน เป็นต้น ซึ่งศาสนสถานเหล่านี้มักใช้ เวลาสร้างล้วนแล้วแต่ไม่น้อยกว่า ๑ ปี ดังนั้นในการสร้างศาสนสถาน ๑ หลัง อาจจะเป็นประเด็น สำหรับใช้บอกบุญได้หลายปี เพราะต้องใช้กำลังทรัพย์เป็นจำนวนมากในการก่อสร้าง ดัง ตัวอย่างบทร้องเพลงขอทานวัดท่าพรึกที่ต้องการนำรายได้ไปใช้สำหรับการสร้างศาลาการ เปรียญ

^{๕๓} สุกัญญา สุจฉายา . เพลงพื้นบ้านศึกษา, (กรุงเทพฯ: ศูนย์คดีชนวิทยาร่วมกับโครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.) หน้า ๘๔.

แจ้วแจ้วแจ้วมาตามสายลม แม่อย่าขี้นอย่าขมแม่คุณเขา
 ด้วยว่าที่วัดยังขัดข้อง ขาดเงินขาดทองแม่คุณเขา
 คราวนี้คงมีหวัง นำเงินไปสร้างว่าศาลา
 ศรัทธาเกิดแม่ใจเอ๋ยบุญ

(เพลงขอทาน)

คณะเพลงบอกบุญมักสื่อสารถึงเรื่องราวความขาดแคลนของวัดและระบุถึงสิ่งที่ต้องการ ในอดีตคณะเพลงมักแจ้งแก่ชาวบ้านว่าทางวัดต้องการข้าวสาร อาหารแห้ง ผลไม้ต่าง ๆ โดยเฉพาะข้าวสารนั้นจะเป็นสิ่งที่ต้องการมากที่สุด เพราะเนื่องจากทางวัดต้องเตรียมการสำหรับเลี้ยงคนในงานเทศน์มหาชาติในช่วงปลายเดือน ๕ ต่อเดือน ๖ คือต่อจากเทศกาลสงกรานต์ ดังนั้นข้าวสารจึงเป็นสิ่งที่นิยมบริจาคกันมากที่สุด นอกเหนือจากข้าวสารแล้ว "น้ำตาล" เป็นของที่หายากอย่างหนึ่งในสมัยนั้น คณะเพลงก็มักระบุลงไปเพลงเพื่อขอรับบริจาคด้วย ดังตัวอย่าง

" น้ำอ้อยน้ำตาลข้าวสารพักแพง ของสดของแห้งลูกก็ไม่ว่า
 ของสดสดนะมันหมดเร็วหน่อย น้ำตาลน้ำอ้อยอยู่ได้ช้า "

(เพลงขอทาน)

การร้องขอรับบริจาคทานของคณะเพลงในระยะหลังมักจะระบุว่าวัดขาดเงินทองมากกว่าที่จะระบุขอข้าวสารดังเช่นในอดีต แต่ก็ตรงกับความต้องการของวัดที่ปัจจุบันนี้ทางวัดก็ต้องการเงินมากกว่าข้าวสารอาหารแห้งเช่นกัน ทั้งนี้เพราะสามารถนำไปใช้จ่ายได้ตามที่วัดต้องการ หรือจะเก็บไว้เป็นกำลังทรัพย์ในการสร้างศาสนสถานของวัดต่อไปก็ได้

" แต่การขอทานนั้นมีประโยชน์ สร้างวัดสร้างโบสถ์ที่อาศัย
 ไทยทานส่วนรวมร่วมกันเป็นก้อน สร้างของถาวรไว้ทั่วไป
 วัดวาอารามคร่ำคร่า แม้เมื่อได้เงินมาก็สร้างใหม่
 ที่ไหนมุงจากก็ปลดเปลื้อง เปลี่ยนเป็นกระเบื้องให้ลูกใส
 จะได้เจริญเงินเรามี เชิญร่วมสามัคคีกันเกิดนาย
 จะจัดให้เด่นเห็นทันตา สำหรับเมื่อคนจะมาและคนจะไป
 จะได้ชื่นนัยน์ตาศรัทธาเกิดนาย ผลบุญจะได้ เอ๋ย..... ดี"

(เพลงขอทาน)

๕.๕ บทบาทด้านการให้ความบันเทิง

เพลงบอกบุญของชาวจังหวัดตราดนับเป็นมหรสพสำคัญที่สร้างความบันเทิง (Amusement) ให้แก่คนในสังคมอย่างหนึ่ง สำหรับสร้างความรื่นเริงใจในช่วงเวลาอันเป็นมงคล คือวันสงกรานต์ ทั้งนี้ชาวบ้านหาได้สนใจว่าเป็นเพลงของพวกกวีพุกที่ไร้เกียรติ ในทางตรงกันข้าม ชาวบ้านกลับมองว่า คณะเพลงบอกบุญจังหวัดตราดนั้นนอกจากจะเป็นเครื่องมือสร้างความบันเทิงใจให้ถึงที่แล้ว ยังเป็นเสมือนสะพานที่ทอดไปยังสวรรค์ เพราะเมื่อทำบุญกับคณะเพลงบอกบุญจังหวัดตราดแล้วย่อมไปเกิดบนสวรรค์

เพลงบอกบุญจังหวัดตราดโดยเฉพาะเพลงขอทานเป็นเพลงที่สนุกสนาน จังหวะและคำพาให้เร้าใจรื่นเริงไปตามเพลง ซึ่งทำให้ทั้งผู้ฟังและผู้ร้องผ่อนคลายอารมณ์ไปในตัวด้วย ทั้งนี้เพราะเพลงขอทานนี้มีจังหวะกระชั้นอย่างเพลงชั้นเดียว คือเดินจังหวะฉิ่งฉับ – ฉิ่ง ฉับตลอดไป เทียบเท่ากับจังหวะเพลงอีแซวได้ การร้องจึงฟังดูรวดเร็วไม่ยืดเยื้อ ดังนั้นเมื่อได้ฟังก็จะมีความรู้สึกสนุกสนาน ทั้งยังเปิดโอกาสให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมด้วย เช่น การปรบมือให้จังหวะ การเข้าไปร่วมรำร่า หรืออาจเป็นผู้ร้องเองในบางโอกาส รวมทั้งยังสามารถเลือกเพลงได้ การเปิดโอกาสเช่นนี้จึงทำให้ทั้งผู้ร้องและผู้ฟังเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินผ่อนคลายอารมณ์เครียดในชีวิตประจำวันได้ด้วย ส่วนเพลงร่ำภาขาวสารนั้นแม้ว่าจะเป็นทำนองที่ซ้ำแต่ก็เป็นที่นิยมในชุมชนดังที่กล่าวแล้วในบทที่ ๔ เรื่องปัจจัยที่ส่งเสริมการโน้มน้าวใจ

บทร้องของเพลงบอกบุญก็มีการใช้ถ้อยคำสำนวนภาษาที่เรียบง่าย กระชับ และใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบที่ใกล้ตัว ตลอดจนการใช้ศิลปะทางภาษาด้วยสำนวนโวหารต่างๆ ชวนให้เกิดความเพลิดเพลินและประทับใจ ตัวอย่างเช่นการบรรยายบรรยากาศตอนที่พระเวสสันดร ปรึกษาสองกุมาร

พฤกษชาติก็อ่อนเอน
ห้วยธารละหานหิน
เป็นระลอกกระฉอกฉาน
เทวบนสวรรค์
บ้างก็ไปรยบุปผามาลัย
ก็พอใจพระองค์

เขาพระสุเมรุก็หวั่นไหว
กระแสน้ำทั้งห้วยใหญ่
ทุกตอนแม่น้ำไหล
ต่างก็พากันอำนวยชัย
ผ่านภพทองท่านทุกวิมาน
ก็ทำได้ ...เอ๋ย ..ดี"

(เพลงขอทาน)

หรือตอนที่กล่าวถึงการทดแทนพระคุณบิดามารดาว่าทดแทนอย่างไรก็ไม่หมด

พระท่านว่าน้ำมหาสมุทรเอามาเป็นหมึก	เอามาจารึกบรรยายพระคุณของท่าน
เอาแผ่นดินเป็นกระดาษ	เอาเขียนवादอักษรตัวสำคัญ
ว่าคำคุณโยเขียนใส่ลงทั่ว	อันพระคุณทูนหัวใส่ทั่วแผ่นดินนั้น
ไม่พอจะใส่มากมายเหลือประมาณ	เว้นแต่ลูกหลานไม่รู้คิดได้

(เพลงรำภาขาวสาร)

การแทรกชีวิตสมัยใหม่ก็สร้างความบันเทิงได้เช่นกัน เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่า เพลงบอกบุญเป็นของเก่า จึงมักบันทึกเรื่องราวที่เกิดขึ้นในขณะนั้น แต่หากนำบทร้องของเก่ามา ร้องในปัจจุบันจะกลายเป็นเรื่องล้าสมัย ดังนั้นการที่พ่อเพลงแม่เพลงสอดแทรกชีวิตสมัยใหม่เข้าไปในบทร้องจะทำให้เกิดความรู้สึกแปลกใหม่และสร้างความบันเทิงใจให้เกิดขึ้นได้ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่แทรกสินค้าที่เกิดขึ้นใหม่ (ในยุคร่วมสมัยกับผู้ร้อง) ที่ปรากฏในบทร้อง อาทิ บุหรี ยี่ห้อ “เกล็ดทอง” ซึ่งเข้ามาแทนที่ยาสูป หรือ สบู่ยี่ห้อ “ลักซ์” ที่เป็นสินค้าใหม่ในขณะนั้น

ไม่ขีดสักกล่องเกล็ดทองสักกล่อง	สบู่ลักซ์ซักเสื้อผ้า
ผมรับทั้งหมดปรากฏที่มี	น้ำปลากะปิเหล้าและยา

(เพลงขอทาน)

เพลงบอกบุญยังมีการสอดแทรกอารมณ์ขันในบางบทร้องซึ่งนอกจากจะทำให้ ทำให้ผู้ฟังเกิดความเพลิดเพลินแล้วยังสร้างรอยยิ้มและเสียงหัวเราะแก่ผู้ฟังได้ด้วย ดังตัวอย่าง บทร้องที่ผู้ร้องพยายามเกี้ยวให้ผู้ฟังบริจาคตานกับคนที่ผู้ร้องกล่าวถึงการทำทานว่าทำทานเพียงเล็กน้อยก็ไม่ใช่ไรถือเป็นการค่อยๆ สะสมบุญไป แต่ในตอนท้ายกลับพลิกความ คาดหมายด้วยการกล่าวว่าทำเล็กน้อยแค่ “ร้อยสองร้อย” ก็พอ ซึ่งเงินจำนวนนี้ในหมู่บ้าน ถือว่าเป็นเงินจำนวนค่อนข้างมาก ดังนั้นสิ่งที่กล่าวในตอนต้นกับตอนท้ายจึงเกิดจากความไม่ เข้ากัน (incongruity) และทำให้เกิดความบันเทิงได้

นานนานทำที่ปีทำหน	นึกว่าสร้างกุศลเกิดแม่คุณชา
ทำนิดทำน้อยค่อยค่อยทำ	กุศลจะนำไปวันหน้า

ทำนิตทำน้อยค่อยค่อยทำ

กุตลจะนำไปวันหน้า

ทำนิตทำน้อย สักร้อยสองร้อย

จะไม่คิดมากพวกฉันจะได้จาก. ไป

(เพลงขอทาน)

นอกจากนี้การใช้ไหวพริบปฏิภาณของผู้ร้องยังช่วยสร้างความบันเทิงให้แก่ผู้ฟังได้ด้วย ทำให้ผู้ฟังเกิดความพอใจและประทับใจ ตัวอย่างเช่นขณะที่ชาวบ้านให้แม่เพลงตีมน้ำ ชาวบ้านก็กล่าวว่าอย่าตีมมาก เพราะอาจจะทำให้ปวดบัสสาวะกลางทางได้ แม่เพลงจึงร้องโต้ไปว่า

“กินน้ำมากไม่กลัวปวดเยี่ยว ก็แค่เสียบาทเดียวเท่านั้น”^{๕๕}

บุคลิกภาพผู้ร้องก็มีส่วนในการสร้างความบันเทิงเช่นกัน ดังตัวอย่างเช่น ในเทศกาลสงกรานต์ ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ คณะเพลงขอทานวัดท่าพริกได้เดินทางไปร้องเพลงบอกบุญในตัวเมืองจังหวัดตราด ขณะกำลังเรียไร้ได้พบวัยรุ่นกลุ่มหนึ่งกำลังสาธิตน้ำเล่นกัน เมื่อเห็นคณะเพลงบอกบุญ จึงกล่าวว่าจะขอให้ร้องเพลงให้ฟัง โดยได้ขอให้ร้อง “เพลงจ๊ะจิงจา” ซึ่งเป็นเพลงประกอบการ์ตูนเรื่อง สดุดาคร เป็นเพลงสำหรับเด็ก ปรากฏว่าแม่เพลงชุน ทวีผล อายุ ๗๒ ปี ร้องและเดินเพลงจ๊ะจิงจานั้นอย่างสนุกสนาน ทำให้มีผู้มาร่วมร้องและเดินกับแม่เพลงเป็นจำนวนมาก สร้างความบันเทิงและความประทับใจแก่ผู้อยู่ในเหตุการณ์ได้ไม่น้อย ทั้งนี้เพราะการที่ผู้ร้องมีอายุถึง ๗๒ ปี แต่ร้องและเดินเพลงสำหรับเด็กซึ่งต้องเลียนแบบท่าทางของเด็ก ทำให้เกิดความไม่เข้ากันซึ่งสร้างอารมณ์ขันได้

สรุปว่าเพลงบอกบุญมีบทบาทต่อสังคมจังหวัดตราดอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทในด้านการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในสังคม บทบาทดังกล่าวทำให้เกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันตามมา เพราะทำให้ชาวบ้านแบ่งงานและร่วมกันทำงานด้วยความสามัคคี นอกจากนี้เพลงบอกบุญยังมีบทบาทในด้านการให้ความหวังและชดเชยความขาดแคลนในสภาพปัจจุบัน ส่วนบทบาทด้านการเป็นสื่อพื้นบ้านนั้นชาวบ้านได้ใช้เพลงบอกบุญในการประกาศวันสงกรานต์และเป็นสื่อกลางในการแจ้งความขาดแคลนของวัดแก่ชุมชน และสุดท้าย

^{๕๕} คำห้องน้ำสาธารณะ ที่ตลาดสดเทศบาลเมืองตราด

เพลงบอกบุญยังเป็นเครื่องมือในการสร้างความบันเทิงแก่ชุมชนในวันสงกรานต์ด้วยวรรณศิลป์
ท่วงทำนองและดนตรีที่คนในชุมชนชื่นชอบ การแทรกอารมณ์ขัน รวมทั้งการเปิดโอกาสให้ผู้ฟัง
ได้มีส่วนร่วมในการร้องกับคณะเพลง สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าเพลงบอกบุญเป็นส่วนหนึ่งของ
วัฒนธรรมในชุมชนและมีอิทธิพลต่อสถาบันทางสังคม จึงทำให้เพลงบอกบุญยังคงดำรงอยู่ใน
สังคม

บทที่ ๖

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง เพลงบอกบุญจังหวัดตราด: กลวิธีโน้มน้าวใจและบทบาทต่อสังคมนี้ ผู้วิจัยศึกษารวบรวมข้อมูลจากการเก็บข้อมูลภาคสนามที่จังหวัดตราด เป็นเวลา ๒ ปี มีผู้ร้องทั้งหมด ๒๕ คน เป็นชาย ๗ คน เป็นหญิง ๑๘ คน ได้บทร้องมาทั้งสิ้น ๑๔๐ บท แบ่งเป็นเพลงขอทาน ๑๑๕ บท เพลงรำภาข้าวสาร ๑๕ บท และเพลงเดินบาตรข้าวสาร ๑๐ บท การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีคิดค้นวิทยา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและรวบรวมเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด วิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาเพื่อโน้มน้าวใจ ตลอดจนวิเคราะห์บทบาทของเพลงบอกบุญที่มีต่อสังคมจังหวัดตราด

เพลงบอกบุญ จังหวัดตราด มีที่มาจากประเพณีรำภาข้าวในช่วงครุชไทย (เดือน ๕) ต่อมาใช้ร้องในเทศกาลสงกรานต์ ปัจจุบันเพลงบอกบุญแบ่งได้เป็น ๓ ชนิด คือ เพลงรำภาข้าวสาร พบที่ ตำบลห้วยแร่ และ ตำบลท่าประดู่ อำเภอเมือง เพลงขอทาน พบที่ตำบลท่าพริก ตำบลเนินทราย ตำบลท่ากุ่ม อำเภอเมือง และเพลงเดินบาตรข้าวสาร พบที่ตำบลท่าโสม อำเภอเมือง จังหวัดตราด

องค์ประกอบในการร้องเพลงบอกบุญประกอบด้วย คณะผู้ร้อง ผู้ฟัง เครื่องดนตรี การแต่งกาย สถานที่ โอกาส และบทเพลง บทเพลงเป็นองค์ประกอบสำคัญของเพลงบอกบุญ เป็นบทที่ใช้ท่องจำสืบต่อกันมา สามารถแบ่งด้วบทตามเนื้อหาได้ ๓ ประเภท คือ เพลงบอกบุญประเภทเรียไร ได้แก่ เพลงที่มีเนื้อหาเชิญชวนให้บริจาคทาน โดยกล่าวถึงสาเหตุที่ควรมาบอกบุญ การอ้างขาดกหรืออานิสงส์ต่างๆ เพื่อโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังบริจาคทาน เพลงบอกบุญประเภทเพลงเรื่อง ได้แก่ เพลงที่เล่านิทานเป็นเรื่อง และเพลงบอกบุญประเภทเบ็ดเตล็ด ได้แก่ เพลงที่ไม่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเพลงบอกบุญและไม่ได้เล่านิทานแต่ใช้นำมาร้องบอกบุญ นอกจากนี้ยังพบว่าการสอดแทรกความรู้และความเชื่อของผู้ร้องซึ่งส่วนใหญ่เป็นความรู้ทางพระพุทธศาสนาไว้ด้วย

กลวิธีการใช้ภาษาเพื่อโน้มน้าวใจในเพลงบอกบุญ แบ่งได้เป็น กลวิธีทางภาษา และกลวิธีทางเนื้อหา กลวิธีทางภาษาประกอบด้วย การใช้คำสรรพนามเพื่อแสดงความอ่อนน้อมต่อมคนและแสดงความเป็นหมู่คณะเดียวกัน และการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบเพื่อแสดงความขาดแคลนและสนับสนุนการให้ทาน ส่วนกลวิธีทางเนื้อหาประกอบด้วย การยกตัวอย่าง การทำทานและผลของทานของบุคคลสำคัญทางศาสนา การพรรณนารายละเอียดความขาดแคลน การอ้างหลักธรรม การแทรกอารมณ์ขัน การอ้างถึงอานิสงส์ และการเสนอสารต่างๆ เพื่อ

เน้นย้ำความสำคัญ ทั้งนี้ผู้ร้องยังอาศัยปัจจัยต่างๆ ที่ส่งเสริมให้การโน้มน้าวใจสัมฤทธิ์ผลด้วย ทั้งปัจจัยด้านผู้ร้อง ได้แก่ การมีไหวพริบปฏิภาณ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี การมีความชำนาญ และการมีประสบการณ์ในการร้อง รวมทั้งการแต่งกายของผู้ร้อง ปัจจัยด้านผู้ฟัง ได้แก่ การมีความเชื่อ ค่านิยม รสนิยม และธรรมเนียมปฏิบัติร่วมกับผู้ร้อง ส่วนปัจจัยด้านโอกาส ได้แก่ การใช้ช่วงเวลาปีใหม่ที่ถือว่าเป็นมงคล การใช้ช่วงเวลาที่ว่างจากงานและคนมาชุมนุมกันมาก ปัจจัยเหล่านี้ช่วยเสริมกลวิธีการใช้ภาษาของเพลงบอกรบุญให้เกิดสัมฤทธิ์ผลได้ง่ายขึ้น

ประเด็นการร้องเพลงบอกรบุญมีบทบาทในสังคมจังหวัดตราดอย่างยิ่ง ผู้วิจัยพบว่าบทบาทสำคัญของเพลงบอกรบุญ คือบทบาทด้านการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในสังคม ทั้งในด้านการสืบทอดพระสงฆ์ ด้วยการมอบรายได้ทั้งหมดให้แก่วัดเพื่ออุปถัมภ์พระสงฆ์และปฏิสังขรณ์วัด และด้านการสืบทอดพระธรรมด้วยการสอดแทรกเรื่องราวในพระพุทธศาสนา รวมทั้งหลักธรรมต่างๆ ไว้ในบทเพลง เพื่อกระตุ้นเตือนให้ชาวบ้านประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้เพลงบอกรบุญยังมีบทบาทด้านการให้ความหวังเพื่อชดเชยสิ่งที่ขาดแคลนในสภาพปัจจุบัน ซึ่งมักปรากฏในบทโน้มน้าวใจและบทให้พร ด้วยการอ้างอานิสงส์หรือการอวยพร มีบทบาทด้านการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชุมชน ดังเห็นได้จากการแบ่งหน้าที่ในการบอกรบุญของชาวบ้านที่ทุกคนในชุมชนต่างมีส่วนร่วมและเป็นส่วนหนึ่งของการบอกรบุญ เพลงบอกรบุญยังทำหน้าที่เป็นสื่อพื้นบ้านเพื่อประกาศวันสงกรานต์และแจ้งความขาดแคลนของวัดให้ชาวบ้านทราบ เพื่อเป็นสื่อกลางนำเงินบริจาคไปมอบแก่วัดอีกทอดหนึ่ง และบทบาทสุดท้ายคือบทบาทด้านการให้ความบันเทิงแก่สังคม ด้วยโวหารทางภาษา จังหวะ ทำนอง และดนตรีที่ไพเราะ รวมทั้งยังเปิดโอกาสให้ผู้ร้องเข้ามาสมทบร่วมกับคณะเพลงได้ บทบาทเหล่านี้จึงทำให้เพลงบอกรบุญยังคงดำรงอยู่ในสังคมได้ตราบจนปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

๑. งานวิจัยนี้เป็นการวิเคราะห์เฉพาะเพลงบอกรบุญจังหวัดตราดอย่างเจาะลึก ผู้สนใจสามารถเปรียบเทียบบทร้องเพลงบอกรบุญจังหวัดตราด โดยเฉพาะเพลงขอทาน ร่วมกับเพลงขอทานของท้องถิ่นอื่นๆ หรือเพลงขอทานในหนังสือวัดเกาะ

๒. ในระหว่างการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบข้อมูลเรื่องหมู่บ้านขอทาน ที่ยังคงร้องเพลงขอทาน พบว่ามี ๓ แห่ง คือ ที่อ.บ่อไร่ จ. ตราดแห่งหนึ่ง ที่ บ้านท่าไข จ. ฉะเชิงเทรา แห่งหนึ่ง และที่ จ. จันทบุรีอีกแห่งหนึ่ง ผู้สนใจอาจศึกษาเปรียบเทียบกับเพลงบอกรบุญจังหวัดตราดได้

๓. น่าจะได้มีการเปรียบเทียบตัวบทร้องของแต่ละคณะเพื่อหาเพลงสำนวนเก่า และกระบวนการสร้างสรรค์เพลงใหม่ ทั้งนี้อาจไม่จำกัดขอบเขตเฉพาะจังหวัดตราดเท่านั้น เพราะเพลงบอกบุญจังหวัดตราดอาจได้รับอิทธิพลจากบทร้องภายนอกก็ได้ รวมทั้งจากหนังสือ วัตเกาะ

๔. น่าจะได้มีการศึกษาในแง่ดนตรี และทำนองของเพลงบอกบุญจังหวัดตราด แต่ละท้องถิ่น โดยเฉพาะเพลงขอทานจากหมู่บ้านต่างๆ ที่จะมีทำนองของท้องถิ่นที่แตกต่างกันไป แต่ทำนองที่แตกต่างกับเพลงขอทานของชุมชนอื่นค่อนข้างมาก คือทำนองร้องเพลงขอทานของ นางรัก บำเพ็ญบุญ แม่เพลงวัดปลายคลอง

๕. ผู้สนใจอาจนำประเด็นจากวิทยานิพนธ์นี้ไปขยายผลเพื่อศึกษาต่อเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างเพลงรำภาขาวสารของจังหวัดตราด กับเพลงรำภาขาวสารของจังหวัด ปทุมธานีและนนทบุรี ว่ามีหรือไม่

๖. คณะเพลงบอกบุญที่น่าสนใจคือ คณะเพลงขอทานวัดหาดเล็กที่ผู้วิจัย สามารถเก็บบทร้องได้เพียงบทเดียวเนื่องจากผู้ร้องกลัวว่าวิญญาณของครูจะมาทำร้าย ซึ่งบท ร้องนี้เป็นบทร้องภาษาเขมร และกล่าวว่าได้มาจากครูเพลงเขมร ที่จังหวัดพนมเปญ ประเทศ กัมพูชา หากได้มีการนำบทร้องภาษาเขมรนั้นมาศึกษา ก็อาจจะช่วยทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ ระหว่างเพลงขอทานจังหวัดตราด กับเพลงขอทานเขมร ก็เป็นได้

๗. ที่โรงเรียนคลองตันไทรเขตทวีวัฒนา กรุงเทพฯ ได้มีการรื้อฟื้นประเพณีการ ร้องเพลงบอกบุญ คือ เพลงขอทานกระยาสารท ขึ้น ผู้สนใจอาจนำข้อมูลเพลงบอกบุญจังหวัด ตราดไปเปรียบเทียบได้

๘. ปัจจุบันบทบาทของเพลงบอกบุญ จังหวัดตราดมีบทบาทในกลุ่มผู้สูงอายุ ของชุมชนเป็นส่วนใหญ่ คนรุ่นใหม่ในสังคมให้ความสำคัญกับเพลงบอกบุญน้อยลง อาจเป็นผล มาจากปัจจัยทางสังคมต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา ความเชื่อและทัศนคติต่อศาสนา ฯลฯ ผู้สนใจอาจศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กนก จันทร์ขจร. ธรรมเพื่อชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: เพชรสยามการพิมพ์, ๒๕๒๗.

กัญญารัตน์ เวชศาสตร์. "เพลงร้อยพรรษา : บทเพลงแห่งศรัทธา" ใน วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับพิเศษ, ๒๕๒๖.

กิมโษะ ชำสม อายุ ๗๒ ปี หมู่ ๖ ต.ท่าพรึก อ. เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์, วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๓.

ใกล้รุ่ง อามระดิษ. "ร้อยแก้วแนวขบขันของไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึง รัชกาลที่ ๗" วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

ชนุน ทวีผล อายุ ๗๖ ปี ต.ท่าพรึก อ.เมือง จ.ตราด บ้านเลขที่ ๖๐/๑ หมู่ ๖ ต.ท่าพรึก อ. เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์, วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๓.

คณินนิตย์ จันทรบุดร. "ชนุกุลา บ้านโนนใหญ่ ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี" ใน วัฒนธรรมกับการพัฒนา ทางเลือกของสังคมไทย เล่มที่ ๒ ชนเผ่าไทยอีสาน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๑.

จังหวัดตราด งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ. มปป., ๒๕๐๐.

จิตร ภูมิศักดิ์. ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ ฉบับสมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: ศยาม, ๒๕๔๐.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. เสด็จประพาสเมืองจันทบุรี และ อักษรานุกรมภูมิศาสตร์จังหวัดจันทบุรี. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายชนบ บุปผเวส เป็นกรณีพิเศษ ณ เมรุวัดราชบูรพ์บำรุง อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี วันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๔๖.

แจ้ว แสนสวัสดิ์ อายุ ๕๕ ปี บ้านท่าประคู้ ต. วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์, วันที่ ๓ เมษายน ๒๕๔๖.

ฉล่อม วิจิตรสมบัติ อายุ ๖๙ ปี บ้านเลขที่ ๕๖ / ๑ หมู่ ๖ ต.เนินทราย อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์, วันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๔๕.

ฉลาดชาย รมิดานนท์. สี่เจ้านาย. กรุงเทพฯ: พายัพ ออฟเซต พรินท์, ๒๕๒๗.

ชมรมนักเรียนเก่าแอลเอสอี. พระมาลัยกลอนสวด, กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, มปป.

ชานี สุวรรณช่าง , “ วัฒนธรรมพื้นบ้านที่ถ่ายทอดทางวาจา ” แบบเรียนวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิต (วิชาเลือก) ภาคตะวันออก ตามหลักสูตรการศึกษาออกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นพุทธศักราช ๒๕๓๐, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว , ๒๕๔๐ .

เชาว์ เพชรรัตน์ อายุ ๖๐ ปี ต.ท่าโสม อ.เขาสมิง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ , วันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๔๖ .

โชคชัย บัณฑิตศิลปะศักดิ์. “ เพลงบุญพื้นบ้านผ่านพรราชา ” ใน วารสารกรมเจ้าท่า , ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒. ๒๕๔๓ .

ดึก โอวาท อายุ ๗๗ ปี หมู่ ๖ ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ , วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๓ .

ค้อย ชุมสาย,ม.ล. วรรณกรรมพินิจเชิงจิตวิทยา. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔.

ทัศนีย์ ทานตวณิช. การศึกษาและรวบรวมวรรณกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออก (ระยะที่ ๒) วรรณกรรมจากตำบลตาขัน อำเภอบ้านค่าย และตำบลบ้านเพ อำเภอเมืองจังหวัดระยอง. ชลบุรี: โครงการส่งเสริมวัฒนธรรมภาคตะวันออก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, ๒๕๒๓.

เทพรัตนานุกิษฐ์ (ทวิ ธรรมธัช ป.๙) ,หลวง. พจนานุกรม ชาติสังกฤต , พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย , ๒๕๙๔

เทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี , สมเด็จพระ. ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ , ๒๕๒๕.

ธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) พระ. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. คณะศิษย์พิมพ์ถวายเนื่องในมงคลวารอายุครบ ๖๐ ปี พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ๑๒ มกราคม ๒๕๔๒.

ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ. “ภาษาสำเภา” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ มีนาคม ๒๕๒๙.

น้อยหน้า อภิบาลศรี อายุ ๗๓ ปี หมู่ ๒ ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ , วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๔๖ .

นี เจริญสุข อายุ ๗๓ ปี บ้านเลขที่ ๘ หมู่ ๔ ต.ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ , วันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๔๕ .

บริหารเทพธานี ,พระ. “ประวัติจังหวัดตราด” ใน นาวิกศาสตร์ ปีที่ ๑๘ เล่ม ๗ กรกฎาคม ๒๕๗๘ .

บวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย),นายร้อยเอก หลวง. สังกฤต-ไท-อังกฤษ อภิธาน , พระนคร : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๐๗

- บุญเดิม พันรอบ และภาวดี มหาจันทร์, การสำรวจลักษณะสังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคตะวันออก, ชลบุรี : โครงการวิจัยภาษาและวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคตะวันออก มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ บางแสน, ๒๕๒๒.
- บุญมี ทรายกุล อายุ ๕๕ ปี และ เสน่ห์ สารเนตร อายุ ๕๐ ปี หมู่ ๖ ต.หนองคันทรอง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์, วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๔๖.
- ประมินทร์ จารูร . "การสืบทอดทำนองสวดและประเพณีสวดพระมาลัยที่บ้านหนองขาว จังหวัดกาญจนบุรี " วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๔๒.
- ประจวบ เกษโกวิท อายุ ๕๐ ปี บ้านเลขที่ ๓๘ หมู่ ๑ ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ , วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๖.
- ประชุม แสนสวัสดิ์ อายุ ๗๖ ปี บ้านจุฬามณี ต.ห้วยแร้ง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ , วันที่ ๓ เมษายน ๒๕๔๖ .
- ประวิทย์ เกษโกวิท อายุ ๕๖ ปี บ้านเลขที่ ๗๙ หมู่ ๖ ต.เนินทราย อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์, วันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๔๕ .
- ปราณี วงศ์เทศ, " นิทานชาดกกับโลกทัศน์ของลาวพวน " ถิ่นถิ่นถิ่นฐาน, กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๓๑.
- ฝ่ายนิเทศก์การศึกษา หน่วยศึกษานิเทศก์ . โบราณสถาน โบราณวัตถุ และมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดตราด , ตราด : สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดตราด, ๒๕๒๕.
- พระอานิสงสมมหาสงกรานต์ ฉบับวัดใหญ่พลี๊ว ต.พลี๊ว อ.แหลมสิงห์ จ.จันทบุรี . เอกสาร ไบลานจาร ฉบับล่องชาด – ลานคิบ ๑ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี – ไทย แผนกเอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก จันทบุรี เลขที่ จบ.บ. ๓๑๔/๑ : ๑๓.
- พิพิธกิจจาภิวัฒน์ , พระครู . อายุ ๖๕ ปี เจ้าอาวาสวัดคลองมะขาม ต. หาดเล็ก อ.คลองใหญ่ จังหวัดตราด สัมภาษณ์ , วันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๔๗.
- พิศาล บุญผูก " เพลงเจ้าขาว " ใน สยามอารยะ ปีที่ ๓๕ ฉบับที่ ๙ มกราคม ๒๕๓๗ .
- พิศาล บุญผูก อายุ ๖๒ ปี บ้านเลขที่ ๑๙ หมู่ ๗ ต.เกาะเกร็ด อ.เมือง จ.นนทบุรี สัมภาษณ์ , วันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๔๖.
- พูน สุนทรธรรม อายุ ๗๒ ปี หมู่ ๖ ต.ท่าพริก อ. เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ , วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๓.
- มยุรี อภิวาท อายุ ๕๐ ปี โรงเรียนสตรีประเสริฐศิลป์ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ , วันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๔๖.
- มหามนตรี,พระ. (ทรัพย์), ระเด่นลันได, กรุงเทพฯ : บรรณาการ,มปป.
- ยม กุมภะ อายุ ๕๐ ปี ต.ท่ากุ่ม อ.เมือง จ. ตราด สัมภาษณ์ ,วันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๔๗

รัก บำเพ็ญบูรณ์ อายุ ๘๔ ปี วัดปลายคลอง ต. วังกระเจา อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ , วันที่
๑๒ กรกฎาคม ๒๕๔๗.

ราชวรมณี(ประยุทธ์ ปยุตโต),พระ. พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, กรุงเทพฯ:
ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕ .

รามทิพรจน์, หลวง. นิราศเมืองตราด. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๘ .

และ สงวนหงษ์-หมู่ ๙ ต. เนินทราย อ.เมือง จ. ตราด สัมภาษณ์ ,วันที่ ๙ เมษายน ๒๕๔๕.
วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดตราด.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,๒๕๔๒.

วิมล เพชรรัตน์ อายุ ๕๕ ปี ต. ท่าโสม อ.เขาสมิง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ , วันที่ ๗
ธันวาคม ๒๕๔๖.

ศรีจันทร์ น้อยสอาด. "เพลงร้องพื้นบ้านในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี : กรณีศึกษาเพลงโนเน
เพลงลำภาข้าวสาร และเพลงระบำพื้นบ้าน" วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาดนตรี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล ,๒๕๔๔

ศิริพร จูตะฐาน ณ ถลาง. ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น การศึกษาคติชนในบริบท
ทางสังคมไทย. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๓๙.

ศึกษาการพิธีกรรม, ชุน. "การมหรสพต่าง ๆ ของจังหวัดตราด" วารสารศิลปากร ปีที่ ๒๑ เล่ม ๓
กันยายน ๒๕๒๐.

สมบัติ ผากำเนิด อายุ ๖๔ ปี ต.หนองคันทรอ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ,วันที่ ๗ ธันวาคม
๒๕๔๖.

สมบูรณ์ สิบเพ็ง อายุ ๖๒ ปี ต.หนองจิก อ.ศีขรภูมิ จ.สุรินทร์ สัมภาษณ์ ,วันที่ ๒๙ ธันวาคม
๒๕๔๖.

สมโภช มนัสสนิท อายุ ๖๐ ปี หมู่ที่ ๑ ต. ท่าโสม อ.เขาสมิง จ.ตราด สัมภาษณ์ , วันที่ ๑๔
พฤษภาคม ๒๕๔๗.

สมศิริ ยิ้มเมือง. " เพลงขอทาน :ตำนานวิถีพสกไทย " ใน สยามอารยะ , ปีที่ ๓๕ ฉบับที่ ๙
มีนาคม ๒๕๓๗ .

สาครคชเขตต์,หลวง. จดหมายเหตุความทรงจำสมัยฝรั่งเศสยึดจันทบุรี. กรุงเทพฯ :
ดินอ้อ แกรมมี่ , ๒๕๓๔ .

สำนักงานจังหวัดตราด. ตราดสุดแดนบูรพา. กรุงเทพฯ: บริษัท ดาวฤกษ์ จำกัด , ๒๕๔๖

สำนักงานจังหวัดตราด . ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดตราด. กรุงเทพฯ :
อักษรสมัย, ๒๕๒๗

สี สาร่าพิง อายุ ๗๔ ปี ชุมชนคลองควาย เขตทวีวัฒนา กรุงเทพฯ สัมภาษณ์ ,วันที่ ๑๙
พฤศจิกายน ๒๕๔๖ .

สุกัญญา ภัทราชัย. เพลงปฏิพากย์: บทเพลงแห่งปฏิภาณของชาวบ้านไทย, กรุงเทพฯ:
โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๔๐.

- สุกัญญา ภัทรราชย์. รายงานการวิจัยเรื่อง เพลงพื้นบ้านในฐานะสื่อถ่ายทอดวรรณคดี.
กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๓๔ (เอกสารอัดสำเนา)
- สุกัญญา สุจนายา. "เพลงหน้าออกพรรษา "คอลัมน์ ฟินใจไทย ใน เนชั่นสุดสัปดาห์ ฉบับที่ ๔๙๐ ๒๒ - ๒๘ ตุลาคม ๒๕๔๑.
- สุกัญญา สุจนายา. รายงานการวิจัยเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมในวิถีชีวิตของชาวสวนคลองบางระมาด. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๔๔ (เอกสารอัดสำเนา)
- สุกัญญา สุจนายา. เพลงพื้นบ้านศึกษา, กรุงเทพฯ: ศูนย์คติชนวิทยาร่วมกับโครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- สุนทรธรรมทัศน์, พระครู. เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด อายุ ๗๕ ปี สัมภาษณ์ , วันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๔๖.
- สุมามาลย์ เรืองเดช, เพลงพื้นเมืองจากพนมทวน , กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๑๘.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์ (หัวหน้าโครงการ). เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเพื่อเสนอผลการวิจัย เรื่อง แขนงที่ภาษาของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๔.
- เสนาะ สงวนหงษ์ อายุ ๖๕ ปี บ้านเลขที่ ๑๔ หมู่ ๔ ต. ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ , วันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๔๕ .
- เสน่ห์ สารเนตร อายุ ๘๐ ปี หมู่ ๖ ต.หนองคันทรอ อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์ ,วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๔๖ .
- เสย สุเนตร อายุ ๖๔ ปี ต. หนองคันทรอ อ.เมือง จ. ตราด สัมภาษณ์ , วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๖
- (หนังสือ)เพลงขอทาน เล่ม ๑ . พระนคร: โรงพิมพ์ไพบูลย์วรรณวิทย์, มปป.
- อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนาและชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยในแนวมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๕ กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- อภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล. ตะลุงเมืองตราด: ว่าด้วยตำนานหนังตะลุงในเมืองตราดและบทหนังตะลุงตำบลท่าโสม จังหวัดตราด. ตราด: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตราด , ๒๕๔๗.
- อภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล. "มอญในเมืองตราด" ประชามติ. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๓๙๗ เดือน ๑ - ๑๕ มกราคม ๒๕๔๘.
- อภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล และคณะ. รายงานการดำเนินผลโครงการเรียนรู้ร่วมกัน สรรค์สร้างชุมชน กลุ่มศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ต. เนินทราย อ.เมือง จ.ตราด เสนอต่อ ทบวงมหาวิทยาลัย มิถุนายน ๒๕๔๕. (เอกสารอัดสำเนา)

อรวรรณ บิลันชนโอวาท. การสื่อสารเพื่อโหม้หัวใจ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ออน สุขัง อายุ ๖๔ ปี บ้านเลขที่ ๓ หมู่ ๔ ต.ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์, วันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๔๕.

อนุนานราชชน ,พระยา. เรื่อง ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ตรุษ – สารท , กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว , ๒๕๓๒

อุทัย เจริญพีช อายุ ๖๒ ปี. ต.ห้วยแร้ง อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๕.

เอนก นาวิกมูล. “ การแพร่กระจายของเพลงพื้นบ้านภาคกลาง ”. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง “ วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ ศิลปกรรม และภาษา ”. กรุงเทพฯ : โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

เอนก นาวิกมูล. เพลงนอกศตวรรษ. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ , ๒๕๒๗.

ภาษาอังกฤษ

William R. Bascom. “Four Functions of Folklore” The Study of Folklore . ed. By Alan Dundes. New Jersey: Prentice – Hall.Inc. 1965.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
บทร้องเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด

ก. เพลงขอทาน

เพลงขอทาน ส่วนวนที่ ๑^{๔๔}

เอ้อ เออ เอ็ง เอย เอย

ฉันมานั่งจ้องจ้องร้องขอทาน	ร้องขอกับคนชาวบ้านๆ
ขอทานเอาไปเข้าวัดเข้าวา	ทำบุญเดือนห้า เทศกาลสงกรานต์
ทำบุญสักนิดอย่าคิดมาก บ้านโน้นบอกเล่า	ให้เข้ามานี้ คงไม่เสียทีคงเป็นการ
เมื่อฉันมานั่งร้องขออยู่หน้าบ้าน	เชิญแม่ให้ทานหน่อยจะเป็นไร

เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ๊ย (ลูกคู่รับอีกครั้งตั้งแต่ต้นจนจบ)

ฉันเปรียบเหมือนลูกไก่อยู่ใต้ถุน เชิญแม่ไปรยข้าวสาร ทำทานบุญสักหน่อยเป็นไร
เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ๊ย เชิญแม่ไปรยข้าวสารทำทานบุญ
เชิญแม่ไปรยข้าวสารทำทานบุญ เชิญแม่คุณจะเป็นไร เอ็ง เอย เอ็ง เอย เอ็ง
เอย

ให้ทานแล้วนั้นขอให้พร ๆ	ให้สุขถาวรในกายภาคหน้า
เมื่อจะนึกสิ่งใดก็ขอให้สิ่งนั้น	สารพันขอให้ได้สมปรารถนา
ฉันเอาไปก็เอาไปวัดเอาไปวา	ขอให้ได้ทำบุญ เอ้อเอย.....ในศาสนา

^{๔๔} คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดตราด (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว , ๒๕๔๓) , หน้า ๑๖๐

เพลงขอทาน ส่วนวันที่ ๒

วิทยากร : นางกิมไช้ ขำสม

นางชนุน ทวีผล

ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด

๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๓

ศิโรราบกราบกราน ขอทานเข้าวัด ศิโรราบกราบกราน ขอทานเข้าวัด
ตามแต่แม่จะศรัท ... เอ้ย ฮา (ซ้ำ)

แจ้วแจ้วแว่วมาตามสายลม	แม่อย่าขี้นอย่าขมแม่คุณชา
วันนี้ปีใหม่ วันสงกรานต์	พวกเราชาวบ้านขอเงินตรา
ด้วยว่าที่วัดยังขัดข้อง	ขาดเงินขาดทองแม่คุณชา
ด้วยว่าที่วัดยังขัดข้อง	ขาดเงินขาดทองแม่คุณชา
ศรัทธาเกิดแม่ใจ เอ้ย บุญ	
ขาดเงินขาดทอง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ้ย... แม่คุณชา	
ขาดเงินขาดทองแม่คุณชา	ศรัทธาเกิดแม่ใจ...เอ้ย....บุญ

นานนานทำที่ปีทำหน	นึกว่าสร้างกุศลเกิดแม่คุณชา (ซ้ำ)
วันนี้ปีใหม่วันสงกรานต์	พวกเราชาวบ้านขอเงินตรา
ประเพณีบ้านเราแต่เก่าแก่	ครั้งพ่อครั้งแม่เคยทำมา (ซ้ำ)
ทำนิตทำน้อยค่อยค่อยทำ	กุศลจะได้นำไปวันหน้า (ซ้ำ)
ศรัทธาเกิดแม่ใจ...เอ้ย....บุญ	
กุศลจะได้นำ ... เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ้ย...ไปวันหน้า	
กุศลจะได้นำไปวันหน้า	ศรัทธาเกิดแม่ใจ.... เอ้ย ... บุญ

ครั้นจะมาเรียไรหรือมันก็ยาก	
ครั้นจะมาออกปากหรือก็เกรง	จึงร้องเป็นเพลงพรรณนา
พ่อแม่ทั้งหลายหญิงชายฟัง	เอ็นดูลูกบ้างคุณแม่จำ

เพลงขอกาน ส่วนวันที่ ๓

วิทยากร : นายฉลอม วิจิตรสมบัติ

ต.เนินทราย อ.เมือง จ.ตราด

๑๐ เมษายน ๒๕๔๕

สิบนิ้วน้อมนบขึ้นจบผม	มือทั้งสองยกประนมขึ้นเหนือไหล่
ไหว้พ่อไหว้แม่ไหว้หมดทุก ๆ คน	ที่อยู่บนเคหาใน
นักขัตติฤกษ์ขึ้นเบิกบาน	คงเป็นไทยทานันโคใหญ่
ร่วมสามัคคียินดีพอ	ชวนกันมาขอซึ่งปัจจัย
มาบ้านนี้แล้วก็ย้ายไปบ้านนั้น	เอาบุญมาบอกทั่วกันทุกเคหา
เข้าบ้านนี้ออกไปบ้านนั้น	เชิญพ่อแม่ทำทานตามศรัทธา
มิได้สำเียงเบี่ยงบิด	ถือสัตย์ตั้งจิตพวกผมที่มา
พ่อแก้วแม่แก้วแล้วแต่จะให้	จตุปัจจัยของนานา
เชิญเกิดทำทาน	นานนานลูกได้มา
ศรัทธาเกิดทำ เอ๊ย ทาน	
เชิญเกิดทำทาน เออ เอ็ง'เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ๊ย นานนานลูกมา	

เพลงขอกาน ส่วนวันที่ ๔

วิทยากร : นายศิริ วิจิตรสมบัติ

ต.เนินทราย อ.เมือง จ.ตราด

๑๐ เมษายน ๒๕๔๕

ลูกจะตั้งชาติกยกปณิธาน	มาเล่าขานคุณแม่จำ
ฟังไว้จำไว้เป็นแบบอย่าง	ผู้ตีเขาสร้างทำกันมา
กุศลผลส่งให้สามารถ	เป็นพุทธประวัติกลับชาติแต่นั้นมา
ได้ประสูติเป็นกษัตริย์	พระองค์ท่านตรัสขึ้นเทศนา

สั่งสอนไพร่ฟ้าประชาชนี	สิบเนื่องมาทุกวันนี้
ศาสนาตั้งไว้ห้าพันโลกปี	บารมีท่านสร้างผล
ผลศีลผลทานเป็นฐานรอง	ประดับประคองสร้างกันมา
สร้างพระนิพพาน	การศีลการทานท่านอุทิศสำหรับ
เชิญเกิดทำทาน	นานนานลูกได้มา (ข้า)
ศรัทธาเกิดทำ เอ๋ย ทาน	
เชิญเกิดทำทาน เออ เอ็ง เอิง เอย เอ็ง เอิง เอี้ย นานนานลูกมา	
เชิญเกิดทำทานนานนานลูกมา	ศรัทธาเกิด เอ๋ย ทาน

ยามจะให้จงตั้งจิต	อุทิศเพื่อเครื่องอาภิสัจตศรัทธา
เกิดชาติใดใดขออย่าได้ยากจน	ขอบุญกุศลแห่งตัวข้า
ขอให้ร่ำรวยขอให้ทรัพย์สิน	ไหลมาเทมา
คั่งน้ำเรือรอรอง	ตั้งส่งธารา
จบหัวจบเกล้า	โปรดนำมา
ลูกรักจะพา เอ๋ย ไป	

เพลงขอกทาน ส่วนวันที่ ๕

วิทยากร : นายเอี่ยม สงวนหงษ์

ต.เนินทราย อ.เมือง จ.ตราด

๙ เมษายน ๒๕๔๕

เออ เออ เอ็ง เอย เอย	
เมื่อให้ทานลูกแล้วลูกแก้วจะให้พร	ขอให้คุณแม่ถาวรประเสริฐศรี
มีลูกหญิงขอให้สอนง่าย	ถ้ามีลูกชายขอให้โอนอ่อน
ปวดหัวตัวร้อน	แม่จำอย่าได้มี
อยู่เกิดแก้วดาราที่	ด้วยความยินดี

ที่แม่ได้ศรัทธ เอ๊ย .. ฮา เกิดแก้วตา
 ฆะเอ็ง เอ็ง เอย เอ่อ เอ็ง เอ๊ย อยู่เกิดแก้วตา
 ลาที่ด้วยความยินดี ที่แม่ได้ศรัทธ เอ๊ย ฮา

เอ่อ เออ เอ็ง เอย เอ๊ย	
ตามประเพณีมีมา	แต่ครั้งปู่ย่า
เขาทำกันสนุกสนาน	ท้ายวันสงกรานต์แล้วก็ปีใหม่
บ้างสร้างเป็นพระหล่อ	บ้างก่อเป็นพระทราย
ช่วยกันทำบุญ ดักบาตร	อุทิศให้ญาติที่วางวาย
บ้างมีจิตจำนงสร่งน้ำพระ	อาบน้ำชำระวรกาย
บ้างอาบน้ำให้คนแก่	คราวพ่อคราวแม่ปู่ย่าตายาย
บ้างจับกิ่งไม้เอยหลายฝั้ว	กล่าวหาว่าทำตัวเปลี่ยวกาย
ประเพณีไทยเราก็อำกันมา	ตั้งแต่ครั้งปู่ย่าตายาย
ประเพณีไทย ...เออ เอ็ง เอย เอ่อ เอ็ง เอ๊ย	เค้าทำกันมา
ประเพณีไทยเขาทำกันมา	ตั้งแต่ครั้งปู่ย่าตายาย

เพลงขอทาน ส่วนวันที่ ๖

วิทยากร : นางและ สงวนหงษ์

ด.เนินทราย อ.เมือง จ.ตราด

๙ เมษายน ๒๕๔๕

เอ่อ เออ เอ็ง เอย เอ๊ย

บ้านโน้นบอกเล่าให้ฉันเข้ามา	คงไม่เสียทีคงไม่เป็นการ
แม่ไม่ละไม่เลยเคยทำทาน	แม่ไม่ละไม่เลยเคยทำทาน
ตามแต่แม่บ้านจะศรัทธ เอ๊ย ... ฮา	
แม่ไม่ละไม่เลย เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ๊ย	เคยทำทาน
แม่ไม่ละไม่เลยเคยทำทาน	ตามแต่แม่บ้านจะศรัทธ ... เอ๊ย ... ฮา

สิบนิ้วบ้นขึ้นจบผม	ยอกรบ้งคมขึ้นเหนือไหล่
ไหว้พ่อไหว้แม่ไหว้ทุกคน	ที่ท่านอยู่บนเคหาใน
นักขัตติฤกษ์เบิกบาน	มันเป็นวันสงกรานต์ขึ้นปีใหม่
ตั้งจิตสามัคคียินดีพอ	มาขอสิ่งปัจจัย
ไถยทานทั้งหลายตามได้ตามมี	แล้วแต่คุณพี่จะมอบให้
ลูกอุทิศสำเนาตัวมาถึงหัวบันได	ทำทานเกิดแม่ใจ ... เอ๋ย .. ดี
ลูกอุทิศสำเนาตัว เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ๋ย เอ็ง เอ็ง เอ๋ย ถึงหัวบันได	
ลูกอุทิศสำเนาตัวมาถึงหัวบันได	ทำทานเกิดแม่ใจ เอ๋ย ... ดี

ทำทานเกิดคุณบุญคุณเยี่ยมยอด	ทำบุญตลอดชั่วลูกหลาน
ศาสนาจะตั้งอยู่ได้	ก็ด้วยอาศัยเนื่องจากทาน
คุณแต่พระเวสสันดร	ดอนจากนครเข้าไปอยู่ไพรสณฑ์
เจ้าชีชุกตามไปขอ	สองน้อยพระหน่อราชกุมาร
ท่านประทานให้ได้ด้วยมีใจศรัทธา	คุณจะควักลูกตาออกทำทาน
เชิญดูแบบอย่างทางทำทาน	ใจอารีย์ศรัทเอ๋ย ... ฐา
เชิญดูแบบอย่าง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ๋ย เอ็ง เอ็ง เอ๋ย ทางทำทาน	
เชิญดูแบบอย่างทางทำทาน	ใจอารีย์ศรัทเอ๋ย ... ฐา

เปิดหม้อไม่มีข้าวสุก	ลูกมาเปิดสมุกก็ไม่มีข้าวสาร
ลูกมานั่งจนจ่อ เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ๋ย เอ็ง เอ็ง เอ๋ย ร้องขอทาน	
มานั่งจนจ่อร้องขอทาน	ตามแต่แม่บ้านจะศรัท . เอ๋ย . ฐา ^{๑๕๖}

^{๑๕๖} สำหรับบทนี้วิทยากรกล่าวว่า เป็นของเก่า เป็นบทครูที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ

เพลงขอทาน ส่วนวันที่ ๗^{๑๕๗}

วิทยากร : คณะขอทานวัดสุวรรณภักดี

ต. ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด

๑๓ เมษายน ๒๕๔๕

เอ้อ เออ เอ็ง เอย เอย

ยกมือขึ้นสืบนิ้ว

หว่างคิ้ววันทาไหว้วัน

ทั้งพ่อและแม่ก็แก่เฒ่า วันดีบุญเข้า

ลูกจะไหว้ให้ทั่วทั้งครอบครัวบนเรือน

ลูกมาเยี่ยมเยียนถึงเคหา

ลูกอุทิศสำหรับรองคอง

ขอของเข้าวัด

ตามแต่แม่จะศรัท เอ้ย.. ฮา

ลูกอุทิศสำหรับรองคอง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ้ย ขอของเข้าวัด

ลูกอุทิศสำหรับรองคอง ขอของเข้าวัด

ตามแต่แม่จะศรัท เอ้ย ฮา

เอ้อ เออ เอ็ง เอย เอย

จะกล่าวถึงพระวิโรโหศีลัตว์

กลับชาติมาเป็นพระเวสสันดร

น้ำพระทัยใจท่านก็ดี

สร้างบุญบารมีมิได้หยุดหย่อน

ทั้งเรื่องชาวช่องท่านองเนื่อง

ลือเลื่องบ้านเมืองเพราะกฤษณ

มีคนมาขอท่านก็พอใจของท่าน

การตัดกิเลสพระเวสสันดร

ทำทานเกิดอย่ำร้อน เอ้ย ..ใจ

การตัดกิเลส เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ้ย พระเวสสันดร

การตัดกิเลสพระเวสสันดร

ทำทานเกิดอย่ำร้อนเอ้ย ... ใจ

^{๑๕๗} สำหรับส่วนวันที่ผู้ศึกษาได้บันทึกเทปขณะที่คณะนักร้องเพลงขอทานกำลังทำขอทานตามบ้านต่าง ๆ ระหว่างเทศกาลสงกรานต์

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอย์

ลูกมานั่งยองยองมองขึ้นเรือน	เปรียบเหมือนคำเตือนออกของท่าน
นานนานลูกมาที ปีลูกมาหน	เพราะความยากจนสุดจะสงสาร
มีมากทำมาก	มีน้อยทำน้อยเป็นหลักฐาน
การทำบุญนั้นไม่จำกัด	แม่จะจัดเป็นไทยทาน
แม่จะคิดอย่างโน้นแม่จะโอดอย่างนี้	ทำใจให้ดีให้ชื่นบาน
งบน้อยทำน้อยค่อยค่อยทำ	
ดูแต่น้ำตาลน้ำอ้อย	หยดนิดหยดหน่อยก็ยั้งหวาน
คราวนี้ที่ท่านอุตสำหรับ	ท่านอุตสำหรับบริจาคทาน
ทีละเล็กทีละน้อยค่อยค่อยทำ	กำลังยังโตไม่เท่าคชสาร
เจ้าจงให้ทานตามศรัทธา	ยังได้นางฟ้าเป็นบริวาร
เมื่ออย่าดูหมิ่นในศีลทาน	ตามแต่ใจจะศรัท เอย์ ฐา
เมื่ออย่าดูหมิ่น เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย์ เอ็ง เอ็ง เอีย ในศีลทาน	
เมื่ออย่าดูหมิ่นในศีลทาน	ตามแต่ใจจะศรัทเอ๋ยฐา

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอย์

ให้ทานลูกแล้วลูกแก้วจะให้พร	ขอให้แม่ถาวรในภพหน้า
ชาตินี้บุญมีให้มากมาย	ชาตินี้บุญใช้ไม่โอนอ่อน
ขอให้มียิ่งตั้งที่นั่งนอน	เกิดแม่ยาร้อน ... เอย์ ... ใจ
ขอให้มียิ่งตั้ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย์ เอ็ง เอ็ง เอีย ที่นั่งนอน	
ขอให้มียิ่งตั้งที่นั่งนอน	เกิดแม่ยาร้อน เอย์ ใจ

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอย์

ให้ทานลูกแล้วลูกแก้วจะให้พร	ขอให้แม่ถาวรประเสริฐศรี
หว่างหน้าหว่างหลังจนเหลือที่	
ใจหนึ่งก็จะไปใจหนึ่งก็จะอยู่	บ้านไกลเรือนไกลหรือก็ยังมี
ไม่เลือกที่รักไม่มักที่ชัง	จิตลูกลงหวังให้เขาดี

ปีน้าฟ้าใหม่ยังไม่วายชีวิ พากันยินดีเกิดแม่ใจ ...เอ๋อ .. บุญ
 ปีน้าฟ้าใหม่ เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เออย เอ็ง เอ็ง เอ้ย ยังไม่วายชีวิ
 ปีน้าฟ้าใหม่ยังไม่วายชีวิ พากันยินดีเกิดแม่ใจเอ๋อ ... บุญ

เพลงขอทาน ส่วนวันที่ ๘

วิทยากร : นางออน สุขัง

ด. ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด

๒๗ กรกฎาคม ๒๕๔๕

เอ๋อ เออ เอ็ง เออย เอ๋อ

<p> เข็ญเกิดแม่คุณจึงอุตหนุนสนอง แม่มีสิ่งใดแม่จึงให้สิ่งนั้น เข็ญสลัดตัดกระหนี่ สมบัติทั้งหลายไม่ใช่ของเรา จะประคองสนองหนุน เกิดชาติใดใดจะไม่ยากจน ลูกอุตสำหรับนำตัวมาถึงหัวบันได ลูกอุตสำหรับนำตัว เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เออย เอ็ง เอ็ง เอ้ย มาถึงหัวบันได ลูกอุตสำหรับนำตัวมาถึงหัวบันได </p>	<p> มีสิ่งของตามแต่จะให้ ศรีทธาแก่ท่านผู้ครองใคร ทำกันตามมีตามได้ ประคองตั้งเงาติดกาย ผลบุญที่เราเลื่อมใส บุญกุศลที่เราทำเอาไว้ ศรีทธาเกิดแม่ใจ...เอ๋อ ...บุญ ศรีทธาเกิดแม่ใจ เอ๋อบุญ </p>
--	---

เอ๋อ เออ เอ็ง เออย เอ๋อ

<p> ลูกมานั่งยองยองมองขึ้นเรือน นรนนานลูกมาที ปีลูกมาหน มีมากทำมากมีน้อยทำน้อย ขอให้บุญนำส่งตรงนิพพาน </p>	<p> เปรียบเหมือนคำเตือนบอกขอทาน เพราะความยากจนสุดจะสงสาร อย่าให้ลูกนั่งคอยอยู่นานนาน จะได้สำราญ ... เอ๋อ ... ใจ </p>
---	---

ขอให้บุญนำส่ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เออย เอ็ง เอ็ง เอ้ย ตรงนิพพาน

ขอให้บุญนำส่งตรงนิพพาน จะได้สำราญ เอ้ย ... ใจ

เอ๋อ เออ เอ็ง เออย เอ้ย

สิบนิ้วบ้นขึ้นจบหัตถ์ ลุกคิดถึงวัดเรื่องข้าวสาร

ลูกจะมาเรียไรมันก็ยาก จะมาออกปากก็ยิ่งเกรง

จึงคิดขึ้นมาเอ็งเอง ก็ว่าเป็นเพลงพรรณนา

จะมาขอข้าวขอปลากับชาวบ้าน

แม่อย่าละอย่าเมินเชิญทำทาน เกิดแม่เจ้าศรัทธ เอ้ยธา

แม่อย่าละอย่าเมิน เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เออย เอ็ง เอ็ง เอ้ย เชิญทำทาน

แม่อย่าละอย่าเมินเชิญทำทาน เกิดแม่เจ้าศรัทธ เอ้ยธา

เอ๋อ เออ เอ็ง เออย เอ้ย

จะกล่าวกระทำให้แม่รู้ทราบ ดูแต่คนกระจาบผู้มีรังอาศัย

มันชะง้อยปากของคน

มันคาบเอาขนเอาหญ้ามาชอมแฉมเคหา ดูซิมันช่างทำกันได้

เราเป็นมนุษย์ที่มีมือ ทำกันไม่ได้เขี้ยวหรือฟอพิสมัย

เปรียบเทียบแล้วที่เราทำทาน ทำกันนานนานแล้วจะได้เย็นใจ

เช่นเมื่อสร้างกุศลไปข้างหน้า เหมือนตั้งได้เคหาที่โตใหญ่

ถ้าแม่ทำอย่างนี้ แล้วลูกจะช่วยดีใจ ก็ผลทานนั้นคงได้ ... เอ้ย ...ดี

ถ้าแม่ทำอย่างนี้ เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เออย เอ็ง เอ็ง เอ้ย จะช่วยดีใจ

ถ้าแม่ทำอย่างนี้ แล้วลูกจะช่วยดีใจ ก็ผลทานนั้นคงได้ ... เอ้ย ...ดี

เอ๋อ เออ เอ็ง เออย เอ้ย

ลูกมานั่งยองยองมองขึ้นเรือน เปรียบเหมือนคำเตือนบอกขอทาน

นานนานลูกมาที่ปีลูกมาหน ขอเชิญแม่สร้างกุศลริบอุตสาห์

น้ำอ้อยน้ำตาลข้าวสารฟักแฟง ของสดของแห้งลูกก็ไม่ว่า

ของสดสดนะมันหมดเร็วหน่อย น้ำตาลน้ำอ้อยอยู่ได้ช้า
 ขอเชิญคุณแม่รีบจัด ก็ชนบัตรในหีบ ก็โบละห้าโบละสิบ รีบศรัทธา
 ก็ให้ลูกแล้วลูกแก้วจะจัดเข้ายังวัดวา ศรัทธาเกิดแม่ใจ เอ้ย ... บุญ
 ก็ให้ลูกแล้ว เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ้ย ลูกแก้วจะจัดเข้ายังวัดวา
 ก็ให้ลูกแล้วลูกแก้วจะจัดเข้ายังวัดวา ศรัทธาเกิดแม่ใจ เอ้ย ... บุญ

เอ้อ เออ เอ็ง เอย เอ้ย

คุณแม่ให้ทานลูกแล้วลูกแก้วจะให้พร ขอให้แม่ถาวรไปภายหน้า
 ถ้ามีบุตรหญิงขอให้ว่าง่าย ขอให้มิบุตรชายทั้งซ้ายขวา
 อยู่ดีกินดีกว่านี้หนา ก็ลูกรักต้องลา เอ้ยไป
 อยู่ดีกินดี เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ้ย กว่านี้หนา
 อยู่ดีกินดีกว่านี้หนา ก็ลูกรักต้องลา เอ้ยไป

เพลงขอทาน ส่วนวันที่ ๙

วิทยากร : นางเสนาะ สงวนหงษ์

ต. ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด

๒๗ กรกฎาคม ๒๕๔๕

บทร้องเชิญชวน

เอ้อ เออ เอ็ง เอย เอ้ย

จะกล่าวกระทำให้แม่รู้ความ ดำเนินไปตามข้อไข
 หนทางลูกมาก็ลำบาก เพราะความจนยากก็จึงได้กล่าวไป
 คุณพ่อเจ้าคะคุณแม่เจ้าขา
 เอ็นดูด้วยช่วยอุปถัมภ์ เปรียบเหมือนลูกนกตกน้ำระกำใจ
 นึกว่าช่วยสักหน่อยก็ไม่น้อยใจ ผลทานนั้นคงได้ ... เอ้ย ...ดี
 นึกว่าช่วยสักหน่อย เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ้ย ไม่น้อยใจ
 นึกว่าช่วยสักหน่อยก็ไม่น้อยใจ ผลทานนั้นคงได้ ... เอ้ย ...ดี

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอย์

ขึ้นชื่อว่าบุญแม่คุณจึงทำ	จะได้ติดตามอุปการ
มีมากทำมากมีน้อยทำน้อย	เป็นหลักฐาน
การทำบุญนั้นไม่จำกัด	แม่จึงจัดเป็นไทยทาน
แม่อย่าดูหมิ่นในศีลทาน	ใจจะบานศรัท เอ๋อ.. ฐา
แม่อย่าดูหมิ่น เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอีย ในศีลทาน	
แม่อย่าดูหมิ่นในศีลทาน	ใจจะบานศรัท เอ๋อ.. ฐา

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอย์

ดูแต่ผลศีลผลทาน	มีตำนาน ^{๑๕๕} มาแต่ปางก่อน
คุณค์ฉัททันต์พระราชา	ยังให้พรานเลี้ยงงาออกมาเป็นท่อนท่อน
ท่านไม่ห้วงสังขารของในกาย	ขอให้เห็นทันตา
เมื่อท่านกลับชาติมาอีกที	จะได้วิเศษเป็นพระเวสสันดร
แม่ทำชาดกยกวลี	ออกมาซื้ออาหารณ์
แม่จงตั้งนะโมเรื่องโสทร	ทำทานเกิดอย่าร้อน เอ๋อ .. ใจ
แม่จงตั้งนะโม เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอีย เรื่องโสทร	
แม่จงตั้งนะโมเรื่องโสทร	ทำทานเกิดอย่าร้อน เอ๋อ .. ใจ

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอย์

จะกล่าวถึงพระวิโรโพิธสัตว์	กลับชาติมาเป็นพระเวสสันดร
น้ำพระทัยใจท่านก็ดี	สร้างบุญบารมีมิได้หยุดหย่อน
ท่านมีช้างเผือกขาวผ่องอันรองเรือง	ชื่อว่าขวัญเมืองเพชรกฤษร
มีคนมาขอท่านก็พอพระทัย	ยกกษेत्रให้แก่ราษฎร

^{๑๕๕} คำนี้สะกดตามที่วิทยากรออกเสียงคำ

การตัดกิเลสก็องค์พระเวสสันดร ทำทานเกิดอย่าร้อน ...เอ๋ย ...ใจ
 การตัดกิเลส เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอีย พระเวสสันดร
 การตัดกิเลสก็องค์พระเวสสันดร ทำทานเกิดอย่าร้อน ...เอ๋ย ...ใจ

เพลงขอทาน ลำนวนที่ ๑๐

วิทยากร : นายประวิทย์ เกษโกวิท

ต. เนินทราย อ.เมือง จ.ตราด

๒๗ กรกฎาคม ๒๕๔๕

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอ๋ย

แม่มิสิ่งใดแล้วแต่จะเลื่อมใสลูกก็ไม่ว่า	จะเป็นข้าวสักแ่งแดงสักผล
เชิญทางสร้างทางกุศล	น้ำอ้อยน้ำตาลข้าวสารฟักแฟง
ของสดของแห้ง	แล้วแต่จะศรัทธา
ขอเชิญแม่จัดชนบัตรในหีบ	ใบละห้าใบละสิบหยิบออกมาทำบุญ
ให้พร้อมหอมกระเทียม	ขอเชิญตระเตรียมมริบอุศุส่าห์
พริกแห้งแดงไทย	ของใช้สอยตามมากตามน้อยคุณแม่ขา
มะพร้าวสักใบใฝ่สักสำ	เชิญอุปถัมภ์แก้ววัดวา
แม่มิสิ่งใดก็ให้สิ่งนั้นครบเครื่องกัณฑ์ที่บูชา	ให้แล้วลูกจะจัดเอาไปวัด ...เอ๋ย ...วา
แม่มิสิ่งใด เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอีย	ก็ให้สิ่งนั้นครบเครื่องกัณฑ์ที่บูชา
แม่มิสิ่งใดก็ให้สิ่งนั้นครบเครื่องกัณฑ์ที่บูชา	ให้แล้วลูกจะจัดเอาไปวัด เอ๋ย ...วา

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอ๋ย

เมื่ออยู่เขาวงกฏบรรพตคีรี	ชูชกดาชียังตามไป
ขอสองกัณฑ์หาพระชาติ	พระก็ยินดีประทานให้
แต่ลูกในอกท่านยังยกทำทาน	สองกุมารผู้ร่วมใจ
ยกลูกให้พราหมณ์ ตรวจน้ำใส่มือ	ข่าวก็กระฟือแดนไตร
พฤกษชาติก็อ่อนแอน	เขาพระสุเมรุก็หวั่นไหว

ห้วยธารละหานหิน	กระแสน้ำทั้งห้วยใหญ่
เป็นระลอกกระฉอกฉาน	ทุกตอนแม่น้ำไหล
เทวามนสรวรค์	ต่างก็พากันอำนวยการ
บ้างก็ไปรยบุปผามาลัย	ผ่านภพทองท่านทุกวิมาน
ก็พอใจพระองค์	ก็ทำได้ ...เอ๋ย ..ดี
ก็พอใจ เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ๋ย เอ็ง เอ็ง เอ๋ย พระองค์	
ก็พอใจพระองค์	ก็ทำได้ ...เอ๋ย ..ดี

เอ่อ เออ เอ็ง เอ๋ย เอ๋ย

ลูกจะนำชาติกษัตริย์	มาเล่ามาขานแม่คุณชา
ฟังแล้วจำไว้เป็นแบบอย่าง	ผู้ดีเขาสร้างทำกันมา
ผลส่งให้ได้สามารถ	ประวัติกลับชาติแต่ครั้งนั้นมา
ได้บริสุทธิ์เป็นบุตรกษัตริย์	พระได้ครัสเป็นเทศนา
สั่งสอนไพร่ทั้งประชาติ	สิ้นทุกวันนี้ศาสนา
วางไว้ห้าพันชโลภภัย	บารมีที่ท่านสร้างมา
ผลศีลผลทานเป็นฐานรอง	ประทับประคองอยู่อัครา
สร้างบารมีอภินิหาร	การศีลการทานท่านอดสำหรับ
เชิญแม่จำแบบอย่างที่ลูกอ้างเอามา	ศรัทธาเกิดแม่ใจ เอ๋ย ... บุญ
เชิญแม่จำแบบอย่าง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ๋ย เอ็ง เอ็ง เอ๋ย ที่ลูกอ้างเอามา	
เชิญแม่จำแบบอย่างที่ลูกอ้างเอามา	ศรัทธาเกิดแม่ใจ เอ๋ย ... บุญ

เอ่อ เออ เอ็ง เอ๋ย เอ๋ย

คืนนี้พวกผมที่ยินดี	ร่วมสามัคคีร่วมกันมา
บ้านนี้แล้วก็ไปบ้านหน้า	บอกบุญทั่วกันทุกเคหา
มิได้ล่าเหยียงเบี่ยงบิด	ถือสุจริตร่วมกันมา
ได้บ้านนี้แล้วได้บ้านนั้น	ประสพกันนานา
มิได้เลือกที่รักมักที่ชัง	ด้วยตั้งใจเป็นกลางพวกผมมา

พ่อแก้วแม่แก้วแล้วแต่จะให้	ปัจจัยของนานา
ผมรับทั้งหมดปลาสดปลาแห้ง	พันธุ์ผักผักแพงก็ไม่ว่า
แล้วแต่จะให้สิ่งใดมี	หมากพลูบุหรี่ปูนและยา
ไม้ขีดสักกล่องเกล็ดทองสักกลัก	สบู่ลัทธิชกเสื่อผ้า
ผมรับทั้งหมดปรากฏที่มี	น้ำปลากะปิเหล้าและยา

(ลูกคู่) ะ เหล้าก็เอาด้วยหรือ เรามาขอของเข้าวัดนะ

อ้าว เหล้าเป็นกำลังเดินทางยังไฉ่	
อ้อ จริงของมันวะ	
ผมรับทั้งหมดปรากฏที่มี	น้ำปลากะปิเหล้าและยา
กระดาดใบแดงเงินแบงค็ใบละสิบ	ศรัทธาเชิญแม่หยิบใบละห้า
ใบละสิบหยิบไม่ถึง	จะให้ใบละหนึ่งลูกก็ไม่ว่า
เชิญแม่ทำทาน	เกิดนานานานลูกมา
อย่าตระหนี่ที่ถ้วนควรแล้วหนา	ศรัทธาเกิดแม่ใจ ... เอ๊ย ... ดี
อย่าตระหนี่ที่ถ้วน เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ๊ย เอ็ง เอ็ง เอ๊ย ควรแล้วหนา	
อย่าตระหนี่ที่ถ้วนควรแล้วหนา ศรัทธาเกิดแม่ใจ ... เอ๊ย ... ดี	

เอ่อ เออ เอ็ง เอ๊ย เอ๊ย

เชิญเกิดแม่ทำบุญแก้ววัด	อย่าได้มีอันขาดในชาตินี้
ของสดของแห้งจัดแจงไว้	ที่อุทิศทำด้วยกายทุกวันนี้
อุทิศทำอาบเหนือคางน้ำวันยังค้ำ	เพราะผลบุญผลกรรมเรายังมี
ชาติก่อนเราทำบุญไว้น้อย	จึงไม่ค่อยเป็นสุขี
นี่ก็ได้มาพบศาสนา	เร่งศรัทธาเกิดคุณพี่
นี่ก็ถึงระยะที่ว่าจะทำทาน	ขอเชิญอธิษฐานเฉพาะหน้า
ถ้าเกิดชาติใดขอใจจำนง	อยู่ในพุทธองค์พระสัมมา
วัดจะตั้งอยู่ได้ต้องอาศัยบ้าน	ฟังกันและกันนานมาอยู่เช่นนี้

พราหมณ์ก็เลยหนี	พราหมณ์ก็เลยหนี
ตัวข้าเป็นชายไม่ใช่নারী	ตัวข้าเป็นชายไม่ใช่নারী
ว่าน้องเกษรศรี	ว่าน้องเกษรศรี
เพราะนางนาถเจ้าเป็นมเหสี	เพราะนางนาถเจ้าเป็นมเหสี
พี่ไม่นึกรักก็สู้่นโสภี	พี่ไม่นึกรักก็สู้่นโสภี
พี่รักพราหมณ์งามงอน	
เหมือนเกษรเมียพี่	เสียแล้วในคราว เอ๋ย นี้
เหมือนเกษร เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ๋ย เอ็ง เอ็ง เอ๋ย เมียพี่	
เหมือนเกษรเมียพี่	เสียแล้วในคราว เอ๋ย นี้

เอ่อ เออ เอ็ง เอ๋ย เอ๋ย

ฝ่ายพราหมณ์งามจรัส	ได้ฟังอรรถพระสามี
พระรักยิ่งแม่มิ่งสมร	เหตุใดนฤทราไม่จากที่
น้องเห็นว่าองค์คงไม่สมัค	หากพระรักก็คงตามเทวี
พระคิดหรือเปล่านั้นเจ้าเกษร	พลัดอยู่คงคณยากกายี
ส่วนพระองค์ดำรงประเทศ	ความทุกข์โทษก็ไม่มี
นางศรีศอกถ้อยน้อยอุรา	พราหมณ์เฝอโศภาเจ้าหมองศรี
สุดจะกลั่นกระสันโตกั	เสียแล้วในครา ... เอ๋ย ... นี้
สุดจะกลั่น เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ๋ย เอ็ง เอ็ง เอ๋ย กระสันโตกั	
สุดจะกลั่นกระสันโตกั	เสียแล้วในครา ... เอ๋ย ... นี้

เพลงขอกาน ลำานวนที่ ๑๖^{๑๖๐}

วิทยากร : นางนี เจริญสุข

ค. ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด

๒๘ กรกฎาคม ๒๕๔๕

เอ้อ เออ เอ็ง เอย เ่อย

เชิญเถิดแม่คุณลูกนำบุญมาส่ง	อย่าได้ไหลหลงเถิดนะหลวงพี่
บ้านจะต้องอาศัยวัด วัดจะต้องอาศัยบ้าน	จะต้องพึ่งพานกันอยู่เช่นนี้
ถ้าไม่ได้พวกเราคงซัด	สิ่งสารพัดก็ไม่มี
บ้านโน้นหน้อยค่อยประสบ	เป็นบรมสุขี
อุตสำหรับทำทานนานานลูกมาที่	ยินดีเกิดแม่ใจ....เอ๋ย....บุญ
อุตสำหรับทำทาน เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ๋ย นานานลูกมาที่	
อุตสำหรับทำทานนานานลูกมาที่	ยินดีเกิดแม่ใจ....เอ๋ย....บุญ

เอ้อ เออ เอ็ง เอย เ่อย

คุณจะทำทาน	เปรียบเหมือนสะพานข้ามโลกีย์
แม่จะพ้นอกโรคจะสงสาร	พ้นความกัณดารเป็นสุขี
ผลบุญส่งให้แม่คงได้ความสุข	ขึ้นชื่อว่าทุกข์คงไม่มี
ความเจ็บจะค่อยหาย ความไข้จะค่อยสว่าง	ผลการแม่สร้างเอาไว้มี
ความยากคงไม่เห็น ความเชิญคงไม่พบ	คุณแม่จะประสบแต่สุขี
เชิญแม่ทำทานนานานลูกมาที่	ยินดีเกิดแม่ใจ เอ๋ย ... บุญ
เชิญแม่ทำทาน เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ๋ย นานานลูกมาที่	
เชิญแม่ทำทานนานานลูกมาที่	ยินดีเกิดแม่ใจ เอ๋ย ... บุญ

^{๑๖๐} บทนี้เป็นบทที่นางนี จดมาจากนางดิน เทียนคันฉัตร (ถึงแก่กรรม) ครูเพลงขอกาน โดยจดขณะที่นางดินนั่งเย็บจากชายทุกวัน

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอ๋ย

ขึ้นชื่อว่าบุญแม่คุณคงทำ
มีมากทำมากมีน้อยทำน้อย
การทำบุญไม่จำกัด
แม่อย่าคิดอย่างโน้น อย่าโอ้นอย่างนี้

จะได้ติดคามอุปการ
เป็นหลักฐาน
แม่จะจัดเป็นไทยทาน
ตั้งใจให้ตีให้ชั้บนาน

มดน้อยไข่น้อยค่อยค่อยทำ

ดูแต่น้ำตาลน้ำอ้อย
พวกเสียที่เตี้ยต่ำ
ทีละเล็กทีละน้อย
ข้าวหนึ่งปั้นนั้นให้ทานกับกา
แม่อย่าดูหมิ่นในศีลทาน
แม่อย่าดูหมิ่น เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ๋ย ในศีลทาน
แม่อย่าดูหมิ่นในศีลทาน

หยดนิดหยดหน้อยก็ยั้งหวาน
อุคส์ทำอุคส์ทำคลาน
บ่อยบ่อยเข้าทำรังจนโตเท่าคชสาร
ยังไต้นางฟ้าเป็นบริวาร
ใจงานจะศรัท ... เอ๋ย .. ฐา
ใจงานจะศรัท ... เอ๋ย .. ฐา

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอ๋ย

ดูแต่ผลศีลผลทาน

ดูแต่องค์ฉันทันต์พระราชา
ท่านไม่ห้วงสังขารของในกาย
เมื่อท่านกลับชาติมาอีกที
ลูกนำชาติกยกบาลี
แม่จงตั้งมโนเรื่องโสจฺคร
แม่จงตั้งมโน เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ๋ย เรื่องโสจฺคร
แม่จงตั้งมโนเรื่องโสจฺคร

มีตำนานมาแต่ปางก่อน
ท่านยังให้งาออกเป็นท่อนท่อน
ขอให้เห็นทันตา
ท่านวิเศษได้เป็นพระเวสสันดร
ออกมาซื้ออาหารณ์
ทำทานเกิดไม่ร้อนเอ๋ย...ใจ
ทำทานเกิดไม่ร้อนเอ๋ย...ใจ

เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอย เอย์

องค์ศิโรตม์

น้ำพระทัยใจท่านก็ดี

ท่านมีช่างเผือกชาวผ่องงามรื่อง

มีคนมาขอท่านก็พอพระทัย

การตัดกิเลสพระเวสสันดร

การตัดกิเลส เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอัย

การตัดกิเลสพระเวสสันดร

กลับชาติมาเป็นพระเวสสันดร

สร้างบารมีไม่ย่อหย่อน

ชื่อว่าขวัญเมืองเพชรกฤษณ

ยกพระคเชนทรีให้แก่ราษฎร

ทำทานเกิดไม่ร้อน เอัยใจ

พระเวสสันดร

ทำทานเกิดไม่ร้อน เอัยใจ

เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอย เอย์

ลูกจะยกมือขึ้นเหนือเกล้า

ปีใหม่วันใหม่เดือนใหม่

ลูกมาขอทานถึงที่นี่

นานนานลูกมาที่ปีหน

ลูกที่มาเจ้อจนนำบุญมาให้แก่ท่าน

เอ็นดูลูกทำทานนานนานลูกมาที่

เอ็นดูลูกทำทาน เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอัย นานนานลูกมาที่

เอ็นดูลูกทำทานนานนานลูกมาที่ ยินดีเกิดแม่ใจ ...เอัย บุญ

ขอเชิญแม่ฟังลูกเล่าข้อคดี

มาถึงครูชไทยครูชสงกรานต์

นึกเอ็นดูด้วยช่วยสงสาร

ตามแต่แม่จงให้ทานสิ่งที่มี

ยินดีเกิดแม่ใจ ...เอัย บุญ

เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอย เอย์

ลูกจะเล่ากระทำให้แม่รู้ความ

หนทางลูกมาก็ลำบาก

คุณพ่อเจ้าคะ

นึกเอ็นดูด้วยช่วยอุปถัมภ์

นึกว่าช่วยสักหน่อยคงไม่น้อยใจ

นึกว่าช่วยสักหน่อย เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอัย คงไม่น้อยใจ

นึกว่าช่วยสักหน่อยคงไม่น้อยใจ

ดำเนินมาตามข้อไข

เพราะด้วยความจนยากจึงต้องครากกาย

คุณแม่เจ้าข้า

เปรียบเหมือนลูกนกตกน้ำระกำใจ

ผลทานนั้นคงได้เอัย ..ดี

ผลทานนั้นคงได้เอัย ..ดี

เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอย เอ๋ย

อยู่วงกฏบรรพตคีรี	ชูชกดาชีกก็ตามไป
ขอสองกัณหาชาติ	พระชาติพระยินดีประทานให้
แต่เลือดในอกท่านยังยกทำทาน	ยกสองกุมารผู้พิสมัย
ยกลูกให้แก่พราหมณ์ กรวดน้ำใส่มือ	ข่าวกระพือออกทั่วไป
พฤกษาชาติก็เอนอ่อน	เขาพระสุเมรุก็หวั่นไหว
ชอกห้วยเขาใหญ่	ท่านก็โรยบุปผามาลัย
อานุภาพธรรมทานทุกวิมานพอใจ	ว่าพระองค์ทำได้ เอ๋ย .. ดี
อานุภาพธรรมทาน เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ๋ย ทุกวิมานพอใจ	
อานุภาพธรรมทานทุกวิมานพอใจ	ว่าพระองค์ทำได้ เอ๋ย .. ดี

เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอย เอ๋ย

เชิญเกิดแม่คุณอุคหนุนสนอง	ที่มีสิ่งของตามแต่จะให้
มีสิ่งไรก็ให้สิ่งนั้น	ศรัทธาแก่ท่านผู้ครองไตร
เชิญสลัดตัดตระหนี่	ทำทานตามมีตามได้
สมบัติทั้งหลายไม่ใช่ของเรา	ตายแล้วเอาไปไม่ได้
บุญกุศลนี้จะเป็นผลของเรา	ประคุดังเงาติดกาย
จะตามประคองสนองหนุน	ผลบุญที่เราเสื่อมใส
เกิดชาติใดใดคงจะไม่ยากจน	เพราะบุญกุศลที่เราทำเอาไว้
ลูกอุคสำห้านำตัวมาถึงหัวบันได	ศรัทธาเกิดแม่ใจ ... เอ๋ย .. บุญ
ลูกอุคสำห้านำตัว เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ๋ย มาถึงหัวบันได	
ลูกอุคสำห้านำตัวมาถึงหัวบันได	ศรัทธาเกิดแม่ใจ ... เอ๋ย .. บุญ

เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอย เอ๋ย

นานนานลูกมาที่ปีลูกมาหน	ขอเชิญแม่สร้างกุศลรับอุคสำห
ลูกนี้ไม่ได้ขอไปใส่กระเพาะ	จะนำเข้ายังวัดวา
เมื่อถึงคราวติดขัด จะได้ใช้สอย	คนละเล็กคนละน้อยเกิดแม่คุณจำ

จะเป็นข่าวสารสักแหล่ง จะเป็นแดงสักผลขอเชิญแม่สร้างกุศลอุทิศ
 น้ำอ้อยน้ำตาลข้าวสารพิกแพง ของสดของแห้งลูกก็ไม่ว่า
 ของสดสดมันหมดเร็วหน่อย น้ำตาลน้ำอ้อยอยู่ได้ช้า
 ขอเชิญคุณแม่รีบจัด ธนบัตรในหีบ ไบละห้าไบละสิบบริษัทยา
 ให้ลูกแล้วลูกแก้วจะจัดเข้ายังวัดวา ศรัทธาเกิดแม่ใจ เอ๋... บุญ
 ให้ลูกแล้วลูกแก้วจะจัด เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอีย เข้ายังวัดวา
 ให้ลูกแล้วลูกแก้วจะจัดเข้ายังวัดวา ศรัทธาเกิดแม่ใจ เอ๋... บุญ

เอ๋ เออ เอ็ง เอย เอ๋

ลูกได้นำชาดกยกนิทาน มาให้แม่ทราบกิจจา
 เชิญแม่จำ แบบอย่างมาแต่ปางก่อน ดูพระเวสสันดรท่านทำมา
 ผลทานส่งให้ได้บริสุทธิ์เป็นบุตรกษัตริย์ พระองค์ได้ตรัสเป็นศาสดา
 ท่านได้มีศีลทานเป็นสั่งสอน ให้เฝ้าประชาชี สันจนบัดนี้เป็นศาสนา
 พานรองได้ประทับประคอง เต็มอัครา
 การสร้างปกทานบารมีกนิหาร การศีลการทานท่านอุทิศ
 เชิญแม่จำแบบอย่างที่ลูกอ้างเอามา ศรัทธาเกิดแม่ใจ เอ๋ บุญ
 เชิญแม่จำแบบอย่าง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอีย ที่ลูกอ้างเอามา
 เชิญแม่จำแบบอย่างที่ลูกอ้างเอามา ศรัทธาเกิดแม่ใจ เอ๋ บุญ

เพลงขอกทาน สำนวนที่ ๑๓^{***}

วิทยากร : นายอุทัย เจริญพิช

ค. ห้วยแร่ อ.เมือง จ.ตราด

๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๕

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอ๋อ

สิบนิ้วบ้นขึ้นจบหัตถ์	ลูกมาคิดถึงวัดเรื่องข้าวสาร
วันใหม่เดือนใหม่อีกทั้งปีก็ใหม่	วันนี้เป็นทำยมมหาสงกรานต์
ลูกประติษฐ์คิดขึ้นมาเอ็งเอง	มาร้องเป็นเพลงขอกทาน
ขอปลาขอข้าวตามชาวบ้าน	ตามแต่แม่จะศรัท....เอ๋อธา
ขอข้าวขอปลา เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ๋อ	ตามชาวบ้าน
ขอปลาขอข้าวตามชาวบ้าน	ตามแต่แม่จะศรัท....เอ๋อธา

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอ๋อ

ลูกชวนกันมาเที่ยวร้องบอก	
ให้พ่อแม่ทั้งหลายรู้ทั่วกัน	อันตรุษสงกรานต์ประเพณี
เมื่อครั้งก่อนเก่าบิครมารดา	ปู่ย่าตายายทำมานานสืบลูกสืบหลานถึงทุกวันนี้
ท่านผู้มีพระคุณได้ทำบุญกันต่างต่าง	ซึ่งเป็นตัวอย่างแห่งความดี
ไหนเลยจะนั่งเฉยอยู่ได้	อันประเพณีของไทยประเสริฐศรี
เชิญพ่อเชิญแม่ทำทานนานมาที่	ยินดีแม่ศรัท.... เอ๋อ....ธา
เชิญพ่อเชิญแม่ทำทาน เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ๋อ	นานมาที่
เชิญพ่อเชิญแม่ทำทานนานมาที่	ยินดีแม่ศรัท.... เอ๋อ....ธา

^{***} บทนี้เป็นบทที่คัดลอกมาจากทั้งของนายทอง เจริญสุข (ถึงแก่กรรม) และนายชุม สำหรับของนายชุมนั้นวิทยากรกล่าวว่านายชุมผู้นี้คัดลอกต่อมาจากอำเภอ เขาสมิง อีกทอดหนึ่ง อย่างไรก็ตามทั้งสองสำนวนนี้มีความคล้ายคลึงกัน วิทยากรตั้งข้อสังเกตว่า คนจากอำเภอเขาสมิงอาจนำไปจากนายทอง หรือนายทองอาจนำมาจากอำเภอ เขาสมิง นอกจากนี้แล้ววิทยากรยังกล่าวอีกว่า เพลงขอกทานสำนวนนี้สามารถร้องทำนองเพลงรำภาได้ด้วย

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอ๋อ

ตามประเพณีเคยมีมา	เมื่อแต่ครั้งคุณย่าคุณยาย
เขาทำกันสนุกสนาน	เมื่อวันสงกรานต์ขึ้นปีใหม่
บางท่านก็ปั้นเป็นพระหล่อ	บางท่านก็หล่อเป็นพระทราย
บ้างทำบุญดักบาตร	อุทิศให้แก่ญาติที่วางวาย
บ้างทำบุญกรรมฐาน	ให้แก่วงศ์วานญาติทั้งหลาย
บ้างมีจิตจำนงสร้างน้ำพระ	เอาวารีขึ้นชำระวรกาย
บ้างอาบน้ำให้แก่คนแก่แก่	คราวพ่อคราวแม่ปู่ย่าตายาย
บ้างก็จับแม่ม่ายที่ไล่ผัว	ว่าไม่หาครอบครัวที่อาศัย
บ้างก็จับคนงานการครั่งอยู่เก่าเก่า	อาบน้ำกินข้าวกันเรื่อยไป
ทำกันเช่นนี้ประเพณีไทย	สืบต่อตายาย....เอ๋อ ...มา
ทำกันเช่นนี้ เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ๋อ ประเพณีไทย	
ทำกันเช่นนี้ประเพณีไทย	สืบต่อตายาย....เอ๋อ ...มา

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอ๋อ

แต่การขอทานนั้นมีประโยชน์	สร้างวัดสร้างโบสถ์ที่อาศัย
ไทยทานส่วนรวมร่วมกันเป็นก้อน	สร้างของถาวรไว้ทั่วไป
วัดวาอารามคร่ำคร่า	แม้เมื่อได้เงินมาก็สร้างใหม่
ที่ไหนมุงจากก็ปลดเปลื้อง	เปลี่ยนเป็นกระเบื้องให้สุกใส
จะได้เจริญเงินเรามี	เชิญร่วมสามัคคีกันเกิดนาย
จะจัดให้เด่นเห็นทันตา	สำหรับเมื่อคนจะมาและคนจะไป
จะได้ชื่นนัยน์ตาศรัทธาเกิดนาย	ผลบุญจะได้ เอ๋อ..... ดี
จะได้ชื่นนัยน์ตา เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ๋อ ศรัทธาเกิดนาย	
จะได้ชื่นนัยน์ตาศรัทธาเกิดนาย	ผลบุญจะได้ เอ๋อ..... ดี

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอ้ย

ทำเกิดพ่ออย่าได้ท้อแท้	ขอเชิญคุณแม่วิบทำทาน
ทำบุญเอาไว้อย่ามีใจตระหนี่	ทำทานไว้มีเป็นรากฐาน
เมื่อยามวางวายก็จะได้เป็นผล	พาท่านไปยลเมืองวิมาน
มีมากมีน้อยทำน้อย	ดูชียอดนิตยดหน้อยก็ยิ่งหวาน
นิสัยเกลือกมีความเค็ม	ไม่ต้องถึงเต็มดวงทะนาน
แต่ก่อนโบราณว่าข้าวหนึ่งปั้นให้กา	ยังได้นางฟ้าเป็นบริวาร
ตั้งใจให้เที่ยงอย่าได้เอียงเอน	สองมือประเคนไทยทาน
จบหัวจบเกล้าแล้วเอามา	ตั้งเจตนาอธิษฐาน
ว่าเศษกุศลผลทานเกิดชาติต่อไป	ขอให้ไกลกันดาร
ความยากอย่าได้เห็นคนเข็ญอย่าได้พบ	ขอให้แม่ประสบพบสุขสำราญ
ลาโลกนี้ไปขอให้ไกลกันดาร	
อย่าดูหมิ่นในคุณศีลทาน	ทำใจอารีย์เร่งศรัทเอ้ย..... ฐา
อย่าดูหมิ่น เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ้ย	ในคุณศีลทาน
อย่าดูหมิ่นในคุณศีลทาน	ทำใจอารีย์เร่งศรัทเอ้ย..... ฐา

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอ้ย

เชิญแม่อุทิศสัพพัตถ์สร้างมุงหวังดี	สร้างบุญบารมีเป็นเสบียง
ไปภายภาคหน้าบุญจะให้	นำส่งเป็นทางที่ตรงไม่เอนเอียง
ด้วยหยดเหงื่อแรงกายที่หามาได้มันลำบาก	ทนทุกข์ทนยากสุดสำเค็ญ
แม่จะคำริให้ทานแบ่งปันสิ่งของ	เป็นเงินเป็นทองของจำเป็น
จะได้บำบัดขจัดความยาก	การเป็นพระท่านลำบากเราแลเห็น
ท่านจะไปเรียกร่องของจำเป็น	มันมีกฎมีเกณฑ์เป็นกรอบการ
เชิญแม่ทำงานกับพระ	
เชิญแม่เสียสละให้เป็นทาน	หวังความสำราญ เอ้ย ใจ
เชิญแม่เสียสละ เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ้ย	ให้เป็นทาน
เชิญแม่เสียสละให้เป็นทาน	หวังความสำราญ เอ้ย ใจ

เอ้อ เออ เอ็ง เอย เอ้ย

เชิญแม่ทำทานอธิษฐานผลบุญ	โอบเอื้อเจือจุนทานบารมี
เราทำคามอย่างหนทางพระชินศรี	ได้สำเร็จมรรคผลสำเร็จโพธิญาณ
ด้วยทานบารมี	สร้างคุณความดีจนถึงนิพพาน
เราเราท่านท่านทำกันยังไม่ได้	ยังมีเสียดายที่ให้ท่าน
เราให้กันก็เพียงพอเหมาะ	ให้แต่สิ่งจำเพาะที่เป็นทาน
เราจะสละทิ้งลูกทิ้งเมียเสียให้หมด	ให้ปรากฏน่าสงสาร
พระองค์ท่านทำได้ให้เป็นทาน	มีตำนานเล่า เอ้ย ... มา
พระองค์ท่านทำได้ เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ้ย ให้เป็นทาน	
พระองค์ท่านทำได้ให้เป็นทาน	มีตำนานเล่า เอ้ย ... มา

เอ้อ เออ เอ็ง เอย เอ้ย

ตอนท่านเข้าวังกตบรรพตคีรี	มีชุกชกยายชีตามไป
ขอสองกัณฑ์หาฟอชาติ	ท่านก็ยินดีประทานให้
ยกลูกให้พรตวงน้ำใส่มือ	ช่าวกก็เลื่องลือทั่วแดนไกล
ฝูงเทพทุกชั้นฝั่ง	ต่างไปรยบุปผาและมาตย
อานุภาพทำทานทุกวิมานพอใจ	พระองค์ทำได้อย่าง เอ้ย .. ดี
ทุกวิมาน เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ้ย พอใจ	
ทุกวิมานพอใจ	พระองค์ทำได้อย่าง เอ้ย .. ดี

เอ้อ เออ เอ็ง เอย เอ้ย

มาว่ากันถึงเรื่องพระพุทธเจ้าเรื่องยาวนาน เรามั่นครั้งลูกครึ่งหลานก็ห่วงใจ
 บางคนอยากจะถามเนื้อความของพระองค์ เราจะบอกตรงตรงมิได้
 บ้างว่าเป็นนิทานเพราะการแต่ง เราจะบอกท่านให้แจ้งหายสงสัย
 พระพุทธเจ้าเรามีจริงไม่ใช่จะอิงนวนิยาย เพราะหาหลักมาได้เอ่ยมี
 อยากจะรู้เรื่องดีให้ไปดูคำสอน อย่ามาวิงวอนให้หายสงสัย
 พระพุทธเจ้าเราไม่มี

ที่ฟังทางใจ	ใครทำได้นั้นแหละดี
ใจสะอาดบริสุทธิ์ที่จะได้นั้น	เหมือนเราพบพระองค์ท่านพระชินศรี
ตามทันพระองค์	คงประเสริฐสุดที่
เราทำบุญทำทานหวังกันเท่านี้	เชิญทำทานบารมีให้เต็ม ... เอ๋ย .. ใจ
เราทำบุญทำทาน เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เออย เอ็ง เอ็ง เอ้ย	หวังกันเท่านี้
เราทำบุญทำทานหวังกันเท่านี้	เชิญทำทานบารมีให้เต็ม ... เอ๋ย .. ใจ

เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เออย เอ๋ย

ถ้าแม่ทำใจได้สะอาดสามารถเห็นธรรม	ขอโปรดแนะนำลูกบ้างสักที
ทำสะอาดแคไหนถึงได้สว่าง	จึงได้พบหนทางคงพันทุกข์สุดที่
เจริญรอยตามพระองค์กันให้ทัน	อย่าทอดถอนกันห้องความดี
เพราะอะไรที่มีหยาบไปไม่ได้	
ลูกหลานที่สนใจ	จะเอาเนื้อหนังในกายไม่เป็นแก่นสาร
เรามาดั่งใจอุทิศคิดทำทาน	เพราะเป็นวิมานสำราญ เอ๋ย .. ใจ
เรามาดั่งใจอุทิศ เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เออย เอ็ง เอ็ง เอ้ย	คิดทำทาน
เรามาดั่งใจอุทิศคิดทำทาน	เพราะเป็นวิมานสำราญ เอ๋ย .. ใจ

เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เออย เอ๋ย

พ่อแม่เอ๋ยอย่าพะวงว่ามันคงกินนาน	แค่ลมเดียวเท่านั้นก็เปลี่ยนไป
จะเป็นลมออกหรือลมเข้า	แล้วหยุดสุดที่จะหมาย
นี่แหละมันขึ้นความตายทั้งสังขาร	อย่าว่าแต่หยาบแต่คอนหนอนยังจะกินกัน
เมื่อยังมีชีวิตอยู่ดูว่าสำคัญ	สร้างอารมณ์โอย่างนั้นไป
สร้างอุปาทานยึดมั่นว่าชาติ	ไม่รู้ว่าธาตุทั้งสี่ในสังขาร
เรามีเปลี่ยนแนวความคิด	ให้จิตเบิกบาน
บั้นปลายจะได้สุขสันต์	ด้วยผลทานบาร..... เอ๋ย... มี
บั้นปลายจะได้ เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เออย เอ็ง เอ็ง เอ้ย	สุขสันต์
บั้นปลายจะได้สุขสันต์	ด้วยผลทานบาร..... เอ๋ย... มี

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอย

เรามาว่ากันถึงเรื่องจิตมันสำคัญทุกคนไป ทุกคนนั้นระวังจิตไม่ไหว

มันเกิดสุขเกิดทุกข์ขึ้นโดยฉับพลัน อี้นี้มันตัวสำคัญจะพาไป

พาไปอย่างนี้พาไปอย่างนั้นคงที่อยู่ไม่นาน เตี้ยวรักเตี้ยวหน่าย

ถ้าชินปล่อยไปไม่ระวังฝังกาย

นอนเนื่องภายในสันดาน

ถ้าไม่รู้จักบุญรู้จักทานไปกันใหญ่

ไม่รู้มีสติยับยั้งชั่งใจ

ใครจะจากท่านไปไม่ได้เมื่อสราญ

จะแบ่งกันไม่ได้ถึงวายปราน

จะตีชั่วตีดีทุกท่านทำเอา เอย ...ไป

จะแบ่งกันไม่ได้ เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอย ถึงวายปราน

จะแบ่งกันไม่ได้ถึงวายปราน

จะตีชั่วตีดีทุกท่านทำเอา เอย ...ไป

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอย

ท่านทั้งหลายอย่าได้เข้าใจผิด

เรามาพูดถึงเรื่องกายกับจิตแบ่งออกไป

กายของสัตว์มีเกิด

โดยชาติกำเนิดวัฏจักรใหญ่ใหญ่

อย่าเอาจิตไปกังวลสนใจ

มันหมุนเวียนเปลี่ยนไปเรื่องของมัน

เรามาทำให้ดีตรงที่สุขสันต์

จิตอันสร้างวิมานแห่งความหมาย

จะยับยั้งความคายนคงเป็นไปไม่ได้

เตี้ยวว่าทำบุญแล้วเสียดาย

ทำให้ดีแต่ยังมีโรคภัย

ก็ไอ้โรคทั้งหลายเกิดได้ทั้งนั้น

ถึงพระองค์ท่านปลงได้

พันภัยจิตอันตรธาน

แต่โรคในกายของท่านไซ้หมดไป

มีความคิดให้ดี

บางที่โรคก็หาย

ด้วยจิตไม่ฝักใฝ่ในสังขารแต่ต้องปราบัดกันไว้บ้าง เกิดถึงร่องครวญครางจิตไม่สบาย

ฉะนั้นมาทำบุญทำทานให้จิตสะอาด

บุญอาจสามารถเป็นอาหารทางใจ

ถ้าจิตเราดีมีภูมิต้านทาน

โรคอันยังไม่เกิดนั้นอาจจะถอยไป

ถึงยังงี้ก็ไอ้แกไอ้เจิบไอ้คายนวัฏจักรของมัน

อย่าทำให้ทุกข์ร้อนผ่อนลดลง

เรามาปลดปลงเรื่องสังขาร

มีธาตุดินยี่สิบตั้งอยู่ไม่นาน

ไฟอีกสี่นั้นก็หายไป

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอ้ย

พ่อแม่เอ๋ยลูกมีใจรัก	ลูกจึงมาทวงทักให้หักหัน
ทำจิตใจของเราเข้าว่าพัน	สร้างอุปายกันให้ฝ่ายบุญคุณธรรม
เราใช้ความคิดหักจิตอารมณ์	ถ้ามีวหลงชมหมักมุ่นคุ่นคร้าว
หวังโน้มน้าวเคล้าคลึงดิ่งเกสร	
หมกมุ่นครุ่นคิดจิตอวรณ์	จะหลับนอนไม่สุขทุกข์ทวิ
เรามารักษาขนบธรรมเนียมกันไว้บ้าง	ความดีคงจะตกค้างระหว่างใจ
ในสี่ห้องของเราอย่าเศร้าหมอง	เรารู้จักนึกคิดและตรึกตรอง
เพราะชีวิตเป็นของไม่จีรัง	อย่ามีวประมาทอาฆาต เอ้ยเวร
เพราะชีวิตเป็นของ เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอ้ย ไม่จีรัง	
เพราะชีวิตเป็นของไม่จีรัง	อย่ามีวประมาทอาฆาต เอ้ยเวร

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอ้ย

ลูกจะเล่าเรื่องแต่เบื้องหลัง	ให้พ่อแม่ได้ฟังเป็นสำเนา
พอเป็นข้อกล่าวมา	เรื่องราวแต่เก่าก่อน
องค์พระเวสสันดรท่านใจบุญ	ทำทานการุณมีเมตตา
เมื่อท้าวเธออยู่ในบุรี	อยู่ร่วมกับมัทรีแล้วกัณฑ์หา
อีกทั้งพระชาติหน่อไทย	ลูกเกษมใส่ในปรางคปรา
มีคนไปขอคเชนทร์องค์พระเวสสันดร	เธอหรรษา
ประทานช้างเผือกอันเรื่องรอง	สวยงามล้ำองค์ทองทา
ให้แก่ผู้อื่นที่ต้องการในทันที	น้ำพระทัยท่านดีมีเมตตา
แต่ไปอยู่ที่ศิริที่เขาวงกต	เธอไปเป็นดาบสอยู่ในป่า
ยังมีเฒ่าดาชิตาชุก	บุกป่าฝ่ารกแนวพนา
คามไปขอทานท่านก็ใจดี	ยกพระชาติแก้วกัณฑ์หา
สมมติให้เป็นทานด้วยเป็นการพอใจ	ยอมสละให้ทั้งบุตรบุศรา

น้ำพระทัยท่านคิมิตรทธา เจดนาในทางเอ๋ย ...ทาน
 น้ำพระทัยท่านคิ เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอีย มีศรัทธา
 น้ำพระทัยท่านคิมิตรทธา เจดนาในทางเอ๋ย ...ทาน

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอ๋ย

ลูกมาร้องอยู่เป็นนานประสานเสียง ก็แม่ทองเนื้อเกลี้ยงไปอยู่ไหน
 เห็นแววแววไวไวเหมือนเงาในกระจก สุดที่จะยกออกมาได้
 เห็นวับวับแวบแวบแปลบწყัดดา อยู่บนเคหาตุฝักไฟ
 ดูหีบโน่นหีบนี้ ทานที่จะให้แม่ช่างใจดีปรานีทำทาน
 แม่จะให้สิ่งใดโปรดจงได้มาส่ง เชิญอย่างตื่นลงจากบันได
 ส่งฉันถึงมือแล้วฉันก็ถือเอาไป ถวายไว้ยังวัด เอ๋ย วา
 ส่งฉันถึงมือแล้วฉันก็ถือ เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอ็ง เอย เอ็ง เอ็ง เอีย เอาไป
 ส่งฉันถึงมือแล้วฉันก็ถือเอาไป ถวายไว้ยังวัด เอ๋ย วา

เอ๋อ เออ เอ็ง เอย เอ๋ย

คุณพ่อคุณแม่ช่างใจบุญ การบุญทำบุญกับลูกแก้ว
 ที่นี้ลูกแก้วจะให้พร แม่จะทำมาหากินในแถบถิ่นเมืองไทย
 แม่จะทำอะไรขอให้สิ่งนั้น สิ้นทรัพย์นั้นเป็นเงิน
 ให้รวยเงินรวยทอง น่องน่องเศรษฐีทรัพย์สินมาก
 เรือนจรรยาให้สมหวังคู่จดังพร ลูกรักจักร เอ๋ย ...ไป

เพลงขอกทาน ส่วนวันที่ ๑๔

วิทยากร : นางเสย สุเนตร อายุ ๗๕ ปี

ต. หนองคันทรอง อ.เมือง จ.ตราด

๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๖

เปิดหม้อไม่มีข้าวสุก	เปิดกระหมุกไม่มีข้าวสาร
ลูกมานั่งจอนจ้อร้องขอกทาน	ตามแต่จะศรัทธา เอ้อ เอ้ย ฐา
ลูกมานั่งจอนจ้อ เออ เอ้ย เอ็ง เอ้อ เออ เอ้ย ขอกทาน	
ลูกมานั่งจอนจ้อ ละขอกทาน ตามแต่จะศรัทธา เอ้อ เอ้ย ฐา เออ เอ้อ เออ เอ้อ เอ็ง เอย	

เพลงขอกทาน ส่วนวันที่ ๑๕

วิทยากร : นางชนุน ทวีผล อายุ ๗๖ ปี

นางหนาน อภิบาลศรี อายุ ๗๒ ปี

ต. ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด

๑๓ เมษายน ๒๕๔๗

เอ้อ เออ เอ็ง เอย เอ้ย	
นานานทำที่ปีทำหน	นึกว่าสร้างกุศลเกิดพ่อคุณชา
นานานทำที่ปีทำหน	นึกว่าสร้างกุศลเกิดพ่อคุณชา
กุศลอันนี้มีประเสริฐ	ตายแล้วไปเกิดก็ยังเมืองฟ้า
ศรัทธาเกิดพ่อใจเอ๋ยบุญ	
ตายแล้วไปเกิด เออ เอ้ย เอ็ง เอ้อ เออ เอ้ย ยังเมืองฟ้า	
ตายแล้วไปเกิดก็ยังเมืองฟ้า	ศรัทธาเกิดพ่อใจเอ๋ยบุญ
แจ๊จ๊จ แ่ว้วมาตามสายลม	แม่อย่าชื่อน้อย่าชมแม่คุณชา
แจ๊จ๊จ แ่ว้วมาตามสายลม	แม่อย่าชื่อน้อย่าชมแม่คุณชา
วันนี้ปีใหม่วันสงกรานต์	พวกเราชาวบ้านขอเงินตรา

ด้วยว่าทำพริกยังขัดข้อง ขาดเงินขาดทองแม่คุณชา
 ศรีทธาเกิดแม่ใจเอ๋ยบุญ
 ขาดเงินขาดทอง เออ เอีย เอิง เอ่อ เออ เอีย แม่คุณชา
 ขาดเงินขาดทองแม่คุณชา ศรีทธาเกิดแม่ใจเอ๋ยบุญ

ทำนิตทำน้อยค่อยๆ ทำ กุศลจะได้นำไปวันหน้า
 ทำนิตทำน้อยสักร้อยสองร้อยก็ไปหยิบมา พวกฉันจะได้พาเอ๋ยไป
 ทำนิตทำน้อย เออ เอีย เอิง เอ่อ เออ เอีย สักร้อยสองร้อยก็ไปหยิบมา
 ทำนิตทำน้อยสักร้อยสองร้อยก็ไปหยิบมา พวกฉันจะได้พาเอ๋ยไป

นานๆทำที่ปีทำหน นึกว่าสร้างกุศลเกิดแม่คุณชา
 นานๆทำที่ปีทำหน นึกว่าสร้างกุศลเกิดแม่คุณชา
 กุศลอันมีเหลือหลาย มันมีบุญมากมายแม่คุณชา
 ทำนิตทำน้อยค่อยๆ ทำ กุศลจะได้นำไปวันหน้า
 กุศลอันนี้มีประเสริฐ ตายแล้วไปเกิดก็ยังเมืองฟ้า
 ศรีทธาเกิดแม่ใจเอ๋ยบุญ
 ตายแล้วไปเกิด เออ เอีย เอิง เอ่อ เออ เอีย ก็ยังเมืองฟ้า
 ตายแล้วไปเกิดก็ยังเมืองฟ้า ศรีทธาเกิดแม่ใจเอ๋ยบุญ

ดีโรราบกราบกราน ขอทานเข้าวัด ตามแต่แม่จะศรีท เอ๋ย ฐา
 ดีโรราบกราบกราน เออ เอีย เอิง เอ่อ เออ เอีย ขอทานเข้าวัด
 ดีโรราบกราบกรานขอทานเข้าวัด ตามแต่แม่จะศรีท เอ๋ย ฐา

ยกมือเคารพหนอว่าจบหัตถ์ ขอทานเข้าวัดพ่อคุณชา
 ยกมือเคารพหนอว่าจบหัตถ์ ขอทานเข้าวัดพ่อคุณชา
 ผลทานอันนี้ที่ประเสริฐ ตายแล้วไปเกิดก็ยังเมืองฟ้า
 ศรีทธาเกิดพ่อใจเอ๋ยบุญ

ตายแล้วไปเกิด เออ เอ๊ย เอ็ง เอ่อ เออ เอ๊ย ก็ยังเมืองฟ้า

ตายแล้วไปเกิดก็ยังเมืองฟ้า ตรีทธาเกิดพ่อใจเอ๋ยบุญ

บ้านโน้นบอกเล่าให้เข้ามานี่ คงไม่เสียที่หนอเป็นการ

แม่ไม่ละไม่เลยเคยทำทา... ไม่เว้นสักเว เอ๋ย ลา

แม่ไม่ละไม่เลย เออ เอ๊ย เอ็ง เอ่อ เออ เอ๊ย เคยทำทาน

แม่ไม่ละไม่เลยเคยทำทาน ไม่เว้นสักเว เอ๋ย ลา

วันนี้ปีใหม่ท้ายสงกรานต์ พวกเราชาวบ้านขอเงินตรา

ด้วยว่าที่วัดหนอยยังขัดข้อง ขาดเงินขาดทองพ่อคุณชา

ตรีทธาเกิดพ่อใจเอ๋ยบุญ

ขาดเงินขาดทอง เออ เอ๊ย เอ็ง เอ่อ เออ เอ๊ย พ่อคุณชา

ขาดเงินขาดทองพ่อคุณชา ตรีทธาเกิดพ่อใจเอ๋ยบุญ

ยกมือเคารพหนอว่าจบหัตถ์ ขอทานเข้าวัดแม่คุณชา

ยกมือเคารพหนอว่าจบหัตถ์ ขอทานเข้าวัดแม่คุณชา

ผลทานทั้งหลายที่ได้มา ได้แล้วจะพาเอ๋ยไป

ผลทานทั้งหลาย เออ เอ๊ย เอ็ง เอ่อ เออ เอ๊ย ที่ได้มา

ผลทานทั้งหลายที่ได้มา ได้แล้วจะพาเอ๋ยไป

ยกมือเคารพหนอว่าจบหัตถ์ ขอทานเข้าวัดแม่คุณชา

ยกมือเคารพหนอว่าจบหัตถ์ ขอทานเข้าวัดแม่คุณชา

ด้วยว่าทางวัดหนอยยังขัดข้อง ขาดเงินขาดทองแม่คุณชา

ด้วยว่าทางวัดหนอยยังขัดข้อง ขาดเงินขาดทองแม่คุณชา

ทำนิตทำน้อยค่อยๆ ทำ กุศลจะได้นำไปวันหน้า

กุศลนี้ชี้ประเสริฐ	ตายแล้วไปเกิดก็ยังเมืองฟ้า
ศรัทธาเกิดแม่ใจเอ๋ยบุญ	
ตายแล้วไปเกิด เออ เอีย เอิง เอ้อ เออ เอีย ก็ยังเมืองฟ้า	
ตายแล้วไปเกิดก็ยังเมืองฟ้า	ศรัทธาเกิดพอใจเอ๋ยบุญ
แจ้วแจ้ววามาคามสายลม	แม่อย่างนี้อย่าชมแม่คุณเขา
ด้วยว่าที่วัดยังขัดข้อง	ขาดเงินขาดทองแม่คุณเขา
คราวนี้คงมีหวัง	นำเงินไปสร้างว่าศาลา
ศรัทธาเกิดแม่ใจเอ๋ยบุญ	
นำเงินไปสร้าง เออ เอีย เอิง เอ้อ เออ เอีย ไปสร้างว่าศาลา	
นำเงินไปสร้างว่าศาลา	ศรัทธาเกิดแม่ใจเอ๋ยบุญ

เพลงขอทาน สำนวนที่ ๑๖

วิทยากร : นางชนุน ทวีผล อายุ ๗๖ ปี

ต. ท่าพรึก อ.เมือง จ.ตราด

๑๓ เมษายน ๒๕๔๗

ขอให้รวยขอให้รวย	ที่มาช่วยทำทานวันนี้
ให้โชคดีโชคดีสุขเกษมเปรมปรีดี	ขอให้รวยขอให้รวย
ขอให้รวยขอให้รวย	ที่มาช่วยทำทานวันนี้
ให้โชคดีโชคดีสุขเกษมเปรมปรีดี	ขอให้รวยขอให้รวย
งานบุญใครทำใครได้	มีแต่พอทำวันนี้
โชคดีโชคดีไม่เบา	โชคดีมาเข้าขอให้รวยขอให้รวย
งานบุญไม่มีใครให้	มีแต่พรให้สวยสวย
ใครมีลูกหญิงลูกชาย	ให้ว่านอนสอนง่ายอีกด้วย

เพลงขอกาน ส่วนวันที่ ๑๗

วิทยากร : นางชนุน ทวีผล อายุ ๗๖ ปี

ต. ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด

๑๓ เมษายน ๒๕๔๗

ร้านนี้เป็นร้านของใคร
 ร้านนี้เป็นร้านของใคร
 มาชิมมาโพทะนา
 มาชิมมาโพทะนา

เจ้าของอยู่ไหนหายหน้าหายตา
 เจ้าของอยู่ไหนหายหน้าหายตา
 เจ้าของเจ้าขาไปอยู่แห่งใด
 เจ้าของเจ้าขาไปอยู่แห่งใด

เพลงขอกาน ส่วนวันที่ ๑๗

วิทยากร : นางหนาน อภิบาลศรี อายุ ๗๖ ปี

ต. ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด

๑๓ เมษายน ๒๕๔๗

ดวงเอ๋ยดวง
 ดวงดีก็ได้เป็น ส.ท.
 ดวงเอ๋ยดวง
 ดวงดีลาภยศก็มา ๆ

จะไรจะร่วงอยู่ที่ดวงชะตา
 ถ้าดวงมันพอลาภยศก็มา
 จะไรจะร่วงอยู่ที่ดวงชะตา
 ถ้าดวงชะตามันจะดี

เพลงขอทาน ส่วนวันที่ ๑๘

วิทยากร : นางสาว วรงค์ทอง อายุ ๗๐ ปี

ต. ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด

๑๓ เมษายน ๒๕๕๗

จะกล่าวกระทำให้แม่รู้ความ	ดำเนินไปตามข้อไข
หนทางลูกมาก็ลำบาก	เพราะความจนยากจึงได้อาศัย
คุณแม่เจ้าคะคุณพ่อเจ้าขา	โปรดเอ็นดูด้วยช่วยอุปถัมภ์
เปรียบเหมือนลูกนกตกน้ำระกำใจ	นึกว่าช่วยสักหน่อยคงไม่น้อยใจ
ผลทานนี้คงได้เอ๋ยดี	
นึกว่าช่วยสักหน่อย เออ เอ๊ย เอ็ง เอ่อ เออ เอ๊ย คงไม่น้อยใจ	
นึกว่าช่วยสักหน่อยคงไม่น้อยใจ	ผลทานนี้คงได้เอ๋ยดี

เอ่อ เออ เอ็ง เอย เอ๋ย	
องค์อิศโรโพธิสัตว์	เมื่อท่านกลับชาติมาเป็นพระเวสสันดร
น้ำพระทัยใจท่านก็ดี	ท่านสร้างบารมีมิได้หยุดหย่อน
ข้างเผือกขาวผ่องงามรองเรื่อง	ชื่อว่าขวัญเมืองเพชรกุญชร
มีคนมาขอท่านก็พอพระทัย	ยกคเชนทร์ให้แก่ราชฎ
การตัดกิเลสของค์พระเวสสันดร	ทำทานเกิดอยาร้อนเอ๋ยใจ
การตัดกิเลส เออ เอ๊ย เอ็ง เอ่อ เออ เอ๊ย	ของค์พระเวสสันดร
การตัดกิเลสของค์พระเวสสันดร	ทำทานเกิดอยาร้อนเอ๋ยใจ

เอ่อ เออ เอ็ง เอย เอ๋ย	
อุตสาห์ทำทาน	ก็เหมือนทอดสะพานข้ามโลภภัย
จะพันโอบโลกสงสาร	พันความกัณดารเป็นสุขี
ผลบุญส่งให้คงได้ความสุข	ขึ้นชื่อว่าทุกข์ก็คงไม่มี
ความเจ็บก็จะค่อยหาย	ความไข้ก็จะค่อยสร้าง

ผลบุญแม่สร้างเอาไว้มี

ความยากจะไม่เห็น

ความเข็ญก็จะไม่พบ

คุณแม่จะประสบแต่สุขี

เข็ญแม่ทำงานนาน ๆ ลุกมาที

ยินดีเกิดแม่ใจเอ๋ยบุญ

เข็ญแม่ทำงาน เออ เอ๋ย เอ็ง เอ่อ เออ เอ๋ย นาน ๆ ลุกมาที

เข็ญแม่ทำงานนาน ๆ ลุกมาที

ยินดีเกิดแม่ใจเอ๋ยบุญ

เอ่อ เออ เอ็ง เอ๋ย เอ๋ย

ให้ทานลูกแล้วลูกแก้วจะให้พร ขอให้แม่ถาวรไปภายหน้า

ถ้ามีบุตรหญิงขอให้ว่าง่าย

ถ้ามีบุตรชายทั้งชายชวา

อยู่ดีกินดีวันนี้หนา

ก็ลูกรักจะลาเอ๋ยไป

อยู่ดีกินดี เออ เอ๋ย เอ็ง เอ่อ เออ เอ๋ย วันนี้หนา

อยู่ดีกินดีวันนี้หนา

ก็ลูกรักจะลาเอ๋ยไป

เอ่อ เออ เอ็ง เอ๋ย เอ๋ย

ให้ทานลูกแล้วลูกแก้วจะให้พร ขอให้แม่ถาวรประเสริฐศรี

ยามลูกจะลาให้พะว้าพะวัง

ห่างหน้าห่างหลังไม่อยู่ดี

ใจหนึ่งก็จะไปใจหนึ่งก็จะอยู่

บ้านไกลเรือนไกลหนอกก็ยังมิ

ไม่เลือกที่รักไม่มักที่ชัง

จิตลูกยังหวังให้ชาติ

ปีหน้าฟ้าใหม่ยังไม่วายชีวิ

พากันยินดีเกิดแม่ใจเอ๋ยบุญ

ปีหน้าฟ้าใหม่ เออ เอ๋ย เอ็ง เอ่อ เออ เอ๋ย ยังไม่วายชีวิ

ปีหน้าฟ้าใหม่ยังไม่วายชีวิ

พากันยินดีเกิดแม่ใจเอ๋ยบุญ

เอ่อ เออ เอ็ง เอ๋ย เอ๋ย

นานนานลูกมาทีปีหนึ่งลูกมาหน

นึกว่าสร้างกุศลริบอุศสำหรับ

ลูกไม่ได้ขอเอาไปใส่กระเป่า

ลูกจะพาเข้ายังวัดวา

ก็เมื่อถึงคราวติดขัดก็จะได้ใช้สอย

คนละเล็กคนละน้อยเกิดนะพ่อแม่จำ

จะเป็นควรวัดแค้นก็จะแค้นขัดสน	ขอเชิญแม่สร้างกุศลริบอุศสำหรับ
ขอเชิญคุณพ่อคุณแม่รีบจัด	ก็ชนบัตรในหีบ
ก็ไบละห้าไบละสิบศรัทธา	ให้แล้วลูกจะจัดเข้ายังวัดวา
ศรัทธาเกิดแม่ใจเอ๋ยบุญ	
ให้แล้วลูกจะจัด เออ เอีย เอิง เอ่อ เออ เอีย เข้ายังวัดวา	
ให้แล้วลูกจะจัดเข้ายังวัดวา	ศรัทธาเกิดแม่ใจเอ๋ยบุญ

เพลงขอทาน ส่วนวันที่ ๑๙

วิทยากร : นางสาว วงศ์ทอง อายุ ๖๒ ปี

ค. ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด

๑๑ เมษายน ๒๕๔๗

เอ่อ เออ เอิง เอีย เอ้ย

สืบนี่ว่าลูกขอบนละจบหัดดี	ลูกคิดถึงวัดเรื่องข้าวสาร
วันนี้วันสงกรานต์	ลูกจะมาขอทานเข้าก็ยังวัดก็ยังวา
ผลทานทั้งหลายที่ได้มา	ได้แล้วจะพาเอ๋ยไป
ผลทานทั้งหลาย เออ เอีย เอิง เอ่อ เออ เอีย ที่ได้มา	
ผลทานทั้งหลายที่ได้มา	ได้แล้วจะพาเอ๋ยไป

จะมามากปากหรือก็ยังเกรง	เลยสร้างเป็นเพลงพรรณนา
ข้าข้าวขอปลาหนาดตามชาวบ้าน	ท่านไม่ละไม่เลยเคยทำทาน
ท่านไม่เว้นสักเว เอ๋ย ลา	
ท่านไม่ละไม่เลย เออ เอีย เอิง เอ่อ เออ เอีย เคยทำทาน	
ท่านไม่ละไม่เลยเคยทำทาน	ท่านไม่เว้นสักเว เอ๋ย ลา

ที่โน่นบอกเล่าให้เขาเอ๋ยมาที่นี้	คงไม่เสียทีนะคุณแม่จำ
ขอเชิญทำทานกับลูกบ้าง	ลูกจะนำเข้าก็ยังวัดก็ยังวา
ผลทานทั้งหลายที่ได้มา	ได้แล้วจะพาเอ๋ยไป

เอ๋อ เออ เอ็ง เอ๋ย เอ๋ย

เมื่อทำทานกับลูกแล้ว	ลูกแก้วก็จะให้พร
ขอให้แม่ถาวรไปข้างหน้า	อยู่ดีกินดีทางนี้หนา
ลูกรักจะพาเอ๋ยไป	
อยู่ดีกินดี เออ เอ๋ย เอ็ง เอ๋อ เออ เอ๋ย ทางนี้หนา	
อยู่ดีกินดีทางนี้หนา	ลูกรักจะพาเอ๋ยไป

ลูกจะนำไปถวายก็พระสงฆ์ผู้ทรงศีล เป็นอาจิณที่ครองไกร	
ที่บ้านก็ไม่สู้วัดที่วัดก่อนจะอด	ถ้าเราจะนิ่งกันเสียหมดเสียคงไม่ได้
ต้องอาศัยพวกเราเป็นเจ้าของ	ปรึกษาปรองคองกันตามได้
ทุกเช้าทุกเย็นท่านไม่เห็นใคร	ถ้าไม่ได้พวกเราคงไม่เบาใจ
เสียแล้วในใจเอ๋ยบุญ	
ถ้าไม่ได้พวกเรา เออ เอ๋ย เอ็ง เอ๋อ เออ เอ๋ย คงไม่เบาใจ	
ถ้าไม่ได้พวกเราคงไม่เบาใจ	เสียแล้วในใจเอ๋ยบุญ

เมื่อทำทานกับลูกแล้ว	ลูกแก้วก็จะให้พร
ให้มีผู้ข้าวอยู่ข้างเหนือ	ให้มีผู้เกลือหนายอยู่ข้างใต้
ให้มีบุตรหญิงให้ว่าง่าย	ให้มีบุตรชายให้โอนอ่อน
ขอให้มีเตียงตั้งที่นั่นนอน	คุณแม่ไม่เดือดร้อนในเอ๋ยใจ
ขอให้มีเตียงตั้ง เออ เอ๋ย เอ็ง เอ๋อ เออ เอ๋ย ที่นั่นนอน	
ขอให้มีเตียงตั้งที่นั่นนอน	คุณแม่ไม่เดือดร้อนในเอ๋ยใจ

เพลงขอทาน ส่วนวันที่ ๒๐

วิทยากร : นายเล็ก อนันต์ อายุ ๔๘ ปี

๖/๑ หมู่ ๔ ต.หาดเล็ก

อ.คลองใหญ่ จ.ตราด

๑๙ มิถุนายน ๒๕๔๗

เอ๋อ เอ๋อ เอ็ง เอ้ย เอ้ย

บุญทานการกุศล	บุญนี้ที่ทำ
ขอเป็นขำน้ำ	เครื่องทิพย์นานา
เป็นวิมานทอง	เรื่องรองโสภา
กับทั้งนางฟ้า	พันหนึ่งบริวาร
เครื่องทิพย์ครั้งนี้	ขอให้ถึงชนนี้
บิดาย่านาน	ถึงญาติมิตรทุกหมู่
ครูบาอาจารย์	พันทุกข้อย่านาน
ได้วิมานทอง ^{๖๖}	

^{๖๖} เพลงขอทานส่วนวันที่วิทยากรกล่าวว่าครูเพลงนำมาจากมนต์ และไม่ให้ร้องให้คนนอกฟังดังนั้นจึงต้องร้องให้เนื้อคกหล่น บทนี้จึงไม่ใช่บทสมบุรณ์ วิทยากรแนะนำให้เกลากลอนเสียใหม่ก็จะได้เป็นเพลงขอทาน แต่ผู้วิจัยสังเกตว่าบทร้องนี้คล้ายกับคำอธิษฐานในประเพณีทำบุญส่งหรือบุญโค่นต้นไม้ของจังหวัดตราด ดังนี้

บุญนี้ที่ข้าทำ ขอให้เป็นขำน้ำ เครื่องพิจารณา สุวิมานทอง
เรื่องรองโสภา พบทั้งนางฟ้า วันหนึ่งประมาณ ศิลานดังนี้ ขอให้ศีลธรรม ถึง
บิดามารดา ผู้เปรตทั้งหลาย นรกอสุรกาย กุ้งเล็กปลาน้อย ปลาโคปุหอย
ใหญ่น้อยเรื่องรอง ขอให้ตั้งใจปอง รับเอาส่วนบุญ

อย่างไรก็ตามวิทยากรกล่าวว่ายังมีบทร้องอีกจำนวน ๒ หน้ากระดาษ แต่ไม่สามารถร้องให้ฟังได้ เพราะครูแรงเกรงจะเป็นอันตราย โดยกล่าวว่ามี ๒ ทำนองและมีบทร้องภาษาเขมรด้วย

เพลงชอกทาน สำนวนที่ ๒๑

วิทยากร : นางรัก บำเพ็ญบุรณีย์ อายุ ๘๔ ปี

วัดปลายคลอง ต.วังกระแจะ

อ.เมือง จ.ตราด

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๔๗

คนจนเข็ญใจ เอ.....เฮ้ เอ เท่ เฮ เอ๊
 เข็ญให้พ่อมาโปรด
 ลูกนี้เหมือนลูกไก่พลัดแม่
 เข็ญให้พ่อแม่เอาข้าวสาร
 เข็ญท่านทำบุญหว่านผล
 ทำบุญให้ท่านให้เป็นการร่มเย็น
 จะเป็นอย่างไร

เมื่อทำบุญกับลูกแล้ว
 ถ้าท่านมีลูกหญิงนี้ก็ขอให้สอนง่าย
 ขอให้ท่านมีพูกนึ่ง เออ เอ้อ เออ เอ้อ เออ เอ๊ย
 ขอให้อยู่สุขาถาวร

พ่อจงได้โปรด
 เกิดพ่อท่านใจบุญ
 มาร้องแข่งแซ่อยู่ตามใต้ถุน
 มาไปรยทำงานเอาบุญ
 นอนกันต้ายังเห็น
 ทำแล้วบุญนี้แล้วแต่จะเป็นไป
 ก็ให้เป็นไปตามบุญ

ลูกแก้วนี้จะให้พร
 ถ้าท่านมีลูกชายก็ขอให้โอนอ่อน
 นอนมีเตียงนอน
 เหมือนอย่างพรที่ลูกรำ..เอ๋ย...พัน

เพลงขอทาน ส่วนวันที่ ๒๒

วิทยากร :นางรัก บำเพ็ญบุรณ์ อายุ ๘๔ ปี

วัดปลายคลอง ต.วังกระแจะ

อ.เมือง จ.ตราด

๑๓ กรกฎาคม ๒๕๔๗

ลูกเป็นคนจนเข็ญใจ เอ.....เฮ้ เอ เห่ง เอ เอ ท่านจงได้โปรด

เข็ญให้พ่อแม่มาโปรด

เอ๋ยพ่อท่านใจเอ๋ยบุญ

ลูกนี้เหมือนลูกไก่พลัดแม่

มาร้องแข่งแซ่อยู่ในใต้ถุน

เข็ญให้พ่อแม่มาโปรดข้าวสาร

ทำทานเอาเอ๋ยบุญ

เอ็ง เอ้อ เออ เอ๋ย

ลูกขอข้าวกินสักถ้วย

ให้ลูกขอกล้วยกินสักใบ

แต่พอยาไส้

เลี้ยงอาต....มา

เข็ญท่านทำบุญหวานผล

หนอทันตายังเห็น

ทำบุญให้ทานให้เป็นการร่วมเย็น

ทำแล้วบุญนี้แล้วแต่จะเป็น เอ๋ย ไป

เมื่อให้ทานกับลูกแล้ว

ลูกแก้วนี้จะให้พร

ถ้าท่านมีลูกหญิงนี้ก็ขอให้สอนง่าย

ถ้าท่านมีลูกชายก็ขอให้โอนอ่อน

ขอให้ท่านมีฟูกนั่ง เอ๋ย เที่ยงนอน

ขอให้อยู่สุขาถาวร

เหมือนอย่างพรที่ลูกรำ..เอ๋ย...พัน

เพลงขอทาน ส่วนวันที่ ๒๓

วิทยากร : นางบุญส่ง วงศ์ทอง อายุ ๖๕ ปี

ต.ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด

๑๑ เมษายน ๒๕๔๗

เอ้อ เออ เอ้อ เออ เอี้ย

สินนี้ว้ลูกเอยขอหลบหลบหัตถ์

ลูกคิดถึงวัดก็ถึงวา

วันนี้วันสงกรานต์

ลูกจะมาขอทานเข้ายังวัดก็ยงวา

ผลทานทั้งหลายที่ได้มา

ได้แล้วจะพา...เอ้ย ...ไป

ผลทานทั้งหลาย เออ เอ้อ เออ เออ เอ้อ เอ็ง เอี้ย ที่ได้มา

ผลทานทั้งหลายที่ได้มา

ได้แล้วจะพา...เอ้ย ...ไป

เอ้อ เออ เอ้อ เอ้ย

จะมาออกปากหรือก็ยงเกรง

เลยสร้างเป็นเพลงหรือพรรณนา

นะขอข้าวขอขอปลา

ตามท่ามา

ท่านไม่ละท่านไม่เลยเคยท่ามา

ไม่เว้นสักเว...เอ้ย...ลา

ท่านไม่ละท่านไม่เลยเคยท่ามา เออ เอ้อ เออ เออ เอ้อ เอ็ง เอี้ย

ท่านไม่ละท่านไม่เลยเคยท่ามา

ไม่เว้นสักเว...เอ้ย...ลา

ที่โน้นเขาบอกเล่าให้เข้ามาที่นี่

คงไม่เสียที่นะคุณแม่จ๋า

เชิญท่าทานกับลูกบ้าง

ลูกจะนำเข้ายังวัดก็ยงวา

ผลทานทั้งหลาย เออ เอ้อ เออ เออ เอ้อ เอ็ง เอี้ย ที่ได้มา

ผลทานทั้งหลายที่ได้มา

ได้แล้วจะพา...เอ้ย ...ไป

เอ้อ เออ เอ้อ เอ้ย

เอ้อ เออ เอ้อ เออ เอ้ย

เมื่อทำทานกับลูกแล้วลูกแก้วก็จะให้พร ขอให้แม่ถาวรนะไปข้างหน้า

อยู่ดีกินดีทางนี้หนา

ลูกรักจะพา...เอ้ย....ไป

อยู่ดีกินดี เออ เอ้อ เออ เออ เอ้อ เอ็ง เอ้ย ทางนี้หนา

อยู่ดีกินดีทางนี้หนา

ลูกรักจะพา...เอ้ย....ไป

เอ้อ เออ เอ้อ เอ้ย

ลูกจะนำไปถวายพระสงฆ์ผู้ทรงศีล

เป็นอาจิณที่ครองไกร

ที่บ้านคงไม่สู้ขาด

ที่วัดก่อนจะอด

ถ้าเรานิ่งกันเสียหมด

เสียคงไม่ได้

ต้องอาศัยพวกเราเป็นเจ้าของ

ปรึกษาปรองดองกันตามได้

ทุกเช้าทุกเย็นท่านไม่เห็นใคร

ถ้าไม่ได้พวกเราคงไม่เบาใจ

เสียแล้วในใจ..เอ้ย..บุญ

ถ้าไม่ได้พวกเรา เออ เอ้อ เออ เออ เอ้อ เอ็ง เอ้ย คงไม่เบาใจ

ถ้าไม่ได้พวกเราคงไม่เบาใจ

เสียแล้วในใจ..เอ้ย..บุญ

เอ้อ เออ เอ้อ เออ เอ้ย

เมื่อทำทานแก่ลูกแล้ว

ลูกแก้วก็จะให้พร

ให้มียุ่งข้าวหนอยู่ข้างเหนือ

ให้มียุ่งเกลือหนอยู่ข้างใต้

ให้มีบุตรหญิงให้ว่างาย

ให้มีบุตรชายเสียให้โอนอ่อน

ขอให้มียิ่งดั่งที่นั่งนอน

คุณแม่ไม่เดือดร้อนในใจ

ขอให้มียิ่งดั่ง เออ เอ้อ เออ เออ เอ้อ เอ็ง เอ้ย ที่นั่งนอน

ขอให้มียิ่งดั่งที่นั่งนอน

คุณแม่ไม่เดือดร้อนในใจ

เอ้อ เออ เอ้อ เอ้ย

ข. เพลงรำภาข้าวสาร

เพลงรำภา ส่วนตอนที่ ๑

วิทยากร : นายอุทัย เจริญพิช

ค. ห้วยแร่ อ.เมือง จ.ตราด

๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๕

บทปลุก^{๖๓}

ลูกมาถอยหลังนั่งทรุดแล้วลูกก็จุดแต่บันได
 ลูกเงยหน้าขึ้นไปแลดู เห็นประคูด
 ลูกมานั่งลงยกมือไหว้
 แม่จงเผยบัญชีร
 หรือว่าโกรธลูกมาร้องอึ้ง
 อย่าโกรธลูกเลย
 ให้ลูกขอสมากับแม่ทูนหัว
 ด้วยลูกมาร้องอยู่ที่นี้
 ว่าแม่กำลังจะหลับจะนอน
 เมื่ออย่าคิดปั้นปวนทำเป็นโกรธซิคซิค
 ด้วยลูกมาร้องอยู่เชิงแช่
 เป็นการบุญแม่คุณเจ้าชา
 ลูกเอากุศลเข้ามาส่งให้
 ทำบุญเสียก่อนถึงค่อยนอนอีกใหม่
 ลูกขอโทษแม่เอ๋ยอย่าได้โกรธซึ่ง

ลูกมานั่งกราบไหว้แม่คุณที่เรือนนี้
 คุณแม่เข้าซาอิจจายังหลับนิ่ง
 ลูกนี้ช่างอายุเสียจริง จริง
 แม่เอ๋ยอย่าได้นอนนิ่ง
 แม่ทำเป็นนอนชิงแช่^{๖๔}
 ลูกเคยมาก่อนไร
 เมื่ออย่าว่าลูกนี้ชั่วเป็นคนหยาบช้า
 อย่าคิดว่าไม่มีอัยยาศัย
 ลูกนี้มากวนใจ
 เมื่อยามแม่จะหลับไหล
 เมื่ออย่าหาว่าแม่นี้มากวนใจ
 แม่คุณจงรับเอาบุญของลูกไว้
 แม่จอมกระหม่อม แม่จงโปรด
 ลูกเอากุศลเข้ามาส่งให้จนถึงเรือน

^{๖๓} คำว่าปลุกในที่นี้หมายถึง การร้องเพลงเพื่อส่งเสียงให้เจ้าของบ้านตื่นขึ้นมาทำงาน เพราะการร้องเพลงรำภาานั้นจะออกเดินร้องกันในเวลากลางคืน สำหรับบทปลุกนี้วิทยากรกล่าวว่า เป็นของเก่าที่จำสืบทอดกันมา

^{๖๔} นอนชิงแช่ (ภาษาถิ่นตราด) หมายถึง การนอนเหยียดยาวมีผ้าคลุมตลอดตัวมิดชิด (นอนคลุมโปง)

แม่จะทำสักเท่าไรแม่จงตั้งใจให้มัน
 ลูกมาปลุกเท่าปลุก
 ลูกมานั่งอ่อนนอนจนก่อนตื่น
 ลูกมานั่งอ่อนนอนจนอ่อนระอา
 หรือว่าโกรธลูกมาร้องอึ่ง
 ลูกเห็นจะต้องจำทน
 ลูกมาปลุกคุณแม่ไม่ลุกออกมา
 ช่างนอนอยู่ได้นะแม่คุณเจ้าขา
 ลูกมาส่งสำเนียงจนเสียงออกห่าง
 ลูกมานั่งอ่อนนอนงอนง้อ
 แม่จะทำบุญหรือโปรดสัตว์
 เมื่อออกมาพบกับลูกเสียสักคำ
 ขอเผยประคุมาคูหน้าแล้วลูกจะลาไป

แม่เอ๋ยจงตั้งใจอย่าได้คิดฝันเฟื่อง
 แม่ไม่ลุกขึ้นมา
 แม่ไม่พื้ร่างกาย
 จะลุกขึ้นมาเจอจากก็หาไม่
 แม่ทำเป็นนอนจะบึงไป
 อายคนทั้งหลาย
 ลูกมานั่งอ่อนนอนจนอ่อนใจ
 สิ้นเรี่ยวสิ้นแรงจนแทบอุรา
 คุณแม่คุณพ่อจนถึงชายคา
 ขอเชิญแม่ศรีจ้านรรจา
 ถึงแม่ไม่ทำลูกก็ไม่ว่า

บทร้องที่วัด^{๑๑๔}

สงกรานต์คือได้ผ่านพ้น
 เราได้ใช้ความคิดบางครั้งก็ผิดบางครั้งก็ถูก
 นับว่าที่ทำยังเป็นกรรมฝ่ายดี
 วันนี้เริ่มต้นทุกคนตั้งใจ
 เขาทำด้วยจิตไมตรีได้มีความสุข
 เราทุกคนควรรักษา
 วันนี้ทำบุญเกื้อหนุนทางวัด
 แต่ขอพวกเราพร้อมใจ
 คือปัจจัยตัวหลักที่จะได้ฝึกใช้

พวกเราทุกคนได้ผ่านพ้นไป
 ทั้งทุกข์ทั้งสุขให้รอดพ้นผ่านไป
 ของท่านยังมีสนับสนุนเอาไว้
 อันประเพณีคนไทยพ่อแม่ทำมา
 ละเหตุเกิดทุกข์ชั่วร้ายนานา
 จะได้นำพาให้สุขสำราญ
 หลายสิ่งยังขัดทางวัดต้องการ
 ศรัทธาจัดให้เพียงสิ่งเดียวเท่านั้น
 ยามขาดสิ่งใดตามแต่จะบริหาร

^{๑๑๔} บทร้องที่วัดนี้ วิทยากรได้แต่งขึ้นเอง เพื่อใช้สำหรับร้องบนศาลาวัด คราวทำบุญในวันสงกรานต์
 ทั้งนี้เป็นการดัดแปลงเพื่อความสะดวกของทั้งผู้ร้องและผู้มีจิตศรัทธา

สร้างสาธารณประโยชน์
 เพราะจิตฝ่ายดีมีเป็นทุน
 จะทำอะไรมีใจเป็นหลัก
 ถ้าเราคิดไม่ดีทำไม่ดี
 เราชาวพุทธมีศาสนาเป็นที่สั่งสอน
 เอาเหตุผลเป็นตัวหลัก
 ขอตั้งตนอยู่ในหลัก
 ถ้าท่านมีน้ำจิตคิดทำบุญ
 ถ้าท่านไม่ศรัทธา
 ไปที่พบสุข
 รู้จักศีลรู้จักกรรมประจำอยู่ในใจ
 จะไปสวรรค์สักที่
 ที่ร้องผ่านไป
 ลูกหวังจะเอาอะไร
 ที่ชวนทำบุญ
 ประโยชน์ของท่านลูกหลานคงเห็น
 หลายวันผ่านไปท่านคงจะลืมเสียหาย
 ถ้าผู้ใดลืมคุณการบุญไม่ให้
 ออกดีบุญไม่รู้คุณค่า
 จะเป็นผู้ตกอับอภัพสันติ
 ของจงคิดถึงเกิดมาชาติหนึ่ง
 ท่านจงรักภักดีต่อเรา
 พระท่านว่าน้ำมหาสมุทรเอามาเป็นหมึก
 เอาแผ่นดินเป็นกระดาษ
 ว่าคำคุณโยเขียนใส่ลงทั่ว
 ไม่พอจะใส่มากมายเหลือประมาณ
 ถ้าคิดเป็นเช่นคนปรกติ

คุณพระจะได้โปรดคลบันดาล
 บุญจะได้เกี่ยวหนุนในความปรารถนาดีของท่าน
 อย่าไปพะวงพะวังให้ใจเป็นหลักมั่นมั่น
 แล้วความดีจะได้มายังใจกัน
 สิ่งทุกข์ร้อนจะห่างจากท่าน
 ทุกข์สิ่งประจักษ์สุขสำราญ
 ตั้งใจจงรักเหตุผลนั้นนั้น
 ให้ท่านนี้เป็นเหมือนสะพานที่เราจะเดินทางไป
 ใครเลยจะพาท่านไปได้
 เดือนร้อนเรื่องทุกข์ก็ได้ห่างหาย
 ระเบียบวินัยมีไว้จงดี
 ระเบียบวินัยไม่มีแล้วจะไปยังใจกัน
 ท่านคงเข้าใจคำพูดเหล่านั้น
 ทุกคนจงเข้าใจขอศรัทธาร่วมกัน
 อุทิศถึงพระคุณบุพการีของท่าน
 ทุกเช้าทุกเย็นก่อนเคยเห็นหน้ากัน
 ว่าเคยมีสายสัมพันธ์
 ความรักจางหายจะโศกเศร้าตลอดกาล
 คำพระท่านกล่าวเล่าเป็นแก่นสาร
 ลูกหลานอับรึยไม่เห็นพระคุณของท่าน
 พบกันครั้งเดียวเท่านั้น
 ความดีของเขาสุดที่เล่าขาน
 เอามาจารึกบรรยายพระคุณของท่าน
 เอาเขียนวาดอักษรตัวสำคัญ
 อันพระคุณทูนหัวใส่ทั่วแผ่นดินนั้น
 เว้นแต่ลูกหลานไม่รู้คิดได้
 ท่านควรดำรงเป็นผลบุญส่งไป

ลูกหลานทุกคนอย่าเป็นคนจัญไร
 คอยลูกคอยเต้าไม่เห็นเจ้าทำบุญทำทาน
 ครุฑไม่รู้สารทไม่ทำ
 เกิดเป็นสัตว์หมุสัตว์หมาจะเอาอะไรดี
 ระเบียบพระคุณของบุญ
 มานันมีคจะได้ไปสว่างเสมือนเห็นทางเดินไป
 ถ้ามีเกิดมีตายเมื่อไรเราจะรู้
 ตายวันตายพรุ่งไม่สะดุ้งหวาดผวา
 เราเกิดเป็นชาวพุทธให้บริสุทธิ์อยู่ในใจ
 ทำทานเป็นอุบายให้ใจลดตระหนี่
 ถ้าท่านไม่มีอุบายใจท่านพองบาน
 พระพุทธองค์ท่านรู้ตรวจดูจิต
 เพราะกิเลสตัวร้ายที่จะไปนิพพาน
 เราปล่อยเราวางเสียบ้าง
 ท่านจะว่าเรื่องของกูกูรู้ รู้เสียทั่ว
 แต่ถึงคราวจะขาดใจ
 แม้แต่พุทธโฆ นะโม ไม่เป็น
 ให้รู้จักรักษาศีลทำทาน
 ให้รู้พระปฏิบัติพระปฏิเวทเหตุกำหนดคกาย
 อย่าไปมองภายนอกออกไปลับสน

เมื่อพ่อแม่ตายไปเหมือนสัตว์เดียรฉาน
 ประกาศบอกท่านคอนพระยาส่งไป
 ช่างเป็นกรรมนำพา
 ทำตัวเองว่าไม่รู้รักษา
 เปรียบเหมือนแสงไฟส่องให้
 จะต้องมีระเบียบวินัยติดตัวเรา
 ความตายนั้นอยู่ปลายจมูกนั้นยังง
 จะเอาอะไรนำพาเมื่อถึงยามต้องการ
 เมื่อถึงยามจะตายจะได้ไปตามต้องการ
 จะได้เกิดจิตปริติเป็นสมุฏฐาน
 จะเกิดระรานเหตุนั้นเป็นอย่างไร
 สัตว์ที่ท่านอุปติทางประหาร
 แต่ห้วงลูกห้วงหลานยังไปไม่ได้
 ทำใจจะได้สบายนั้นแหละนิพพาน
 โอ้พระคุณทูนหัวรู้ทั่วเบิกบาน
 จะเอาอะไรไม่ได้ทั้งนั้น
 ช่างเป็นกรรมเวรแล้วจะไปทางใดกัน
 หวังพระนิพพานเป็นจุดหมาย
 มองเข้ามาภายในใจของเรา
 ไม่ว่าชีวิตมีจนนั้นจะวุ่นวาย

เพลงรำภา ส่วนวันที่ ๒

วิทยากร : นายประชุม แสนสวัสดิ์

ต. วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด

๑๒ เมษายน ๒๕๔๖

บทในตำรา

เอ้อ เออ ...เอ็ง ..เอย

ผมมาถึงหัวบันได

เอ้ย..จะยกมือไหว้

วันนี้ผมพาลูกหลานมาเยือน

ก็ปีใหม่ เดือนก็ใหม่

ผมพาลูกพาหลาน

เอ่ยว่าปีใหม่ท้ายสงกรานต์

ลูกมาร้องเพลงรำภา

จะนำเงินนี้เอาไปเข้า

ถึงทางวัดเขาติดขัด

คนละเล็กคนละน้อย

แม่ทำบุญกับลูกแล้ว

เอ้อ เออ ...เอ็ง ..เอย

คุณพ่อคุณแม่ทำบุญทำทาน

จะได้พ้นโศกพ้นโลกสงสาร

เพราะว่าผลบุญส่งให้

มาขึ้นชื่อว่าทุกข์

ลูกต้องขอกัยก่อนเอย... (เอซา....จะ)

เสียให้ทั่วทั้งครอบครัว...เรื่อน

มาเยือนถึงเค... หา (เอซา....จะ)

วันก็ใหม่ ท้ายสงกรานต์

มาร้องเพลงรำ....เอย..ภา (เอซา....จะ)

ขอเชิญคุณพ่อคุณแม่ทำทาน

ด้วยกันเถิดนะแม่..จำ (เอซา....จะ)

ลูกมิได้เอาไปใส่กระเป่า

เข้าไว้ยังวัด ... เอ้ย.. วา (เอซา....จะ)

สารวัตรเขาจะได้เอามาใช้สอย

ก็ตามแม่จะศรัทธ ...เอ้ย.. ซา (เอซา....จะ)

ลูกจะนำเอาไปยังวัดวา

ศรัทธาเถิดแม่ใจ..เอ้ย...บุญ (เอซา....จะ)

เสมือนกับแม่ทอดสะพานก็ข้ามยังโล..เอย..ก็ย

พ้นความกั้นดารแม่จะกลายเป็นสุ ..เอย... ซี

คุณแม่คงได้ความสุข

ก็คงไม่....เอย...มี (เอซา....จะ)

เอ๋อ เออ ...เอ็ง ..เอย

เกิดมาอีกชาติหน้าฉันใด	คุณพ่อคุณแม่คงจะสบายไปทุกวัน..เอย..ทุกวี่
ขอเชิญคุณแม่ทำบุญทำทาน	นานนานจะมีสงกรานต์
ยินดีเกิดแม่ใจ...เอย...บุญ (เอชา....จะ	ข้าจะคาละข้า เอชา....จะ)

เอ๋อ เออ ...เอ็ง ..เอย

นานนานจะมีสงกรานต์สักที	ปีหนึ่งจะมีสงกรานต์สักหน
เชิญแม่สร้างบุญสร้างกุศล	กันเกิดนะแม่...เอย...จำ (เอชา...จะ)
แม่จะทำบุญด้วยน้ำอ้อยหรือน้ำตาล	หรือแม่จะทำเป็นข้าวสารฟักแพง
ไม่ว่าจะเป็นของสดของแห้ง	ก็ลูกนี้ไม่...เอย..ว่า (เอชา...จะ)
ก็นานนานจะมีสงกรานต์สักที	คุณแม่ควรจะเตรียมไว้ให้พร้อม
ก็ทั้งหัวหอมหัวกระเทียม	ขอเชิญคุณแม่ตระเตรียมกันเกิดนะแม่...จำ (เอชา..จะ)
ถ้าแม่เตรียมเอาไว้แล้ว	ลูกแก้วเชิญเอามาเกิดหน้าแม่ใจ...ดี
(เอชา....จะ ข้าจะคาละข้า เอชา....จะ)	

เอ๋อ เออ ...เอ็ง ..เอย

คุณแม่มาสร้างบุญสร้างกุศล	เสมือนสร้างบุญให้แก่ท่านอาจารย์
	หนอผู้ครอง....ใคร (เอชา..จะ)
ท่านพ่อแม่จงคิดสลัด เอ็งเอย	แล้วค่อยตัดตระหนี่
ก็ทำบุญตามมี	ก็คามแต่จะ.....ได้ (เอชา..จะ)
สมบัติทั้งหลายนั้นมันไม่ใช่ของเรา	ก็ตายแล้วสูญเปล่าสูญหมดสิ้น...ไป (เอชา..จะ)
การที่คุณแม่สร้างบุญสร้างกุศล	นั้นแหละมันเป็นผลของเรา
	ประจักษ์แจ้งตามคิด...กาย (เอชา..จะ)
ก็ติดตามประทับประคองสนองหนุน	สำหรับเป็นต้นทุนทุกชาติ...ไป (เอชา..จะ)
แม่จะเกิดต่อไป	แม่จะไม่เป็นคนอดอยาก
เพราะแม่ได้ทำบุญไว้มาก	ตั้งแต่ครั้งคุณแม่ยังไม่...ตาย (เอชา..จะ)

ขอเชิญแม่มาสร้างบุญสร้างกุศล แม่จะได้ไปอยู่ชั้นเบื้องบน
ก็ขึ้นสุรา...ลัย (เอชา...จะ ข้าจะศาละข้า เอชา...จะ)

เอ้อ เออ ...เอ็ง ..เอย

แม่ไต่ยีนเสียงกระดานกุกๆ	เอ้ยแม่คงลูกออกมาแล้ว
หยิบขันทองออกมาล้างหน้า	เสียงเจรจาอยู่แจ้ว....แจ้ว (เอชา..จะ)
เขาเลื่องเขาลือ	ว่าคุณแม่นี้มีเงินอยู่ตั้งหลายไหโอดิน
ไปฝังดินอยู่ใต้ถุน	โยเอ้ยจะฝังไว้ทำไมเขียวนะแม่ยอดบุรุษ
คุณแม่จงขุดขึ้นมาทำ....บุญ (เอชา..จะ)	
มาทำบุญทำทาน	ในวันสงกรานต์วันนี้
แม่เกิดไปแม่จะได้เป็นเศรษฐี	เกิดนะแม่...จำ (เอชา..จะ)
แม่ทำบุญกับลูกแล้ว	ลูกแก้วจะนำไปยังวัดวา
ศรัทธาเกิดแม่ใจ....ดี (เอชา....จะ ข้าจะศาละข้า เอชา....จะ)	

เอ้อ เออ ...เอ็ง ..เอย

แม่ยามแม่จะให้	แม่ต้องตั้งใจเคารพ
ยกของนั้นขึ้นจับ	เหนือพระเก...ศา (เอชา.....จะ)
ค่อยๆคิด	แล้วก็อธิษฐานเฉพาะ....หน้า
ขอให้น้ำใจของลูกนี้ใสเด่น	เกิดแม่จันทร์วันเพ็ญ
ส่งยังเค...หา (เอชา.....จะ)	
แม่ทำกินด้วยน้ำพักน้ำแรง	แม่อุตส่าห์ประจบประแจง
มาสู้ทำเอา...มา (เอชา.....จะ)	
เวลานี้ก็ถึงระยะ	วาระแม่จะทำบุญทำทาน
ขอเชิญแม่อธิษฐาน	หนอเฉพาะ...หน้า (เอชา.....จะ)
แม่ทำบุญกับลูกแล้ว	ลูกแก้วจะขอลา
ศรัทธาเกิดแม่ใจ....บุญ (เอชา....จะ ข้าจะศาละข้า เอชา....จะ)	

เอ้อ เออ ...เอ็ง ..เอย

ว่าไอ้ไอ้เศรษฐีมหาเศรษฐี	แกได้ทำบุญกับลูกแล้ว
ยังเหลือแต่แม่เศรษฐีเรือนไกล	ไอ้หัวบันได....แก้ว (เอชา.....จะ)
ไอ้แม่เศรษฐีเรือนนี้	แกทำบุญกับลูกแล้ว
ลูกแก้วจะขอลา....ไป (เอชา.....จะ)	
กราบกรานวันทา	ลูกต้องขอลาคุณแม่ไปก่อน
ขอให้แม่สวัสดิ์มีชัย	เสมือนดังลูกให้....พร
ขอเชิญคุณแม่เอาขันพระสาคร	มารอรับเอาพระพรของลูกไว้เอ็งเอย
ก็ฉันให้พรแม่เป่ส่าก็ฉันจะลาแม่ไป (เอชา....จะ ข้าจะดาละข้า เอชา....จะ)	

บทนอกตำรา

เอ้อ เออ ...เอ็ง ..เอย

ผมมานั่งอยู่ที่หัวบันได	ผมต้องขอยกก่อน..เอย
วันตรุษวันนี้เป็นวันสงกรานต์	ผมได้พาลูกพาหลานมารำ...ภา (เอชา.....จะ)
ผมจะยกมือไหว้คุณแม่คุณพ่อที่	ให้หมดทั้งครอบครัวเรือน
คืนนี้ลูกมาเยือน	มาเยือนถึงเค...หา (เอชา.....จะ)

เอ้อ เออ ...เอ็ง ..เอย

ขึ้นปีใหม่ เดือนใหม่	วันใหม่ท้ายสงกรานต์
อยากจะชักชวนคุณพ่อคุณแม่ทำบุญทำทาน ตามแต่ศรัท.....ธา (เอชา.....จะ)	
แม่ทำบุญกว่าจะได้	ถ้าเอ้อมข้างนอกไม่มีอิฐ
ก็ขอเชิญไปหยิบเงินบาท	อยู่ที่โน...เรือน (เอชา.....จะ)

บทร้องฉันสำหรับเกี่ยว

ไอ้แม่เศรษฐีเรือนนี้	เขาว่ามั่งมีเหลือเกิน
มีความเจริญในวัย	ในพระพุทธศาสนานา
ลูกร้องเพลงรำภามา	ก็จวนจะเสียงแหบแห้ง

จะหมกเรียวมคมตรง	เสียแล้วคุณแม่....จำ
ลูกจะขอเอมร้อยสักครึ่งขวดหนึ่งขวด	ตามแต่แม่จะศรัท...ธา
ถ้าทำกับลูกแล้ว	ลูกแก้วก็จะเจริญไปภาย...หน้า

เพลงรำภา ส่วนวนที่ ๓

วิทยากร : คณะเพลงรำภาวัดบางปรือ

ค. ท่าประคู้ อ.เมือง จ.ตราด

๑๔ เมษายน ๒๕๔๖

เอ๋อ เออ ...เอ็ง ..เอย

เอ่ยว่าปีใหม่ท่ายสงกรานต์	ขอเชิญคุณแม่ทำทาน
แม่ทำบุญด้วยน้ำพิกน้ำแรง	ด้วยกันเถิดคุณแม่..จำ (เอฮา....จะ)
	แม่อุตสำหรับประจบประแจง
	สู้ทำ....เอย...มา (เอฮา.....จะ)
ไอ้แม่เศรษฐีเรือนนี้	ได้ทำบุญกับลูกแล้ว
ยังเหลือแต่แม่เศรษฐีเรือนไกล	ไอ้คุณแม่หัวบันได....แก้ว (เอฮา.....จะ)
ไอ้แม่ขันทองของลูก	ลูกขอลาแม่ไปก่อน
ขอให้สวัสดิ์มีชัย	ก็เหมือนดังลูกให้...เอย...พร (เอฮา.....จะ)
ขอเชิญคุณแม่เอาขันพระสาคร	มารอรับเอาพรของลูกไว้เอย
(เอ็งเอย ก็ฉันให้พรก็ฉันจะจรแม่ไป เอฮา....จะ ข้าจะตาละข้า เอฮา....จะ)	

เอ๋อ เออ ...เอ็ง ..เอย

โบราณเขาร้องเพลงรำภาเข้าวัด	คุณแม่เอ๋ยอย่าได้ขัดเลยนะแม่....เอย..จำ (เอฮา....จะ)
ลูกร้องเป็นเพลงรำภา	มิได้เอาไปใส่กระเป่า
พอได้แล้วลูกก็จะเอาเข้าไป	ยังวัด .. ยังวา (เอฮา....จะ)
เสียงกระดานกุกๆ	แม่คงลูกกันออกมาแล้ว
ถือขันทองออกมาล้างหน้า	เสียงเจรจาดอกแจ้ว....แจ้ว (เอฮา..จะ)

เขาเลื่องเขาลือกันว่า	คุณแม่มีเงินอยู่ตั้งหลายไหโอดิน
เอาฝังดินอยู่ใต้ถุน	ไยเอ๋ยจะฝังไว้ทำไม
เขียวนะแม้อยอดบุตร	ทำไมไม่ขุดมาทำ...เอ๋ย...บุญ (เอชา..จะ)
มาสร้างบุญสร้างกุศล	นั่นแหละเป็นผลของเรา
	ประจักษ์เป็นเงาตามคิด....กาย (เอชา..จะ)
ลูกจะประทับประคองสนับสนุน	สำหรับเป็นทุนทุกชาติ..เอ๋ย...ไป (เอชา..จะ)
แม่เศรษฐีเรือนแก้ว	ให้บุญกับลูกแล้ว
ลูกแก้วจะขอลาคุณแม่...เอ๋ย...ไป (เอชา..จะ)	
วันนี้ลูกอุตสาหมา	ลูกขอลาคุณแม่ไปก่อน
ขอให้สวัสดิมีชัย	ก็เหมือนตั้งลูกให้....พร (เอชา..จะ)
ขอเชิญคุณแม่เอาขันพระสาคร	มารอรับเอาพรของลูกไว้เอ๋ย
(เอ็งเอ๋ย ก็ฉันให้พรก็ฉันจะจรแม่ไป เอชา....จะ ข้าจะคาละข้า เอชา....จะ)	

เพลงรำภา ส่วนวันที่ ๔

วิทยากร : นางแจ้ว แสนสวัสดิ์

๓. ทำประจำ อ.เมือง จ.ตราด

๓ เมษายน ๒๕๔๖

เอ่อ เออ ...เอ็ง ..เอ๋ย	
โบราณเขาร้องเพลงรำภาเข้าวัด	คุณแม่เอ๋ยอย่าได้ขัดเลยนะแม่....เอ๋ย..จำ (เอชา....จะ)
ลูกร้องเป็นเพลงรำภา	มิได้เอาไปใส่กระเป่า
พอได้แล้วลูกก็จะเอาเข้าไป	ในวัด .. เอ๋ย...วา (เอชา....จะ)
เสียงกระดานกุกๆ	แม่คงลูกกันออกมาแล้ว
ถือขันทองออกมาล้างหน้า	เสียงเจรจาออกแจ้ว....แจ้ว (เอชา..จะ)
เลื่องลือกันว่าคุณแม่มีเงินฝังไว้	ตั้งหลายไหโอดินฝังไว้ใต้ถุน
ขอเชิญคุณแม่ขุดเอาออกมาทำ...เอ๋ย...บุญ (เอชา..จะ)	

คิดสลัดนะตัดตระหนี่	ทำบุญตามมี...ตามได้
ตามแต่คุณแม่จะศรัท...เอ๋ย...ธา (เอชา..จะ)	
มาสร้างบุญสร้างกุศล	นั่นแหละเป็นผลของเรา
ประจวบดังเงาตามติด....เอ๋ย...กาย (เอชา..จะ)	
ลูกจะประคับประคองสนับสนุน	สำหรับเป็นต้นทุนทุกชาติ...เอ๋ย..ไป (เอชา..จะ)
ทำบุญกับลูกแล้ว	ลูกแก้วจะขอให้พ้นทุกข์โศก
พันโลกสงสารพันความกัณดาร	เมื่อกลายเป็น...เอ๋ย...ผี (เอชา..จะ)
ความเจ็บก็จะหาย	ความไข้ก็จะสร้าง
ขอเชิญทำบุญเกิดนะคุณแม่...เอ๋ย (เอชา..จะ)	
นานนานจะมีสงกรานต์	ยินดีเกิดคุณแม่.....จำ (เอชา..จะ)
จะมีสิ่งของใดๆ	ก็ให้เอามาก่อน..เอ๋ย (เอชา..จะ)
แม่จะทำบุญด้วยข้าวสารสักถัง	หรือแดงสักผล
เชิญแม่สร้างกุศลกันเกิดนะแม่....จำ (เอชา..จะ)	
ถ้าแม่จะเอาสิ่งของนั้นมาให้	แม่ควรทำใจเคารพ
ยกสิ่งของนั้นขึ้นจบ	เหนือพระเก...เอ๋ย..ศา (เอชา..จะ)
ตั้งใจอุทิศแล้วค่อยๆพิชฐาน	ขอเศษะผลทานมันตาล...เอ๋ย...ให้ (เอชา..จะ)
เอ๋ยจากก็จะจร	ลูกต้องขอลาคุณแม่ไปก่อน
ขอให้สวัสดีมีชัย	ก็เหมือนดังลูกให้...เอ๋ย..พร (เอชา..จะ)

ค. เพลงเดินบวทรข้าวสาร

เพลงเดินบวทรข้าวสาร ส่วนวันที่ ๑

วิทยากร : นายอำไพ สร้อยแสง อายุ ๕๘ ปี

ค. ท่าโสม อ.เขาสมิง จ.ตราด

๑๗ พฤษภาคม ๒๕๔๗

เพลงพวงมาลัยสวมคอ

พวงมาลัยสวมคอ	รอไปก่อนนารี
นานนานฉันผ่านมาที่	นานนานฉันผ่านมาที่
ดวงชีวิที่จะขาดรอน	ดวงชีวิที่จะขาดรอน
อรชรแม่พวงมาลัย	ชะ อรชรแม่พวงมาลัย

เพลงคอห้อยเป็นผง

คอห้อยค่อห้อยเป็นผง	แม่โถมยงขอน้ำกินที่
น้ำบ่อฉันก็ไม่เอา (ซ้ำ)	ฉันอยากได้เหล้าสี่สิบตีกรี
คอห้อยค่อห้อยเป็นผง	แม่โถมยงขอน้ำกินที่
น้ำบ่อฉันก็ไม่เอา (ซ้ำ)	ถ้าไม่ได้น้ำเหล้าน้ำชาวยังดี

เพลงกะโปนอย

กะโปนอย	กะโปนอย	กะโปนอย
นอยหน้อยนอย		หน้อยนอยน้อยนอย ^{๑๖๖}
ฉับฉิ่งกระดิ่งเป็นเพลง		ฉับฉิ่งกระดิ่งเป็นเพลง
ก็มาเป็นบรรเลง		เป็นเพลงฮ้าวาย

เพลงลูกคลื่น

ลูกคลื่นกระเซ็นกระซัด	พายจัดฉันทลัวเรือล่ม
พายเรือทวนลม	ฉันทลัวเรือล่มพายจัดพายจัด

เพลงเดินบาตรข้าวสาร ส่วนตอนที่ ๒

วิทยากร : คณะเพลงเดินบาตรข้าวสาร

ต. ท่าโสม อ. เขาสมิง จ. ตราด

๑๖ เมษายน ๒๕๔๗

เพลงอยุธยาเมืองเก่า

อยุธยาเมืองเก่าของเราแต่ก่อน	จิตใจาวรรณมาเส้าสู่กันฟัง
อยุธยาแต่ก่อนนี้ยัง	เหมือนดั่งเมืองทองของพี่น้องเฝ้าพงศ์ไทย
เดี๋ยวนี้ซิเป็นเมืองเก่า	ชาวไทยแสนเศร้าถูกข้าศึกกรุกราน
ชาวไทยทุกคนหัวใจร้าวราน	ข้าศึกเผาผลาญแหลกลาญวอดวาย

^{๑๖๖} เมื่อถึงเนื้อร้องนี้ ผู้หญิงจะทำท่าทางเอามือทั้งสองข้างลูบและส่ายสะโพกไปมา

เพลงเดินบาตรข้าวสาร ส่วนหน้าที่ ๓

วิทยากร : นางวิมล เพชรรัตติ อายุ ๕๑ ปี

นางสมโภชน์ มนต์สนิท อายุ ๖๐ ปี

ค. ท่าโสม อ.เขาสมิง จ.ตราด

๑๗ พฤษภาคม ๒๕๔๗

เพลงแห่นางแมว

นางแมวเอ๋ย	มีแก้วนิยน์ตา
ขอฟ้าขอฝน	ขอน้ำมนต์มารดหัวนางแมว
ขอเบี่ยคำจ้าง	ฉันทามนางแมวมา
เดือนห้าเดือนหก	ฝนไม่ตกบ้างเลย
พ่อตาลูกเขย	นอนมือเกยหน้าผาก
แม่مایشูกมาก	ตาผ่อน ^{๖๖} ร่อนกัน
นางแมวเอ๋ย	มีแก้วนิยน์ตา
ขอฟ้าขอฝน	ขอน้ำมนต์มารดหัวนางแมว
ขอเบี่ยคำจ้าง	ฉันทามนางแมวมา
เดือนห้าเดือนหก	ฝนไม่ตกบ้างเลย
พ่อตาลูกเขย	นอนมือเกยหน้าผาก
แม่مایشูกมาก	เจีहनอมร่อนกัน

^{๖๖} ตาผ่อนนี้ คือ กังผ่อน มนต์สนิท (ถึงแก่กรรม) ปู่ของลุงย่าไพ สร้อยแสง กับป้าสมโภชน์ มนต์สนิท ท่านเป็นคนสนุกสนาน จึงเติมคำร้องว่า “ตาผ่อนร่อนกัน” และเมื่อถึงท่อนนี้กังผ่อนก็จะเปิดไสร่ง “ร่อนกัน” คือสายสะโพกไปมา เป็นที่ขบขันของชาวบ้าน ต่อมาในการเดินบาตรข้าวสาร ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ คณะเพลงเดินบาตรข้าวสารก็มีคุณป้าถนอมที่เป็นคนสนุกสนาน ต้องการเลียนท่าทางของกังผ่อน จึงมีการแปลงเนื้อร้องเป็น “เจีहनอมร่อนกัน”

เพลงเดินบาตรข้าวสาร ส่วนวันที่ ๔

วิทยากร : นายเชาวน์ มนัสสนิท อายุ ๕๒ ปี

ต. ท่าโสม อ.เขาสมิง จ.ตราด

๑๗ พฤษภาคม ๒๕๔๗

สุดาดวงไอ้แม่พวงดอกสร้อย	สาวน้อยออกมารำวง
ชะเออเอ้อเอย	ชะเออเอ้อเอย
ปลุกข่ากลายเป็นกัตะไคร้	น้องปลุกกระชายกลายเป็นคันทิง
มันสงสัยใจนัก ชะเออเอ้อเอย	ว่าพี่จะรักน้องไม่จริง ^{๑๖๘}

เพลงเดินบาตรข้าวสาร ส่วนวันที่ ๕

วิทยากร : นางวิมล เพชรรัตที อายุ ๕๑ ปี

ต. ท่าโสม อ.เขาสมิง จ.ตราด

๑๑ เมษายน ๒๕๔๗

เพลงคอกแห้งเป็นผง

คอกแห้งคอกแห้งเป็นผง	แม่โถมยงขอน้ำกินที่
ไครหนอเป็นผู้จัดส่ง	ให้แม่คิ้วโก่งจัดส่งให้พี่ที่
คอกแห้งคอกแห้งเป็นผง	แม่โถมยงขอน้ำกินที่
ไครหนอเป็นผู้จัดส่ง	ให้แม่โถมยงจัดส่งให้พี่ที่

^{๑๖๘} เพลงนี้วิทยากรกล่าวว่า เป็นเพลงที่แต่งโดยบิดาของวิทยากรเอง คือ นายรวม มนัสสนิท (ถึงแก่กรรม) ซึ่งวิทยากรกล่าวว่า บิดาได้แต่งเพลงเดินบาตรข้าวสารไว้หลายเพลง แต่ปัจจุบันนี้สมุดเพลงนั้นหายไปแล้ว และไม่ค่อยมีใครจำได้แล้ว

เพลงบ้านนี้เป็นบ้านของใคร

บ้านนี้เป็นบ้านของใคร	เจ้าภาพไปไหนหายหน้าหายตา
ฉันมาขอตานแล้วหนา	หายหน้าหายตาไปไหน
บ้านนี้เป็นบ้านของใคร	เจ้าภาพไปไหนหายหน้าหายตา
ฉันมาขอตานแล้วหนา	หายหน้าหายตาไปไหน

เพลงเดินมาตรข้าวสาร ส่วนวันที่ ๖

วิทยากร : นายอำไพ สร้อยแสง อายุ ๕๘ ปี
 ต.ท่าโสม อ.เขาสมิง จ.ตราด
 ๑๑ เมษายน ๒๕๔๗

วันนี้เป็นวันหนอว่าสงกรานต์	ก็พวกเราชาวบ้านมากันหนอย
ช่วยช่วยหาข้าวสาร	เพราะหลายคนเขามารอคอย
พวกเราไปช่วยกันหนอยเถิดหนา	เชิญเอาข้าวสารหรือว่าเงินทองมา
เพื่อเอาไปวัด....วา	

ภาคผนวก ข

ภาพการร้องเพลงบอกบุญของคณะเพลงบอกบุญ จังหวัดตราด

ก. คณะเพลงขอทาน

ภาพ ๑ แม่เพลงขอทานวัดท่าพริกขณะเดินทางไปร้องเพลงขอทาน
ในตัวเมืองจังหวัดตราด เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖

ภาพ ๒ แม่เพลงขอทานวัดท่าพริกขณะร้องเพลงขอทาน
ในตลาดสดเทศบาลจังหวัดตราด เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖

ภาพ ๓ ชาวบ้านรดน้ำสงกรานต์กับคณะเพลงขอทาน

ภาพ ๔ แม่เพลงขนุน ทวีผล (นั่ง) ขณะร้องเพลงบอกบุญในตลาดสด

ภาพ ๕ แม่เพลงขอทานกำลังร้องเพลงขอทานเพื่อขอหมวกให้กับผู้วิจัย

ภาพ ๖ คณะเพลงช่วยกันตรวจนับเงินที่ได้ภายหลังจากร้องเพลงขอทานเสร็จ

ภาพ ๗ คณะเพลงขอทานวัดท่าพรุก ขณะเดินทางไปร้องเพลงบอกบุญ
เมื่อเทศกาลสงกรานต์ พ.ศ.๒๕๔๗

ภาพ ๘ แม่เพลงคนหนึ่งเหมารถโดยสารตามมาสวมทบทคณะเพลง
ขณะเดินทางไปร้องเพลงบอกบุญที่ตัวเมืองจังหวัดตราด เมื่อเทศกาลสงกรานต์ พ.ศ.๒๕๔๗

ภาพ ๙ คณะเพลงขอทานวัดท่าพริก ขณะเข้าไปร้องเพลงบอกบุญในตัวเมืองตราด
เมื่อเทศกาลสงกรานต์ พ.ศ.๒๕๔๗

ภาพ ๑๐ แม่เพลงกำลังร้องเพลงขอทานเพื่อเรียโรคนที่นั่งอยู่ในรถ
เมื่อเทศกาลสงกรานต์ พ.ศ.๒๕๔๗

ภาพ ๑๑ คณะเพลงขอทานวัดท่าพริก ระหว่างไปร้องเพลงบอກบุญในโรงพยาบาลตราด
เมื่อเทศกาลสงกรานต์ พ.ศ.๒๕๔๗

ภาพ ๑๒ แม่เพลงกำลังร้องเพลงขอทานที่ร้านทองแห่งหนึ่ง
ขณะเดินทางไปร้องเพลงบอກบุญที่ตัวเมืองจังหวัดตราด เมื่อเทศกาลสงกรานต์ พ.ศ.๒๕๔๗

ภาพ ๑๓ ปฏิบัติการระหว่างชาวบ้านกับคณะเพลงขอทานวัดท่าพรุก
เมื่อเทศกาลสงกรานต์ พ.ศ.๒๕๕๗

ภาพ ๑๔ ผู้ปกครองกำลังฝึกลูกหลานให้ทำบุญกับคณะเพลงขอทาน
เมื่อเทศกาลสงกรานต์ พ.ศ.๒๕๕๗

ภาพ ๑๕ แม่เพลงวัดสุวรรณภักดีกำลังแสดงหนังสือชี้แจงเรื่องการบอกบุญของวัด
จากเจ้าอาวาสวัด ขณะเดินทางไปร้องเพลงบอกบุญ เมื่อเทศกาลสงกรานต์ พ.ศ.๒๕๔๗

ภาพ ๑๖ แม่เพลงวัดสุวรรณภักดีกำลังร้องเพลงบอกบุญในตลาดสดเทศบาลจังหวัดตราด
เมื่อเทศกาลสงกรานต์ พ.ศ.๒๕๔๗

ภาพ ๑๗ แม่เพลงวัดสุวรรณภักดีกำลังแสดงหนังสือชี้แจงจากเจ้าอาวาสให้ชาวบ้านดู
เมื่อเทศกาลสงกรานต์ พ.ศ.๒๕๔๗

ภาพ ๑๘ แม่เพลงswing วงศ์ทอง แม่เพลงขอทานวัดสุวรรณภักดี ขณะร้องเพลงในตลาดสด
เมื่อเทศกาลสงกรานต์ พ.ศ.๒๕๔๗

ภาพ ๑๙ ชาวบ้านกำลังทำงานกับคณะเพลงขอทานวัดสุวรรณภักดี
เมื่อเทศกาลสงกรานต์ พ.ศ.๒๕๔๗

ภาพ ๒๐ ชาวบ้านเลี้ยงเครื่องตีน้ำแก่คณะเพลงขอทานวัดสุวรรณภักดี
เมื่อเทศกาลสงกรานต์ พ.ศ.๒๕๔๗

ภาพ ๒๑ ชาวบ้านทุ่งไถ่ดัก (ชาวซอง) กำลังสาธิตการร้องเพลงขอทานให้แก่ผู้วิจัย
ที่วัดสุวรรณภักดี ในวันทำบุญสงกรานต์วันสุดท้าย พ.ศ. ๒๕๔๖

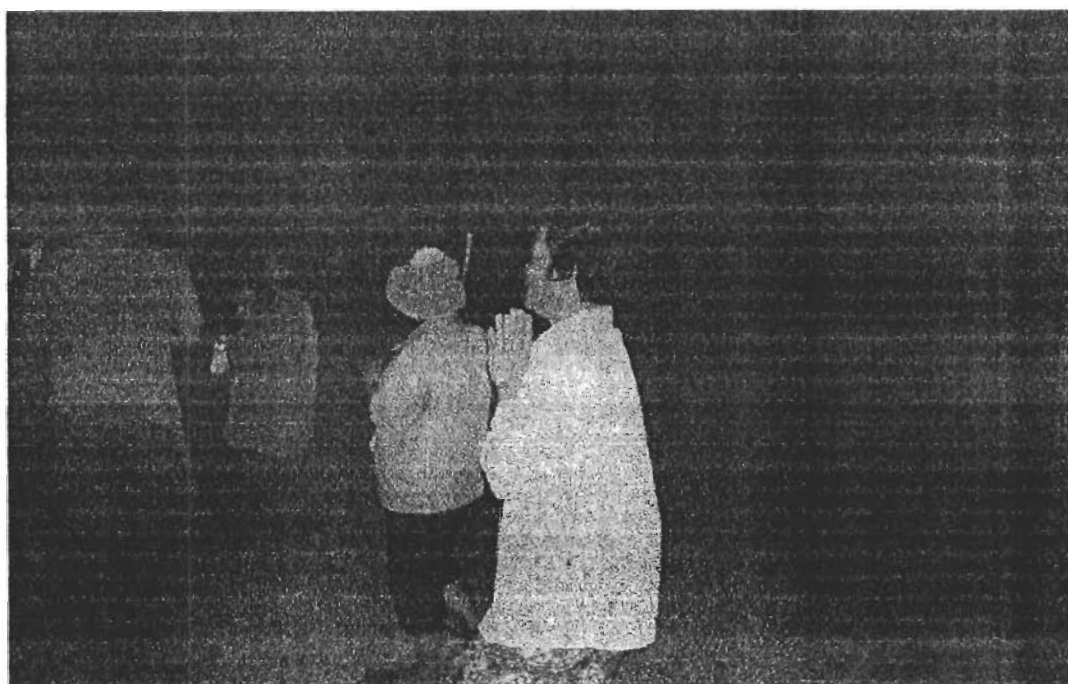

ภาพ ๒๒ ชาวบ้านทุ่งไถ่ดัก (ชาวซอง) กำลังสาธิตการร้องเพลงขอทานให้แก่ผู้วิจัย
ที่วัดสุวรรณภักดี ในวันทำบุญสงกรานต์วันสุดท้าย พ.ศ. ๒๕๔๖

ข. คณะเพลงรำภาข้าวสาร

ภาพ ๑ คณะเพลงรำภาข้าวสารวัดบางปรือกำลังนั่งรถไปบอกบุญในหมู่บ้าน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖

ภาพ ๒ คณะเพลงรำภาข้าวสารวัดบางปรือขณะเดินบอกบุญในหมู่บ้าน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖

ภาพ ๓ คณะเพลงรำภาษาอีสานวัดบางปรือขณะร้องเพลง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖

ภาพ ๔ คณะเพลงรำภาษาอีสานวัดบางปรือขณะร้องเพลง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖

ค. คณะเพลงเดินบาตรข้าวสาร

ภาพ ๑ คณะเพลงเดินบาตรข้าวสารกำลังออกเดินทางจากวัดท่าโสมเพื่อไปบอກบุญในหมู่บ้าน
เมื่อเทศกาลสงกรานต์ พ.ศ.๒๕๔๗

ภาพ ๒ คณะเพลงเดินบวชข้าวสารวัดท่าโสมกำลังร่ายรำอย่างสนุกสนาน
เมื่อเทศกาลสงกรานต์ พ.ศ.๒๕๔๗

ภาพ ๓ ชาวบ้านกำลังทำทานกับคณะเพลงด้วยข้าวสาร
เมื่อเทศกาลสงกรานต์ พ.ศ.๒๕๔๗

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายอภิรักษ์ เกษมผลกุล เกิดเมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๒ ที่ตำบลท่าพรึก อำเภอเมือง จังหวัดตราด สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาบัณฑิตจาก คณะศึกษาศาสตร์ สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยบูรพา เมื่อปีการศึกษา ๒๕๔๔ และในปีต่อมา ได้เข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำเร็จการศึกษาในภาคเรียนต้น ปีการศึกษา ๒๕๔๗ ระหว่างศึกษา ได้รับทุนส่งเสริมการศึกษาจากสมาคมนิสิตเก่า จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ในปีการศึกษา ๒๕๔๕ ทุนส่งเสริมการศึกษาและทุนผู้ช่วยสอนจากคณะศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา ๒๕๔๖